

KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT

SZAKMAI SZEMLE

XXII. évfolyam 2. szám

ALAPÍTVÁ: 2003
BUDAPEST
2024

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Tajti Norbert vezérőrnagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Tajti Norbert	vezérőrnagy
Tagok:	Dr. Farkas Ádám, PhD	őrnagy
	Dr. Fürjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	vezérőrnagy
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Varga Sándor Gábor	ezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	ezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1021 Budapest, Budakeszi út 99-101. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmai.szemle@knbsz.gov.hu
Weblap:	https://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

Tisztelt Szerzőink!

A Szakmai Szemle és Felderítő Szemle e-mail címe, publikálási feltételei és hivatkozási rendszere megújult. A változtatások miatt kérjük a tudományos periodikák végén található új feltételrendszert szíveskedjen áttekinteni. (Előzőek mellett digitális formában megtalálható továbbá a <https://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html> webcím alatt is.)

A Szemlékbe szánt kéziratokat a 2024. évi 2. lapszámtól kezdve már az új útmutató szerint kérjük beküldeni, tekintettel arra, hogy a lektorálás is ennek megfelelően történik majd.

Köszönettel:

Felelős szerkesztők

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. PÁL ISTVÁN

A BRADFORDI SZÖVŐMESTER

A BM II/3. (HÍRSZERZŐ) OSZTÁLY LEGMEGBÍZHATATLANABB ANGLIAI

ÜGYNÖKE, 1957-1959. 7

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

HAJDUK DÁNIEL JÁNOS

AZ OROSZ–UKRÁN ÉS A HAMASZ–IZRAELI KONFLIKTUS BIZTONSÁGPOLITIKAI

ÖSSZEHASONLÍTÁSA 37

SUHAJDA ATTILA

PARLAMENTEN KÍVÜLI MAGYAR JOBBOLDALI CSOPORTOK VÉLEMÉNYE A

NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓRÓL 49

TECHNIKAI RENDSZEREK

DR. VÖRÖS FANNI

SZÍNEK ÉS FORMÁK JELENTŐSÉGE A KATONAI TÉRKÉPI VIZUALIZÁCIÓBAN –

KATONAI TÉRKÉPEK SZEREPE A DÖNTÉSHOZATALBAN 74

DR. KASSAI KÁROLY

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁRA VONATKOZÓ, BIZTONSÁGOT ÉRINTŐ EU

STRATÉGIAI SZINTŰ MEGFOGALMAZÁSOK 102

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

BÉRCZI PÉTER

ÚJ TECHNOLÓGIÁK ÉS MODERN ELJÁRÁSOK AZ INFORMÁCIÓK

FELDOLGOZÁSA ÉS ELEMZÉSE SORÁN 121

FÓRUM

KÓRÉ ANDRÁS

MAGYARORSZÁG, NÉMETORSZÁG ÉS OLASZORSZÁG NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSAINAK VÁLTOZÁSAI, VALAMINT EZEK EGYES BIZTONSÁGI KAPCSOLÓDÁSAI	137
---	-----

GYARMATI ÁDÁM – DR. FARKAS ÁDÁM

A HIBRID FENYEGETÉSI ESZKÖZTÁR EGYES BÉKEMŰVELETI ÉS JOGI KOCKÁZATAI	154
---	-----

AZ OLVASÓHOZ

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND

RECENZIO – JOBBÁGY DOMONKOS: AZ Ő FOGLYUK VOLTAM	172
---	-----

KNAPP GÁBOR

KONFERENCIABESZÁMOLÓ – NEMZETKÖZI KATONAI KIBERTÉR MŰVELETI KONFERENCIA.....	179
---	-----

TALIÁN ISTVÁN

RECENZIO – KOVÁCS TAMÁS: A MAGYAR KÉMELHÁRÍTÁS A II. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN ...	189
--	-----

SZERZŐINK	192
-----------------	-----

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK	193
-------------------------------	-----

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI	194
-------------------------------	-----

DR. PÁL ISTVÁN¹

A BRADFORDI SZÖVŐMESTER

A BM II/3. (HÍRSZERZŐ) OSZTÁLY LEGMEGBÍZHATATLANABB ANGLIAI ÜGYNÖKE, 1957-1959.

Az 1956-os forradalom leverését követően kb. 21 000 magyar menekült érkezett Nagy-Britanniába, akik között a Home Office (a brit belügyminisztérium) korabeli értékelése szerint jelentős számban ott voltak az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) ügynökei. A valóságban ez sokkal inkább a Magyarországról külföldre távozó hálózati személyeket jelentette, mint például az erdélyi származású Vörös István. A háborús bűncselekményekért elmarasztalt szövőmester 1957 elejétől hazatérési szándékával kereste a Magyar Népköztársaság (MNK) londoni képviselőjét, miközben folytonosnak tartotta az 1952 óta tartó ügynöki tevékenységét. Ám hamar kiderült, hogy a brit rendőrség tudott a múltjáról, és együttműködésre kényszerítették. Sajnos a másik oldal nem hozta nyilvánosságra az ügynök dossziéját, ám nagyon úgy tűnik, hogy brit részről egy valószínűtlen forgatókönyvet memoriterként betanultattak Vörössel, aki azt két éven keresztül szajkózta, amivel sikerült a londoni magyar hírszerző részleg figyelmét elterelni az értékesebb jelöltekről.

Kulcsszavak: angliai magyar emigráció, 1956-os menekülthullám, kettős ügynök, játszma, brit titkosszolgálatok

THE WEBSTER OF BRADFORD. THE STORY OF MOST UNRELIABLE AGENT IN ENGLAND OF THE INTELLIGENCE DEPARTMENT OF THE HUNGARIAN MINISTRY OF THE INTERIOR, 1957-1959

Shortly after the oppression of the Hungarian Revolt of 1956 approximately 21000 refugees arrived in Great-Britain among whom, according to the contemporary evaluation of the Home Office, a large number of the State Protection Authority's agents would appear. In practice this meant that many of the former members of the state security's internal network of informants also defected to the west, p.e. István Vörös who was Transylvanian origin. The webster having previously been incarcerated for war crimes started to approach the Legation of the Hungarian People's Republic with the intent to repatriate from the beginning of 1957 while emphasizing that he deemed his intelligence assignment dated back to 1952. However, it soon turned out that the British police had already known his past, thus compelled him to cooperate. Unfortunately, the other side unlikely scheme that he was parroting for two years in order to distract the London Residency of the Hungarian Intelligence Service from the more valuable recruits.

Keywords: Hungarian Émigrés in England, the wave of refugees in 1956, double-cross operations, the British Intelligence Community

¹ ORCID-azonosító: 0000-0002-7388-0868

Bevezetés

1949. november 22-én az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) letartóztatta Edgar Sanderst, az amerikai többségi tulajdonban lévő Standard Villamossági Művek brit állampolgárságú pénzügyi vezetőjét, majd öt héttel később sor került azon brit tulajdonban lévő vállalatok államosítására, amelyek helyzetének rendezése az év júniusa óta zajló kereskedelmi és pénzügyi tárgyalások egyik sarkalatos pontját képezték; a Magyar Népköztársaság (MNK) és Nagy-Britannia közötti kapcsolatok mélypontra zuhantak. Az áruforgalom szinte teljesen megszűnt, a diplomáciai érintkezés jóformán csak a tiltakozó jegyzékek átadására korlátozódott, bár a magyar fél igyekezett teljesíteni a rá háruló fizetési kötelezettségeket. Miután 1953. augusztus 14-én a Nagy Imre-kormány amnesztiában részesítette, és egyben kiutasította Sanderst az országból, megszűntek a magyar importra a Board of Trade (Kereskedelmi Minisztérium) által kivetett rendkívüli korlátozások. 1954 márciusában az MNK népes delegációt küldött Londonba a tárgyalások újraindítása céljából. Míg az áruforgalom felvételében nem mutatkozott érdemi akadály, a pénzügyi kérdésekről, a vagyoni és az államosított javak értékét övező vitákról csak 1956. június 27-én született megállapodás, amelynek értelmében a magyar állam 4,5 millió fonttal rendezte a rövid távú adósságait. A kezdet biztató volt, azonban a két ország között a további közeledés az 1956-os forradalom kirobbanásával megtorpant.² Az események váratlanul érték a brit kormányt, ugyanis az SIS (Secret Intelligence Service – Titkos Hírszerző Szolgálat) sem Moszkvában, sem a szatellitországok vezetésében nem rendelkezett magas szintű forrással, egyedül Leslie Fry budapesti brit követ jelezte előre a várható szovjet katonai beavatkozást.³ A forradalmat követően kb. 20 000 magyar állampolgár érkezett Nagy-Britanniába, akik közül 15 000 hosszú távon is Angliában maradt.⁴ A Belügyminisztérium (BM) II/3. (Hírszerző) Osztály az 1957 elején végrehajtott újrászervezés első pillanatától fogva rendkívül jelentős energiákat szentelt, a korabeli szóhasználatból élve, a disszidensek hazacsábítására, valamint az új emigráció feltérképezésére és bomlasztására.⁵ A londoni rezidentúra ennek nyomán mindent elkövetett, hogy ügynököket toborozzon az Angliába érkező 56-os menekültek soraiból. A kevés önként vállalkozó közé tartozott az erdélyi származású, akkor 42 éves, erősen vitatható múlttal rendelkező Vörös István, aki tézisünk szerint csak azért vállalta az együttműködést, mert a börtönben töltött éveit szeretett volna bosszút állni a magyar állambiztonsági szervek emberein.

² HEGEDŰS Gyula: Magyar-angol kereskedelmi és pénzügyi tárgyalások, 1949-1956. In: RÉFI Attila – SZIKLAI István (szerk.): *Pártok, politika történelem. Tanulmányok Vida István 70. születésnapjára*. MTA-ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest, 2010. 209–220. o.

³ BOWER, Tom: *The Perfect English Spy. Sir Dick White and the Secret War, 1935–1990*. Heinemann, London, 1995. 202. o.

⁴ UNGVÁRY Krisztián: Anglia a második legnagyobb ellensége Magyarországnak. A londoni magyar hírszerző rezidentúra saját jelentései tükrében 1951 és 1965 között. *Századok*, 2013/6. 1532–1534. o.

⁵ TÓTH, Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete. In: CSEH Gergő Bendegúz – OKVÁTH Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése, 1957–1962*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. 401-412. o.

Az MI5 (Military Intelligence Section 5 D Branch – a brit biztonsági szolgálat kémelhárító ágazata)⁶ a Double Cross – a második világháború idején kidolgozott (kettős ügynöki játszma) módszere⁷ – révén ez esetben is közbelépett, azonban feltehető, hogy Vörös előéletére és személyi tulajdonságaira való tekintettel inkább csak a rezidentúra félrevezetésére és a magyar hírszerzés figyelmének lekötésére használta.

Az ügynök előélete

1952. szeptember 18-án Posta Mihály államvédelmi alhadnagy egy újabb elítélt beszervezését indítványozta a Váci Országos Börtön lakatosüzemében, ugyanis a 30 fős munkahelyi közösségre csak egy hálózati személy jutott. A részleg hivatalosan csak a fegyintézet zárait javította, de túl nagy volt a kísértés a saját és az őrség egyes tagjai által leadott megrendelések teljesítésére. A büntetésvégrehajtás egyik tiszthelyettesét egy dohányvágógéppel korrumpálta az elítéltek közössége, amit az az újságok becsempészésével viszonzott. Posta alhadnagy jelöltje Vörös István (született: Arad, 1915. március 5.) volt, aki 4 éves szövőipari technikumot végzett, 1928-tól két éven keresztül az Aradi Neumann textilüzem alkalmazásában állt, mielőtt bádogosnak kezdett tanulni. A mestere halálát követően visszatért az első munkahelyére, valamint egy időre csatlakozott a Romániai Szociáldemokrata Párt helyi szervezetéhez. 1935-től Bukarestbe ment, de a katonai szolgálat elől 1937-ben Magyarországra menekült. 1938-ban először a Budapesti Bútorszövet Gyár vette állományba, később a Goldberger Művekhez került, ahonnan egy sztrájkban való részvétel nyomán távozni kényszerült. Pápán a Perusz testvéreknél helyezkedett el, végül 1940 nyarán visszatért Budapestre.⁸ Az év vége felé a veszprémi laktanyába vonult be kiképzésre, azonban 1942 tavaszán önkényes eltávozásért a Szombathelyi Hadbíróság döntése nyomán egy hónapra fogdába került. 1942 októberében frontszolgálatra vezényelték, de 1943 júniusában lázítás miatt, majd egy hónappal visszatérése után, 1943 októberében újabb elzárásra került sor.⁹ Vörös Istvánt a Budapesti Néppügyészség 1945 őszétől azzal vádolta, hogy 1944. október elején történő szabadulása után a GESTAPO egyik tisztjével a származásáért üldözött Fürst Józseftől egy arany cigarettatartót, Zsürger Vilmostól pedig kb. 2000 pengőt zsarolt ki, majd 1944. november 1-től átvette az ún. Bucsányi szanatórium üzemeltetését, ahová a kifosztás céljával fogadott be zsidó vallású és származású embereket. A vád szerint két alkalommal saját maga kérte a nyilasok razziáját, akik 1944. november 26-án 8, míg december 20-án 4 főt hurcoltak el. Az utóbbiak közülük csak egy tért vissza, az Andor házaspár pedig öngyilkos lett.

⁶ WEST, Nigel: *The Matter of Trust. MI5 1945-72*. Weidenfeld and Nicolson, London, 1982. 17. o.

BOWER 202. o.

⁷ ANDREW, Christopher: *The Defence of the Realm. The Authorized History of MI5*. Allan Lane, London, 2009. 241–262. o.

⁸ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Beszerzési javaslat. Vác, 1952. IX. 18. 11–15. o.

⁹ Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum Központi Irattárában nincs róla forrás.

Vörös Istvánt a Budapesti Népbíróság Kiss Endre vezette tanácsa 1946. május 27-én halálra ítélte a Népbírósi tv. 13. § 2. pontja szerinti háborús bűntettben (valamely katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos bűncselekményhez nyújtott segítségért). Az ítélet szerint súlyosbító körülmény volt Vörös büntetett előélete, valamint az, hogy a bűncselekményt előre megfontolt szándékkal követte el.¹⁰ A Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) a Nbr. 13. § 2. és a 15. § 6. (a fasiszta- és a demokráciaellenes uralmi rendszer hatalmi eszközeinek saját céljaira való felhasználásával szemérem vagy személyes szabadság elleni bűncselekmény) vádjával 12 év fegyházra, valamint mellékbüntetésként a politikai jogok gyakorlásától 10 évre szóló eltiltással és teljes vagyonelkobzással sújtotta a terheltet. A NOT elfogadta az elsőfokú ítélet megállapításainak többségét, azonban egyes cselekményeket pontatlanság miatt kizárt. A másodfokú bírói döntés rámutatott, hogy Fürst József a GESTAPO-tiszt fogta rá a löflegyvert, amikor az arany cigarettatartót követelték. Amikor Fürst azt mondta, hogy az Zsürger Vilmosnál van, megbilincseltek, és elmentek vele az érintetthez, majd bevitték őket a rendőrségre. Fürst 6000 pengőt adott nekik, míg Zsürger felhatalmazta, hogy pápai ismerősétől hozza el a szóban forgó vagyontárgyat. Bár ez meg is történt, a két zsidó férfit így is deportálták. A NOT szerint nem lehetett megállapítani, hogy Vörös a november végi razzia előtt egyeztetett-e a Kapás utcai nyilasházzal, ahogyan a velük fenntartott folyamatos érintkezés sem volt igazolható. Az előre megfontolt szándékkal sem értettek egyet, mert a szanatórium lakóinak többsége életben maradt. Azt azonban már a NOT se fogadta el, hogy Vörös kényszer hatása alatt cselekedett, ugyanis mindvégig jelen volt Fürst és Zsürger kifosztásánál. A tolmácsként való közreműködésre alapuló védekezés ugyanúgy hamisnak bizonyult, hiszen nem beszélt németül. Ezzel egyidőben kiderült, hogy Vörös a két férfi megszorogatásával teremtette elő a pénzt a Bucsányi szanatórium átvételére, míg a december 20-i rajtaütés az után történt, hogy Lackinger Elza alkalmazott megjelent a Kapás utcában. A NOT enyhítő körülményként vette figyelembe, hogy a vádlott sokaknak nyújtott menedéket, ráadásul katonaszökevényként az ő élete is veszélybe került. A jelentős enyhítésben az is szerepet játszott, hogy a tanács már szerette volna lezárni a három éve húzódó ügyet.¹¹ Vörös István népbírósi pere még akkor kezdődött, amikor a különleges jogalapon nyugvó ítélkezési fórum még hangsúlyosabban a származásuk miatt üldözötteknek szolgáltatandó erkölcsi jóvátételt, és nem a Magyar Kommunista Párt (MKP) politikai ellenfeleivel történő leszámolást tartotta szem előtt. Mindazonáltal a büntető eljárás ez esetben is azért volt olyan hosszú, mert a népügyesség a rá jellemző módon olyan vádpontokkal állt elő, amelyeket nem tudott minden kétséget kizáróan bizonyítani. A NOT jóvoltából ekkor még érvényesült a felsőbb szintű bírói ellenőrzés szerepe, amelynek 1947 után már nyoma sem maradt.¹²

¹⁰ Budapest Főváros Levéltára (BFL) VII. 5. e 22145/1949 – NB 3343/1945-7 Vörös István – Budapest, 1946. V. 27. 1-2. o.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XX-4-b NOT (Népbíróságok Országos Tanácsa) II 5401/1946. Vörös István – Budapest, 1949. I. 31. 1-7. o.

¹² Soós Mihály: A háborús és népellenes bűntettek feltárásának forrásai a Történeti Levéltárban. In: GYARMATI György (szerk.): *Trezor 3 – Az átmenet évkönyve 2003*. Történeti Levéltár, Budapest, 2004. 81-105. o.

Vörös a börtönben a szövőgépeket érintő újításokkal foglalkozott, miközben egy burgonyahámozó berendezést is próbált összehozni. Az utóbbi rögzítéséhez betonozásra volt szükség, amihez 13 kilogramm cukrot igényelt. A parancsnokság ezt feleslegesen kiutalta, végül az elítéltek közösen elfogyasztották. Vörös magánzárkába került, ám a vezetőség az újítást mielőbb látni kívánta, míg az alhadnagy azért szorgalmazta a bevonását, mert a többiek tisztelték a felkészültsége miatt, ráadásul könnyen szót értett másokkal.¹³ 1952. szeptember 26-án Posta magához rendelte Vöröst, akit szembesített az általa okozott károkkal. A szövőmester beismerte, hogy tudatában volt annak, hogy a beton nem fog megkötni a cukortól. Amint ez jegyzőkönyvbe került, elkezdett fogadkozni, hogy mindent jóvátesz, majd elmondta, hogy milyen feketemunkák zajlanak a műhelyben, és kik terjesztenek politikai híresztelést. Ezt követően felajánlotta szolgálatait az ÁVH számára, amely „Varjas” fedőnéven beszervezte.¹⁴ 1953-ban áthelyezték a Budapesti Országos Börtönbe, ahol a külföldi állampolgárságú elítéltek ellenőrzésében foglalkoztatták. Az ottani parancsnok szerint munkája eredményes volt, de túl gyakran élt a provokáció eszközével.¹⁵ Vörös István 1956. július 14-én szabadult,¹⁶ ami egybeesett az 1949 és 1953 közötti koncepciók perек felülvizsgálatával, valamint a bírói és ügyészi szervezet részéről az államvédelemmel szembeni fenntartásainak erősödésével.¹⁷

Az ügynök ekkor visszaköltözött a II. kerület Mártírok útja 99. szám alatti korábbi lakhelyére, de a BM Budapesti Főosztály területileg illetékes részlege nem számolt a foglalkoztatásával.¹⁸ A szövőmester börtönügynökként a rabtársai viselkedéséről és megnyilvánulásairól szállított értesítéseket a tartótisztje és a büntetésvégrehajtás számára, tevékenysége mások büntetésének súlyosbításához nem járult hozzá,¹⁹ azonban a politikai rendőrség az idő előtti szabadulására való tekintettel nem kockáztatta felhasználását. Alig három hónappal később kitört az 1956-os forradalom,²⁰ ami Vörös ellenőrzését is megakadályozta, mivel a Margit körút – Széna tér – Moszkva tér – Alkotás út tengely nagyon gyorsan a felkelők kezébe került, ráadásul a november 4-ét követő fegyveres küzdelem is elhúzódott.²¹

¹³ ÁBTL 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Tárgy: Vörös István elítélt környezettanulmánya. – Jelentés. Vác, 1952. IX. 17. 28-29. o.

¹⁴ ÁBTL 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Tárgy: Vörös István beszervezéséről szóló jelentés. – Jelentés. Vác, 1952. IX. 27. 33-34. o.

¹⁵ ÁBTL 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Tárgy: „Varjas” fedőnevű ügynökről jellemzés. – Jellemzés. Budapest, 1955. XII. 26. 38. o.

¹⁶ ÁBTL 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Szolgálati jegy. Budapest, 1956. VII. 17. 42. o.

¹⁷ GYARMATI György – PALASIK Mária: Az ÁVH intézménytörténetének társadalmi-politikai környezete, 1953–1956. In: GYARMATI György – PALASIK Mária (szerk.): *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara, 1953–1956.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2013. 32–53. o.

¹⁸ ÁBTL 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Szolgálati jegy. Budapest, 1956. VIII. 17. 45. o.

¹⁹ NAGY Péter: Megfigyelés a zárkában. „Pethő Lászlóné” fedőnevű fogdaügynök és Kerényi Mária a gyűjtőfogházban. *Betekintő*, 2017/1. 1-4. o.

²⁰ SIMÁNDI Irén: A magyar forradalom a Szabad Európa Rádió hullámhosszán. *II. Valóság*, 2002/12. 76-93. o.

²¹ EÖRSI László: *A „budai srácok” 1956.* Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest, 2018. 13–80. o.

A konzulátusi kapcsolatfelvétel

1957. október 25-én reggel a Magyar Népköztársaság londoni követségén váratlanul megjelent Vörös István, aki feltétlenül beszélni szeretett volna a külképviselet vezetőjével. „Bakos” (Szolnok Péter rendőr őrnagy)²² kikérdezte, majd a hazatérési szándék körvonalazódásával párhuzamosan a konzulhoz irányította. Vörös „Szepesi” (Bazsó Tibor rendőr főhadnagy)²³ előtt szinte azonnal felfedte, hogy a börtönben töltött tizenegy év során rendszeres kapcsolatban állt az ÁVH-val. Vácott Szigeti Károly őrmester, a gyűjtőfogházban pedig Csillag százados és Rácz János hadnagy irányították. 1956-ban öntudatlanul sodródott nyugatra, azonban kint sem tudott megnyugodni, mert érzése szerint több személy tudhatott korábbi tevékenységéről. Angliában csak olyan helyen vállalt munkát, ahol nem voltak magyar munkatársak. Bradfordban telepedett le, ahol először egy szövűzemben dolgozott, végül egy használt kötőgép megvételével kisiparos lett. Az inkognitóját azonban így sem sikerült megőrizni. Füst Molnár Lajos és dr. Lengyel Aurél ugyanis feljelentették a helyi rendőrségen. Az egykori nyilas hadbíró, aki egyben a Szabadság Szövetség – pontosabban az 56-os forradalom aktív résztvevőiből 1957 januárjában megalakult Magyar Szabadságharcos Szövetség²⁴ – helyi vezetője is volt, továbbá a Honvédelmi Minisztérium korábbi előadója²⁵ azzal vádolta Vöröst, hogy az államvédelem őrnagya, emiatt a bradfordi rendőrkapitányságon két alkalommal is kihallgatták. Az ügynök mindezt a hosszú börtönbüntetésére való hivatkozással visszautasította, az ÁVH-hoz fűződő kapcsolatáról nem beszélt. A rendőrség a továbbiakban nem háborgatta, de az általa készített árukat egy cég sem volt hajlandó átvenni. A szövőmester szerint Füst Molnár 1964-től éveken át volt az észak-angliai magyar reformátusok laikus lelki gondozója,²⁶ és Lengyel is aligha tett le az ő ellehetetlenítéséről, így a hazatérést tartotta a legjobb megoldásnak. Az angliai munkatapasztalatai alapján több újírtásra vonatkozó elképzelés alakult ki benne a traktorokban használt motorok korszerűsítésére, a bányamunkák tökéletesítésére és a nylon hasznosítására. Az utóbbihoz kétbőröndnyi műszálból készült árut halmozott fel a lakásában, ami jól jött volna a kísérletezéshez. Egyben arra próbálta rávenni Bazsót, hogy a követség emberei kocsival menjenek el Bradfordba az anyagokért. A konzul viszont jelezte, hogy erre majd később térjenek vissza. A hazatérési szándékáról már több ottélő magyarnak is beszélt, amiről így a két fő ellensége is tudomást szerezhetett. Bazsó csak annyit vállalt, hogy továbbítja a kérelmet Budapestre, a választ írásban vagy személyes megkeresés útján közli.

²² SZEKÉR Nóra: Fizikus az állambiztonság hálójában. *Betekintő*, 2020/4. 53-60. o.

²³ PÁL István – HEGEDŰS Gyula: Spy Game in London: A Battle between László Kiss aka Agent "Műszerész" and the Hungarian Intelligence. In: BÚR Gábor – PÁL István – STEMLER Ádám (szerk.): *Followed by the Affected Compassion of the Free World. The 1956 Revolution from Different Perspectives*. Eötvös University Press, Budapest, 2023. 130. o.

²⁴ BORBÁNDI, Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985. I. Kötet*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989. 421-448. o.

²⁵ Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum Központi Irattára (HM HLM KI) 570/379 31623 24965/Eln. Psz. 1936. 109/1936. szám Tárgy: dr. Lengyel Aurél próbaszolgálatra berendelt ügyvéd közigazgatási vizsgájának letételéről bizonyítvány. Budapest, 1936. XI. 18. 1-4. o.

²⁶ TAR Károly: Az európai magyar református nyugati szóróvány lelki gondozó szolgálatának rövid története. *Magyar Liget*, 2019/1. 20-27. o.

Vörös egy font támogatást kért az útiköltséghez, végül megpendítette, hogy később Londonba költözik. A főhadnagy az első évfordulóra való tekintettel provokációra számított, így nem beszéltette hosszabban a jelentkezőt. Az esetleges foglalkoztatása előtt inkább csak akadályokat vélt felfedezni, mert túl sokan tudtak a hazatérési szándékáról. Az első benyomásra megvolt a képzettsége, a műveltsége és a határozott fellépése ahhoz, hogy érdekes célpontokra irányítsák, de a személyét övező híresztelések miatt számítani kellett az állandó ellenőrzésére.²⁷ „Palotás” (Móro István vezérőrnagy, a hírszerzés parancsnoka)²⁸ nem kifogásolta a jelentkező hazatérését, de többször hangsúlyozta, hogy ettől függetlenül több szempont is tisztázásra szorul. Milyen körülmények között lepleződött le Füsti Molnár és Lengyel, valamint mások előtt az államvédelemhez fűződő kapcsolata? Mikor, hol és kik hallgatták ki a brit rendőrségen? Mit vallott be, nyilatkozatáról készült-e jegyzőkönyv vagy hangfelvétel? Történt-e beszerzés? Ezzel egyidőben el kellett igazítani, hogy amennyiben az angolok együttműködésre szólítják fel, vállalja a küldetést. A Belügyminisztérium részéről csak akkor tűnt célszerűnek az ügynök hazahozatala, ha az angolok is komolyan foglalkoznak vele.²⁹

Az első kihallgatás Bradfordban

1957. december 19-én „Tóth” (Bejczy Sándor gépkocsivezető)³⁰ és Bazsó Bradfordba utaztak, de Vöröst nem találták a konzuli nyilvántartásban szereplő 30 Oak Lane címen. A korábbi háziasszonytól csak annyit sikerült megtudni, hogy az ügynök éjszakai műszakja este fél kilenckor kezdődik a Lister gyárban. Amikor Bazsó az üzem portáján Vörös elérhetőségéről érdeklődött, a rendész csak azt tanácsolhatta, hogy jöjjön vissza este 8 órakor, ő pedig le fogja hívni. Az ügynök a portás telefonjára azonnal a konzulhoz sietett, elkérte magát, végül az új lakására vitte vendégét. Ezzel egy időben jelezte, hogy részlegvezetői beosztása jóvoltából nem lesz belőle kellemetlenség, ám ezen kívül csak a hazatérés időpontja érdekelte. Bazsó rámutatott: az illetékesek jó véleményrel vannak személyéről, de hangsúlyosan arra kérnék, hogy ne üres kézzel menjen haza. Az ügynök megkérdezte, hogy mit tudna tenni, ugyanis a brit rendőrség folyamatosan háborgatja. A főhadnagy ekkor hallani akarta a kihallgatás részleteit és az ÁVH számára végzett tevékenységére vonatkozó kérdéseket. Vörös elmondása szerint egy Graz melletti menekülttáborból jutott ki Angliába, ahol először Mansfield, majd Wakefield egyik bányájában helyezkedett el. Amikor váratlanul megjelent több olyan magyar menekült, akik büntetésüket a Gyűjtőfogházban töltötték, elhangzott a személye elleni vád. Vörös 1957 áprilisában a bradfordi Lister szövőgyárba ment dolgozni, de nem sokkal később a helyi rendőrség kihallgatásra rendelte.

²⁷ ÁBTL 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Tárgy: Vörös István ügye. – Jelentés. London, 1957. XI. 6. 47- 49. o.

²⁸ TABAJDI Gábor – UNGVÁRY Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990.* 1956-os Intézet–Corvina, Budapest, 2008. 68. p.

²⁹ ÁBTL 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – 10/11. sz. utasítás – Bakos Elvtársnak! LONDON. – Tárgy: „Varjas” ügye. – Budapest, 1957. XI. 23. 50-51. o.

³⁰ PÁL– HEGEDŰS 2023, 160.

A feljelentői közül Fecser József egykori szegedi törvényszéki bíró (róla a kutatás jelen stádiumában nem tudunk többet) és a hivatalos tolmácsként tevékenykedő Füsti Molnár az előző emigrációs hullámmal érkezett Angliába – az utóbbi sokkal nagyobb eséllyel az ún. 1945-ös katonai emigrációhoz tartozott³¹ – míg Tóth László, Müller József és Kelemen György 56-os menekülteket Vácról ismerte. Az idézést a háziasszony közvetítette, ugyanakkor első alkalommal a házigazdát megkérdezték: az általuk felmutatott fényképeken lévő személyek közül ki kereste Vöröst? A rendőrség arra volt kíváncsi, hogy miért változtatott munkahelyet, miért vándorolt az országban. Vörös arról panaszkodott, hogy a szakmájában nagyon nehéz volt elhelyezkedni. Egyúttal megkérdezték: honnan volt pénze a kötőgépre? Erre azt mondta, hogy 15 font kifizetése még saját pénzből is ment, de a pamut vásárlása hitelből történt. Ezzel egyidőben viszont kifogásolta, hogy Füsti Molnár tolmácsol, mást kért helyette. A beszélgetésük nem tartott sokáig, de megkérdezték, hogy mennyi ideig dolgozott az ÁVH számára. Vörös ellenkezett, mire a rangidős tiszt kijelentette: be fogják bizonyítani, mert náluk van az erről szóló nyilatkozat. 1957. november 9-én üzenet várta, hogy másnap reggel 9 órakor meg kell jelennie a kapitányságon. Ekkor négy civilruhás fogadta egy ismeretlen tolmács jelenlétében. Amikor helyet foglalt, a kihallgatást vezető személy megkérdezte, hogy az ÁVH tisztjei is ugyanilyen udvariasan viselkedtek-e vele. Vörös jelezte, hogy unja a témát, mert semmi köze nem volt a magyar politikai rendőrséghez. A felügyelő sem erőltette tovább, viszont aktákat kezdett előszedni a táskájából. Az ügynökkel születése pillanatától elmeséltették az életrajzát, kihagyások esetén a rangidős tiszt azonnal belekérdezett a történetébe. Amikor felmerült a Szociáldemokrata Párthoz történő csatlakozás, Vörös 1937-ről beszélt, a felügyelő viszont emlékeztette, hogy 1935-ben már részt vett az aradi mozgalomban. Arra, hogy mikor távozott Romániából, 1937 októberében volt a válasz. A rendőr ekkor közölte, hogy egy hónappal korábban már próbálkozott, de mivel nem vitte magával a katonakönyvet, nem tudta igazolni, hogy szökevény, a magyar hatóságok visszadobták. Az sem volt ismeretlen előttük, hogy Vörös egy pápai textilgyárban is dolgozott. Kikérdezték, mit csinált a háború alatt és utána, mikor vették őrizetbe, mikor lépett az ÁVH szolgálatába. A tagadásra a felügyelő azzal vágott vissza, hogy Szigeti államvédelmi hadnaggyal nem volt semmilyen kapcsolata? Az ügynök azzal védekezett, hogy a politikai tiszttel valahol mindenki érintkezésbe került. Ezen túl a brit rendőrségnek arról is volt feljegyzése, hogy Vörös ütötte rabtársait. A rokonaira vonatkozó részben nem szólt nővéréről, amire a rangidős tiszt egyből nekiszegezte: Bercsényi Illésnével, aki az Elemér utca 24. szám alatt él, milyen viszonyban van? A hazatérés kérdése is felvetődött, amit Vörös nyíltan elvállalt. A kihallgatók azzal próbálták eltéríteni, hogy Magyarországon attól függetlenül is a kötél várja, hogy az ÁVH-nak dolgozott. Még azt is megkérdezték, hogy a konzultácison kapott-e támogatást a hazaútra. A nemleges válasza a felügyelő azt felelte: ők úgy tudják, nem lett volna pénze Bradfordba visszamenni. Ezzel egy időben rákérdeztek, hogy miért beszél olyan ellenségesen Nagy-Britanniáról. Vörös ugyanis más kinti magyarok előtt olyan kijelentést tett, hogy az angolok fehér rabszolgaként bánnak a menekültekkel, amiről írt az otthon maradt hozzátartozóinak.

³¹ BORBÁNDI 1989, 13-130.

Az ügynök erre annyit felelt, hogy ő mindig csak az igazat mondja. A végén lepecsételték az igazolványát, majd közölték, hogy ez a szokásos eljárás.³²

1973-ig a MEPO SB MPSB (Metropolitan Police Special Branch – Nagy-Londoni Rendőrség Különleges Szolgálata) keretében működött az Alien Registry (Idegenrendészet),³³ amely az állampolgársági eljárás egésze alatt különös figyelmet fordított a vasfüggöny mögül érkező menekültek politikai beállítottságára, az otthoni kommunista pártban viselt tagságra és tisztségekre, valamint az anyaország külképviselétével fennálló esetleges kapcsolataira.³⁴ Ezzel egyidőben a 20. század elejétől a brit nemzetbiztonság első lépcsőjének tekinthető levéllel ellenőrzés rövid időn belül felfedte az ügynök Angliával szembeni kritikus viszonyulását.³⁵

Az ügynök úgy emlékezett, hogy a rangidős tiszt mintha bekacsolt volna egy magnót, de nem látta a berendezést. A beszervezését meg sem kísérelték, pedig más menekültektől már sok mindent megtudhattak róla. Bazsó szerint az angolok viszont erre törekedtek, ez magyarázta az iránta megnyilvánuló érdeklődést. Az ügynök az otthoni besúgó múltja miatt ezt nem hitte, a konzul azonban rámutatott: elegendő bizonyíték van ellene, hogy kiutasítsák a szigetországból. Így komolyan számításba jöhetett a részükről, hogy a beszervezést követően küldik haza. Vörös ezen elgondolkodott, majd kimondta, hogy ez már benne is felmerült. Bazsó ekkor arra kívánta rászorítani, hogy vállalja el a brit kérések teljesítését, és úgy térjen vissza Magyarországra. Vörös láthatóan lelkesedett a gondolatért, majd közölte, hogy akár kémgyanús csoportokat is letudna buktatni. A főhadnagy óva intette a brit politikai rendszer bírálatától, egyben felszólította, hogy változtasson a magatartásán. Bazsó január végén tervezte értesíteni a hazatérési kérelme felterjesztéséről, hogy lépéskényszerbe hozza az angolokat. A megkeresésre nem kellett azonnal igent mondania, itt arra hivatkozhatott, hogy nem akar ismét börtönbe kerülni. A beszervezésről úgy értesíthette a rezidentúrát, hogy a konzul nevére 3 hamis névre szóló hazatérési kérdőívet küld a szomszéd városból.³⁶

Az ügynök első eredményei gyanús kísérőjelenségekkel

Vörös 1958. február 16-án jelentkezett a konzulátuson, így Bazsó és Bejczy 24-én újból Bradfordba utaztak. Az ügynök 15 perces késéssel ért az Oak Lane park bejáratához, mivel negyed ötre tippelte a találkozó időpontját. Bazsó a hóviharra tekintettel azt javasolta, hogy egy étteremben folytatódjon a beszélgetés.

³² ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Jelentés. London, 1957. XII. 20. 10-17. o.

³³ ALLASON, Ruppert: *The Branch. A History of the Metropolitan Police Special Branch 1883–1983*. Secker & Warburg, London, 1983. 156. o.

³⁴ The National Archives (TNA) Metropolitan Police (MEPO) 8/49 Instructions For the guidance of Officers of Special Branch making Naturalisation Enquiries 1956. 5-30. o.

³⁵ WALTON, Calder: *Empire of Secrets. British Intelligence, the Cold War and the Twilight of Empire*. HarperPress, London, 2013. 11-23. o.

³⁶ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Jelentés. London, 1957. XII. 20. 10-17. o.

Vörös ezt nem vállalta, ugyanis kellemetlenséget okozott volna neki, ha az ottani nagyszámú magyar ismerős egyike váratlanul felbukkan és érdeklődni kezd a konzul személyéről. A tartózkodási helyén viszont semmi nem zavarta őket, ugyanis a háziasszonya betegeskedett, míg a házigazda még nem jött haza a munkából. Csak a helyszínen derült ki, hogy az ügynök visszaköltözött az előző albérletébe. Miután bekapcsolta a rádiót, elmondta, hogy a rendőrség emberének tekinthető háztulajdonos előtt olyan megjegyzésekkel élt, hogy az felhívja rá a figyelmet. Vörös úgy érezte, hogy elérte a célját. Kb. 3 héttel azelőtt a Park étteremben összefutott Fecser Józseffel, valamint Tóth Kálmánnal. Fecser később akkor ugrott be hozzá, amikor két fiatal menekülttel az államszocializmus életképességéről vitatkoztak. Amikor a rendőrségen töviről hegyire visszamondták neki, hogy kedvezően szólt a Kádár-rendszerről, Fecsert gyanúsította a szivárogtatással. A kb. 25-26 éves szegedi illetőségű Tóth saját elmondása szerint a színiakadémiára járt, ahonnan el kellett jönnie, ezért műszaki rajzolóként dolgozott. 1956-ban nemzetőrként szolgált, emiatt menekült Angliába. Bár Bradfordban élt, alig lehetett látni, mert állandóan a nagyobb városok között ingázott. Vörös észrevette, hogy Tóth pénztárcájában ötfontos bankjegyek sorakoztak. Amikor rákérdezett, hogy honnan sikerült ennyi pénzt összeszedni, keserűen annyit mondott, hogy nem becsületes úton szerezte. Tóth jelezte: tisztában van azzal, hogy az egykori honfitárs az ÁVH embere, pont emiatt kívánt tőle tanácsot kérni. Bevallotta: az angolok felkérték, hogy derítse fel a hazatérő magyarokat, akiket pénz ellenében meg lehet nyerni otthoni munkára. Az általa bevont személyek közül két fő már hazatért, de négy másik még a szigetországban volt. Vörös nem ismerte el a vádat, de éreztette, hogy tud segíteni. Tóth a visszatérők nevét és az általuk aláírt nyugtákat csak a legközelebbi találkozásukra ígérte, a másik négyet viszont egyből azonosította. Vörös személyesen is beszélt az érintettekkel, akik mindannyian ismerték Tóth Kálmánt. Vida Simon 35 év körüli, volt SS tiszt 1946-ban tért vissza nyugatról, kétéves börtönbüntetése után a dorogi, 1957 óta a wakefieldi bányába ment dolgozni. A 32 éves Kelemen György Mansfieldben, a 45 körüli Müller József Manchesterben talált új otthonra. Bazsó csodálkozott, hogy az ügynök túl kevés adatra tett szert. Az utóbbi azonban jelezte, hogy minden határon túl nem erőltette a beszélgetést, csak azt próbálta kideríteni, hogy valós személyekről esett-e szó. A főhadnagy helytelenítette Vörös önhatalmú intézkedését, egyúttal rámutatott, hogy Tóth Kálmán jó eséllyel az angolok megbízásából azt próbálta kideríteni, hogy valóban a magyar állambiztonságnak dolgozik-e. Miután az ügynök elismerte tévedését, Bazsó utasítása értelmében nem kereshette az érintkezést Tóthtal, noha véletlen találkozás esetén ugyan meghallgathatta és elmesélhette tapasztalatait.³⁷

Vörös ugyanakkor elmondta, hogy január első hetében újból meg kellett jelennie a kapitányságon, ahol egy külön helyiségben hat civilruhás rendőr várta. A kihallgatás vezetője az udvariassági fordulatokat követően leteremtette, amiért nem volt őszinte hozzájuk, ugyanis nem beszélt arról, hogy 1945 májusától szeptemberig dr. Földényi László vezetésével gyanúsítottakat vallatott az Andrássy út 60-ban. A felügyelő ekkor azzal vádolta, hogy Siroki Ferencet többször is faggatta, megpofozta, áramütésnek akarta kitenni, míg Vidra Mihály esetében csak kihallgatásról beszélt.

³⁷ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "C"-nek – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Jelentés. London, 1958. II. 26. 23-27. o.

Az ügynök az ügyeletes tiszt pillanatnyi hangulatától függően közvetlenül is látta egyik-másik gyanúsított előállítását, de a bradfordi rendőrségen tagadta az aktív közreműködést. A felügyelő ekkor azzal fenyegetőzött: feketén-fehéren be fogják bizonyítani, hogy Vörös jegyzőkönyveket írt. Az interjú befejeződött, de pár nap elteltével leváltották művezetői beosztásából. Az ügynök a január közepére eső szombati napon elment vásárolni, amikor a buszmegállóban váratlanul megszólította egy általa már látásból ismert rendőr. A külföldieket ellenőrző osztály tisztje csatlakozott hozzá a beszerzőkörútra, majd egy vendéglőben egy-egy italt fizettek egymásnak és a háborús tapasztalataikról beszélgettek. Egy héttel később egy üzlet bejáratánál ismét összefutottak, majd utóbbi invitálására együtt étkeztek a közeli büfében. A nyomozó felfedte, hogy a politikai rendőrségen (Special Branch) szolgál, nem sokkal korábban helyezték át Londonból. Vörös egy héttel később a bradfordi illetőségű Bódi Irénnel éppen elhagyta a város kínai éttermét, amikor a bejárat előtt álló gépkocsiban meglátta az ismerős nyomozót, aki beszélni akart vele. Az ügynök elbúcsúzott a nőtől, beült az autóba, amely Leeds-be hajtott. Az egyik ottani étteremben három brit hivatalos személy várta, az egyikük törve beszélt magyarul. Vörös egyébként meggyőződéssel állította, hogy az utóbbit látásból már 1956 előtt Budapestről ismerte. A legfontosabb kérdés a hazatérés okára vonatkozott. Vörös elmondta a tipikus érveket – nem sikerült megszoknia az angliai életet, gondjai voltak a nyelv elsajátításával, ráadásul komoly honvágyat érez³⁸ – mire a tolmács üzenetek eljuttatására kívánta felkérni, azonban a címzettekről és a tartalomról nem esett szó. A 45 körüli, sötét, hullámos hajú angol az ügynök pénzügyi helyzetéről érdeklődött, ugyanakkor Vörös júliusi hazatérését megelőzően újabb találkozót helyezett kilátásba. A rendőr visszavitte a lakóhelyére, ám a három angollal később már nem találkozott. Vörösnek meg kellett szereznie a négy brit tisztviselő nevét, ugyanakkor el kellett mélyítenie a kapcsolatot az általa ismert nyomozóval.³⁹ A Double Cross keretében az első lépés az ellenfél azonosítása, ami a másik oldal esetében is legalább olyan fontos lett volna, csakhogy az MI5 ellen mindenki lépéshátrányból indult.⁴⁰ Az ügynök ekkor 50 font támogatást kért a lakbérre és a pamutszövet eladója felé meglévő tartozására. Bazsó azonban Magyarország pénzügyi helyzetére való tekintettel nyugtára is csak 20 font támogatást adott, egyben arra figyelmeztette az ügynököt, hogy a háziasszonyának ne egyszerre fizessen.

A főhadnagy és a gépkocsivezető londoni visszatérése nem ment simán. Bradfordban a rendőrség igazoltatta őket, majd a várostól 70 kilométerre a követségi autó elakadt a hóesésben. Egy tehergépkocsi összetörte az egyik sárhányót, végül másnap délelőtt Bejczy visszafordult, hogy más útvonalon érjen haza. Az egyik útelágazásnál megállította őket egy rendőrségi autó, majd a két járőr az úti céljukról érdeklődött. A válaszban szereplő London hallatára a rangidős a vidéki utazás helyszínére és okára is rákérdezett, mire a főhadnagy egy Leeds-ben tett kirándulásról beszélt.

³⁸ HEGEDŰS Gyula: Egyesült Királyság. In: KECSKÉS D. Gusztáv – SCHEIBNER Tamás (szerk.): *Egy világraszóló történet. Az 1956-os magyar menekültválság kézikönyve*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2022. 309. o.

³⁹ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "C"-nek – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Jelentés. London, 1958. II. 26. 27-30. o.

⁴⁰ ANDREW 2009, 283-284.

A brit rendőrök a CD-jelzés kapcsán az országot is be akarták azonosítani, így Bazsó elismerte, hogy Magyarországot képviselik. A rendszámot felírták, de a hangnem végig udvarias maradt.⁴¹

A találkozó értékelése során Bazsó úgy érezte, hogy az ügynök állításai túlléptek a realitás határain. Azt ugyanis kizártnak tartotta, hogy brit részről ilyen részletekbe menően ismerjék az életútját, még ha volt is írásos bizonyítékuk az ÁVH-val történő együttműködéséről. A főhadnagy nehezen tudta elképzelni, hogy az angol rendőrség és az ellenséges emigráció ölbe tett kézzel nézné, hogy az ÁVH egy kiugrott tisztje szabadon jár-kel közöttük, és udvarias elbeszélgetésen túl nem is zaklatják. A másik vitatható elem az volt, hogy Tóth Kálmán előtt sem tagadta, hogy köze van a magyar hatóságokhoz. Bazsó szerint Vöröst a megérkezést követően beszervezték az angolok és a követségre irányították, hogy elérjék a hazatelepítését. Az ügynök azért hangoztatta, hogy az élete nyitott könyv a britek szemében, hogy a legsürgősebben visszajuthasson Magyarországra. Az üzenetek küldésével egy-két embert feláldoztak volna, hogy az ügynök megbízhatóságát megerősítsék. Az pedig még feltűnőbb volt, hogy még annak a nyomozónak a nevét sem ismerte, akivel állandóan összefutott. A főhadnagy ugyanakkor jelezte: Vörös részletes beismerő vallomásával módfelett kínos helyzetbe hozhatná a Magyar Népköztársaságot. Bazsó egyben úgy látta, hogy Tóth a brit hatóságok megbízásából ellenőrizte Vörös és a magyar külképviselet kapcsolatát. A tartótiszt a találkozó számának erőteljes csökkentését és Londonba történő áthelyezését javasolta, míg a rezidens arra hajlott, hogy az ügynök nagyzol, és elsősorban pénzt akar szerezni a követségtől.⁴²

Móro vezérőrnagy dicséretben részesítette Bazsót, ugyanis a második jelentés nyomán sikerült tisztázni Vörös életkörülményeit. Ám ezzel egyidőben rámutatott, hogy nincs helye további megbeszélésnek az ügynök lakóhelyén, hiszen a főbélő láthatóan a rendőrség embere, másképp a felesége és Vörös közötti kapcsolat jellegéről zajló vita nyomán aligha járult volna hozzá a bérleti jogviszony felújításához. A beszélgetést a rádió ellenére is jó eséllyel lehallgatták. A megbeszélést így is hasznosnak tartotta, mert felmerült több olyan személy, akiket a brit rendőrség a magyarok között foglalkoztatott, például Tóth Kálmán tűnt különösen érdekesnek. További eredményként könyvelte el, hogy az ügynök olyan hazatérőkről is tudomást szerzett, akik feladatot kaptak az angoloktól. A hírszerzőfőnök azt viszont kétkedéssel fogadta, hogy Fecser és Tóth közreműködésével a Special Branch miért fordít akkora energiát Vörös tanulmányozására, ha olyan alaposan ismerik az életét. A bizonytalanságot fokozta, hogy Bradfordban nem volt lehetőség azt ellenőrizni, hogy Vörös ÁVH-s múltjáról miként vélekednek az ottani magyarok. Móro meseszerűnek tartotta, hogy Vörös szinte mindenhol a brit titkosszolgálat embereibe botlik, vagy három ismeretlen angol üzenetközvetítésre akarja felkérni. A vezérőrnagy nem tartotta valószínűnek, hogy az angolok a kétes megbízhatóságú Vörös helyzetbe hozataláért feláldoznának egy-két régóta tevékeny magyarországi ügynököt.

⁴¹ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "C"-nek – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Jelentés. London, 1958. II. 26. 30. o.

⁴² ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "C"-nek – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Jelentés. London, 1958. II. 26. 31-33. o.

A vezérőrnagy Szikla rezidens véleményét osztotta, miszerint az ügynök saját szerepének felnagyításával próbál anyagi támogatáshoz jutni a követségtől.⁴³

Az eredménytelen londoni beszámoló

Vörös 1958. március 23-án reggel 9-kor pontosan megjelent a londoni Albert Hall előtt és átadta jelentését az előző hónapban vele történt eseményekről. „Kiss” (Sógor Gyula rendőr őrnagy)⁴⁴ ezt azonnal bevitte a követségre. A nyomozóval fennálló viszonya javult, amit az angolok általi beszerzéshez vezető úton tett lépésként értelmezett. Tóth Kálmánnal február 26-án találkozott, de kapcsolatuk véget ért, miután az Londonba költözött. Lengyel Aurélt ekkor már kedvező színben tüntette fel: többször vendégeskedett náluk, mindig nagyon udvariasan kezelték. Lengyel pár nappal korábban ismét meghívta magához és megmutatta Bécsben élő testvére levelét, aki méltatta Vörös által a börtönbüntetése alatt iránta megnyilvánuló jóindulatát, nem adott hitelt az ÁVH-s múltjáról szóló híresztelésnek. Lengyelné folyamatosan azt hangoztatta, hogy az ügynöknek találkoznia kellene az ugyancsak bradfordi illetőségű Polgár Dániel egykori csendőr hadnaggyal.⁴⁵ Polgár, aki 1941-ben kezdte tanulmányait a Ludovika Akadémián,⁴⁶ 1945 végén már a menekültek ellenőrzésével foglalkozott Klagenfurtban. A korábbi csendőr az ún. Field Security Section (Hadműveleti Biztonsági Egység) tolmácsa lehetett, aki aktívan segített a brit katonai elhárításnak a Magyarországról különböző okok miatt elmenekült személyek kihallgatásában és a róluk összeállított nyilvántartások elkészítésében.⁴⁷ A nyomozó március 8-án arról értesítette Vöröst, hogy egy héttel később találkozniuk kellene. Elmentek biliárdozni, ám amikor utóbbi hazaindult volna, Polgár váratlanul belépett a terembe. A detektív eltávozott, míg Polgár a hazafelé tartó úton március 29-re meghívta vacsorára az ügynököt. A látogatás előtt egy héttel Lengyel Aurél felkereste a szövőmestert, hogy figyelmeztesse: Polgár tart tőle az ÁVH-s múltja miatt. Egyben hozzátette, hogy ő nem hiszi el a híresztelést, míg a volt csendőr elismerte, hogy Vörös erős kényszer hatása alatt cselekedett.⁴⁸ Polgár megértő viszonyulása nem feltétlenül volt alaptalan, mivel az 1950-es évek végéig a magyar állambiztonsági szerveknél a hálózati személyek többségét a pressziós alapon, azaz a terhelő adatok felhasználásával beszerzett ügynökök kategóriájába sorolták.⁴⁹ Vörös ugyanakkor megtudta, hogy Tóth Kálmán autószerelőként dolgozott, soha nem járt a Színművészeti Főiskolára.

⁴³ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – 3/1 ”C”/A. sz. utasítás! – Bakos elvtársnak! London. – Tárgy: Varjas ügye. – Budapest, 1958. III. 20. 34-36. o.

⁴⁴ UNGVÁRY 2013, 1524.

⁴⁵ ORBÁN Gyula: *Az 1945 után külföldre menekült csendőrök listája/adatai*. München, 1950. 22. o.

⁴⁶ BENEDEK Mihály alezredes (szerk.): *Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1944. 52. o.

⁴⁷ CLYATON, Anthony: *Forearmed. A History of the Intelligence Corps*. Brassey’s, London, 1993. 201-202. o.

⁴⁸ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – ”C/A” – Tárgy: Találkozó ”Varjas”-sal. Jelentés. London, 1958. III. 24. 47-49. o.

⁴⁹ TAKÁCS Tibor: *Ügynök, informátorok, jelentések. Az állambiztonsági besúgóhálózat története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2024. 9-79. o.

Polgár Dániel közvetítése révén 1957 nyarán került a bradfordi rendőrség kapcsolatai közé, akik megbízták a hazatérők ellenőrzésével és beszerzésével.⁵⁰

Az osztályvezető azonban szóvá tette, hogy a londoni találkozó eredménye nem volt arányban az időtartammal. Az ügynök vidékről jött, az útiköltség 7 fontba került, és mégsem volt idő a dolgokat átbeszélni. Vörös otthonosan mozgott környezetében, ezért az utasítás úgy szólt, hogy minden új kapcsolatáról a lehető legalaposabban ki kell kérdezni. Ez Lengyel Aurélra volt a leginkább érvényes, mert Polgár mellett láthatóan ő állt a legszorosabb kapcsolatban az angol rendőrséggel.⁵¹ Móró feltételezése nem volt alaptalan, hiszen a korábbi jogtanácsos állampolgársági ügyében eljáró brit tisztviselő felfigyelt a kérelmező politika iránti érdeklődésére, és hangsúlyosan antikommunista nézeteire. „*Ugyan megpróbálhat magyar nyelvű sajtóhoz jutni, de jó valószínűleg nem fogja felkeresni a magyar követséget*”.⁵² A nyomozó továbbra is egy nagy talány volt, mert állandóan találkozott vele, miközben összehozta egy informátorral. A rendőrről mindenképp beszéltetni kellett, hátha ebből kiderül a Vörösre vonatkozó angol elképzelés. Móró itt azt tartotta volna a legjobbnak, ha az ügynököt a brit hírszerzés visszaküldené Magyarországra.⁵³ Az MI6 (Military Intelligence Section 6 – a brit hírszerzés) 1945-től kezdve rendszeresen toborzott ügynököket az Ausztriába menekült magyar állampolgárokból, ugyanakkor szorosan együttműködött az emigráns szervezetekkel. Más kérdés, hogy az így szerzett információk mekkora értéket képviseltek, akárcsak az, hogy 1949-et követően az SIS Bajomi Béla vezetésével működő hálózatának jelentős részét az ÁVH 1951-re gyakorlatilag felszámolta.⁵⁴ Dwight D. Eisenhower választási győzelme azonban fordulópontot jelentett, ugyanis a felgöngyölítés stratégiája jegyében az amerikai CIA (Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség) az SIS együttműködésével magasabb fokozatba kapcsolta a magyarországi, és tágabb értelemben véve a közép-európai térségben folytatott műveleteit. 1954-ben kezdetét vette az az akció, amelynek keretében a magyar ellenállás egyes tagjait átcsempészték Ausztria brit megszállási zónájába egy gyorsított katonai kiképzés végett, majd a résztvevőket visszajuttatták az országba. Ezzel párhuzamosan az SIS budapesti állomásfőnöke a kommunikációra vonatkozó utasításokat és fegyvereket rejtett el a Budapest környéki erdőkben, amelyek 1956. október 23-án rövid idő elteltével a felkelők kezébe jutottak.⁵⁵

⁵⁰ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – Információs jelentés – Adta; „Varjas” – Vette; Szepesi – London, 1958. III. 24. 45-46. o.

⁵¹ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – 4/4 „C”/A. sz. utasítás! – Bakos elvtársnak! London. – Tárgy: Varjas ügye. – Budapest, 1958. IV. 26. 54-55. o.

⁵² TNA Home Office (HO) 405/35226/39095/3 George Aurel LENGYEL – WEST RIDING CONSTABULARY WAKEFIELD 10.12.1952. 2. o.

⁵³ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – 4/4 „C”/A. sz. utasítás! – Bakos elvtársnak! London. – Tárgy: Varjas ügye. – Budapest, 1958. IV. 26. 56-57. o.

⁵⁴ COREA, Gordon: *The Art of Betrayal. The Secret History of MI6*. Pegasus Books, London, 2012. 37-39. o.

⁵⁵ SMITH, Michael: *The Anatomy of a Spy. A History of Espionage and Betrayal*. The History Press, Cheltenham, 2019. 124-126. o.

(Az alternatív értelmezés az lehet, hogy az 50-es évek elejétől a fegyveres erőknél igen komoly fluktuációt lehetett megfigyelni, így nem zárható ki, hogy az 1950 és 1956 között a legkülönbébb okokból elbocsátott katona, rendőr-és államvédelmi tisztek közül a brit [francia, izraeli, amerikai] hírszerző szolgálatoknak többeket sikerült beszerveznie).

Vörös váci emlékei és a bradfordi rendőrség intelmei

1958. április 27-én reggel 9-kor Bazsó a Green Park metrómegálló előtt várta az ügynököt, Az írásos jelentést „Havasi” (Turopoli Imre őrnagy)⁵⁶ egyből a követségre vitte, míg a főhadnagy az előző hónap fejleményeiről tárgyalt Vörössel. Az ügynök a múltkori találkozó napján egyből a Lengyel Aurél lakásán megrendezendő kártyapartira ment, ahová rajta kívül Polgár és Polgárné, Déri László és felesége, valamint egy általa nem ismert bradfordi magyar volt hivatalos. Az esemény jó hangulatban telt, az ügynököt nem kérdezték múltjáról, sőt, még rossz lapjárás esetén is hozzásegítették a győzelemhez. Lengyel és Polgár néha angolul beszélt, amiből csak annyit tudott kihámozni, hogy egy Bondor és egy Zilahi nevű menekülről volt szó. Minthogy Vörös érzésre többet ivott a kelleténél, Lengyel tanácsára nem indult el az egyébként pár percre lévő albérlétébe. A vendégszobában lefeküdt, és úgy tett, mintha aludt volna. Kb. háromnegyedórával később Polgár belopózott és kivitte az ügynök kabátját, amivel 15 perc után visszaosont. Vörös úgy érezte, hogy átnézték az iratait, de abban semmi sem utal a magyar külképviselőre. 1958. március 29-én 19 órára elment Polgárhoz, ahol az utóbbi feleségén kívül a Lengyel és a Déri házaspár várta. A vacsora közben általános dolgokról volt szó, de később Polgár bevitte egy külön szobába, ahol a fejére olvasta otthoni tevékenységét. Az egykori csendőrtiszt azt mondta, hogy mindent tud a Vörös által a Mátyóki, Petrás, Szabó Kálmán és Pataki ügyekben játszott szerepről. A végén mégis azt mondta, hogy felejtse el a múltat. Ezzel párhuzamosan azt emelte ki, hogy ismerik az ügynök képességeit, azt is tudják, hogy egy időben Marosán Györggyel együtt raboskodott. Polgár abból indult ki, hogy Vörös Istvánban az ÁVH (az utódszerv) továbbra is megbízik, így a hazatérése után eredményes munkát fog kifejtetni a szabadságért folytatott küzdelemben. Az egykori csendőrtiszt azt hangsúlyozta, hogy Magyarországon nagyon kiterjedt a besúgó hálózat, pld. Szentiványi bukása is emiatt következett be.⁵⁷

Szent-Iványi Domokos (1898-1980) egykori washingtoni és ottawai követségi tanácsos 1939-től 1941-ig a Miniszterelnökség Tájékoztató Osztályát vezette, ugyanakkor a Magyar Függetlenségi Mozgalom meghatározó személyiségeként lényegében ő irányította az ifj. Horthy Miklós nevéhez köthető kiugrási irodát. Az 1944. október 1-jén Moszkvába küldött delegáció vezérszónoka 1945 elején a Külügyminisztérium (KÜM) rendelkezési állományába került, a Független Kisgazdapárt (FKGP) külpolitikai tanácsadója volt, amikor államellenes összeesküvés vádjával 1946 végén letartóztatták.⁵⁸

⁵⁶ UNGVÁRY 2013, 1523.

⁵⁷ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – „C/A” – Tárgy: Találkozó „Varjas”-sal. Jelentés. London, 1958. IV. 28. 58-60. o.

⁵⁸ Török Bálint: Szent-Iványi Domokos. *Valóság*, 2000/4. 54-63. o.

A korábbi diplomata meghurcoltatásában viszont nem a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának informátori hálózata, hanem az 1920-as évek óta létező, az 1944. március 19-i német megszállást követően a fegyveres ellenállás terén is aktív német, és egyben szovjetellenes Magyar Testvéri Közösségben betöltött vezető tisztsége játszotta a főszerepet. A titkos társaság mindenekelőtt a pluralizmus és a politikai váltógazdálkodás fennmaradásáért küzdött, emiatt tekintett rá az első számú közellenségként a szovjet irányítással működő KATPOL Osztály.⁵⁹ A MKP a köztársaság elleni állítólagos összeesküvést először az 1945 őszi választásokon győztes FKGP ellehetetlenítésére használta fel, a Magyar Rádió ezért is közvetítette a közösség elleni erősen politikai indíttatású népbírósi tárgyalássorozatot. A per azonban mindenekelőtt a szélsőjobboldal és a polgári demokratikus erők összemosásával a demokratikus alternatíva lejáratására irányult.⁶⁰

Polgár elmondásából egyben az is kiderült, hogy Magyarországot körzetekre osztotta a brit hírszerzés, Vöröst Győrben tervezték letelepíteni. A hírigényt csak a hazatérése után közölték volna, ám legkésőbb 2-3 héten belül választ vártak tőle. Az ügynök bevallotta, hogy fél a küldetéstől, mert túl sokat volt börtönben. A korábbi csendőrtiszt próbálta megnyugtatni, hogy nem lesz baj, végül visszatértek a társasághoz. Vörös április 16-án igent mondott, mire Polgár azt tanácsolta, hogy a feltűnés elkerülése céljából a hazatérési engedély átvételével egyidőben ne induljon útnak. Arról viszont, hogy az ügynök kapcsolatban áll-e a követséggel, nem érdeklődött. Vöröst az április 19-i szombaton a lakcímváltozás bejelentésének elmulasztásáért behívták a kapitányságra, ahol a londoni rendőrség két tisztje és egy tolmács fogadta. A két angol kertelés nélkül örömet fejezte ki, hogy Vörös megegyezett Polgárral, ugyanakkor rászóltak, hogy Magyarországon körözés alatt áll. Ezért nem egyeztek bele a hazatérésébe, ugyanakkor javasolták, hogy az ügynök kérje büntetése hátralévő részének elengedését. Amennyiben a magyar hatóságoktól kegyelmet kap, ők is támogatják a hazamenetelt. Ezzel egyidőben kijelentették, hogy van két-három hanyatlófélben lévő ügyük Magyarországon, amelyeket Vörösnek le kellett lepleznie, hogy a magyar állambiztonság előtt megerősítse a tekintélyét. Amennyiben a repatriálása megghiúsul, az ügynök életrajzának megjelentetése lépett volna elő prioritássá, amely részletesen bemutatja az ÁVH számára végzett tevékenységét. Az ígéret szerint egy felkészült írórt rendeltek volna mellé, akinek elmondhatja élettörténetét, a könyv tiszteletdíjából pedig bárhol letelepedhet. Az egyik rendőr viszont arra kérte, hogy addig is tartsa a kapcsolatot az ÁVH-val. A Special Branch emberei azt mondták: ha szombaton egyébként is Londonba kell utaznia, menjen fel egy nappal előbb és a részleteket alaposan megbeszéljük. A cím a bradfordi kapitányságon várta, azonban Vörös 24-én, csütörtökön azt közölte az ügyeletes tiszttel, hogy ez két nap kiesést jelentene a munkából, és a szálloda anyagi okok miatt sem vállalható.

⁵⁹ SZEKÉR Nóra: *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2017. 9-257. o.

⁶⁰ SIMÁNDI Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1945–1948*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012. 221-251. o.

A helyi rendőrség telefonhívására végső soron az a válasz jött Londonból, hogy május 2-án a két nyomozó ismét a városban lesz, és visszafelé magukkal viszik.⁶¹ A Bradfordi Rendőrkapitányság ekkor még valószínűleg nem rendelkezett önálló Különleges Szolgálattal, de biztosan volt egy összekötő, aki ez esetben a közvetlen parancsnokától függetlenül is eljárhatott.⁶² Az ügynököt a helyi rendőrség tisztjei közül pedig nyilvánvalóan azok hallgatták ki, akiket az 1940-es évek végén a brit fővárosba vezényeltek az idegenrendészeti eljárások felgyorsítása érdekében.⁶³ A könyv megjelentetése, valamint a magyar állambiztonság Vörös által azonosított besúgóinak a nyugati rádióállomások által tervezett nyilvánosságra hozatala óhatatlanul az IRD (Information Research Department – Tájékoztató és Kutató Osztály), a Foreign Office (a brit külügyminisztérium) égisze alatt a hidegháború idején működő titkos propagandarészlegének közreműködésére utal, amely az államszocializmus közvélemény előtti lejárását szolgálta.⁶⁴

Bazsó arra utasította Vöröst, hogy ha az angol rendőrség elhozza Londonba, feltétlenül menjen be hozzá a hazatérés megsürgetésére való hivatkozással. Az ügynök úgy nyilatkozott, hogy Polgár az otthoni viszonyok felderítésére, míg a hivatalos brit szervek propaganda célból kívánják felhasználni. Ezzel egyidőben hangsúlyozta, hogy kihallgatói bizonyíték nélkül leszögezték, hogy ő az ÁVH szolgálatában áll, véleményére nem voltak kíváncsiak. A főhadnagy úgy rendelkezett, hogy ha május 31-ig nem értesítik a hazatérés dolgában, jelentkezzen a konzulátuson, majd 20 font útiköltséget adott nyugta ellenében. Mindazonáltal úgy érezte, hogy Vörös a visszatérése érdekében valótlanosságokat állított. Bazsó kétségeit azzal magyarázta, hogy amíg nem ment utasítás arra vonatkozóan, hogy az ügynök vállalja el az angolok felkérését, a hazamenetelről nem esett szó kettejük között. A feladat meghatározását követően az ügynök mindig felmutatott valamilyen részeredményt, ami közelebb vitte az önként vállalt céljához. Azt is rendkívül gyanúsaként vélte, hogy Vöröst részletes beismerés nélkül tervezték magyarországi feladattal megbízni, miközben az angolok tudták, hogy még 1958-ban is együttműködik a magyar állambiztonsággal. Az pedig végképp hihetetlen volt, hogy ennek részleteiről nem kérdezték ki. Bazsó azt tartotta a legvalószínűbbnek, hogy az angolok a május 2-i kivallatást követően tesznek kísérletet a repatriálására. Végső soron az ügynöktől kapott nevek otthoni ellenőrzését, valamint a júniusi hazavitelt szorgalmazta, hogy a tervezett könyv ne lásson napvilágot.

⁶¹ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "C/A" – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Jelentés. London, 1958. IV. 28. 58-62. o.

⁶² DORILL, Stephen: *The Silent Conspiracy. Inside the Intelligence Services in the 1990's*. London, 1993. 160-162. o.

⁶³ TNA MEPO 3/1945 – 35/45/60 – Suggested increase in existing Special Branch Establishment in their forthcoming naturalization enquiries. – 22 January 1948. 28A-92A. o.

⁶⁴ M. MADARÁSZ Anita: *Kulturális csatatér. Brit-magyar diplomácia, 1945–1970*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2023. 64-98. o.

Vörös megszéllőztette, hogy Polgár és felesége sehol nem állt munkaviszonyban, a menekültek ellenőrzésével foglalkoztak, ám jelentéséből kiderült, hogy a csendőr szerint Miskolc és Debrecen térségében fegyvert terveznek ledobni a felkelők számára, valamint a magyar–román határon találkozók lesz a két ország ellenállói között.⁶⁵ Az 50-es évek elején a CIC (Counter Intelligence Corps – az USA Hadseregének Hírszerző és Elhárító Szolgálat) valóban fontolóra vette gerillák Erdélybe telepítését, akik terrortámadásokat hajtottak volna végre Magyarországon, háború esetén pedig megpróbálták volna elválni a szovjet haderő utánpótlási vonalait. Az elgondolás korántsem volt a véletlen műve, tudniillik az amerikai katonai hírszerzés belátta, hogy a magyarországi terepviszonyok nem alkalmasak az irreguláris hadviselésre.⁶⁶ Polgár állítása már csak azért sem lehetett reális, mert 1958-ra már Romániában is felszámolták a jellemzően néhány fős antikommunista felkelőcsoportokat.⁶⁷ Móró utasítása szerint Vörösnek közölnie kellett Polgárral, hogy rövidesen esedékes lesz a hazatérése. Az osztályvezető nem tartotta valószínűnek, hogy az angoloknak bizonyítékuk van az ügynök és a magyar állambiztonság kapcsolatára, ezért akarták vallomásra bírni. Vöröst arra kellett rávenni, hogy az általa az angolok embereiként elkönyvelt bradfordi magyarokról írjon részletes jelentést.⁶⁸

A londoni kihallgatás

1958. május 31-én Vörös ígéretéhez híven betért az MNK londoni konzulátusára, ahol Bazsó kb. 2 órás beszélgetést folytatott vele. Az ügynök legfontosabb feladataként a hazautazás előkészítését jelölte ki. A konzuli útlevél várható átvételével párhuzamosan minél részletesebben be kellett számolnia az angol hírszerzéstől kapott megbízatásról, valamint Lengyel és Polgár magatartásáról. Vörös elmondta, hogy május 2-án reggel 8 órakor Wilson – a brit hírszerzés vagy elhárítás tisztje, akit az ottani szokásjog alapján nem tudunk azonosítani⁶⁹ – egy civilruhás rendőrtiszt, a tolmács és a gépkocsivezető Bradford-ból autóval Londonba vitték. Az úton komoly dolgokról nem esett szó, Wilson a tolmáccsal beszélgetett, ám ennek tartalmát nem sikerült kihámozni. A parlament szomszédságában lévő épületbe – a Scotland Yard főhadiszállása⁷⁰ – hajtottak, ahol az ebéd után került sor a kihallgatásra. Wilson a hazatérés időpontjáról érdeklődött, azt viszont nem értette, hogy miért késik az engedély. Vörös is értetlenségét hangsúlyozta, ugyanakkor beismerte, hogy tart a visszautasítástól.

⁶⁵ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "C/A" – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Jelentés. London, 1958. IV. 28. 63-66. o.

⁶⁶ BORHI László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*. Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. 133-134. o.

⁶⁷ MIROIU, Andrei: Wiping Out 'The Bandits': Romanian Counterinsurgency Strategies in the Early Communist Period. *The Journal of Slavic Military Studies* 2010/4. 676-691. o.

⁶⁸ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – 5/1 "C"/A. sz. utasítás! – Bakos elvtársnak! London. – Tárgy: Varjas ügye. – Budapest, 1958. V. 26. 69-70. o.

⁶⁹ THOMAS, Gordon: *A brit titkosszolgálatok világa*. J LX Kiadó, Budapest, 2008. 107-110. o.

⁷⁰ House of Commons Information Office Factsheet G13 General Series The Norman Shaw Buildings Revised March 2015. 1-8. o.

Wilson arra figyelmeztetett, hogy az ügynököt szülőföldjén azonnal börtönbe zárhatják, végül mégis a kérelem sürgetését szorgalmazta. Ám mindenekelőtt azt próbálta megtudni, hogy a Szent-Iványi Domokos ügyében elítélt Zsadányi Nagy Sándort mikor szervezte be az ÁVH. Vörös nem tudott erről, Wilson azonban emlékeztette a közös cellájukban elhangzó beismerésére, egyben azt állította, hogy segített Zsadányi meggyőzésében. Ezzel egy időben megpendítette, hogy amennyiben Vörös részletesen elmondja ennek részleteit, olyan adatokat fog a rendelkezésére bocsátani, amelyek jóvoltából a magyar állambiztonságiak teljes bizalmát is elnyerheti.⁷¹ A brit titkosszolgálat tisztje a Double Cross második alapelvét tervezte érvényesíteni, azaz az ellenséges hírszerzés félretájékoztatására készült előre megszerkesztett, szándékos pontatlanságokkal teli dokumentumok vagy valótlan információk átadásával.⁷² Vörös a konzulátuson elismerte, hogy Zsadányi a közös cellában tényleg elpanaszolta az ÁVH-val kényszer hatása alatt történő együttműködését. Bazsó furcsállotta, hogy brit részről bizalmas információk átadásával próbálják helyzetbe hozni az ügynököt. Ezenkívül nem volt számára világos, hogy Wilson honnan tudta, hogy Vörös a magyar hírszerzésnek dolgozik. A főhadnagy úgy vélte, hogy utóbbi a rezidentúrához fűződő kapcsolatát elmondta valakinek, vagy önként fedte fel a brit elhárítás előtt. Vörös váltig állította, hogy senkinek sem szólt erről, Wilson a hazatérési folyamat lassúságával összefüggésben mégis rákérdezett, hogy *„talán még van valami sürgős feladata, amit el kell végeznie?”* A tőle kapott utasítás szerint a katonai titkok kivételével bármit kiszolgáltathat a magyarországi kihallgatásakor. Az ügynök úgy nyilatkozott, hogy az angolokat nem érdekelte a magyar állambiztonsággal meglévő viszonya. Bazsó igencsak kételkedett az állításban, viszont utasításba adta, hogy ne beszéljen Zsadányi beszerzésének részleteiről. Wilson Szent-Iványi börtönbéli magatartására is rákérdezett, de még azt is tudta, hogy a brit szempontból (valamiért) lényeges András István leveleit mindhárom esetben Vörös juttatta ki a váci fegyházból. Az ügynök ezt megerősítette, ugyanakkor állítása szerint Szent-Iványi idegösszeroppanást kapott.⁷³ A diplomátát a valóságban nem sikerült megtörni, azt azonban elismerte, hogy az 1950 márciusa és 1952 áprilisa között a váci fegyintézetben uralkodó mindennapos kínzásokat és megaláztatásokat nagyon nehezen viselte.⁷⁴

Az ügynök a britek utasítására Ausztrián keresztül tervezett hazatérni, ugyanis a bécsi Continental szállóban eltöltendő három nap folyamán Kozma Andrástól kapta volna az otthoni tevékenységre vonatkozó részletes utasításokat. Ekkor váratlanul besétált a szobába egy Kelemen nevű újságíró, aki könyvet tervezett írni Vörös Istvánról. A mű azt kívánta bemutatni, hogy az ÁVH hogyan tette tönkre a munkások életét, miközben jelentős összegű tiszteletdíjat ígért a közreműködése ellenében. Az ügynök ezt hazatérése miatt nem vállalta, Wilson azonban a megjelentetés mellett kardoskodott.

⁷¹ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "Varjas" – "C"/A – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Mell.; "Varjas" jelentése. – Jelentés. London, 1958. VI. 2. 75-76. o.

⁷² ANDREW 2009, 294-317.

⁷³ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "Varjas" – "C"/A – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Mell.; "Varjas" jelentése. – Jelentés. London, 1958. VI. 2. 76-78. o.

⁷⁴ SZEKÉR Nóra – KODOLÁNYI Gyula (szerk.): *Szent-Iványi Domokos – Visszatekintés 1941–1972*. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2016. 524-533. o.

Az újságíró távozásával a beszélgetésnek vége szakadt, az angol visszavitette az ügynököt Bradfordba. A következő három hét eseménytelenül telt, azonban május 18-án reggel 10 órakor meg kellett jelennie a rendőrségen, ahol Wilson és a tolmács már várta. Az angol rákérdezett a hazatérési engedély pillanatnyi állására, valamint arról érdeklődött, hogy Vörös milyen sűrűn érintkezik Polgárral. Amikor kiderült, hogy hetente egyszer feljár beszélgetni vagy kártyázni a korábbi csendőrtiszthez, Wilson alaposan lehordta. Polgár óvatlanságán nem csodálkozott, de ennél nagyobb körültekintést várt el az operatív múlttal rendelkező menekülttől. A brit titkosszolgálat tisztje tombolt dühében, ugyanis meglátása szerint Vörös már ezzel lebukott a magyar államvédelem ottani besúgói előtt, így örülhet, ha a hazatérés pillanatában nem tartóztatják le azonnal. Ekkor Polgár is megérkezett, ám ijedtében meg sem mert szólalni. Wilson gorombán kioktatta, de Vörös nem tudta lefordítani a szidalmakat. Az angol végül közölte: Vörösnek el kell mennie Bradfordból. Polgár felajánlotta, hogy Leeds-ben keres albérletet barátjának. Wilson ekkor határozottan rászólt, hogy ezt Vörösnek kell megoldania, ugyanakkor a konzuli útlevél átvételéig nem találkozhattak egymással. Az MNK követségén az ügynök angol utasításra azt adta elő, hogy Bradfordban veszélybe került a testi épsége, ezért június 1-jével átköltözik a 10 Enfield Road, Leeds 7, Yorks cím alá. Bazsó úgy döntött, hogy ha előbb nem kap értesítést, az ügynök július 5-én jöjjön el a konzulátusra a hazatérési engedély megszüregetése végett. A behívóról értesítenie kellett Polgárt, azonban ezt követően már nem mehetett vissza Bradfordba.⁷⁵ Bazsó a hazatérési engedélyt a Külügyminisztérium nevében javasolta postázni a július elején esedékes indulási időpont figyelembevételével, azonban nem értette, hogy Vöröst miért nem használták fel az ő lebuktatására.⁷⁶ A felvetés nem volt alaptalan, ugyanis Faragó Péter atomfizikus, akit az ÁVH 1949-ben munkatársai szökéséhez nyújtott segítsége miatt pressziós alapon együttműködésre kényszerített, 1956 után Nagy-Britanniába menekült. Az Edinborough-i egyetemi tanár egyből tájékoztatta a brit hatóságokat Szikla Péter látogatásairól, akit az újabb zsarolási kísérlete után fel is jelentett a rendőrségen. 1959 áprilisában a próbálkozás a rezidens kiutasításával végződött.⁷⁷

A jelentések ellenőrzése: féligazságok és ellentmondások

Rossz Gyula rendőr őrnagy 1958. június 9-én elismerte, hogy az akkor 26 éves szegedi illetőségű Tóth Kálmán valóban megpróbálkozott a hazatérők beszervezésével. Például Könnyű László, a Finommechanikai Művek 29 esztendősi egykori alkalmazottja Budapesten elismerte a megkeresést, amit korábbi munkahelyével hozott összefüggésbe. Tóth József (Laskod, 1929. május 25.) az MNK követsége elleni munkára kapott felkérést brit részről, Sógor szerint hazatérésére nem lehetett számítani, hiszen a feleségét a kivándorlásról győzködték.

⁷⁵ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "Varjas" – "C"/A – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Mell.; "Varjas" jelentése. – Jelentés. London, 1958. VI. 2. 78-80. o.

⁷⁶ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – "Varjas" – "C"/A – Tárgy: Találkozó "Varjas"-sal. Mell.; "Varjas" jelentése. – Jelentés. London, 1958. VI. 2. 80-82. o.

⁷⁷ SZEKÉR 2020, 61-65.

Körmendi Józsefről, az Uránium Tröszt budapesti központjának gépkocsivezetőjéről is az a hír járta, hogy a brit elhárítás beszervezte.⁷⁸ Bár Körmendi állítása brit források hiányában aligha ellenőrizhető, kétségtelen tény, hogy az MI5 rendkívül kiterjedt hálózattal bírt a kelet-európai emigránsok között.⁷⁹ 1959 szeptemberében hazatérő sógora szerint Körmendi az uránbánya vagy a pécsi autóközlekedési tanintézet tehergépkocsijával 1956 végén hagyta el az országot, majd Brixtonban telepedett le feleségével és két gyerekével. A hazatéréstől korábbi párttagsága és 350 fontos adóssága miatt kiegyensúlyozatlan anyagi helyzete ellenére is elzárkózott.⁸⁰ Tóth József sorkatonai szolgálata idején elvégezte a pártiskolát, így 1949-ben a Magyar Néphadsereg alhadnagya lett, ám egy évvel későbbi idegösszeroppanása miatt leszerelték. A DISZ kemecsei járási titkára 1953 májusától Miskolc II. kerületében volt légoltalmi parancsnok,⁸¹ de mivel a kezelésében lévő felszerelési tárgyak egy részén egyéni hasznoszerzés végett túladott, a Legfelsőbb Bíróság 1955 végén jogerősen 1500 Ft pénzbírságra ítélte.⁸² Tóth a forradalom előtt a Demecseri Állami Gazdaságban dolgozott, de a munkástanácsban vállalt szerepe nyomán bekövetkező elbocsátásával párhuzamosan Nagy-Britanniába menekült. Miután 1959. augusztus 29-én a Győri Rendőrkapitányságon jelentkezett hazatérésre, a politikai rendőrség gyanította, hogy együttműködik az angol hírszerzéssel, azonban nem tudta bizonyítani.⁸³ Tóth József ekkortól Győrben élt, végül 1962. augusztus 12-i kemecsei látogatása alkalmával váratlanul elhunyt.⁸⁴

A BM II/3. Osztály nem támogatta Vörös hazatérési kérelmének külügyi vonalon történő elintézését, mert az veszélyeztette volna az ügynök további felhasználását. Az osztályvezető egyben ugyanakkor ellentmondásosnak tartotta, hogy a brit titkosszolgálat egyszer hazatelepítené, azonban máskor lebeszéli a visszatérésről, miközben felkéri egy, az ÁVH-ról szóló könyv megírására. Vörös ráadásul újabb és újabb személyekkel állt elő, míg mások eltűntek a horizontjáról. A Wilson által vezetett kihallgatást aligha lehetett az ügynök részéről bagatellizálni, hiszen kémkedéssel gyanúsították. Móró szerint Vörös kitárulkozása utasításra történt, azonban Wilson Polgár elleni kirohanását nem tartotta hihetőnek, mivel a bradfordi Magyar Kulturális és Társadalmi Központ titkára óhatatlanul brit szolgálatban állt.⁸⁵

⁷⁸ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – „Varjas” – Belügyminisztérium II/3-4. Alosztály – Tárgy: Információ – Jelentés. Budapest, 1958. VI. 9. 86-87. o.

⁷⁹ SUMMERS, Anthony – DORRIL, Stephen: *Honeytrap*. Coronet Books, Hodder and Stoughton, 1987. 316-323. o.

⁸⁰ ÁBTL 3.2.5 – O – 16921 – 14 – OD – 1234 Angliából amnesztiával hazatértek – Jegyzőkönyv. Készült Veizer László kihallgatásáról. Budapest, 1959. IX. 11. 174. o.

⁸¹ HLM KI Nyilvántartási lap. Tóth József. Laskod 1929. 05.25. Papp Magdolna – A283053. 1962. 06.27. 1. o.

⁸² ÁBTL 3.2.4 – K-152 – „Tóbiás” – 8/1. sz. utasítás – Bakos elvtársnak! London. – Tárgy: Tóth József ügye. – Budapest, 1957. IX. 17. 28-29. o.

⁸³ ÁBTL 3.2.4 – K-152 – „Tóbiás” – Jegyzőkönyv. Budapest, 1959. VIII. 28. 78-109. o.

⁸⁴ HLM KI Nyilvántartási lap Tóth József. Laskod 1929.05. 25. Papp Magdolna. 1962.09.10. 3. o.

⁸⁵ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – „Varjas” – 6/1 – „C”/A. sz. utasítás! – Bakos elvtársnak! London – Tárgy: Varjas ügye – Budapest, 1958. VI. 27. 88-89. o.

Vörös 1958. július 5-én megjelent a londoni magyar konzulátuson, majd beszámolt a megelőző időszakban történt eseményekről. Polgár Dániel június 5-én arról tájékoztatta, hogy a hazautazás előtti operatív felkészítés Salzburgban lesz. Másfél héttel később a Nagy Imre kivégzésével járó feszültség és Füsti Molnár ebből fakadóan agresszív fellépése miatt eltanácsolta attól, hogy bemenjen dolgozni. Igaz, ez aktualitását veszítette, ugyanis Vöröst a hazatérés hírére elbocsátották.⁸⁶ Vörös a Bazsónak írt jelentésében azt állította, hogy Füsti Molnár Lajos a második világháború előtt Szegeden ítélkezett, de miután a keleti frontra vezényelték, a háta mögött a „kijevi halálbíró” titulust aggatták rá a honvédek és munkaszolgálatosok ellen hozott nagyszámú halálos ítélet miatt. 1946-ban Németországba menekült, de két évvel később már Angliában élt.⁸⁷ A Hadtörténelmi Levéltárban nincs nyoma Füsti Molnár Lajos hadbírónak, egy azonos nevű tiszt műszaki alakulatnál teljesített szolgálatot.⁸⁸ Dr. Lengyel Aurél itt a Belügyminisztérium államtitkáráként szerepelt, akinek honvéd őrnagyi rendfokozatú testvérét a bíróság életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte.⁸⁹ Lengyel jogi doktorátust szerzett Budapesten, tartalékos hadnagyként szerelt le a Magyar Királyi Honvédségről, majd két éven keresztül ügyvédként praktizált. 1938-ban elfogadott egy köztisztviselői állást a Honvédelmi Minisztériumban, ahol végül tanácsosi kinevezést kapott.⁹⁰ 1942 januárjában miniszteri titkárként tagja lett a Dunai Repülőgépgyár Rt. igazgatóságának,⁹¹ majd 1945 elején a Honvédelmi Minisztériummal kitelepült Bajorországba, ahol amerikai fogságba esett. 1948 folyamán A. G. Pittman, Bath képviselője támogatásával került a szigetországba. Lengyel testvére az 1954-es állampolgársági eljárással egyidőben még a bíróság által kiszabott hatéves börtönbüntetését töltötte. Az egykori tisztviselő gondnokként, míg felesége szakácsnőként dolgozott egy bentlakásos iskolában.⁹²

Vörös ugyanakkor azt is megszéllőztette, hogy az 1946-ban halálra ítélt Csomós Sándor, aki 1956-ig a váci börtönben raboskodott, a felkészítést követően magyarországi hírszerző misszióra készült. Csomós pár héten belül Szentgotthárd mellett, a patak partján lévő malom közelében tervezett átkelni a határon, hogy aztán egy Hargitai nevű személynél jelentkezzen.⁹³

⁸⁶ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – „Varjas” – Tárgy: „Varjas” ügye. – Jelentés. London, 1958. VII. 3. 95-100. o.

⁸⁷ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – „Varjas” – Adta: „Varjas” – Vette: Szepesi – Információs jelentés. London, 1958. VII. 7. 102. o.

⁸⁸ HLM 1896/628, 21230 Füsti Molnár Lajos hadnagy sz. 1896. anyja neve: Győri Eszter

⁸⁹ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – „Varjas” – Adta: „Varjas” – Vette: Szepesi – Információs jelentés. London, 1958. VII. 7. 101-102. o.

⁹⁰ TNA HO 405/35226/39095 Judit LENGYEL – Aurel George LENGYEL WEST RIDING CONSTABULARY WAKEFIELD REGISTERED POST Aurel George LENGYEL AND WIFE JUDITH 18thMay, 1954. 1-2. o.

⁹¹ HM HLM KI 570/379 56026 3573 144.771/Eln. Psz. 1941 – Tárgy: dr. Lengyel Aurél keb. miniszteri titkárnak a Dunai Repülőgépgyár igazgatóságához való beválasztásáról értesítés. Budapest, 1942. I. 21.

⁹² The National Archives (TNA) Home Office (HO) 405/35226/39095 Judit LENGYEL – Aurel George LENGYEL WEST RIDING CONSTABULARY WAKEFIELD REGISTERED POST Aurel George LENGYEL AND WIFE JUDITH 18thMay, 1954. 3-4. o.

⁹³ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – BELÜGYMINISZTERIUM II/3-4. Alosztály. – Jelentés. Budapest, 1958. VII. 7. 103. o.

Igaz Andor rendőr százados, a BM II/2 (Kémelhárító) Osztály megyei alosztályainak koordinátora,⁹⁴ két és fél héttel később arról tett jelentést, hogy Csomós Sándor, aki 1915-ben született Brassóban, 1945 előtt a politikai rendőrség – pontosabban a Hain Péter irányításával 1944 márciusában létrejött Állambiztonsági Rendészet, közkeletű elnevezéssel a magyar Gestapo⁹⁵ – tagja volt, amiért a bíróság 1948-ban 15 év börtönbüntetésre ítélte. 1956 októberében megszökött Csolnokról, majd két testvérével az Egyesült Államokba menekült. Az 1913-as születésű Csomós László öccséhez hasonlóan Hain beosztottja volt, míg az 1911-es születésű Ferenc csendőrként szolgált.⁹⁶ A Csomós Sándor és társai ellen zajló vizsgálat idején elhangzó tanúvallomások egybehangzóan a gyanúsítottak brutalitásáról és kegyetlenkedéseiről számoltak be,⁹⁷ így a korábbi detektív gyakornokot a Budapesti Népbíróság 1948. június 4-én az 1945. évi VII. törvény háborús bűnösökre vonatkozó 15. § 6. pontja (fasiszta- és a demokráciaellenes uralmi rendszer hatalmi eszközeinek saját céljaira való felhasználásával szemérem vagy személyes szabadság elleni elkövetett bűncselekmény) alapján 10 év börtönnel sújtotta.⁹⁸ Csomós László másodrendű vádlottat 1948. október 12-én a népbíróság halálra ítélte az 1945. évi VII. törvény 11. § 5. pont (a megszállt területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyos megsértése, vagy a visszacsatolt területek lakosságával a reábízott hatalommal való visszaélés, kegyetlenkedés, emberek törvénytelen kivégzése vagy megkínzása) szerint elkövetett háborús bűncselekményekért.⁹⁹ A Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. április 21-én Csomós Sándort végül 15 évi kényszermunkára, míg Csomós Lászlót életfogytiglani fegyházra ítélte. A NOT a halálbüntetést azért tartotta aránytalannak, mert Csomós Lászlót pusztán a Hain által adott utasítások végrehajtójaként könyvelte el.¹⁰⁰ Csomós Sándor a csolnoki munkatáborba került, ahol a helyi szénbányában dolgozott,¹⁰¹ szabadulása az 1956-os forradalomhoz kötődött.

⁹⁴ FEKETE Edit: Igaz Andor. In: GYARMATI György – PALASIK Mária (szerk.): *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara, 1953–1956.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2013. 256-257. o.

⁹⁵ KOVÁCS Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2009. 21-23. o.

⁹⁶ ÁBTL 3.2.3 – Mt-495/1 – Belügyminisztérium II/2-i. alosztály. – Jelentés. Budapest, 1958. VII. 24. 105. o.

⁹⁷ BFL XXV 1. a 4427/1948 Budapesti Népbíróság Csomós Sándor tsai Nb 4427/1948. 1-207. o.

⁹⁸ BFL XXV 1. a 3572/1947 Budapesti Népbíróság Csomós Sándor tsai Nb. XX. 3572/1947/8. szám – Budapest, 1948. VI. 4. 238-239. o.

⁹⁹ BFL XXV 1. a 3572/1947 Budapesti Népbíróság Csomós Sándor tsai Nb 4427/1948/6. szám. – Budapest, 1948. X. 12. 245. o.

¹⁰⁰ BFL XXV 1. a 3572/1947 Budapesti Népbíróság Csomós Sándor tsai Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) 985/1949/11. szám – Budapest, 1949. IV. 21. 246-248. o.

¹⁰¹ MARSCHAL Adrienn: *Elítéltek szénbányákban. Táborok Csolnokon, Oroszlányban és Tatabányán.* Budapest, Argumentum Kiadó, 2020. 227. o.

Csomós Sándor és László nemsokkal később az USA-ba távozott, Csomós Sándor a Connecticut állambeli Fairfield-ben hunyt el 2008. november 22-én.¹⁰² Csomós Lászlót az Ohio állambeli North Olmsted városában érte a halál 1988 október 25-én.¹⁰³ Ferenc láthatóan nem követte testvéreit, ugyanis 1948 szeptemberében önként jelentkezett a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságánál, amelynek komoly szerepe volt az illegálításban élő Csomós Sándor őrizetbe vételében.¹⁰⁴

A végjáték Bécsben

1958. augusztus 10-e körül Vörös váratlanul megjelent az MNK bécsi követségén, ahol a politikai vezetőtől kért azonnali kihallgatást. A portás félreértés következtében Puja követhet kísérte, ahol az ügynök a bemutatkozásával egy időben feltárta, hogy a magyar belügyi szervek megbízásából Angliában dolgozott. Vörös arra kérte Puja Frigyeszt, 1955 és 1959 között a bécsi külképviseleti szervek vezetőjét, aki 1973-tól tíz éven keresztül volt külügyminiszter,¹⁰⁵ hogy telefonon kérjen számára Budapestről utasítást. A követ jelezte, hogy nem tud a segítségére lenni és nem is hajlandó ilyen ügyekkel foglalkozni, végül Bárány Vencel¹⁰⁶ vette kezébe az ügyet. Vörös elmondásából kiderült, hogy az eredeti terv szerint Bécsben kellett volna érintkezésbe lépnie Kozma Andrással, azonban az angol kísérője már Salzburgban összehozta őket. A csoport tagjai rendszeresen átvártak a határon, előtte rádióan ellenőrizték a behatolásra kiszemelt határszakaszt. Az ügynök közölte, hogy a társaság feltérképezésével komoly eredményt tudna elérni, Bárány viszont azzal küldte el, hogy ő csak közvetítő szerepet játszhat. Vörös augusztus 15-én jelentkezett, amikor „Fodor József” (Szombath József rendőr őrnagy, a rezidentúra megbízott vezetője)¹⁰⁷ levélben tudatta instrukcióit. A tartalmát nyugtázta, ugyanakkor megígérte, hogy kb. 2 hét múlva tiszteletét teszi a követségén. A rezidens ekkor már a hazatérésre kívánta felszólítani.¹⁰⁸ Vörös 1958. augusztus 27-én újból megjelent a bécsi követségén, ahol egy jelentést adott át Bárány számára. A tartalmát szóban is el akarta mondani, amit a hírszerzőtisz az illetékesség hiányára való hivatkozással elhárított, egyúttal felszólította az ügynököt a hazatérésre.

¹⁰² INDEX RECORD FOR Sandor Csomos – Full Name Sandor Csomos – Birth Date 15 Mar 1915 – Death Date 22 Nov 2008 – Last Residence Fairfield, CT _ Social Security Number xxx-xx-0501

¹⁰³ INDEX RECORD FOR Laszlp Csomos – Full Name Laszlo Csomos – Birth Date 4 Apr 1913 – Death Date 25 Oct 1988 – Last Residence North Olmsted, OH Social Security Number xxx-xx-2900

¹⁰⁴ BFL XXV 1. a. 3572/1947 Budapesti Népbírószág – Tárgy: Csomós Sándor és László, volt Hain detektívek ügye. – Jelentés. Budapest, 1948. IX. 14. 34-36. o.

¹⁰⁵ BARÁTH Magdolna – GECSÉNYI Lajos (szerk.): *Főkonzulok, követek és nagykövetek, 1945–1990*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2015. 242. o.

¹⁰⁶ ARGEJÓ Éva: Atomzselés cukorka Adalékok Ötvös Alajos hírszerzői tevékenységéről a váci börtönben keletkezett fogdaügynök-jelentések tükrében. *Betekintő*, 2010/2. 2. o.

¹⁰⁷ UNGER Gabriella: Az ügynök hét élete III. Kiérdemesült ügynökök. *Betekintő* 2016/1. 8-23. o.

¹⁰⁸ ÁBTL 3.2.1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Tárgy: Vértesi ügye. – Jelentés. Bécs, 1958. VIII. 18. 59-60. o.

Vörös azonban kijelentette, hogy túlságosan nagy horderejű dologról van szó, így csak akkor mehet vissza Magyarországra, ha már megszerezte a bizonyítékokat. Ezzel egyidőben városi találkozóra próbálta rávenni Bárányt, majd legalább 2500 schilling azonnali pénzügyi támogatást kért. A hírszerzőtízt csak annyit vállalt, hogy értesíti a Belügyminisztériumot, de válasz legkorábban két héttel később várható. Az ügynök azt erőltette, hogy Bárány táviratban kérjen pénzt Budapestről, és külső helyszínen adja oda. Vörös egyúttal átadott két borítékot, amely a nevére érkezett a bécsi angol konzulátusra, amellyel a Kozma-csoport ügyének jelentőségét szerette volna alátámasztani. A bécsi rezidentúrán az a vélemény alakult ki, hogy Vörös provokátor, ezért a határ közelében javasolták a találkozó megszervezését.¹⁰⁹ A felvetés akár úgy is értelmezhető, hogy az elrablására készültek, ahogy az „Woll János” fedőnevű ügynök (Ábrányi Aurél újságíró) esetében megtörtént, ez azonban mégsem valószínű, hiszen a két hálózati személy tevékenysége aligha volna egy lapon említhető.¹¹⁰

Az állambiztonság az ősz elejére megállapította, hogy az eredetileg szegedi Tóth Kálmán és a korábban újpesti Müller József soha nem élt az ügynök által megadott címeken. Könnyű László időközben hazatért, a második kihallgatáson elismerte, hogy a Home Office egyik beosztottja be akarta szervezni, de ezt elhárította. Tóth József és Körmendi József azonosítása sikeres volt, a Hazahozatali Bizottságnál figyeltették a megjelenésüket.¹¹¹ Az ellenőrzés során az is kiderült, hogy Csomós Sándor akkor már az USA-ban élt, így aligha futhatott össze Vörössel Bradford-ban.¹¹² A túskezikarítás szegélytartóról a Magyar Fésűsfonó és Szövőgyár főmérnöke úgy nyilatkozott, hogy az a gyapjúiparban nem tölti be feladatát, amennyiben nem tudta fogni a szövet szélét. A BM a témában több más szakértőt is megkérdezett, de ők is ugyanezt a következtetést jutották ki.¹¹³ Rossz Gyula szerint Vöröst az angolok sem szervezték be, csupán azért nagyította fel a kihallgatásokat és az emigráns vezetőkkel folytatott beszélgetéseit, hogy pénzt szerezzen a rezidentúrától. Amint az otthoni ellenőrzés rámutatott a valótlan állításaira, eltűnt a színről. Varga Béla rendőr őrnagy, a BM III/I-4-F Alosztály vezetője 1963. július 29-én lezárta az ügyet.¹¹⁴ Füstí Molnár Lajos és felesége 1971. április 11-én lettek brit állampolgárok,¹¹⁵ a bizonytalan származású személyként elkönyvelt Vörös Istvánnak ez csak 1974. március 1-én sikerült.¹¹⁶

¹⁰⁹ ÁBTL – 3. 2. 1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Tárgy: Vértesi ügye. – Jelentés. Bécs, 1958. VIII. 28. 123-124. o.

¹¹⁰ Sz. Kovács Éva: A magyar hírszerzés tevékenysége Ausztriában (1945-1970). *Betekintő*, 2013/2. 1-15. o.

¹¹¹ ÁBTL – 3. 2. 3 – Mt-495/1 – Belügyminisztérium II/2-i. alosztály. – Jelentés. Budapest, 1958. IX. 5. 129. o.

¹¹² ÁBTL – 3. 2. 1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – BELÜGYMINISZTERIUM II/3-4. Alosztály – Tárgy: „Varjas” ügye. – Jelentés. Budapest, 1959. I. 20. 78-79. o.

¹¹³ ÁBTL – 3. 2. 1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – BELÜGYMINISZTERIUM II/3-4. Alosztály – Tárgy: „Varjas” ügye. – Jelentés. Budapest, 1959. I. 20. 80. o.

¹¹⁴ ÁBTL – 3. 2. 1 – Bt-620 – 10-69656/54 – Varjas – Belügyminisztérium III/I-4-F Aloszt. – Tárgy: „Varjas” fn. ügynök B és M dosszié felülvizsgálatáról HATÁROZAT. Budapest, 1963. VII. 29. 81-83. o.

¹¹⁵ TNA HO 409/23/7012 NATURALISATION Year Ended 31stDecember, 1971. 65. o.

¹¹⁶ TNA HO 409/26/12908 – Naturalisation Year Ended 31stDecember, 1974. 125. o.

Utószó

Igaza volt-e Rossz Gyula rendőr őrnagynak a tekintetben, hogy Vörös nem állt a másik oldal szolgálatában? Az 1950-es években keletkezett brit rendőrségi és elhárítási iratokat Christopher Andrew és Calder Walton kivételével független történész eddig még nem kutathatta, ráadásul az általuk írt művekben alig esik szó a magyar ügyekről, ezért sajnos a kérdésre egyértelmű választ nem adhatunk. Mindettől függetlenül Vörös István viselkedése arra utal, hogy a Különleges Szolgálat és/vagy a bradfordi rendőrség valahol mégis felhasználta a londoni rezidentúra félrevezetéséhez.

Az MI5 a hidegháború kibontakozásától egyre hangsúlyosabban épített a területileg illetékes rendőri szervek közreműködésére. Bár a Special Branch folyamatos szolgálatot adó vidéki egységeinek létrehozatala csak az 1964-es rendőrségi törvény elfogadásával kapott lendületet, a kevésbé felkészült ügynökök irányítása azelőtt is a helyi kapitányságokra hárult. A szóban forgó feladatra az ottani CID (Criminal Investigation Department – Bűnügyi Nyomozó Főosztály) legmegbízhatóbb emberei kaptak felkérést, akikre politikai elkötelezettségük vagy a második világháborúban szerzett hírszerzési-elhárítási tapasztalataik alapján esett a választás.¹¹⁷ Mi volt Wilson valódi szerepe? A legvalószínűbb változat szerint ő lehetett az MI5 által a bradfordi rendőrséghez vagy az ott tartózkodó menekültekhez kirendelt felügyelő, aki nagyobb mélységben ismerte Vörös életét és az 1956 előtti magyar viszonyokat. A másik változat értelmében az MI6 vagy az Intelligence Corps (a brit hadsereg Hírszerző Testülete) beosztottjaként valóban egy ügynöktelepítést próbált levezényelni. Az utóbbi tézisnek ellentmond, hogy 1956 után az MI6 fokozatosan elkezdte háttérbe szorítani a keleti blokk területére illegális behatolásokkal vagy ügynökök telepítésével végrehajtott félkatonai jellegű akciókat a valódi hírszerzőmunka érdekében.¹¹⁸ Az ügy másik különleges aspektusa, hogy [Füsti] Molnár Lajos 23, míg Vörös István 17 év elteltével lett brit állampolgár. Az erre vonatkozó döntés minden bizonnyal azért húzódott el ilyen sokáig, mert a szigetország hatóságainak sokáig nem sikerült tisztázniuk a két ember második világháborús szerepvállalását. Az is előfordulhat, hogy Vörös néhány korábbi áldozata az 56-os forradalom után Angliába menekült, így a történet főszereplője ellen számos feljelentés született.

¹¹⁷ DORILL 1993, 163-169.

¹¹⁸ BOWER 1995, 202-203.

Felhasznált irodalom:

ALLASON, Rupert: *The Branch. A History of the Metropolitan Police Special Branch 1883–1983*. Secker & Warburg, London, 1983. ISBN 0 436 01165 4.

ANDREW, Christopher: *The Defence of the Realm. The Authorized History of MI5*. Allan Lane, London, 2009. ISBN 978 0 71399885 6

ARGEJÓ Éva: Atomzselés cukorka Adalékok Ötvös Alajos hírszerzői tevékenységéről a váci börtönben keletkezett fogdaügynök-jelentések tükrében. *Betekintő*, 2010/2. Elérhető: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2010_2_aragejo.pdf. (Letöltés ideje: 2024. 07. 27.)

BARÁTH Magdolna – GECSÉNYI Lajos (szerk.): *Főkonzulok, követek és nagykövetek, 1945–1990*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2015. ISBN 978 963 416 007 6

BENEDEK Mihály alezredes (szerk.): *Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1944.

BOÉR Zoltán: Aki a magyar Gestapo-vezér felesége (is) volt... *Betekintő*, 2014/1. Elérhető: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2014_1_boer_pdf (Letöltés ideje: 2024. 07. 25.)

BORBÁNDI, Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985. I. Kötet*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989. ISBN 963 07 5923 6

BORHI László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*. Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. ISBN 978 963 276 258 6

BOWER, Tom: *The Perfect English Spy. Sir Dick White and the Secret War, 1935–1990*. Heinemann, London, 1995. ISBN 0 434 00080 9

CLYATON, Anthony: *Forearmed. A History of the Intelligence Corps*. Brassey's, London, 1993. ISBN 0 08377101 7

COREA, Gordon: *The Art of Betrayal. The Secret History of MI6*. Pegasus Books, London, 2012. ISBN 978 1 60598 398 1

DORILL, Stephen: *The Silent Conspiracy. Inside the Intelligence Services in the 1990's*. London, 1993, ISBN 0 434 20162 6

EÖRSI László: *A „budai srácok” 1956*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2018. ISBN 978 963 200 685 7

FEKETE Edit: Igaz Andor. In: GYARMATI György – PALASIK Mária (szerk.): *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara, 1953–1956*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2013. ISBN 978 963 236 724 8

GYARMATI György – PALASIK Mária: Az ÁVH intézménytörténetének társadalmi-politikai környezete, 1953–1956. In: GYARMATI György – PALASIK Mária (szerk.): *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara, 1953–1956.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2013. ISBN 978 963 236 724 8

HEGEDŰS Gyula: Magyar-angol kereskedelmi és pénzügyi tárgyalások, 1949-1956. In: RÉFI Attila – SZIKLAI István (szerk.): *Pártok, politika történelem. Tanulmányok Vida István 70. születésnapjára.* MTA-ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest, 2010. ISBN 978 963 508 603 0

HEGEDŰS Gyula: Egyesült Királyság. In: KECSKÉS D. Gusztáv – SCHEIBNER Tamás (szerk.): *Egy világgraszoló történet. Az 1956-os magyar menekültválság kézikönyve.* Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2022. ISBN 978 963 416 348 0

INDEX RECORD FOR Sandor Csomos – Full Name Sandor Csomos – Birth Date 15 Mar 1915 – Death Date 22 Nov 2008 – Last Residence Fairfield, CT _ Social Security Number xxx-xx-0501. Elérhető: www.fold3.com/record/92395659/sandor-csomos-us-social-security-death-index (Letöltés ideje: 2024. 07. 26.)

INDEX RECORD FOR Laszlp Csomos – Full Name Laszlo Csomos – Birth Date 4 Apr 1913 – Death Date 25 Oct 1988 – Last Residence North Olmsted, OH Social Security Number xxx-xx-2900. Elérhető: www.fold3.com/record/23975708/laszlo-csomos-us-social-security-death-index (Letöltés ideje: 2024. 07. 26.)

KOVÁCS Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2009. ISBN 978 963 693 167 4

M. MADARÁSZ Anita: *Kulturális csatatér. Brit-magyar diplomácia, 1945–1970.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2023. ISBN 978 615 5636 47 7

MARSCHAL Adrienn: *Elítéltek szénbányákban. Táborok Csolnokon, Oroszlányban és Tatabányán.* Budapest, Argumentum Kiadó, 2020. ISBN 978 963 446 814 1

MIROIU, Andrei: Wiping Out 'The Bandits': Romanian Counterinsurgency Strategies in the Early Communist Period. *The Journal of Slavic Military Studies* 2010/4. 676-691. o.

NAGY Péter: Megfigyelés a zárkában. „Pethő Lászlóné” fedőnevű fogdaügynök és Kerényi Mária a gyűjtőfogházban. *Betekintő*, 2017/1. 1-15. o. Elérhető: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2017_1_%20nagy.0_pdf (Letöltés ideje: 2023. 08. 26).

ORBÁN Gyula: *Az 1945 után külföldre menekült csendőrök listája/adatai.* München, 1950.

PÁL István – HEGEDŰS Gyula: Spy Game in London: A Battle between László Kiss aka Agent „Műszerész” and the Hungarian Intelligence. In: BÚR Gábor – PÁL István – STEMLER Ádám (szerk.): *Followed by the Affected Compassion of the Free World. The 1956 Revolution from Different Perspectives.* Eötvös University Press, Budapest, 2023. ISBN 978 963 312 360 7

- SIMÁNDI Irén: A magyar forradalom a Szabad Európa Rádió hullámhosszán. II. *Valóság*, 2002/12. 76-93. o.
- SIMÁNDI Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1945–1948*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012. ISBN 978 963 693 456 9
- SOÓS Mihály: A háborús és népellenes bűntettek feltárásának forrásai a Történeti Levéltárban. In: GYARMATI György (szerk.): *Trezor 3 – Az átmenet évkönyve 2003*. Történeti Levéltár, Budapest, 2004. ISBN 9771585399001
- SMITH, Michael: *The Anatomy of a Spy. A History of Espionage and Betrayal. The History Press*, Cheltenham, 2019. ISBN 978 0 7309 9237 2
- SUMMERS, Anthony – DORRIL, Stephen: *Honeytrap*. Coronet Books, Hodder and Stoughton, 1987. ISBN 0 340 42973 9
- SZ. KOVÁCS Éva: A magyar hírszerzés tevékenysége Ausztriában (1945-1970). *Betekintő*, 2013/2. 1-15. o. Elérhető: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2013_2_sz.kovacs.pdf (Letöltés ideje: 2024. 08. 05.)
- SZEKÉR Nóra: *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2017. ISBN 978 615 5745 19 8
- SZEKÉR Nóra: Fizikus az állambiztonság hálójában. *Betekintő*, 2020/4. 53-68. o. Elérhető: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok-2020_4_szeker.pdf (Letöltés ideje: 2024. 07. 25)
- SZEKÉR Nóra – KODOLÁNYI Gyula (szerk.): *Szent-Iványi Domokos – Visszatekintés 1941–1972*. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2016. ISBN 978 615 5227 09 7
- TABAJDI Gábor – UNGVÁRY Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*. 1956-os Intézet–Corvina, Budapest, 2008. ISBN 978 963 13 5717 2
- TAKÁCS Tibor: *Ügynök, informátorok, jelentések. Az állambiztonsági besúgóhálózat története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2024. ISBN 978 963 475 866 2
- TAR Károly: Az európai magyar református nyugati szórvány lelki gondozó szolgálatának rövid története. *Magyar Liget*, 2019/1. 20-27. o.
- THOMAS, Gordon: *A brit titkosszolgálatok világa*. J LX Kiadó, Budapest, 2008. ISBN 9789633052778
- TÓTH, Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete. In: CSEH Gergő Bendegúz – OKVÁTH Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése, 1957–1962*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. 401-412. o. ISBN 1586 9784
- TÖRÖK Bálint: Szent-Iványi Domokos. *Valóság*, 2000/4. 54-63.o.
- UNGER Gabriella: Az ügynök hét élete III. Kiérdemesült ügynökök. *Betekintő* 2016/1. 8-23. o. Elérhető: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2016_1_unger.pdf (Letöltés ideje: 2024. 07. 27.)

UNGVÁRY Krisztián: Anglia a második legnagyobb ellensége Magyarországnak. A londoni magyar hírszerző rezidentúra saját jelentései tükrében 1951 és 1965 között. *Századok*, 2013/6.

VARGA Krisztián: A politikai rendőrség és a baloldali munkásmozgalom Wayand Tibor fogságban írt önvallomásában. *Betekintő*, 2010/1. Elérhető: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2010_1_varga_k.pdf (Letöltés ideje: 2024. 07. 25)

WALTON, Calder: *Empire of Secrets. British Intelligence, the Cold War and the Twilight of Empire*. HarperPress, London, 2013. ISBN 978 0 00 745796 0

WEST, Nigel: *The Matter of Trust. MI5 1945-72*. Weidenfeld and Nicolson, London, 1982. ISBN 0 297 78253 3

HAJDUK DÁNIEL JÁNOS

AZ OROSZ–UKRÁN ÉS A HAMASZ–IZRAELI KONFLIKTUS BIZTONSÁGPOLITIKAI ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Napjaink meglehetősen komplex nemzetközi biztonsági rendszerét egyszerre több, párhuzamos folyamat is aktívan alakítja. Ezen folyamatok közül, világpolitikai súlyát tekintve kiemelkedik kettő: a jelenlegi orosz–ukrán, illetve a Hamasz és Izrael közötti konfliktus. Ebből fakadóan a konfliktusok mélyebb megértése, a köztük lévő esetleges hasonlóságok és különbségek megvilágítása elengedhetetlen az aktuális nemzetközi események értelmezéséhez, illetve azok várható kifizetésének és hosszú távú hatásainak feltérképezéséhez. Jelen tanulmány célja, a fent említett két kiemelt jelentőségű konfliktus összehasonlítása révén, azok részletes elemzésén túl, olyan trendek és tendenciák azonosítása, amelyek mind a stratégiai, mind pedig a védelmi tervezés számára egyaránt hasznosíthatóak.

Kulcsszavak: *Ukrajna, Oroszország, Hamasz, Izrael, konfliktus, nemzetközi biztonság*

COMPARISON OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN AND HAMAS-ISRAEL CONFLICTS FROM THE POINT OF VIEW OF SECURITY POLICY

Today's rather complex international security system is actively shaped by several parallel processes at the same time. Among these processes, two stand out in terms of their weight in world politics: the current Russian-Ukrainian conflict, and the conflict between Hamas and Israel. As a result, a deeper understanding of conflicts and shedding light on the possible similarities and differences between them is essential for the interpretation of current international events and for mapping their expected outcomes and long-term effects. The purpose of this study, through the comparison of the above-mentioned two particularly important conflicts, in addition to their detailed analysis, is to identify trends and tendencies that can be used for both strategic and defense planning.

Keywords: *Ukraine, Russia, Hamas, Israel, conflict, international security*

Bevezetés

A hidegháborút követően a klasszikus értelemben vett katonai fenyegetés Európa számára megszűnni látszott. Az úgynevezett unipoláris pillanatban az Egyesült Államok globális világcsendőri szerepvállalása egy irányba terelte a nemzetközi biztonsági kérdéseket. Annak ellenére, hogy a világban zajló fegyveres konfliktusok száma tovább emelkedett, Európa a délszláv háborút követően fellélegezhetett.

A globális pénzügyi válságokon túlmenően, egészen 2014-2015-ig az Európai Unió (EU) távol tudott maradni a nagyobb volumenű konfliktusoktól és globális problémáktól. Ezt követően a migrációs válság mellett a krími események is az államigazgatások fókuszába kerültek valamennyi EU-s országban, és a kontinens számára újfent kezdtek relevánsabbá válni a biztonsági kérdések. A koronavírus-járvány globális és komplex hatásai nem csupán a potenciális világjárványok korát vetítették előre, hanem a világ gazdaság interdependens jellegéből fakadó érzékenységre és sérülékenységre is rámutattak. Mindemellett felhívták a figyelmet arra a geopolitikai folyamatra, amely szerint a globális összefonódás és a világ túlnyomó részére kiterjedő interkonnektivitás mellett ismét felértékelődni látszanak a regionális, illetve a lokális körülmények és tényezők. Noha a globális ellátási láncok és a határokon átívelő szövetségi, gazdasági, különböző együttműködési és egyéb nemzetközi struktúrái javarészt bizonyos mértékig összekötik a Föld országait és lakosságát, mégis megállapítható, hogy az elmúlt időszakban ismét „teret nyert” a geopolitikai realitás és regionalitás. Ezen folyamatot erősítette a világrendben a multipolaritás megjelenése is, amely nem csupán az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) BT állandó tagságok legitimitását, de a nagyobb konfliktusok és nemzetközi biztonsági kérdések unipoláris kezelését is megkérdőjelezte. Ezek azok a jelentősebb biztonságpolitikai folyamatok, amelyek kontextusába érkezett az Oroszország és Ukrajna, valamint az Izrael és a Hamasz közti konfliktus.

A konfliktusok előzményei

Mindkét konfliktusról megállapítható, hogy amellett, hogy régióspecifikus jelleggel bírnak, politikai, etnikai és történelmi tényezők is egyaránt befolyásolják őket. A konfliktusok mélyebb megértése, illetve összehasonlításuk lehetővé tétele érdekében célszerű görcső alá venni azok közvetlen előzményeit.

Az orosz–ukrán konfliktus kezdeteként a korábbi szeparatista villongásoktól eltekintve a 2014-es Majdan téri tüntetés, majd az ezt követő krími események tekinthetők. Habár a Minszk II. megállapodás¹ 2015. februári aláírása után a konfliktus nem oldódott meg, sőt több, a megállapodást megsértő incidens is történt (pld. Kercsi-szoros²), a Krím-félsziget mellett immáron a Donyeck, Luhanszk és Mairupol régióira is kiterjedt konfliktus befagyni látszott, a kérdéses területek feletti ellenőrzés pedig orosz kézben maradt. A Krím annexióját követően Moszkva katonai műveletének legitimálásaként népszavazást írt ki a terület Oroszországhoz való csatolásáról, amelyet azonban a nemzetközi közösség sem lebonyolítását, sem pedig eredményét tekintve nem fogad el azóta sem.

¹ A minszki megállapodások a 2014-2015 között fokozódó orosz–ukrán konfliktus rendezését voltak hivatottak elősegíteni, azonban sem a Minszk I. (2014. szeptember 5.), sem pedig a Minszk II. (2015. február 12.) tűzszüneti megállapodások nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Lásd: REMEK Éva: *Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: párbeszéd Vancouvertől Vlagyivosztokig*. HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó, 2020.

² HODGE, Nathan – WATSON, Ivan: Ukraine says Russia opened fire on its naval vessels, seized them. CNN, 2018. november 26.

2021-ben az orosz haderő fokozatosan egyre nagyobb jelenlétet képezett Ukrajnával közös határán,³ a hadgyakorlatnak indult művelet célterületébe beleértve Belorusszia teljes ukrain határszakaszát is.⁴ 2022. február 21-én Moszkva hivatalosan is elismerte a donyecki és a luhanszki szeparatista államalakulatokat és békefenntartó erők telepítését kezdte a területükre. Ezt követően Kijev 30 napos szükségállapotot hirdetett, és megkezdte haderejének általános mozgósítását. Három nappal később, 2022. február 24-én Vladimir Putyin bejelentette, hogy az Orosz Föderáció különleges műveletet indít, amelynek célja az Ukrajnában élő orosz kisebbség védelme, illetve a Moszkva által genocídiummal vádolt kijevi rezsim megdöntése.⁵

Ezzel ellentétben az Izrael és a Hamasz közti konfliktus gyökerei lényegében a híres 181-es ENSZ határozatban foglalt Izrael 1948-as megalapításáig nyúlnak vissza. A Palesztina által ellenzett határozat az akkori Palesztina 56%-át a lakosság csupán harmadát kitevő zsidóságnak ítélte a termékeny partmenti régiókkal (a határozat előtt a zsidó társadalom az ország csupán 6%-át birtokolta).⁶ Az ország megalapítását követően pár héten belül kirobbant az azóta is változó amplitúdójú, de folyamatos arab–izraeli konfliktus. Az első arab–izraeli háború során Egyiptom, Irak, Jordánia Szíria és Libanon támadta meg Izraelt. A folyamatos harcoknak, amelyek során a zsidók sikeresen verték vissza az arab inváziót, sőt, még többletterületeket is szereztek, egy fegyverszünetet hirdető ENSZ-közbelpítés vetett véget. A nemzetközi szervezet elismerte Izrael újonnan szerzett területeit. A háború eredményeképp a szóban forgó területekről több mint 700 000 palesztin állampolgár vándorolt el, Izraelt mindezzel immáron számszakilag is zsidó többségű állammá téve. A Szezi-csatorna kapcsán a zsidó állam ismét konfliktusba keveredett Egyiptommal 1956-ban, amelyet egy rövid életű békepaktum zárt le 1967-ig, a 6 napos háború kirobbanásáig, amely során Izraelnek ismét sikerült területeket szereznie szomszédaitól (Golán-fennsík – Szíriától, Gázai-övezet – Egyiptomtól, Ciszjordánia és Kelet-Jeruzsálem – Jordániától). Az 1972-es müncheni olimpiai eseményeket követő yom kippuri háború, illetve az azt lezáró amerikai intervenció és a Camp David-i megállapodás mind fontos és releváns eseményként említhetők, a régió biztonsági helyzetét tekintve pedig az Izrael és Egyiptom közötti béke kulcsfontosságúnak számított, azonban a palesztin kérdés továbbra is nyitott maradt. Ennek következményeként a ciszjordániai palesztin lakosság fellázadt, és 1987-ben kirobbant az első intifáda, amit végül 1993-ban az oslói megállapodás zárt le Ciszjordánia és a Gázai övezet függetlenségének garantálásával. Ezt a későbbiekben az 1995-ös Osló II. megállapodás is megerősítette, amely értelmében Izrael fokozatosan kivonta csapatait a kérdéses területekről.

³ Sz. n.: Csaknem százezer orosz katona állomásozik az ukrán határ közelében. Szabad Európa, 2021. november 3.

⁴ ROTH, Andrew – SABBAGH, Dan – BLOOD, David – DE HOOG, Niels: Russia–Ukraine crisis: where are Putin’s troops and what are his options? The Guardian, 2022. február 14.

⁵ NIKOLSKAYA Polina – OSBORN Andrew: Russia’s Putin authorises ‘special military operation’ against Ukraine. Reuters, 2022. február 24.

⁶ WION: Israel–Palestine war: A simple history of how it all began | Explained | Gravitas Plus. YouTube, 2023. október 14.

A két állam közötti konfliktusos viszony azonban továbbra is fennállt, amely több, kisebb-nagyobb fegyveres atrocitásba is torkollott, valamint a 2006 óta a Hamasz⁷ által kormányzott Gázai-övezet 2007-ben kezdődött izraeli blokádját is eredményezte. Az öngyilkos merényletekkel és apróbb fegyveres összecsapásokkal tarkított konfliktus 2023. október 7-én a Hamasz összehangolt, és minden eddiginél halálosabb támadásaival új szakaszához érkezett.

Területi dominancia

Mindkét konfliktus kapcsán megállapítható, hogy célja burkoltan a hosszú távú területszerzés. A két konfliktusban egyaránt a katonai fölényrel bíró, meghatározó regionális erő igyekszik különböző okokra hivatkozva legitimálni hadműveleti lépéseit.

1. ábra: Az orosz-ukrán front jelenlegi összesített állása – 2024. április 30.⁸

⁷ A Hamasz egy 1980-as években a Muszlim Testvériség palesztin ágából kivált militáns iszlamista politikai és katonai szervezet. Az csoportosulást az USA, valamint az EU is terrorszervezetként tartja számon. Lásd: ROBINSON, Kali: What is Hamas? Council on Foreign Relations, 2023. április 18.

⁸ WOLKOV, Nicole – EVANS, Angelica – HARWARD, Christina – HIRD, Karolina – STEPANENKO, Kateryna – W. KAGAN, Frederick: Russian Offensive Campaign Assessment, Criticla Threats, 2024. április 30.

A Szovjetunió szétesése után Oroszország geopolitikájában mindig is jelen volt a közel-külföld iránti igény, egyfajta korridorképzése céljából az anyaföld védelme érdekében. A következetes expanzív politika eredményeképpen az Orosz Föderáció és jogelődeinek területe csaknem 600 éve, Nagy Katalin császárnő regnálása óta folyamatosan nőtt. Vélhetően Vladimir Putyin is ehhez a politikai hagyományhoz kíván csatlakozni az aktuális ukrajnai „különleges művelet”-tel. Az invázió első napjaiban elfoglalt területekhez képest – amikor Moszkva a villámháború reményében Belorusszia felől, északról is frontot nyitott Kijev minél korábbi elérése érdekében – Ukrajnának sikerült az első körben elfoglalt területek 54%-át visszaszerezni, Moszkva azonban még így az ország 18%-a felett gyakorol ellenőrzést (lásd 1. ábra).⁹

Az Izrael és a palesztin Hamasz közti konfliktus esetében fontos megjegyezni, hogy a Hamasz szervezete minden társadalmi összefonódás ellenére sem feleltethető meg a palesztin államnak és társadalomnak. Izrael folyamatos térdnyerése és a palesztin fennhatóság zsugorodása a területek végessége miatt egy meglehetősen egyoldalú, zéró összegű játszmaként definiálható. A palesztin területek (Gázai-övezet és Ciszjordánia) a 2023. október 7-ei támadások előtt az egykori Palesztina méretének 29%-ára csökkentek (lásd 2. ábra). Ezen tendencia az aktuális konfliktus kimenetele függvényében akár tovább is folytatódhat.

2. ábra: Palesztina (zöld) és Izrael (kék) területeinek alakulása 1917 és 2023 között¹⁰

⁹ Center for Preventive Action: War in Ukraine. Global Conflict Tracker, 2024. május 20.

¹⁰ HADDAD, Mohammed – CHUGTAI, Alia: Israel–Palestine conflict: A brief history in maps and charts. Aljazeera, 2023. november 27.

A képet tovább árnyalja, hogy a palesztin területek rendszerint izraeli ellenőrzés alatt állnak, valamint ezeken a területeken is jellemző a zsidó telepesek jelenléte, akik a nemzetközileg elfogadott hivatalos országhatáron túli terjeszkedésükkel folyamatosan növelik az izraeli állampolgárok által lakott területeket.¹¹

Emberi szenvedés

Vladimir Putyin szavaival élve: „Ukrajna független szuverén állam, és majd eldönti, hogy milyen lépéseket tesz a biztonsági kérdései kezelésében”, az immáron több mint 2 éve húzódó aktív fegyveres harcokban több mint 31 ezer halálos áldozatba került függetlenségének és szuverenitásának, valamint területi integritásának védelme.¹² Az ukrán miniszterelnök által februárban közölt adatok alapján Oroszország ezzel szemben nem kevesebb, mint 181 ezer katonát veszített.¹³ A sebesültekkel és az eltűnt személyekkel együtt az Orosz Föderáció haderejének vesztesége – Volodimir Zelenskij, a háború második évfordulóján adott nyilatkozata alapján – akár 500 000 is lehet.¹⁴ A háború során Ukrajnában az eddigiekben több mint 10 millió embernek (a háború előtti lakosság közel negyedének) kellett elhagynia otthonát, amelyből 3,7 millió az országon belül másik régióba költözött, 6,5 millió pedig külföldre emigrált. Becslések szerint az országban 14,6 millió ember szorul valamilyen humanitárius segítségnyújtásra.¹⁵

Az Izrael és a Hamasz közti összecsapások következtében 2023. október 7-e óta az aktuális adatok szerint 35 088 palesztin és 1139 izraeli állampolgár hunyt el.¹⁶ A Hamasz októberi támadását követő izraeli válasz mértéke, illetve a különböző palesztin civil lakosságot érő támadások, valamint a segélyszállítmányok bejuttatásának tilalma egyre erősebb nemzetközi ellenérzetet váltanak ki a zsidó államvezetéssel szemben. A jelenlegi aggályokat Bernie Sanders, USA szenátor az alábbiak szerint foglalta össze április 25-én egy nyilatkozatában: *„Nem, Mr. Netanyahu. Nem antiszemitizmus vagy Hamasz-párti kiemelni, hogy egy kicsivel több, mint hat hónap alatt a szélsőséges kormányzata 34.000 palesztint ölt meg, és több, mint 77.000-et sebesített meg – amelynek 70%-a nő és gyermek...”*¹⁷

¹¹ PATTHY Loránd Imre: EU: nemzetközi jogost sért az izraeli telepesek újabb terjeszkedése a palesztin területeken. Index.hu, 2021. október 29.

¹² BBC News: How two years of war in Ukraine changed Russia. YouTube, 2024. február 22.

¹³ MTI: Példátlan bejelentést tett Zelenskij: elmondta, hogy mennyi ukrán katona halt meg a háborúban. Portoflio.hu, 2024. február 25.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Center for Preventive Action 2024.

¹⁶ AJLabs: Israel-Gaza war in maps and charts: Live tracker. Aljazeera, 2023. október 9.

¹⁷ *„No, Mr. Netanyahu. It is not antisemitic or pro-Hamas to point out that in a little over six months your extremist government has killed 34,000 Palestinians and wounded more than 77,000 – seventy percent of whom are women and children....”*

SANDERS, Bernie: NEWS: Sanders Responds to Netanyahu's Claim that Criticism of The Israeli Government's Policies is Antisemitic. Sanders.Senate.Gov, 2024. április 25.

Általánosságban megállapítható, hogy mindkét konfliktus súlyos és nagyszámú emberi szenvedést okoz. A közvetlen halálos áldozatok és sebesültek statisztikai mutatóin túl az elnyúló konfliktusok olyan közvetett hosszú távú negatív hatásmechanizmusokat indítanak el, amelyek a kritikus infrastruktúra, a köz- illetve oktatási intézmények pusztulása révén több évre, akár évtizedekre is visszavetheti az érintett társadalmakat. Az erőszakos cselekmények okozta traumák, az általános lakossági elszegényedés és kimerülés, valamint az alapvető emberi jogok megsértése mindkét konfliktusban jelen vannak. Az ilyen tényezők a konfliktusok előtt, alatt és után is tömeges kivándorlást generálhatnak, amely a konfliktus lezárását követően tovább nehezítheti az érintett államok rekuperációját.

Fegyverzet és harcmodor

Mindkét konfliktus sajátos jellege, hogy fegyverhasználatában bipoláris jegyeket hordoz. Míg Donyeckben a hagyományos orosz haditechnika és Kijev modern, amerikai fegyverzete találkozik, addig Gázában szintén az – Iránon keresztül – orosz gyökerekhez visszavezethető eszközök (a különböző rakéták és robbanóeszközök mellett főleg Kalasnyikov) veszik fel a harcot Jeruzsálem Amerikai Egyesült Államoktól (USA) kapott fegyvereivel szemben. Noha az Egyesült Államok hadiiparának jelenléte mindkét konfliktusban egyértelmű és meghatározó, fontos megemlíteni, hogy Oroszország fegyverexportja révén hasonlóképpen törekszik nagyhatalmi státuszának és globális érdekérvényesítő képességének megtartására. Habár Moszkva mára, több elemző szerint, inkább regionális nagyhatalomként definiálható, a Közel-Keleten tapasztalt proxy-fellépései, a Kínával folytatott nemzetközi kapcsolata, illetve a Wagner-csoport tevékenysége kapcsán Oroszország továbbra is megkerülhetetlen szereplő maradt a világpolitikában. Fontos megemlíteni, hogy az USA hadiiparának világelsősége bár megkérdőjelezhetetlen, mégsem érdekelt a Közel-Keleten egy második front megnyitásában, ugyanis azt már vélhetően nem bírná Ukrajnával párhuzamosan ellátni kellő mértékben. Fontos kérdés a konfliktusok elhúzódása szempontjából a kellő utánpótlás biztosítása. Míg az orosz–ukrán konfliktusban Ukrajna mögött a Nyugat, Oroszország mögött saját hadiipara mellett Észak-Korea¹⁸ és többek között Irán¹⁹ áll, addig a Közel-Keleten, bár Izrael mögött stabilan áll az USA, a Gázai-övezet teljes blokád alatt tartása végett a Hamaszt támogató Irán kevésbé tud folyamatos fegyverutánpótlást biztosítani, amely a konfliktus kifárasztásos deeszkalációját eredményezheti.

Mindezen túl elmondható, hogy sem az orosz,²⁰ sem pedig az izraeli haderő nem hosszantartó konfliktusok megvívására alkalmas, hadseregszervezéseiknél sokkalta inkább képességekönkénti szemlélet a mérvadó.

¹⁸ DAVENPORT, Kelsey: U.S. Says North Korea Shipped Arms to Russia – Arms Control Today. Arms Control Association, 2023. november

¹⁹ LEVITT, Matthew: The Hamas-Iran Relationship. The Washington Institute for Near East Policy, 2023. november

²⁰ KOFMAN, Michael – LEE, Rob: Not built for purpose: The Russian Military's Ill-fated force design. War on the Rocks, 2022. június 2.

A fegyveres konfliktusok harctereinek jellege merően eltér, ami a szembenálló felek jellegbéli eltérései mellett (Ukrajnában szimmetrikus hadviselés: állam az állam ellen; Gázában aszimmetrikus hadviselés: állam a terrorszervezet ellen) egyszersmind determinálja a harcmodorbéli különbségeket is. Az orosz–ukrán háború esetében egy kb. 1000 km hosszú frontvonalról beszélhetünk, amelyben a szárazföldi és légi hadviselés szinte valamennyi válfaja képviselteti magát. A Gázai-övezetben pedig egy meglehetősen korlátok közé szorított, civilekkel telített, 365 km²-es, javarészt városi harcteret láthatunk. Mindezt konkrét frontvonal nélkül, ahol a palesztin oldal főképp gerillaharcot folytat, beleértve az összehangolt és szervezett támadásokat és öngyilkos merényleteket, míg Izrael általában az erő- és technológiai fölényére támaszkodik.

Nemzetközi támogatottság

Oroszország vezetésének hazai és nemzetközi megítélése egyértelműen hanyatlak. Ugyanakkor továbbra is több mint 17 millió km² felett rendelkezve a világ legnagyobb országa, nukleáris nagyhatalom és ENSZ BT állandó tag. Az ortodox egyház révén a szláv kultúrában is központi szerepet játszik. Geopolitikailag (eurázsiai jelleg) és nemzetközi gazdaságilag is megkerülhetetlen (földgáz). Mindezen tényezők Oroszországot továbbra is a világpolitika felszínén, actio radius-át pedig saját régióján messze túlnyúlóan tartják. Érdekérvényesítő képességét tekintve Moszkva Ukrajnában indított „speciális művelete” az ukrán gabonaexport megingatása, illetve a kikötők elfoglalása révén, annak szinte teljes ellehetetlenítésével, egészen Afrikáig is elér. A fekete kontinensen az általános élelmiszerhiányok révén kialakult válsághelyzetekben a Wagner-csoport tevékenysége több esetben is sikeresen szerzett pozíciót, amely különösen értékes lehet manapság az afrikai lehetőségek újkori kiaknázásáért futott nagyhatalmi versengésben.

Ukrajna esetében a nemzetközi támogatottság „megtámadott félként” Nyugatról megkérdőjelezhető. Mindazonáltal a NATO és a nyugati országok részéről érkező támogatás kizárólag fiskális és technikai/harcszükségleti, ugyanis egyik állam vezetése sem vállalja fel a konfliktusba való mélyebb beavatkozást. A konfliktus első két éve során Ukrajna kb. 280 milliárd dollárt kapott támogatásként, amelyből 75 milliárd egyedül az USA-tól származott.²¹ Az Amerikai Egyesült Államok Ukrajna támogatása iránti elköteleződését, illetve ezen támogatás kardinális jellegét remekül szemlélteti a legújabb amerikai támogatási csomag elfogadása körüli vita.²² Ukrajnában a háború első két évében minden egyes otthon megtermelt dollár mellé kb. fél dollárnyi nemzetközi támogatás érkezett az ország működőképességének fenntartása érdekében.²³

²¹ Center for Preventive Action 2024.

²² TIAN, Yang: House approves \$61bn aid for Ukraine – what we know so far, and what happens next. The Guardian, 2024. április 21.

²³ CSIKI-VARGA Tamás – CSOMA Mózes – DEÁK András György – HÁDA Béla – JÓJÁRT Krisztián – KEMÉNY János – TÁLÁS Péter: Az orosz–ukrán háború második évének tanulságai. Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések, 2024. március 14.

A nemzetközi közösség orosz–ukrán konfliktusról alkotott véleményét jól mintázta az a 2022. március 2-i ENSZ-szavazás, amely Oroszország erőinek azonnali kivonását indítványozta Ukrajna területéről, és a 193 tagállamból 141 pro, 5 kontra és 35 tartózkodó szavazatot eredményezett.²⁴

Az Izrael és a Hamasz közti konfliktus esetében a nemzetközi közösség nem Izrael, a „megtámadott fél”, hanem a Hamasz bázisaként szolgáló Gázai-övezet és az ott élő palesztin civil lakosság pártján áll. Ahhoz, hogy az „első” csapást mérőbből „áldozat” válhasson, természetesen szükséges volt több olyan civileket ért izraeli katonai műveletre is, amely nemzetközi sajtóvisszhangot kapva a zsidó államvezetés elítélését, a Netanyahu-kormánytól való eltávolodást eredményezte. Ezen tendencia aktualitását támasztják alá az egyre több országban előforduló palesztinok melletti egyetemi tüntetések,²⁵ továbbá több európai nemzet a konfliktussal kapcsolatos álláspontjának a Palesztin állam hivatalos elfogadása általi kinyilvánítása is.²⁶

Összegzés és következtetések

Végeredményben elmondható, hogy a tanulmány fókuszában álló két konfliktus egy meglehetősen komplex nemzetközi biztonsági térbe érkezett. Az ukrainai „speciális katonai művelet” eredete a határon való etnikai színezetű szeparatista villongásból fakadt, a Hamasz és Izrael közötti konfliktus kezdete azonban, nem sokkal Izrael állam megalakulása utánra datálható. Mindkét esettel kapcsolatban megállapítható, hogy azok valamilyen, a korábbi előzmény-konfliktusokat lezáró nemzetközi megállapodások megsértéséből indultak ki.

Ahogy az ukrainai, úgy a palesztin területek vonatkozásában is kijelenthető, hogy a szembenálló fél célja a hosszútávú ellenőrzés gyakorlása, minek eredményeképp az erőfölénnyel rendelkezők (Oroszország és Izrael) stratégiájukat is ehhez mérten alakítják. Noha a fegyverhasználat mindkét esetben bipoláris jellegű (USA gyártmányú fegyverek, orosz–iráni haditechnikával szemben) a területi sajátosságok miatt az egyes összecsapásokban képviselt harcmódorok jelentősen eltérnek. Míg Ukrajnában egy meglehetősen hosszú és tagolt frontvonalról, addig Gázában egy frontvonal nélküli, gerilla jegyeket hordozó fegyveres konfliktusról beszélhetünk.

Moszkva bár, a nemzetközi közösség megítélésben egyre inkább negatív szereplőként definiálódik a világpolitika színterén továbbra is megkerülhetetlen szereplő marad. Ukrajna támogatottsága a Nyugat irányából megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor kiemelendő, hogy az elhúzódó konfliktus anyagi szupportálása egyre hevesebb belpolitikai vitákat szít a Kijevvel szimpatizáns országokban. Az orosz–ukrán

²⁴ BORGER, Julian: UN votes to condemn Russia's invasion of Ukraine and calls for withdrawal. The Guardian, 2022. március 2.

²⁵ REGAN, Helen: Where pro-Palestinian university protests are happening around the world, CNN, 2024. március 3.

²⁶ Al Jazeera Staff: Are more European nations finally moving to recognise Palestine statehood? Aljazeera, 2024. április 12.

háború általános megítélése nemzetközi berkekben túlnyomó többségben egyoldalú, azonban a jövőre nézve érdemes lehet górcső alá venni azokat a tényezőket, amelyek Moszkvát valószínűsíthetően a „speciális katonai művelet” megindítása felé terelték (pld. a NATO keleti terjeszkedése és a keleti szárny erősítése).

Annak ellenére, hogy a közel-keleti konfliktusban az „első” csapást mérő fél a palesztin Hamasz volt, az aktuális megítélés szerint mégsem Jeruzsálemé az áldozatszerep. A zsidó állam erősen megkérdőjelezhető katonai műveletei és fegyveres alakulatainak napvilágot látott túlkapásai nagymértékben rombolták Izrael nemzetközi reputációját. Az Izrael és a Hamasz közti konfliktus kapcsán a nemzetközi vélekedést jól mintázza az a Dél-Afrikai Köztársaság által a Nemzetközi Bíróságra beadott kereset, amely elítéli a Netanyahu-kormány „Gáza-politikáját” és Jeruzsálemet genocídiummal vádolja. A zsidó állam amerikai támogatottsága ezen ügyben is detektálható, ugyanis Washington óvatosan jelezte a Nemzetközi Bíróságnak, hogy amennyiben elfogatóparancsot ad ki Netanyahu ellen, az katasztrofális következményekkel járhat.²⁷

Összességében mindkét esetben további eszkaláció nélküli, elhúzódó konfliktusokra, azokat követően pedig hosszú, negatív hatásmechanizmusokra lehet számítani. Habár Gáza esetében fennáll az esélye egy gyors, ideiglenes békekötésnek/fegyverszünetnek, de a „casus belli” vélhetően továbbra is megoldatlan marad. Ahogyan Gázában, úgy Ukrajnában is igaz lehet a mondás, miszerint, ami nem öl meg, az megerősít. Közép- és hosszú távon ugyanis a mára már kézzel fogható nemzetközi gázai szimpátia Palesztina, a Nyugat részéről eddig Kijevbe investált összegek és az újjáépítési projektek reménye pedig Ukrajna felemelkedéséhez vezethetnek.

Felhasznált irodalom:

Al Jazeera Staff: Are more European nations finally moving to recognise Palestine statehood? Aljazeera, 2024. április 12., Elérhető:

<https://www.aljazeera.com/news/2024/4/12/are-more-european-nations-finally-moving-to-recognise-palestine-statehood> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

AJLabs: Israel-Gaza war in maps and charts: Live tracker. Aljazeera, 2023. október 9. Elérhető: <https://www.aljazeera.com/news/longform/2023/10/9/israel-hamas-war-in-maps-and-charts-live-tracker> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

BBC News: How two years of war in Ukraine changed Russia. YouTube, 2024. február 22. Elérhető:

https://www.youtube.com/watch?v=IdYA1_Y9h_I&ab_channel=BBCNews (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

²⁷ Sz. n.: US Congress reportedly warns ICC over arrest warrants for Israeli officials. TRTWorld, 2024. április 30.

BORGER, Julian: UN votes to condemn Russia's invasion of Ukraine and calls for withdrawal. The Guardian, 2022. március 2. Elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/02/united-nations-russia-ukraine-vote> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

Center for Preventive Action: War in Ukraine. Global Conflict Tracker, 2024. május 20. Elérhető: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

CSIKI-VARGA Tamás – CSOMA Mózes – DEÁK András György – HÁDA Béla – JÓJÁRT Krisztián – KEMÉNY János – TÁLAS Péter: Az orosz-ukrán háború második évének tanulságai. *Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések*, 2024. március 14. Elérhető: https://real.mtak.hu/190734/1/SVKP_Elemzesek_2024_4_Azorosz_ukranhaborumasodikeyenektanulsagai_SVKP.pdf (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

DAVENPORT, Kelsey: U.S. Says North Korea Shipped Arms to Russia – Arms Control Today. Arms Control Association, 2023. november, Elérhető: <https://www.armscontrol.org/act/2023-11/news/us-says-north-korea-shipped-arms-russia> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

HADDAD, Mohammed – CHUGTAI, Alia: Israel–Palestine conflict: A brief history in maps and charts. Aljazeera, 2023. november 27. Elérhető: <https://www.aljazeera.com/news/2023/11/27/palestine-and-israel-brief-history-maps-and-charts> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

HODGE, Nathan – WATSON, Ivan: Ukraine says Russia opened fire on its naval vessels, seized them. CNN, 2018. november 26. Elérhető: <https://edition.cnn.com/2018/11/25/europe/russia-ukraine-kerch-strait-intl/index.html> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

KOFMAN, Michael – LEE, Rob: Not built for purpose: The Russian Military's Ill-fated force design. War on the Rocks, 2022. június 2. Elérhető: <https://warontherocks.com/2022/06/not-built-for-purpose-the-russian-militarys-ill-fated-force-design/> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

LEVITT, Matthew: The Hamas-Iran Relationship. The Washington Institute for Near East Policy, 2023. november, Elérhető: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hamas-iran-relationship> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

NIKOLSKAYA Polina – OSBORN Andrew: Russia's Putin authorises 'special military operation' against Ukraine. Reuters, 2022. február 24. Elérhető: <https://www.reuters.com/world/europe/russias-putin-authorises-military-operations-donbass-domestic-media-2022-02-24/> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

MTI: Példátlan bejelentést tett Zelenszkij: elmondta, hogy mennyi ukrán katona halt meg a háborúban. Portoflio.hu, 2024. február 25. Elérhető: <https://www.portfolio.hu/global/20240225/peldatlan-bejelentest-tett-zelenszkij-elmondta-hogy-mennyi-ukran-katona-halt-meg-a-haboruban-671105> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

PATTHY Loránd Imre: EU: nemzetközi jogost sért az izraeli telepések újabb terjeszkedése a palesztin területeken. Index.hu, 2021. október 29. Elérhető: <https://index.hu/kulfold/2021/10/29/europai-unio-izraeli-telepesek-palesztin-teruletek-terjeszkedes-nemzetkozi-jogot-sert/> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

REGAN, Helen: Where pro-Palestinian university protests are happening around the world, CNN, 2024. március 3. Elérhető: <https://edition.cnn.com/2024/05/03/world/pro-palestinian-university-protests-worldwide-intl-hnk/index.html> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

REMEK Éva: *Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: párbeszéd Vancouvertől Vlagyivosztokig*. HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó, 2020. Elérhető: https://tudasportal.unike.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/16174/Remek_EBESZ_t%c3%b6rdelt.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

ROBINSON, Kali: What is Hamas? Council on Foreign Relations, 2023. április 18. Elérhető: <https://www.cfr.org/background/what-hamas> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

ROTH, Andrew – SABBAGH, Dan – BLOOD, David – DE HOOG, Niels: Russia–Ukraine crisis: where are Putin’s troops and what are his options? The Guardian, 2022. február 14. Elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/17/russia-ukraine-crisis-putin-troops-visual-guide-explainer> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

SANDERS, Bernie: NEWS: Sanders Responds to Neanyahu’s Claim that Criticism of The Israeli Government’s Policies is Antisemitic. Sanders.Senate.Gov, 2024. április 25. Elérhető: <https://www.sanders.senate.gov/press-releases/news-sanders-responds-to-netanyahus-claim-that-criticism-of-the-israeli-governments-policies-is-antisemitic/> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

Sz. n.: Csaknem százezer orosz katona állomásozik az ukrán határ közelében. Szabad Európa, 2021. november 3. Elérhető: <https://www.szabadeuropa.hu/a/csaknem-100-ezer-orosz-katona-allomasozik-az-ukran-hatar-kozeleben/31543654.html> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

Sz. n.: US Congress reportedly warns ICC over arrest warrants for Israeli officials. TRTWorld, 2024. április 30. Elérhető: <https://www.trtworld.com/us-and-canada/us-congress-reportedly-warns-icc-over-arrest-warrants-for-israeli-officials-17974889> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

TIAN, Yang: House approves \$61bn aid for Ukraine – what we know so far, and what happens next. The Guardian, 2024. április 21. Elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/21/house-approves-61bn-aid-for-ukraine-what-we-know-so-far-and-what-happens-next> (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

WION: Israel–Palestine war: A simple history of how it all began | Explained | Gravitas Plus. YouTube, 2023. október 14. Elérhető: https://www.youtube.com/watch?v=0anQIEeLonA&ab_channel=WION (Letöltés ideje: 2024. 06. 17.)

PARLAMENTEN KÍVÜLI MAGYAR JOBBOLDALI CSOPORTOK VÉLEMÉNYE A NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓRÓL

A tanulmány az elméleti keretet és a módszertan felvázolását követően egy kutatás eredményét mutatja be, amelynek során a szerző egy meghatározott kérdéssor alapján kérdezte a parlamenten kívüli jobboldali csoportok vezető személyiségeit a migrációról és annak kezeléséről alkotott véleményükről. A kutatás módszertani korlátai ellenére képet kíván adni a parlamenten kívüli magyar jobboldali csoportok migráció-értelmezéséről, véleményükről a migráció kiváltó okairól és annak kezeléséről. A tanulmány egyik fő következtetése, hogy a megkérdezett csoportok vezetői árnyaltan látják a migráció és annak kezelésének témakörét. A tanulmány fő célkitűzése, hogy politikai állásfoglalás nélkül, minél objektívebben mutassa be a kutatás eredményeit, és az alapján vonjon le következtetéseket.

Kulcsszavak: nemzetközi migráció, jobboldali csoportok, vélemény, elemzés

THE VIEWS OF HUNGARIAN RIGHT-WING GROUPS OUTSIDE THE PARLIAMENT ON INTERNATIONAL MIGRATION

After outlining the theoretical framework and methodology, the study presents the results of a research, during which the author asked the leading personalities of the right-wing groups outside the parliament about their opinion on migration and its management, based on a specific set of questions. Despite its methodological limitations, the research aims to give an idea of the interpretation of migration by Hungarian right-wing groups outside the parliament, their opinion on the root causes of migration and its management. One of the main conclusions of the study is that the leaders of the interviewed groups have a nuanced view of the topic of migration and its management. The main objective of the study is to present the results of the research as objectively as possible, without taking a political stance, and to draw conclusions based on them.

Keywords: international migration, right-wing groups, opinion, analysis

Elméleti keret, illetve történelmi előzmények

A tanulmány címéből számos fogalom magyarázatra szorul. Az interjúk 2021 szeptembere és 2022 januárja között készültek, tehát azon jobboldali csoportok vezető személyiségeit kérdeztem meg, akiknek csoportja ebben az időszakban nem voltak tagjai a parlamentnek.

Erre a megnevezésre a megkérdezett Mi Hazánk Mozgalom (és annak szintén kérdezett ifjúsági szervezete a Mi Hazánk Ifjai) miatt volt szükség, mert az ő pártjuknak tagjai közül többen voltak ebben az időszakban parlamenti képviselők (Dúró Dóra, Apáti István), viszont ekkor a parlamentben függetlenként politizáltak, parlamenti frakció nélkül. Az említett két szervezet mellett: a Légió Hungária, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom, a Betyársereg, a Budaházy-testvérek, az Identitás Generáció, a Magyar Önvédelmi Mozgalom vezető személyiségei kerültek megkérdezésre.

Szélsőjobboldalinak azért nem nevezi a tanulmány a megkérdezett csoportokat, mert, ahogy a későbbiekben látni fogjuk, a megkérdezett szervezetek közül több nem tartja magát szélsőségesnek, így a tanulmány nem akarja őket olyan kategóriába elhelyezni, ahová nem sorolják magukat. Ezen kívül a másik ok, hogy Magyarországon nincs egységesen elfogadott, joganyagban lefektetett definíciója a szélsőségeseknek. Ezek mellett az online térben, főleg külföldi, például német definíciók lefordításával kapcsolatban van gondolkodás a meghatározásról.¹

A magyar jobboldali csoportok megértéséhez érdemes egy rövid kitekintőt tenni a múltba. Már az államalapításnál is jelentkezett az a kérdés, hogy a magyarság miként viszonyuljon a külföldről (akkoriban elsősorban a nyugati és keleti keresztény kultúrkörből) érkező társadalmi és kulturális hatásokhoz, mekkora teret engedjen neki, és mennyit szabad feladnia a korábbi társadalmi berendezkedésből. Szintén társadalmi konfliktusokat hozott létre a külföldi uralkodóházakból érkező királyi családokhoz való viszonyulás; az ehhez kapcsolódó dilemmákat dolgozza fel az magyar operairodalom két nagy műve a Bánk bán² és a Hunyadi László.³ Ezen kívül a politikai oldalak kialakulásának előképét is jelentette a rendi viszonyokhoz, a király hatalmi autoritásához való hozzáállás mentén kialakuló érdekcsoportok létrejötte. Ehhez kapcsolódó esemény volt (sok egyéb mellett) az Aranybulla létrejötte⁴ és Werbőczy István: Hármaskönyve⁵. A Magyar Királyság területét birtokló birodalmakhoz (elsősorban Habsburg Birodalom és a Török Birodalom) viszonyulás szintén tovább árnyalta a politikai és társadalmi törésvonalakat, amelynek egyik megnyilvánulása volt a Rákóczi és 1848-as szabadságharcok idején való társadalmi megosztottság. Természetesen a klasszikus jobboldali és baloldali felosztás a nagy francia forradalomhoz kötődik, éppúgy, mint a nemzetállamban való gondolkodás, és a széleskörű jogi és társadalmi egyenlőségért való küzdelem. A francia forradalom hatása megjelent a magyar jakobinus mozgalomban és a reformkori országgyűléseken formálódó politikai csoportosulások között, amelyek eltérően viszonyultak a Habsburg fennhatósághoz, és másképp képzelték el a társadalom jövőjét.

¹ Sz.n.: Jobboldali szélsőségesesség. Hyperkulturell

² KATONA József: *Bánk bán*.

³ ERKEL Ferenc: *Hunyadi László*.

⁴ A történelmi dokumentumot a Magna Charta magyar megfelelőjének tartják, amelyben szabályozásra került a király és a nemesség viszonya.

⁵ WERBŐCZY István: *Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve*.

A politikai öntudat kialakulása komoly állomásának tekinthető 1848-as forradalom és szabadságharc, amikor az áprilisi törvényekkel már megkezdődött a feudalizmus felszámolása. Ez részben csak álom maradt, a szabadságharc elbukott, viszont az önálló Magyarország gondolata, mint politikai igazodási pont megmaradt a dualizmus (1867-1918) korszakára. Fontos társadalmi folyamatnak tekinthető, hogy a folyószabályozások következtében nőtt a mezőgazdasági termelésre fogható területek száma, illetve a vasúthálózat következtében a vasúti csomópontokat jelentő városokba pedig jelentős tömeg áramlott tovább, növelve a városi munkásréteg létszámát.⁶ Ebben az időszakban a politikai légkört színesítette a politikai eszmék (liberalizmus, nacionalizmus, marxizmus) egyre szélesebb körben való terjedése, valamint a második ipari forradalomhoz kapcsolódó társadalmi és gazdasági átalakulásra való reflexió igénye. A társadalmi változásokra való reflexió egyik negatív példája volt a zsidó közösség ellen irányuló tisztaeszlári vérvád és a parlamenti helyeket is szerezni tudó Országos Antiszemita Párt megalakulása 1883-ban.⁷ Az agrárius társadalmi szemlélet a mezőgazdaság helyzetének megváltozását és az ágazat fontosságát emelte ki.

A nemzeti identitáskeresés során előkerült a magyarság őstörténetének kutatása is, amelynek során a finnugor-elmélet mellett jelen volt a turanizmus és az ázsiai rokonság gondolata is, amely komoly kutatásokat és tudományos vitákat váltott ki.⁸ A szociáldarwinizmus elméletének terjedése miatt az európai országokhoz hasonlóan Magyarországon is megjelentek az úgynevezett fajtudományok, amelyeknek egyik fő célkitűzése volt a társadalom minél egészségesebbé tétele, hogy a lehető legjobban helyt tudjon állni a többi néppel szembeni versenyben. A tudományos módszertannal és később kutatóintézetek keretei között kutatott fajnemesítés és fajvédelem kérdésköre később külföldön és hazánkban is a kirekesztő gondolkodáshoz szolgáltatott alapot. Természetesen a fajtudományokra már kialakulásukkor érkezett tudományos cáfolat, viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ekkor a társadalomtudományok és a szociálpszichológia tudománya még gyermekcipőben jártak, és ekkor még nem voltak meg azok a történelmi tapasztalatok, amelyek segíthették volna ezeknek a tudományoknak a fejlődését, így nehezen alakulhatott ki érdemi szakmai vita a fajtudományokkal kapcsolatban. Szintén a XIX. század végi társadalmi változásokra reflektált a keresztény szocialista eszmerendszer, amely egyrészt a munkavállalók társadalmi helyzetére reflektált, másrészt a társadalmi változások kezelése során az egyház társadalmi tanítását mutatta fel megoldásként.⁹

Az első világháborús kimenetele, a trianoni béke és a Tanácsköztársaság tevékenysége, a gazdasági válság nagyban megágyazott a jobboldali politikai irányzatoknak. A korábban leírt politikai irányzatok tovább éltek, egyes képviselőik radikálisabbá váltak. Ezek mellett egyre inkább érezhető volt Magyarországon az olasz és a német fasiszmus hatásai az idő előrehaladtával.

⁶ Sz.n.: Történelem 7. II. Önkényuralom és kiegyezés. A dualizmus kora Magyarországon. Nemzeti Köznevelési Portál

⁷ PAKSA Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2014. 10-149. o.

⁸ KLIMA László: *Magyar őstörténet – honnan hová?* Tudomany.hu, 2018. 06. 18.

⁹ PAKSA 2014, 10-149. o.

Az ehhez kapcsolódó ideológiát valló szervezetek száma megnőtt, a Nyilaskeresztes Párt bejutott a parlamentbe. A politikai fősodor jobbra tolódott, és második világháború kezdete felé közeledve egyre inkább érezte a hatását a náci Németország erősödése és szomszédos országgá válása. A németek pedig nem hagyták ki ezt a politikai befolyásolási lehetőséget. A ki- és beutazó politikusokkal való kapcsolattartás mellett a németeknek sikerült a jobboldali csoportok egymás közötti viszonyaiban is véleményformáló erőként fellépni. Természetesen ezeket a tendenciákat a magyar politikai elit látta, és változó eszközökkel és intenzitással lépett fel ellenük. A fellépés egyik formája volt, hogy egyes jobboldali politikai programpontokat megvalósítottak, ezáltal próbálták kifogni a szelet a vitorlájukból. Ez csak részben bizonyult sikeresnek, és az ország politikai jobbratolódását eredményezte.¹⁰ Ennek következménye volt néhány miniszterelnök menesztése és politikusként való jobbra tolódása (például Imrédy Béla, Gömbös Gyula). Emellett használtak rendészeti és jogi eszközöket (perbe fogás, letartóztatások, bomlasztás, ügynökhálózat) a nemkívánatos jobboldali csoportokkal szemben, és előfordult a lejárata alkalmazása is. Az ilyen intézkedések hatékonyságát nehéz megítélni (viszont az ilyen rendészeti intézkedések bizonyos helyzetekben és jogi tényállás fennállása esetén elkerülhetetlenek), hiszen fennáll a politikai helyzet további eskalálódásának veszélye és a kontraproduktivitás (mártírképzés, politikai reklám) veszélye.¹¹

A második világháborút követő népbíróági ítéletek és a baloldali diktatórikus berendezkedés nem adott teret a jobboldal kialakulásának. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a titkosszolgálatnak ne lett volna feladata a határon túlra menekült jobboldali szervezetek és a korábban a Horthy rendszert kiszolgáló személyek, a „volt elemek”, illetve a párton és az országon belüli jobboldalinak tekintett ellenzék megfigyelésével és bomlasztásával kapcsolatban.¹² A diktatúra puhulásával megjelentek az ellenzéki csoportok, a demokratikus ellenzék és a népi-nemzeti ellenzék. Az előbbi csoport tagjainak egy része Szabad Demokraták Szövetségében¹³, az utóbbi csoport tagjainak egy része a Magyar Demokrata Fórumban folytatta a rendszerváltozást követő évtizedben.¹⁴ Emellett 80-as években a lázadónak tekintett punkcsoportok egy része később a politikai jobboldal, míg másik része a politikai baloldal felé kötelezte el magát.

A rendszerváltozás következtében a jobboldali ideológiát valló politikai csoportoknak is lehetősége lett a parlamentben képviseletet szerezni. A parlamenten kívüli és belüli jobboldali csoportok számára a rendszerváltozás során az egyik kulcskérdés lett az elérendő politikai célok és a politikai arculat meghatározása. A parlamenten kívüli jobboldali csoportok eleinte próbálták a rendszerváltozás előtti jobboldali emigráció és az itthon maradt „politikai üldözöttek” eszmerendszereiből meríteni, rájuk hivatkozni, egyes hazatérőket irányadónak tekinteni.

¹⁰ IGNÁ CZ Károly – PAKSA Rudolf (szerk.): *Kérdések és válaszok – Magyarország a második világháborúban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2022.

¹¹ PAKSA 2014, 10-149. o.

¹² TABAJDI Gábor: *Bomlasztás*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019. 107-125. és 217-232. o.

¹³ A magyar rendszerváltozást követően a magyar politikai élet egyik meghatározó pártja, amely 1994-1998, illetve 2002 és 2010 között tagja a magyar kormánykoalíciónak.

¹⁴ PAKSA 2014, 182-197. o.

Emellett jelen volt a szocializmus ideje alatt lefojtott és továbbra is politikailag nemkívánatos eszméknek tekintett hungarizmus és fasizmus mentén való szervezkedés.¹⁵ A rendszerváltozást követő időszak egy sajátos jelensége, hogy egy hosszú időre teljesen tabusított eszmerendszer újbóli megjelenése mentén létrejöttek vadhajítások. Természetesen a 90-es évektől kezdve egyre erősebben formálták a jobboldali csoportok nézetrendszerét és tevékenységét az egyre szélesebbé váló nemzetközi kapcsolatok, amelynek során elsősorban a nyugat-európai térség jobboldali csoportjaival alakultak ki kapcsolatok. A jelenlegi évezred első évtizedét nagyban meghatározta az éppen hivatalban lévő baloldalinak tekintett kormányokhoz és egyes intézkedéseikhez való viszonyulás, ennek mentén alakultak jobboldali csoportok, néhány szétesett; közben a parlamentbe bekerült a magát nevében is jobboldaliként meghatározó Jobbik. A 2010 és 2020 közötti időszakban a parlamenten kívüli jobboldali csoportok nemzetközi kapcsolatainak kiépítése és szélesítése folytatódott, hazai tevékenységüket nagyban meghatározta a közbiztonság vélt vagy valós problémáira való figyelemfelhívás, valamint tevékenységüket legitimáló eseményként és témaként jelentkezett a nemzetközi irreguláris migráció témaköre, amely Magyarországon és Európában 2015-ben vált látványossá.¹⁶

Módszertan

Az egyes csoportok migrációról alkotott véleményeinek lekérdezése egy strukturált kérdőívvel, személyesen történt. A kérdőívek szerkesztése csoportspecifikusan történt, így a Budaházy-testvérek (akik mögött nem áll kialakult struktúrával rendelkező csoport, viszont elvitathatatlanul véleményformáló szereppel bírnak a parlamenten kívüli jobboldali csoportok és szimpatizánsaik körében) esetében részlegesen módosítani kellett a kérdéssoron. A lekérdezés során hangfelvétel nem készült, az interjúalanyokkal a tanulmány szövege egyeztetésre került, illetve az interjúalanyok tudták, hogy a kutatásról nemzetközi publikáció várható. Ezek a tényezők alakíthatták válaszaikat.

A kérdéssor hét fő témát érintett, és ezek alpontjaikra külön kérdések vonatkoztak. A hét fő téma:

- a szervezet bemutatása;
- a szervezet által 5 legfontosabbnak tekintett magyarországi társadalmi probléma;
- a migráció definíciója és a fő okai;
- Európa és Magyarország felé irányuló nemzetközi migráció kezelésének legideálisabb módja;
- a szervezet fellépése a migráció témájában;
- legideálisabb kezelése a migrációnak annak kiinduló, tranzit- és célterületén;
- migráció kezelésében való szerepvállalás az EU, nemzetközi szervezetek, Magyarország Kormánya részéről.

¹⁵ Uo.

¹⁶ RITECZ György – SALLAI János: *A Migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége*. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2015.

Mindegyik témát 2-3 kérdéssel bontottam ki. Az egyes kérdéseket és az arra való válaszokat az alábbiakban ismertetem. A nemzetközi migrációval kapcsolatban annak kontinenseken átívelő és Európa felé irányuló szegmensére fókuszáltak a válaszadóknak feltett kérdések.

Természetesen a szervezettel kapcsolatos információk egy része abba a kategóriába esik, amelyeket a szervezet védeni próbál a külvilágtól, különösen akkor, ha úgy érzik, hogy a rendészeti szervek figyelme kíséri őket. Szintén hatással lehet a válaszadásra, hogy egy rendészettudománnyal foglalkozó személy kérdezte őket¹⁷, és tudták, hogy az anyagból nemzetközi és hazai publikáció várható. Emiatt természetesen lehet szkeptikusan közelíteni a válaszokhoz, viszont ezzel kapcsolatban érdemes számításba venni, hogyha ilyen irányú félelmek lettek volna, feltehetően elutasítják a kutatásban való részvétel lehetőségét, továbbá az is fontos szempont, hogy miért kommunikálnak elferdítve a szervezet és a saját személyes meggyőződésüket a migráció témájával kapcsolatban. A témához kapcsolódó szervezetek által képviselt vélemény megtudakolására más módszer is alkalmas lehetne, például a témával kapcsolatos korábbi megnyilvánulásaik, internetes tartalmaik elemzése (több szervezetnek is van világhálójuk, migrációhoz kapcsolódó véleményüket kifejtő tartalma a világhálón), viszont azok nem fedik le teljes mértékben a fenti témaköröket. Emiatt esett a választás strukturált interjúk készítésére.

Interjúalanyaim voltak: a Mi Hazánk Ifjai részéről Cservenák Mihály alelnök, a Mi Hazánk Mozgalom részéről Dócs Dávid alelnök, a Légió Hungária részéről Incze Béla elnökségi tag, a Betyársereg részéről Tyirityán Zsolt, a szervezet vezetője, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom részéről Petró Csaba szervezeti tag, az Identitás Generáció részéről Bódi Ábel, a szervezet vezetője, a Magyar Önvédelmi Mozgalom részéről László Attila, a szervezet vezetője. A Budaházy-testvérek mindkét tagjával Budaházy Eddával és Budaházy Györggyel együttesen készítettem interjút.

Az interjúk kiértékelése során az egyes kérdésekre adott válaszok alapján induktív következtetési módot használ a tanulmány, tehát az egyes csoportok véleménye alapján történik következtetés a parlamenten kívüli csoportok együttes véleményére az egyes témákat boncolgató kérdésekkel kapcsolatban.

Szervezetek bemutatása

Létszám tekintetében nem adott meg számadatot a Légió Hungária, 25 és 30 főre datálta létszámát az Identitás Generáció, 100 fő aktív tagról számolt be a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom. A Magyar Önvédelmi Mozgalom 400 fő tagot számlált, a Betyársereg 400 és 500 fő közötti választ adott. A pártpolitikában megjelenő Mi Hazánk Mozgalom 2000 fős taglétszámot vallott magáénak, ifjúsági szervezete, a Mi Hazánk Ifjai 300 és 700 fő közé értékelte tagságát.

¹⁷ A szerző az NKE Rendészettudományi Doktori Iskola doktorandusza.

A Budaházy-testvérek (Edda és György) esetében taglétszámról természetesen nem beszélhetünk, viszont véleményformáló személyek a jobboldalon, ezért is kérdeztem őket. Az adatok 2021 őszéről, a Magyar Önvédelmi Mozgalom esetében 2022 januárjából származnak. A számadatok alapján a megkérdezett csoportok egy társadalmi szubkultúrát megtestesítő csoportokként értékelhetők. Természetesen a Mi Hazánk Mozgalom és a Mi Hazánk Ifjai országos politikában való részvétele miatt magasabb taglétszámmal rendelkezik, mint a többi szervezet. A létszámadatok értékeléséhez fontos szempont, hogy a létszám mellett legalább annyira fontos a csoporttagok kohéziója és társadalmi aktivitása.

Szintén fontos elemzési terület a szervezetek megismerésével kapcsolatban, hogy a szervezet hogyan szervezi magát, illetve az ország területét milyen mértékben fedik le. Pártstruktúrára jellemző szervezeti felépítése van a Mi Hazáknak és ifjúsági szervezetének, a Mi Hazánk Ifjainak. Ennek megfelelően a szervezeti struktúrának része: egy országos elnökség, élén az elnökkel, alatta alelnökök, a párt esetében az igazgatóság. Ez alatt vannak a regionális szervezetek, amelyek megyei szervezeteket tömörítenek magukba, és az alatt van a tagság, mint a legalacsonyabb szint. A párt esetében a regionális szervezetek alatt és a megyei szervezetek között van (20) középvezető, illetve az alapszervezetek a választókerületi szervezetekbe tömörülnek, amelyek a megyei szervezetek alá tartoznak. A Mi Hazánk Ifjai esetében Budapestért külön elnök és két alelnök felel, illetve kerületenként vannak szervezetek. A Magyar Önvédelmi Mozgalom esetében a vezetőség alatt állnak a megyei szervezetek, illetve a nagyobb városokhoz köthető szervezetek, és az alatt a tagság. A három szervezet struktúrájának leírása alapján egy lineáris szervezeti ábra rajzolódik ki, amely terület egységeként szerveződik. A Légió Hungária, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom és a Betyársereg felépítése hálózati struktúrát rajzol ki. A Légió Hungária megyei, sport, propaganda, világnézeti és külkapcsolati (és további nem publikus) divíziókkal rendelkezik. A Betyársereg pedig 15 klán szövetségeként definiálja magát. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom esetében az országos vezetőség alatt alapszervezetek vannak. Közösségként definiálja magát a 25 és 30 fő közötti létszámmal rendelkező Identitás Generáció, amely Budapesten és Pécsen van jelen, és 2 fő képviselheti a szervezetet a médiában. Ahogy korábban leírtam, a Budaházy-testvérek esetében nem beszélhetünk szervezetről és struktúráról, így őket ebből a szempontból nem lehet elemezni.

A kérdéssornak nem volt része, de az interjúk során érezhető volt, hogy valamennyi szervezetet jellemzi a hierarchikus felépítés és az erős vezetési szemlélet, amelyet a csoporttagok elfogadnak. Az elemzett szervezetek közül beszélhetünk olyanokról, amelyek az elmúlt 10 évben (2012 és 2022 között) alakultak (Mi Hazánk Mozgalom, Mi Hazánk Ifjai, Légió Hungária, Magyar Önvédelmi Mozgalom, Identitás Generáció), és vannak szervezetek, amelyek nagyobb múlttal rendelkeznek (Betyársereg, Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom). Feltehetően ez a tényező is hatással van a szervezeti struktúrájuk evolúciójára és a szervezeti működésre, ez viszont nem témája jelen tanulmánynak.

Az elemzés állításaival kapcsolatban fontosnak tartom ismételtlen leszögezni, hogy az interjúk 2021 őszén, és 2022 januárjában készültek, így a szervezetek mérete és struktúrája időközben változhatott. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy 2022 januárjában a Magyar Önvédelmi Mozgalom vezetője egy baráti körnek definiálta a hozzá köthető szervezetet.

Színes kép rajzolódik ki a politikai öndefiniálásra utaló kérdésre adott válaszok alapján. A kérdésre adott válaszok értékelése bonyolult, egyrészt, mert a válaszként adott politikai önmeghatározás (tudatosan) nem került részletes kifejtésre az interjú során, így nem tudható, hogy a válaszadók és a szervezetek mit értenek rajta pontosan. Ezek miatt a politikai önmeghatározás értékelésénél annak sokféleségére és a hasonlóságokra kíván a tanulmány fókuszálni. Politikai önmeghatározás szempontjából a Mi Hazánk Ifjai jobboldalinak definiálta magát. Az ifjúsági mozgalom anyaszervezete a Mi Hazánk Mozgalom nevű párt a „nemzeti, konzervatív, radikális párt” szavakkal. definiálta magát politikai szempontból. Szintén szélsőjobboldalinak definiálta magát Légió Hungária nevű szervezet. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom a „szélsőségektől mentes ultrajobboldaliként” írta le politikai arculatát, míg a Betyársereg egy „jobboldali értékrendre épülő patrióta sportmozgalomként” definiálta önmagát. „Nemzeti konzervatívként” definiálta magát a Magyar Önvédelmi Mozgalom, nemzeti radikálisként tekintettek magukra a Budaházy-testvérek. Konzervatívként értelmezte a politikai palettán való saját elhelyezkedését az Identitás Generáció. Az előbb leírt többféle önmeghatározások közös vonása, hogy a megkérdezett szervezetek politikai arculatukat konzervatív, jobboldali, hazaszeretetre épülő világnézetként határozzák meg. Az előbbi mondatban leírt felsorolás tekinthető egy olyan alapnak, mely egyfajta közös politikai öndefiníció alapját jelenti az amúgy eltérő megközelítéseket valló szervezetek között. A politikai öndefiníció és azok közös metszetének bemutatása abból a szempontból fontos, mert ezen keresztül érthető meg a szervezeti cselekvés mögötti motiváció.

A szervezetek külkapcsolataival külön kérdés foglalkozott. A Betyársereg és a Magyar Önvédelmi Mozgalom válaszai alapján nem rendelkezett nemzetközi kapcsolatokkal. A Budaházy-testvéreknek, nem tettem fel a kérdést, mert mögöttük nem áll szervezeti háttér. A válaszadás pillanatában még kiépülő fázisban voltak a nemzetközi kapcsolatai a Mi Hazánk Mozgalomnak (egyedül csak az Erdélyi Magyar Néppárttal volt hivatalos), és ifjúsági szervezetének, a Mi Hazánk Ifjainak, akiknek ekkor (2021 ősz) még nem voltak hivatalos kapcsolatai, viszont nemzetközi kommunikációja volt Ausztria, Lengyelország és Franciaország irányában. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom neve már elve determinálja a külföldi kapcsolatokat, hiszen a szervezet nevében lévő egykori magyar vármegyékhez köthető tagszervezetek jelentős részének lokációja a mai Magyarország határán kívül esik. Ezen kívül vannak kapcsolataik a lengyel ONR-rel (Obóz Naradow Radykalny), az olasz Forza Nova-val, bolgár és francia magánszemélyekkel. A Légió Hungária nemzetközi kapcsolatait nagyban meghatározza az Európa Erőd Szövetségben és a Radikális Szövetségben való tagság, az előbbiben Németország, Bulgária, Csehország, Franciaország, Lengyelország irányában vannak kapcsolataik, az utóbbi keretein belül Csehország, Oroszország, Ukrajna, Szerbia és Lengyelország tekinthetők a külkapcsolatok irányainak.

Az Identitás Generáció napi szintű kapcsolatokkal rendelkezik az ugyanolyan nevű vagy hasonló világszemléletű szervezetekkel Franciaország, Ausztria, Németország, Dánia és Olaszország irányában. Az Identitás Generáció geneziséét és világszemléletét meghatározza az új jobboldali világszemlélet, amely az elmúlt évtizedben markánsan jelent meg Európában, amely békés figyelemfelkelő akciókkal próbálja felhívni a figyelmet az iszlamizáció, migráció veszélyeire, valamint a konzervatív társadalomszemléletre és az ahhoz kapcsolódó életvitel fontosságára. A kapott válaszokból összességében megállapítható, hogy a megkérdezettek közül vannak olyan szervezetek, amelyek bevallásuk szerint nem rendelkeznek nemzetközi kapcsolatokkal, illetve vannak olyanok, akiknek (Mi Hazánk Mozgalom, Mi Hazánk Ifjai) most alakul ki, és vannak olyanok (Légió Hungária, Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom, Identitás Generáció), akiknek kiterjedt, nagy múlttal rendelkező külkapcsolati hálójuk van. A külkapcsolattal rendelkező szervezetek részei annak az intenzív hálózatosodási folyamatnak, amely jellemzi az európai országok jobboldali csoportjait.

A szervezetekkel kapcsolatban megállapítható, hogy eltérő létszám és szervezeti múlt mellett hasonló, de eltéréseket is mutató ideológiai talajon állnak, és közülük több komoly nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik.

Magyarország öt legfontosabb társadalmi problémája

Az öt legfontosabb magyarországi társadalmi problémára azért vonatkozott kérdés, mert érdekes szempont, hogy a migráció mennyire jelenik meg közöttük. Természetesen a válaszadásra hatással lehetett, hogy tudták az interjúalanyok, hogy az interjú és a kérdéssor a migráció témájára van kihegyezve, viszont ezt a torzító hatást nehezen lehet kiszűrni.

Nincs módomban arra, hogy a hét szervezet és a Budaházy-testvérek által adott összesen negyven választ ismertessem, így csak a többször elhangzott válaszokról írok, illetve egyfajta összefoglalót kívánok adni. Gyakoriság alapján leggyakrabban (6 válaszadónál) általános társadalmi problémák kerültek megjelölésre, például társadalmi megosztottság, fiatalok mentális és anyagi helyzete, közösségi média túlzott térhódítása, társadalmi atomizálódás, társadalmi polarizálódás, valamint a gazdasági válság. Szinte minden szervezetnél felmerült (5 konkrét említés) problémaként a baloldali gondolatok és LMBTQ-szervezetek nemkívánatos térnyerése, a magyar–cigány együttélés problematikája. Ezen problémátípusok után jött gyakoriság szempontjából a megemlítés sorrendjében a migráció (4 említés), amelyet követett (2 említés) a trianoni béke problematikája. Természetesen nem jelenti, hogy az említések számából az következik, hogy az adott problémát nem említő szervezetek, személyek nem látnák problémának azokat a kérdéseket, amelyekről nem tettek említést. A kapott válaszokból kirajzolódik, hogy a csoportok világszemléletének horizontján nemcsak a trianoni békével való szembenállás, a baloldal és LMBTQ-előretörés, illetve a problematikus magyar–cigány együttélés miatti aggodalom van, hanem van érzékenység a mindennapi társadalmi folyamatokkal és a migrációval kapcsolatban is.

A kérdésre adott válaszok alapján jól kirajzolódott néhány szervezet működésének fókuszja: a Mi Hazánk Ifjai elsősorban a fiatalok szemszögéből (oktatás, pályakezdés) kiindulva fogalmazta meg válaszait. A Légió Hungária válaszaiban „*az idő feletti jobboldali alapelvek szemüvegén keresztül értelmezni századunk társadalmi folyamatait (például mesterséges intelligencia előretörése) és az idő feletti alapelvekkel összeegyeztethető válaszokat találni rá, és azokat megvalósítani*” véleményt fogalmazta meg a migráció kérdésköre mellett. A Budaházy-testvérek közéleti aktivitásuk mentén elsősorban a demográfiai kérdéskört érintően fogalmazták meg válaszukat.

A migráció értelmezése

A témakörben a migráció mellett kérdés volt, hogy az egyes szervezetek és válaszadók aktuális problémának tekintik-e a nemzetközi migrációt, rákérdeztem a szervezetek migrációhoz való viszonyulására, illetve arra, hogy mit tartanak az Európát és Magyarországot érintő migráció okainak.

A migráció definíciójával kapcsolatban az Identitás Generáció nevében nyilatkozó személy néptömegek mozgásaként határozta meg migrációt, veszélyes formájának ítélte meg a gazdasági motivációjú és a tömegesen megjelenő formáját. A Budaházy-testvérek szintén kihangsúlyozták a migráció sokféleségét, veszélyes megnyilvánulásának nevezték meg azt, amikor „*a magyar nemzet tagjai vándorolnak el, illetve legális vagy illegális úton idegen kultúrájú és fajú emberek érkeznek Magyarországra és Európába*”. Emberek térbeli mozgását és határátlépését kiemelő megfogalmazás jellemezte a Mi Hazánk Mozgalom, a Mi Hazánk Ifjai és a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom megközelítését. Ez a megközelítés megkülönböztette a kontinenseken átívelő és a kontinensen belüli vándorlást, illetve érzékeltette a legális és illegális forma közötti különbséget, valamint a különböző migrációt elindító motivációkat (pld. gazdasági és nem gazdasági), emellett a migráció formáihoz az ahhoz kapcsolódó motiváció alapján társítottak értékítéletet (elfogadható vagy nem elfogadható) is. Erős migrációellenes attitűd jellemezte a Betyársereg és a Magyar Önvédelmi Mozgalom válaszát. A Betyársereg „*élettér háborúként*” tüntette fel, „*melynek során idegen, integrálhatatlan entitások özönlnek a kontinensre*” a Magyar Önvédelmi Mozgalom a bevándorlást értette alatta, amely „*külföldi szervezetek által segített európai lakosság-felhígítás, amely a keresztény nemzetállamot gyengíti a vallás és a kultúra gyengítésével, mecsetépítéssel és iszlamizációval.*” A Légió Hungária részéről érkező válaszban a migráció értékelésénél fontos szempontnak tekintette a migráció kiinduló helye és a célterülete közötti kulturális különbség meglétét, illetve a legális és illegális érkezés közötti különbséget, fenntartva azt, hogy mindkét esetben fennáll a gyökértelenség veszélye a migrációban résztvevő egyénnél. Emellett a szervezet válaszában felhívta a figyelmet arra a tényezőre, hogy van egy migrációs folyamat Nyugat-Európából, annak élıhetetlensége miatt Kelet-Európa felé. (Ezt a gondolatot érdemes lehetne egy mélyebb elemzés keretében boncolgatni.)

Összegezve megállapítható, hogy a megkérdezett szervezetek migrációértelmezését formálták a tudományos migráció-megközelítések¹⁸, emellett a migráció lehetséges negatív hatásainak is hangot adtak értelmezésük során.

A migrációt valamennyi szervezet aktuális problémának tekintette, a Magyar Önvédelmi Mozgalom kihangsúlyozta, hogy a migráció egy *„egyre fokozódó probléma”*, illetve a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom kihangsúlyozta, hogy *„a migráció inkább Európában aktuális probléma, mint Magyarországon, annak tranzitszerepe miatt”*.

Differenciáltan viszonyultak a migrációhoz a Budaházy-testvérek, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom és az Identitás Generáció válaszadói. A migrációhoz való differenciált viszonyulás abban is megjelent, hogy a korábbiakban említett nemkívánatos formáival szemben ellenérzéseket táplálnak, míg az ezeken kívül eső migrációs formákat nem feltétlenül ellenzik mereven. Kifejezetten migrációellenes attitűdről adtak számot a Mi Hazánk Mozgalom, a Betyársereg, a Légión Hungária és a Magyar Önvédelmi Mozgalom válaszadói. A Mi Hazánk Mozgalom a migráció megállításának fontosságát, a Magyar Önvédelmi Mozgalom pedig a migráció társadalmi rendet megborító hatását fejtette ki. A Betyársereg válaszadója csak a negatív viszonyulását hangsúlyozta ki, és kiegészítette azzal, hogy *„a migráció témája reálisan van jelen a közbeszédben”*. A Légión Hungária képviselője hangot adott annak, hogy elutasítják a migráció legális és illegális formáját egyaránt. Kifejezetten koherens és összeszedett megfogalmazást adott a Mi Hazánk Ifjai válaszadója, véleménye szerint *„a migráció egy nemzetközi vendéglátás, ahol a befogadó ország sikeres előszűrése után életfeltételeket biztosít, cserébe a beérkező/menekült, mint jó vendég elfogadja és tiszteletben tartja a befogadó nép kultúráját, szokásait és törvényeit”*. A kérdéskört összegezve megállapítható, hogy a megkérdezett szervezetek valamennyien aktuális problémának tekintik a migrációt, és különböző mértékben: egyes formái, vagy a teljes jelenséggel szemben fenntartással vagy negatív attitűddel viseltetnek.

Az Európát érintő (kontinenseken átívelő) migrációval kapcsolatban a kiinduló térségekbe való külső beavatkozás volt a leggyakrabban említett kiváltó ok. A külső beavatkozókra változatos megnevezések voltak, elhangzott az általánosságban vett Nyugat, a gyarmatosítók, a háttérhatalom, a kizsákmányolók, a hibás geopolitikát folytatók elnevezés. Ezt a választípust követte a háború a kiinduló térségekben, nagyjából hasonló, de kicsit kevesebb számú említéssel. Ezt követték okként a kiinduló térség problémái, amelyet többnyire általánosságban fogalmaztak meg, illetve a Légión Hungária válaszában úgy írta le, hogy a *„tradicionális társadalmak válsága a kiinduló térségben”*. Emellett jelen volt válaszként az Európa és az Európai Unió gazdasági és demográfiai problémái, illetve a gyenge társadalmi állapot és a határvédelem¹⁹.

¹⁸ HAUTIZINGER Zoltán – HEGEDÜS Judit – KLENNER Zoltán: *A migráció elmélete*. Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.

¹⁹ Természetesen a szerző tudja, hogy a rendészettudományban a határrendészet a megfelelő kifejezés, viszont a válaszadók következetesen a határvédelem szót használták, ezért én is azt írom le.

Sajátos válasz érkezett a Budaházy-testvérek részéről: „*a nyugati kultúrkör demográfiai problémája, amely rossz oktatással párosul, így lenne munkaerő, de nem képzett, a migráns a multiknak lebutított fogyasztó.*” Összegezve megállapítható, hogy migráció fő okának a parlamenten kívüli jobboldali csoportokat képviselő válaszadók a kiinduló térségekbe való beavatkozást tekintették, ezt követte indokként a kiinduló térség problémái, amelyet követett az európai térség munkaerőigénye és gyengesége.

A Magyarország felé irányuló nemzetközi migráció mögötti okokat praktikus oldalról közelítették meg a válaszadók. Fő okként (szinte minden szervezet) Magyarországnak az európai migrációs célterületek irányában való tranzitszerepét jelölték meg. Ezt követték a kiinduló térségekből való elindulás – előző kérdésben tárgyalt – okai. Emellett voltak egyéb okok, például a többi állam gyenge határvédelme, az embercsempészet és a korábbi magyar Határőrség hiánya, a migránsok oldaláról motivációként megjelent a kiinduló térséghez képest a befogadóbb társadalmi kultúra és a jobb élet reménye. A Magyar Önvédelmi Mozgalom fő okként nevezte meg: „*a háború sújtotta övezetekből való szervezett utaztatást ügynökszervezeteken keresztül, amelyek biztosítják az okmányok eltüntetését, az anyagi és logisztikai hátteret.*” A Betyársereg megjegyezte, hogy „*a Magyarországot érintő nemzetközi migrációnak van egy kontinensen belüli gazdasági motivációjú formája, amely a kulturális különbségek hiánya miatt nem összehasonlítható az idegen kontinensekről érkező, idegen kultúrával rendelkező, durva és területfoglaló migrációval.*” A Mi Hazánk Ifjai ebben a kérdésben is jól összeszedett gondolatot fogalmazott meg kiváló okként: „*a legveszélyesebb az, amikor a luxusabb életre való remény azt eredményezi, hogy az egyén elvárásokkal érkezik, és nem akar alkalmazkodni és elfogadni a helyi szabályokat.*” Összességében megállapítható, hogy a válaszadók a Magyarországot érintő migráció okait összekötötték az kontinenst érintő migráció okaival, illetve az országot érintő migráció okait elsősorban az ország tranzitszerepének és a kiinduló térséghez kedvezőbb társadalmi adottságainak tudták be. Emellett jelen volt a migráció differenciált értelmezése a kulturális különbség megléte vagy hiánya alapján, valamint jelen volt a szervezett utaztatás megemlítése és a migrációhoz kapcsolódó negatív attitűd.

Összegezve, a migráció kérdéskörének értelmezésével kapcsolatban megállapítható, hogy a megkérdezett jobboldali csoportok és annak véleményét képviselői meglehetősen differenciáltan, tudományos szempontokat is beemelve látják a kérdéskört. A differenciált látásmód része, hogy megkülönböztetik a migrációt a kulturális különbségek megléte mentén, a kontinens átlépése, vagy éppen annak hiánya alapján, emellett látják a migráció miatti gyökértelenség érzésének lehetőségét is. Emellett a válaszokban említésre került olyan migrációs mozgás (Nyugat-Európa életteretlensége miatt Kelet-Európa felé), amely nem szerepel a köztudatban, és mértéke valószínűleg eltörpül a Nyugat-Európa felé irányuló migráció mértéke mellett. A migrációt valamennyi szervezet aktuális problémának tekinti. A migráció kiváló okai mögött fő tényezőnek tekintik a kiinduló térségekben való külső beavatkozást, a háborúkat, az európai kontinens és az EU gazdasági és demográfiai problémáit.

A Magyarország felé irányuló migráció okainak az ország tranzitszerepét, a többi ország határvédelmének hiányosságait és hazánk kedvező adottságait látták elsősorban, emellett okként került megjelölésre a migrációt elősegítő szervezetek munkája. A migráció nemkívánatosnak tekintett formáival (tömeges, illegális, gyökértelenséget okozó, társadalmi integrációt nélkülöző) szemben negatív attitűd rajzolódik ki.

A migráció legideálisabb kezelése

Ebben a kérdéskörben az Európa és a Magyarország felé irányuló migráció legideálisabb kezelési módjáról kérdeztem a szervezetek képviselőit.

Az Európa felé irányuló migráció kezelésével kapcsolatban elsősorban a határvédelem fontossága hangzott el, némelyik válaszadó részéről (Mi Hazánk Mozgalom, Magyar Önvédelmi Mozgalom) megfejelve a tűzparancssal. Ezt követte azonos (három-három) említésszámmal a repatriálás (visszaküldés) és az elfogadható migráció ellenőrzésének igénye. Kétszer hangzott el (Légió Hungária és Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom), hogy a jelenlegi európai felfogás miatt sikertelen a migráció kezelése. Egy-egy említés volt a menekülteket támogató civil szervezetek munkájának ellehetetlenítésére, a segélyezés megvonására és a kiinduló térségben való segítség fontosságára. Ennél a kérdésnél érdemes egy kicsit konkrétan kitérni az egyes csoportok válaszaira. A határvédelem fontosságát emelte ki elsősorban a Mi Hazánk Mozgalom, a Betyársereg, és a Magyar Önvédelmi Mozgalom. A Mi Hazánk Mozgalom álláspontja kiterjedt a civil szervezetek munkájának korlátozására, a tranzitországokba való repatriálásra. A Betyársereg emellett a migráció elfogadhatónak tekintett formáira nyitott volt szabályozott és ellenőrzött keretek között. A Budaházy-testvérek a határvédelem, a visszaküldés és segélymentesség mellett hangsúlyozták *„az európai demográfiai probléma előtérbe helyezését az LMBTQ-mozgalom elnyomásával párosítva, illetve hogy nem szabad egyenlőséget tenni a saját európai és a kontinensen kívülről érkező állampolgár között”*. Az Identitás Generáció képviselője válaszában a *„remigráció”* (repatriálás vagy önkéntes visszatérés) mellett, a kiinduló ország problémáinak megoldására fókuszált, amelyre jó példának tekintette a német AHA²⁰ és a magyar Hungary Helps²¹ kezdeményezéseket. A Mi Hazánk Ifjai válaszában a beérkezők szigorú szűrését, nyomon követését és munkavállalási kötelezettségét említette meg. Összességében megállapítható, hogy a kérdésre adott válaszokban a migráció és segítői ellen fellépő intézkedések voltak a dominánsak, ehhez csatlakozott az európai és nyugati migrációkezeléshez kapcsolódó szkeptikusság, illetve a migráció erős kontrolljának igénye, illetve a kiinduló térségek problémáinak megoldását célzó jó gyakorlatok folytatása.

²⁰ AHA (Alternative Help Association) Europe kifejezetten a migráció kiváltó okai ellen küzdő német segélyszervezet. A szervezetnek jelenleg elérhető weblapja nincs. Forrás: Sz.n.: Kormányzati válaszok az egyéni, írásbeli képviselői kérdésekre 2018 augusztus 13-ának hetén. Deutscher Bundestag, 2018. 08. 17. 9-10. o.

²¹ A migráció kiinduló térségében, válságkörzetekben segítő, Miniszterelnökség alá tartozó nonprofit kormányzati ügynökség. Lásd: Hungary Helps, Elérhető: <https://hungaryhelps.gov.hu/bemutakozas/> (Letöltés ideje: 2024. 02. 14.)

A Magyarország felé (rajta keresztül) irányuló migráció kezelésével kapcsolatban az erőteljes határőrizet merült fel szinte minden szervezetnél válaszként, amelyet több szervezet részletesebben kifejtett: a Határőrség visszaállítása (Betyársereg, Magyar Önvédelmi Mozgalom, Mi Hazánk Mozgalom), megfelelő idegenrendészet (Betyársereg), kerítés (Betyársereg). Egyes szervezetek válaszadói az attitűdjüket is kifejtették: a Mi Hazánk Mozgalom a teljes szigorral, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom a be nem engedéssel, a Légió Hungária tüneti kezelésként az erős határvédelemmel fogalmazta meg tömören az álláspontját, hozzátéve, hogy a határvédelem fontos része a migráció kezelésének, de önmagában nem oldja meg a problémát. A Budaházy-testvérek kifejtették, hogy szerintük „*Magyarország helyesen cselekszik, meg kell állítani a migrációt és vissza kell küldeni a migránsokat*”. A Magyar Önvédelmi Mozgalom és a Mi Hazánk Ifjai az előző, európai migráció kezelésére vonatkozó választ adaptálhatónak tartotta a magyarországi migrációs helyzetre vonatkozó kérdésre is. Az Identitás Generáció válaszadója szerint „*Olaszország és Görögország migrációt megállító szerepvállalását kell elősegíteni, és Törökországgal szemben szigorúbb tárgyalási alapokat kell megteremteni*”. Erre a kérdésre kapott válaszokból megállapítható, hogy valamennyi szervezet a magyarországi migrációkezeléssel kapcsolatban a korlátozó fellépést részesíti előnyben. Emellett jelen van a legális migráció szigorú kontrolljának igénye, és az európai kontinens földrajzi határain fekvő országok migrációt megállító képessége erősítésének igénye is.

Összességében megállapítható, hogy a migráció kezelésével kapcsolatban a szervezeteket képviselő válaszadók a korlátozó intézkedéseket részesítik előnyben, a jelenlegi gyakorlattól eltérő megoldásokat (főleg repatriálás) favorizálnak, és egyes esetekben tűzparancsot is elfogadhatónak tartják. Emellett jelen van az elfogadhatónak tekintett legális migrációhoz kapcsolódó erős kontroll, és a migrációban érintett országok segítésének igénye.

A nemzetközi migráció hatása a szervezetekre

A következő kérdés azzal foglalkozott, hogy a szervezet tett-e olyan lépést, amelynek hátterében az Európa felé irányuló migráció témája állt. A Mi Hazánk Mozgalom kommunikációjának központi eleme, hogy a szervezet vezetője, Toroczkai László követelte a kormánytól a határvédelem kerítéssel való megerősítését, illetve jelezte, hogy az úgynevezett befogadási kvótákat elutasítja. A kommunikáción túl a párt a menekültszállások előtt tartott figyelemfelhívó akciókat. A párthoz kapcsolódóan és vele együttműködve tette magáévá a párt témába vágó kommunikációját annak ifjúsági szervezete, a Mi Hazánk Ifjai. A párthoz és ifjúsági szervezetéhez hasonlóan mindegyik szervezet kommunikálta saját médiafelületén véleményét és gondolatait a migráció veszélyességéről. Ezzel kapcsolatban a Légió Hungária kiemelte, hogy a médiában kommunikált véleményük személyes információgyűjtésen alapult. Szintén kommunikációs elemként értékelhető, hogy a Budaházy-testvérek a hozzájuk kapcsolódó „Hozz Világra Még Egy Magyar Mozgalom” keretein belül részt vett a „Nemzeti Radikális Népesedési és Demográfiai Konferenciák” szervezésében és lebonyolításában.

A konferenciák a 2014 és 2017 között évente kerültek megtartásra. A Budaházy-testvérek közül Budaházy Edda 2017-ben részt vett egy tüntetésen Bécsben, amelynek motivációjában a kölni szilveszteri események miatti tiltakozás állt, illetve 2019 szeptemberében jelen volt egy tüntetésen Olaszországban, amelynek célja a migráció ellen fellépő egykori olasz belügyminiszter, Matteo Salvini melletti kiállítás volt. Figyelemfelkeltő akciót csinált a Légió Hungária a déli a határkerítésnél, és a témába vágó baloldali tüntetéseken ellentüntetőként vettek részt. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom és a Magyar Önvédelmi Mozgalom 2015-ben jelen volt a déli határon és *„állampolgári bejelentési jogukkal élve segítették az illetékes hatóságok munkáját, akiknek kiérkezéséig feltartóztatták az illegális migránsokat”*. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom a Mi Hazánk Mozgalomhoz és a Mi Hazánk Ifjaihoz hasonlóan büszkévé teszi, hogy a szervezet alapítója, Toroczkai László javasolta a határkerítés kialakítását. A Magyar Önvédelmi Mozgalom még napjainkban is önkéntes módon figyeli az illegális migránsokat a déli határon. A migráció elleni fellépés nagyban meghatározta az Identitás Generáció hazai és nemzetközi köztudatba való bekerülését, a Földközi-tengeren való múzeumhajóval való megjelenés (2017) és a Francia-Alpok Col de l'Échelle hágójának eltorlaszolása (2018), amelyekkel azt kívánták bemutatni, hogy néhány civil hatékonyan fel tud lépni az illegális migrációval szemben, akkor a politikai elitnek is van erre lehetősége.²² Mindkét eseményen a jelen voltak a külföldi országok szervezetei és a magyar Identitás Generáció szervezet tagjai is.

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy az Európa felé irányuló migrációhoz kapcsolódó események hatottak-e a szervezet hazai megítélésére. Pozitív hatásról számolt be a Mi Hazánk Ifjai, a Mi Hazánk Mozgalom, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom és a Magyar Önvédelmi Mozgalom. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom kiemelte válaszában, hogy a pozitív társadalmi megítélésnek része volt, hogy a szervezet alapítója, Toroczkai László javasolta először a határkerítést. A migráció témája miatt nem tapasztalt változást a szervezet hazai megítélésében a Légió Hungária válaszában. Negatívabb társadalmi megítélés hatásáról számolt be a Betyársereg képviselője, aki ezt a *„szélsőliberális média hatásának”* tulajdonította. A szervezet médiában való megjelenését a migráció témájában való fellépésének tulajdonítja az Identitás Generáció.

A migráció témája eltérő formában hatott a megkérdezett szervezetek belső kohéziójára, létszámára. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom válaszában nem tudott ilyen hatásról beszámolni, és válaszában kiemelte, hogy *„a migráció témájából a Fidesz profitált”*. A Légió Hungária 2018-as alapítása miatt a migráció hatását a fiatal tagok motivációjában érezte. A Mi Hazánk Mozgalom és a Mi Hazánk Ifjai taglétszáma és szimpatizánsainak száma nőtt, az ifjúsági szervezet kifejezte, hogy *„a szervezetet büszkévé teszi, hogy a Mi Hazánk Mozgalom vezetője mondta ki a határok védelmét, amit később egész Európa átvett”*.

²² Sz.n.: Opération anti-migrants au col de l'Échelle: prison ferme requise contre des membres de Génération identitaire. (Migránsellenes művelet a col de l'Échellen: őrizetbe vették az Identitás Generáció tagjait) France24, 2019. 07. 12.

A Betyársereg válaszadója kifejtette, hogy a taglétszám fejlődését és a kohézió erősödését elősegítette, hogy *„az emberi védekező mechanizmus miatt az ember szeretne olyan közösségnek tagja lenni, ahol védve van, és tud tenni a fenyegetések ellen”*. A Magyar Önvédelmi Mozgalom általánosan megfogalmazott választ adott: *„minden cselekedet és sikerélmény erősíti a szervezet belső kohézióját és taglétszámát”*. Az Identitás Generáció *„önmeghatározását és a csoport értékrendjével hasonlóan gondolkodók bevonását”* segítette a migráció témája. A fenti válaszokból látható, hogy a migráció témája egyértelműen hatott a szervezetek belső kohéziójára és taglétszámára. Ebből következhet, hogy a migráció témája a jövőben egyik centrális eleme lehet a megkérdezett szervezetek önmeghatározásának (különösen, hogy az Európát és Magyarországot érintő nemzetközi migráció tendenciája várhatóan nem fog csökkenő pályára állni az egyre súlyosbodó globális problémák és az egyre intenzívebb háborúk miatt), és a hozzá kapcsolódó igazságérzet és a szervezet témába vágó sikerélményei okán nem várható a migráció témájához kapcsolódó álláspont változása. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom válaszából kirajzolódik, hogy a migráció témájához kapcsolódóan van olyan vélemény, hogy a migráció témája igazán a Fidesz számára hozott hasznót. Ez a megközelítés tartalmazhatja annak a gondolatnak a csíráját, amely alapján egy szervezet úgy érzi, hogy egy számára fontos téma más által van képviselve. Ezen állítás valóságtartalmának megítélése további kutatást igényelne.

A migráció témája árnyaltan gyakorolt hatást a megkérdezett szervezetek kapcsolataira. A Betyársereg és a Magyar Önvédelmi Mozgalom nem tudott ilyen hatásról beszámolni, mert válaszuk alapján nincsenek nemzetközi kapcsolataik. A többi szervezet esetében a szervezet „életkorával” magyarázhatóak a migráció hatásai. A Mi Hazánk Mozgalom és a Mi Hazánk Ifjai fiatal szervezetek lévén a pozitív visszajelzések mellett arról számoltak be, hogy migráció témája hozzájárult ahhoz, hogy a hasonló gondolkodású politikai formációkkal megkezdődjön az EU-s pártegység kiépítése. Az Identitás Generáció szintén fiatal szervezet, a többi külföldi ugyanolyan nevű csoporttal való kohézióját a migrációhoz kapcsolódó közös fellépés indította el. A szintén nemrég alapított Légió Hungária válaszában kifejtette, hogy számos szervezettel és magánszeméllyel jött létre kapcsolat, illetve a migráció miatti fenyegetettség érzés miatt a kárpát-medencei kapcsolatok lehetőségessé váltak, amelyeket a trianoni békeszerződés emléke eddig gátolt. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban megállapítható, hogy a migráció (véltetően csak az egyik, de fontos) tényezője volt a megkérdezett szervezetek nemzetközi kapcsolatai építésének. A kapcsolatok kiépülésére a migráció eltérő hatást gyakorolt annak függvényében, hogy az adott szervezet mekkora múlttal, és ebből fakadóan mennyire kiépített kapcsolatokkal rendelkezik. A megkérdezettek közül a Betyársereg és a Magyar Önvédelmi Mozgalom nem rendelkezik nemzetközi kapcsolatokkal. A Mi Hazánk Mozgalomnak és ifjúsági szervezete kapcsolatai kiépítésének megkezdését segítette a migráció témája, az Identitás Generációnak nemzetközi kapcsolatait nagyban erősítette meg a migráció témája. A Légió Hungária kapcsolataira is serkentő hatást gyakorolt a migráció témája, illetve válaszukban felhívták a figyelmet a kárpát-medencei kapcsolatok kialakulásának elindulására, amelyhez a migráció témája hozzájárult.

A kérdéskörre adott válaszokból összegezve megállapítható, hogy valamennyi szervezetre hatást gyakorolt a migráció, valamennyi szervezet felhívta a figyelmet a jelenség veszélyeire saját médiafelületén keresztül, és figyelemfelhívó akciókat szervezett. Emellett voltak olyan szervezetek, amelyek 2015-ben jelen voltak a déli határon, és állampolgári kötelességük teljesítésének érezték, hogy tájékoztassák az illetékes hatóságokat az illegális migránsok megjelenéséről, és a hatóságok kiérkezéséig feltartóztassák őket. A Légió Hungária ellentüntetőként vett részt baloldali, migránsok mellett kiálló tüntetéseken. A Budaházy-testvérek demográfiai témájú konferenciát szerveztek évente 2014 és 2017 között. A migráció témájának hatását döntően úgy élték meg, hogy javított a szervezet hazai megítélésén, és megjelent a belső kohézió erősödésében és a tagok motivációjában, illetve serkentette a nemzetközi kapcsolatok kialakulását azon csoportok esetében, akik rendelkeznek külkapcsolatokkal. A külkapcsolatokban a migráció miatti közös fenyegetettségérzet át tudta törni a trianoni béke által húzott falakat a kárpát-medencei jobboldali csoportok között.

A legideálisabb kezelése a migrációnak annak kiinduló, tranzit- és célterületén

Ebben a kérdéskörben arról kérdeztem a válaszadókat, hogy a migráció kiinduló területén, tranzittérségeiben és célterületén mi lenne a migráció ideális kezelése véleményük szerint.

A kiinduló térségekben való migráció kezelésével kapcsolatban egymástól eltérő mélységű és hosszúságú válaszok születtek. A Légió Hungária pesszimizmussal egybekötve kifejezte, hogy *„a tradicionális államhatalmi tekintélyt helyre kell állítani, de ennek realitása nulla, mert nincs rá szándék”*. Szintén rövid választ adott a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom képviselője, aki a megoldást *„a nemzetközi érdekek miatt kialakult háborúk”* megszüntetésében és *„az érintett országok saját hagyományaihoz való visszatérésében”* látta. Más szavakkal, de ugyanezt fogalmazta meg a Magyar Önvédelmi Mozgalom válaszadója, aki még hozzátette, hogy a *„külföldi szervezetek aknamunkáját be kell szüntetni”*. Szintén hasonló jellegű válasz érkezett a Betyársereg részéről: *„a kiváltó okok megszüntetése és az élehető körülmények megteremtése”* mellett megemlítsre került, hogy *„be kellene szüntetni az amerikai demokráciaexportot”*. Az USA demokráciaexportja mellett beszűntetendőnek tartották a Budaházy-testvérek az *„Egyesült Államok Izrael támogató politikáját és Izrael agresszióját és mohóságát, mert a Közel-Keleten mesterségesen létrehozott Izrael állam állandó összetűzésben van a környékbéli arab országokkal, és az állandó háborúzás készíthet embereket hazájuk elhagyására”*. Emellett beszűntetendőnek tartottak mindennemű külföldi beavatkozást a Közel-Kelet és Afrika valamennyi országában, és Magyarország szempontjából elsősorban a kárpát-medencei magyarok segítségét tartják prioritásnak: *„egészen addig, amíg egyetlen rászoruló magyar él a Kárpát-medencében vagy a Csángóföldön, addig nem szabad költeni más országokra, amelyeknek elsősorban önerőből kell megvalósítaniuk hazájuk fejlesztését”*. A Mi Hazánk Ifjai, valamint az Identitás Generáció pontokba szedve fogalmazta meg gondolatait. Az Identitás Generáció a *„békét vigyünk oda ne háborút”* gondolatsor mentén fogalmazta meg válaszait.

Ennek részének tekintették a rendteremtést és a rendfenntartást, a megfelelő emberek hatalomba segítését, illetve a gazdasági infrastruktúra létrehozásában és működtetésében való segítségnyújtást. A Mi Hazánk Mozgalom szerint a kiinduló térségben való migrációkezelés első lépése a háború beszüntetése, a külföldi rendfenntartók kivonása, a helyi vezetés helyreállítása. Ezt követné a helyi önszerveződés újraalakítása, amelynek része a helyi infrastruktúra, szociális háló, közigazgatás, egészségügy, rendészet megteremtése. Ezt követné a gazdaság megteremtésében való segítségnyújtás hosszú távon megtérülő projektekkal, és a társadalmi berendezkedés stabilizálása. Ezek mellett fontosnak tartaná a párt az érintett országok népességrobbanásának visszaszorítását, amelynek egyik lehetséges útja a gazdasági segítségnyújtásért cserébe a megfelelő népesedéspolitika bevezetésének és végrehajtásának megkövetelése. A Mi Hazánk Ifjai szerint a helyi kultúrához való kötődés megerősítése és a helyben történő érvényesülés elősegítése a megoldás, amelyekhez célzott és ellenőrzött külföldi segélyeket kellene folyósítani. A kapott válaszokból kirajzolódik, hogy a migráció helyi kezelésével kapcsolatban nagyjából hasonló megoldásokban gondolkodnak. Az egyes csoportok válaszait az különbözteti meg, hogy milyen mélységben fejtették ki ugyanazt a gondolatkört. Ennek a gondolatkörnek a része a kiinduló térségekben a külső beavatkozás megszüntetése, a helyi államhatalom és infrastruktúra helyreállítása és a demográfiai folyamatok kontroll alatt tartása. A válaszadók abban eltértek egymástól, hogy kiket tekintettek külső beavatkozóknak (USA, Izrael, a kettő együtt, vagy csak általánosságban a külföld). A Légió Hungária válaszadója pesszimistán állt a kiinduló térségekben való migráció kezelés sikerességéhez.

A következő kérdés a tranzittérségekben való ideális migráció kezelésről szólaltatta meg a válaszadókat. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom válasza összhangban van az előző kérdésre adott válaszával, amely szerint meg kell szüntetni a háborúkat, és támogatni kell az országok saját hagyományaihoz való visszatérést. Szintén rövid választ adott a Magyar Önvédelmi Mozgalom képviselője, aki szigorú határvédelmet és a tranzitországok nagyobb felelősségvállalását tartja kívánatosnak a migráció kezelésében a tranzittérségekben. A Légió Hungária válaszadója hangot adott pesszimizmusának, amely szerint: *„jelen helyzetben látszatintézkedések vagy épp az intézkedések hiánya megfigyelhető, utópisztikusan a határvédelem lenne a megoldás”*. A határvédelem benne volt a Betyársereg vezetőjének válaszában is, kiegészítve a migrációs útvonalak ellenőrzésével és felszámolásával, a visszatoloncolással, valamint a csempész útvonalak felszámolásával. A határvédelem („teljes határzár”) és a kiinduló térségekbe való visszaszállítás szintén eleme volt a Mi Hazánk Mozgalom válaszában, kiegészítve a *„szállítási költségek behajtása kényszermunkával”*. A párt ifjúsági szervezete a határvédelem gondolatát árnyalta azzal, hogy az *„ENSZ-meghatározás szerinti, kiinduló országhoz legközelebbi biztonságos országban való megállítása a migrációnak, ahova vissza kell küldeni a már felszámolandó tranzitzónákból a migránsokat, ezzel segítve a biztonságos országba való visszatérésüket”*. Az Identitás Generáció témába vágó állásfoglalásának alapvetése, hogy *„a kiinduló térségben kell megoldani a problémát, ha onnét beengedünk valakit, azt szigorúan kell elbírálni, és folyamatosan ellenőrizni, problémás viselkedés esetén vissza kell toloncolni”*.

A Budaházy-testvérek „*a migrációt megállító határvédelem*” mellett, elutasítandónak tartja a befogadást és eltörlendőnek a segélyezést, emellett fogadótáborok és migrációs pufferzónák felállítását szorgalmazza erős idegenrendészettel.

A migráció célterületén való migráció kezelése során a szervezetek válaszadói a korábbi kérdésekhez képest rövid válaszokat adtak. (Ennek egyik oka lehet, hogy elképzelhető, a viszonylag hosszú kérdéssor és a hasonló tematikájú kérdések következtében a figyelem csökkent.) A Mi Hazánk Ifjai adekvátnak tartotta előző kérdésre elmondott gondolatait erre a kérdésre is. A hozzátartozó Mi Hazánk Mozgalom a „*fogadókészség megszüntetését*” tartotta a legfőbb tennivalónak. Ehhez hasonló választ adott a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom, szerintük „*meg kell szüntetni a Willkommen-kultúrát*”. Pesszimizmusának ismételt hangot adott a Légió Hungária válaszadója, akinek véleménye szerint „*a helyzet problematikus volta miatt a sikeres megoldás lehetősége limitált*”. Szintén a beengedés elutasítása mellett foglaltak állást a Budaházy-testvérek, akik emellett fontosnak tartották a gyakorlatban kivitelezett visszatoloncolást, és a segélyezés beszüntetését. A már jelenlévők szigorú ellenőrzése és az együttműködő egyének kiutasítása mellett foglaltak állást a Betyársereg, az Identitás Generáció és a Magyar Önvédelmi Mozgalom válaszadói. A Magyar Önvédelmi Mozgalom válaszadója ezekhez hozzátette, hogy „*a társadalom nem hasznos tagjainak be kell szüntetni a támogatását és a segélyezését*”. Összességében megállapítható, hogy valamennyi szervezet fenntartással viszonyul a migráció célterületén problémásnak tekinthető egyéneknek. A kapott válaszok annyiban térnek el egymástól, hogy egy részük a migráció jelenségével kapcsolatban fogalmaz meg kritikákat, míg a válaszok másik része már a célterületen élő problémás egyénekkel kapcsolatban irányoz elő erőteljes fellépést. Ebből kirajzolódik, hogy a migráció jelenségének általános kritikája mellett létezhet a migránsoknak egy olyan csoportja, akik helyben élnek, beilleszkednek a társadalomba, dolgoznak, és a megkérdezett csoportok egy részéből nem váltanak ki erőteljes ellenszenvet.

A téma kérdéseire adott válaszokból kirajzolódik, hogy a megkérdezett szervezetek nagy része a migráció fő okának a kiinduló térségekbe való külső beavatkozást és a háborúkat látja a migráció fő elindítójának. Az ezzel kapcsolatos megoldásnak a külső beavatkozás megszüntetését, valamint a helyi érvényesüléshez és a megszokott államhatalmi tekintélyhez, társadalmi rendhez való visszatérést látják megoldásnak, amelyet a külföldnek célirányosan és megfontoltan segítenie kell. A tranzittérségekben való kezelés során mindegyik válaszadó kíváncsún tartotta a szigorú szűrést és ellenőrzést, illetve a kiinduló térséghez minél közelebbi biztonságos országban való elhelyezést tartják kíváncsún. A migráció célterületein a migrációt kiváltó politika és az elősegítő politikai kommunikáció megszüntetése mellett fontosnak tartják a szűrést és a beilleszkedni képtelen egyének kitoloncolását. Ezeket a gondolatokat eltérő mértékben és terjedelemben fejtették ki az egyes csoportok, akik közül a Légió Hungária válaszadója a korábbiakhoz hasonlóan pesszimizmusának adott hangot a migráció kezelésével kapcsolatban. A migrációhoz kapcsolódó nagyjából hasonló narratíva és megoldásról alkotott gondolat miatt a migráció témájához kapcsolódóan egy negatív attitűd rajzolódik ki, ugyanakkor emellett jelen van a kiinduló térségben való boldogulás segítése, illetve a célterületen beilleszkedő migrációs háttérűekkel szembeni korlátozottabban negatív attitűd.

Érdekes, hogy a válaszok hossza a kiinduló térségtől a célterületre irányuló kérdések felé haladva csökkent. Ennek hátterében állhat, hogy az egyes kérdésekre adott válaszok között van átfedés, így nem akarták ismételni önmagukat.

Egyes szervezetek ideális migráció kezelésében való szerepvállalásról alkotott vélemény

Ebben az utolsó kérdéskörben arról kaptak kérdést a szervezetek képviselői, hogy szerintük mit kellene tennie az általánosságban vett nemzetközi szervezeteknek, az Európai Uniónak és magyar kormányának a migráció kezelése során. Az általánosságban vett nemzetközi szervezetekre vonatkozó kérdésre adott választ formálhatta, hogy a kérdés feltételekor példaként került említésre Vöröskereszt és a NATO, de kihangsúlyozásra került, hogy bármilyen „profilal” rendelkező nemzetközi szervezet szóba jöhet, kivéve az EU, amelyre külön kérdés vonatkozik.

Az általánosságban vett nemzetközi szervezetekre vonatkozó kérdésekre viszonylag rövid válaszok érkeztek. A Mi Hazánk Mozgalom a helyben történő segítséget irányozta elő a nemzetközi szervezeteknek a migráció kezelése során. Szintén hasonló választ adott az Identitás Generáció képviselője, aki kihangsúlyozta, hogy minden szervezetnek részt kell vennie a helyben történő segítségben profiljának megfelelően. Ezt a választ adta a Mi Hazánk Ifjai is, más szavakkal és több példával alátámasztva. A Magyar Önvédelmi Mozgalom a helyben való munkalehetőség biztosítását, és az emberek helyben tartásához szükséges (élet)feltételek megteremtését tartotta a nemzetközi szervezetek fő feladatának. A helyben történő segítség mellett a múlt sérelmeinek feltárását és annak kezelését is fontosnak tartotta a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom. A nemzetközi szervezetek migrációt előmozdító magatartása és annak megváltoztatása mellett foglalt állást a Légió Hungária, a Betyársereg, és a Budaházy-testvérek. A Légió Hungária válaszadója részletesen kifejtette, hogy a jelenleg a nemzetközi szervezetek a destabilizációban vesznek részt, a jogsegély szervezetek a bűnözést segítik elő, és használhatatlan megoldásokat erőltetnek. Ehelyett a kiinduló térségekhez közeli menekülttáborok működtetést tartaná a szervezet kívánatosnak. A Betyársereg szerint a helyben való segítségnyújtás mellett és a migráció elősegítésének megszüntetése mellett a nemzetközi szervezetektől elvárják, hogy nyomást gyakoroljanak a politikai döntéshozókra a migrációt elősegítő politika megszüntetése érdekében. A Budaházy-testvérek szerint a legfontosabb, hogy *„a nemzetközi szervezetek migrációt pénzelő és motiváló tevékenysége befejeződjön”*. A kérdésre adott válaszok alapján kirajzolódik, hogy valamennyi megkérdezett szervezet a nemzetközi szervezetek helyben való segítségét tartja kívánatosnak, egyes szervezetek válaszadói kitértek a migrációt elősegítő politika beszüntetésére és ellensúlyozására. Az egyes szervezetek ezeket a gondolatokat eltérő részletességgel fejtették ki.

Az előző kérdésnél hosszabb választ adtak a megkérdezett szervezetek képviselői az Európai Unió ideális migrációt kezelő politikájára vonatkozóan. A Mi Hazánk Mozgalom az előző kérdéshez hasonlóan úgy foglalta össze az ide vonatkozó ideális migrációkezelést, hogy a helyben való segítség jelenti a megoldást.

A párthoz tartozó ifjúsági szervezet a Mi Hazánk Ifjai képviselője válaszában a határvédelem mellett a befogadottak számának maximalizálását és a bevándorlás elleni küzdelemre fordított keret egy részének a kiinduló térségek segélyezésre költségét tartja az ideális megoldásnak. A határvédelem fontos eleme volt a Betyársereg, az Identitás Generáció és a Magyar Önvédelmi Mozgalom válaszában. Utóbbi szervezethez kapcsolódó válaszadó kifejtette, hogy a határvédelem „nemzeti alapon” és kölcsönös segítség alapján kell, hogy működjön. Az Identitás Generáció válaszában megfogalmazta, hogy „Schengent Schengennek kell tekinteni, és a saját szabályokat be kell tartani”. A Betyársereg válaszában hivatkozott az előző kérdésekre adott válaszára, és hozzátette, hogy „erőteljesen fel kell lépni az embercsempészek ellen, és be kell fejezni a Wilkommenskultur erőltetését”. Szintén előző kérdésekre adott válaszokra hivatkozott a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom válaszadója, aki valódi migrációkezelés megkezdése előtti fontos feladatnak tartja „a fenntarthatatlan állapotokat előidéző, múltbeli, hibás EU-s migrációpolitika felismerését”. A Légió Hungária válaszadója kritikusan nyilatkozott, véleménye szerint: „az EU alapértékei jelenleg elősegítik a migrációt, emiatt gazdasági és egyéb materiális cselekvési irányai hibásak. Helyette a korábbi kérdésekre adott válaszok (közeli menekülttáborok, helyi hagyományokhoz való visszatérés segítése) szerint kellene eljárnia”. A Budaházy-testvérek válaszában „az EU-s szemléletváltáshoz kapcsolódnia kellene kemény döntések meghozatalának és végrehajtásának, hagyni kellene a rendvédelmet dolgozni, pufferrónákat kellene létrehozni, és szükség esetén kilátásba kell helyezni a katonai megoldást”. Összegezve megállapítható, hogy a megkérdezett szervezetek narratívája ebben az esetben is rendelkezik közös pontokkal, amelynek része a kontinens felé irányuló felfokozott legális és irreguláris migrációs mozgások miatt hibásnak tartott múltbeli és jelenlegi EU-s migrációs politika felülvizsgálata, az erőteljes határvédelem és a helyben való segítség. (Ezekről a felvetésekről jelenleg az EU-ban is vita folyik.)²³ Az egyes szervezetek válaszai abban térnek el egymástól, hogy ezeket a kérdéseket mennyire részletesen fejtik ki, illetve rendelkeznek-e hozzá újabb elemekkel. Ebben a többi válaszadótól eltérő elem volt a Budaházy-testvérek által a katonai megoldás kilátásba helyezése.

A magyar kormány jelenlegi politikáját folytatandónak tartotta a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom válaszadója, kiegészítve azzal, hogy szerintük fel kellene számolni a letelepedési kötvényt. A Budaházy-testvérek szintén kíváncsiak tartották a jelenlegi kormányzati politika folytatását, ehhez hozzátennék az idegenrendészeti razziákat és az országban tartózkodó emberek folyamatos ellenőrzését. Az Identitás Generáció erősítené a jelenlegi határvédelmet és támogatná Lengyelországot a saját határának védelmében (ehhez a válaszhoz hozzátartozik, hogy a szervezettel készült interjú idején rendkívül feszült volt a helyzet a lengyel–belorusz határon).²⁴ A Mi Hazánk Mozgalom válaszadója ebben kérdésben is az elutasító magatartást tartja követendőnek, és ha a költségvetés engedi, akkor a kiinduló országok társadalmi problémáinak megoldását támogatná.

²³ Példaként: Európai Parlament szabályozása a menekültügyről és a migráció menedzsmentjéről. Európai Parlament, Strasbourg, 2024.

²⁴ Sz.n.: A lengyel himnusszal próbálják összezavarni a lengyel határőröket a fehéroroszk. MTI, 2024. 2021. 11. 25.

Határvédelmi intézkedéseket szorgalmazott a Magyar Önvédelmi Mozgalom képviselője, aki a Határőrség visszaállítását, a kerítés megerősítését, a rendvédelmi és honvédelmi dolgozók anyagi és erkölcsi megerősítését, a felszereltség javítását tartaná kívánatosnak a jövőben. Hasonló gondolatokat fogalmazott meg a Betyársereg válaszadója, aki Határőrség visszaállítása és a kerítés erősítése mellett fontosnak tartja működőképes idegenrendészet létrehozását, a civil önvédelmi csoportok beemelését a védekezésbe, illetve a migrációt elősegítő NGO-k ellenőrzését és tevékenységük visszaszorítását. Határvédelmi szempontokat tartalmazott a Mi Hazánk Ifjai, akik javaslata a határvédelem erősítése mellett kiterjed az elfogadott menedékkérelmek számának alacsonyan tartása és közös V4 határvédelmi fellépésben és stratégiaalkotásban való proaktív szerepvállalás. A Légión Hungária a határvédelem megfelelő jogkörrel és kényszerítő eszközökkel való felruházása és a migrációt elősegítő érdekkörökkel való távolságtartás mellett tört lándzsát. A válaszokból kirajzolódik, hogy a valamennyi szervezet egyetért abban, hogy a határvédelmet erősíteni kell. Ennek sajátos formája volt a korábban a Magyar Rendőrségbe integrálódott Határőrség önállósága visszaállításának gondolata, amely több válaszadótól elhangzott. A válaszok közül volt olyan, amely kitért a kiinduló térség segítésére, a migrációhoz kapcsolódó elutasító politikai magatartás kihangsúlyozására. Kétszer visszatérő válasz volt a működőképes idegenrendészet létrehozása és a migrációt elősegítő érdekköröktől való távolságtartás. Több válaszadó fejtette ki egyetértését a magyar kormány migrációs politikájával kapcsolatban. Egy alkalommal fogalmazódott meg kritika a hivatalban lévő magyar kormány felé a letelepedési kötvények témakörével kapcsolatban. Konkrét nemzetközi együttműködést favorizált két ifjúsági szervezet, a Mi Hazánk Ifjai és az Identitás Generáció, előbbi a V4 (Visegrádi Négyek Együttműködés, amely egy egyeztető platform 1990 óta Magyarország, Szlovákia, Csehország, Lengyelország között) együttműködés, utóbbi az interjúkészítés pillanatában feszült keleti határhelyzettel rendelkező Lengyelországgal való kooperációt favorizálta.

Ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban megállapítható, hogy valamennyi szervezet a migráció kiinduló területén (vagy annak környékén) való segítséget tekinti a migráció ideális kezelésének. Ennek irányába ösztönöznék a nemzetközi szervezeteket, az Európai Uniót és a magyar kormányt is, akinek migrációs politikájával többnyire elégedettek. A nemzetközi szervezetek és az EU migrációs politikáját többnyire felelőssé teszik a migráció problematikus formában történő jelentkezéséért, ezért migrációs politikájuk teljes megváltoztatását szorgalmazzák. Ennek részének tekintik a helyben való segítségnyújtást az államhatalom helyreállításában és a kiinduló ország gazdaságának újraindításában. Emellett szorgalmazzák a migráció minél távolabbra helyezését a magyar és az európai határoktól, amelynek erős határvédelemmel és idegenrendészettel szereznének érvényt. A megkérdezett szervezetek képviselői a magyar kormány politikájával alapvetően elégedettek (elhangzott a letelepedési kötvény kritikája is), továbbfejlesztenék a kerítést, szélesítenék a migráció témájához kapcsolódó joganyagot (a korábbi kérdések alapján akár a tűzparancsig), és visszaállítanák a Határőrséget. Ezek mellett pesszimizmus volt megfigyelhető a nemzetközi szervezetek és az EU irányában annak lehetőségével kapcsolatban, hogy ezeknek a szervezeteknek a jelenlegi gyakorlata megváltozhat.

Összegzés

A kutatás során a megkérdezés pillanatában (2021 ősze, 2022 eleje) a parlamenten kívüli jobboldali csoportok képviselőit kérdeztem meg a migrációról és annak kezeléséről alkotott véleményükkel kapcsolatban.

A megkérdezett szervezetek többnyire egymástól eltérő múlttal, taglétszámmal, és részben komoly külkapcsolatokkal rendelkeznek. Megítélésük szerint a migráció negatív társadalmi hatásainak témája része azoknak a fő társadalmi problémáknak (baloldali gondolatok térnyerése, LMBTQ, magyar–cigány együttélés visszaesszéái, demográfia, általános társadalmi és gazdasági problémák), amelyet a megkérdezett szervezetek megváltoztatandónak tartanak. Ebben a kérdéskörben voltak olyan válaszok, amelyek az adott szervezet profiljába vágó kérdéseket (pld. pártpolitika, ifjúság helyzete) tükrözték, például a Mi Hazánk Ifjai esetén az ifjúság helyzetét és a Légión Hungária esetében a XXI. századi társadalmi folyamatokra való jobboldali alapelvekkel összhangban lévő válaszok megtalálását és megvalósítását. Valamennyi megkérdezett szervezet aktuális problémának tekinti a migrációt.

A migráció fogalmát a szervezetek differenciáltan, gyakran tudományos szempontokat is beemelve értelmezték, emellett szintén sokoldalúan látták a migráció jelenségéhez kapcsolódó veszélyeket (gyökértelenség, integráció nehézségei és megoldatlansága, illegális belépés és tartózkodás). A migráció fő okának a kiinduló térségekben való külső beavatkozást, és az ottani társadalmi és gazdasági problémáknak látják, illetve az európai térség társadalmi, gazdasági problémáit és a migrációt elősegítő kommunikációját és intézkedéseit.

A migráció veszélyeire minden szervezet felhívta saját médiafelületén a figyelmet, szerveztek figyelemfelhívó akciókat, több szervezet jelen volt a déli határon 2015-ben, és élt állampolgári bejelentési jogával az illegális migrációban résztvevő személyek mozgásával kapcsolatban.

A migráció témája többnyire pozitívan formálta a szervezetek belföldi megítélését, és nagymértékben serkentették külkapcsolataikat (nem minden szervezetnek van), lehetővé téve olyan kapcsolatokat, amelyek korábban nem voltak lehetségesek (pld. a Kárpát-medencén belül).

A migráció ideális kezeléséről szóló kérdéskörre vonatkozó válaszokban a korlátozó szemlélet (néhány válaszadó szerint ebbe a tűzparancs is beleférhet), és a helyben segítség gondolata voltak a meghatározók. Emellett a migráció kezelése fontos részének tartják a kiinduló térségekbe való beavatkozás és a migrációra motiválás beszüntetését, a helyben való segítséget az államhatalmi tekintély és a gazdaság helyreállításában, a kiinduló térséghez minél közelebb maradás elősegítését, az erős idegenrendészetet, amely a korábbinál intenzívebb szűrő és ellenőrző munkát végezne, és szükség esetén az együtt nem működőket kitoloncolná. (Ezekről a kérdésekről jelenleg is belpolitikai, szakpolitikai viták zajlanak.) Ennek megvalósítását látnák szívesen egy szemlélet- és kommunikációváltást követően az Európai Uniótól és a többi nemzetközi szervezettől, de ennek realitásával kapcsolatban a megkérdezett szervezetek többsége szkeptikus.

A magyar kormány migrációval kapcsolatos álláspontjával és intézkedéseivel (egy válaszadó kritizálta a letelepedési kötvényeket) a válaszadók egyetértettek, és tovább erősítenék (jogkör, személyi állomány megbecsülése, anyagi és technikai feltételek) azokat.

Ez a tanulmány a parlamenten kívüli jobboldali csoportokat kérdezte a migrációról alkotott véleményükről, a tanulmány szándéka szerint hozzá kíván járulni a társadalom ezen rétegének megismeréséhez. A társadalmi problémákkal foglalkozó kérdésre adott válaszok azt mutatják, hogy a parlamenten kívüli jobboldali csoportoknak a migráción kívül még több társadalmi kérdésben vannak gondolatai, amelyeket érdemes lehet egy másik kutatás keretében tanulmányozni és elemezni.

Felhasznált irodalom:

ERKEL Ferenc: *Hunyadi László*. Elérhető:

<https://www.opera.hu/en/programme/megtekint/hunyadi-laszlo-2021/> (Letöltés ideje: 2024. 02. 14.)

Európai Parlament szabályozása a menekültügyről és a migráció menedzsmentjéről. Európai Parlament, Strasbourg, 2024. Elérhető:

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0152-AM-473-473_EN.pdf (Letöltés ideje: 2024. 04. 22.)

HAUTIZINGER Zoltán – HEGEDÜS Judit – KLENNER Zoltán: *A migráció elmélete*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2014.

IGNÁCZ Károly – PAKSA Rudolf (szerk.): *Kérdések és válaszok – Magyarország a második világháborúban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2022.

KATONA József: *Bánk bán*. Elérhető:

<https://www.scribd.com/document/385661332/BANK-BAN-Szovegkonyv> (Letöltés ideje: 2024. 02. 14.)

KLIMA László: Magyar őstörténet – honnan hová? Tudomány.hu, 2018. 06. 18. Elérhető: <https://tudomany.hu/cikkek/magyar-ostortenet-honnan-hova-108813> (Letöltés ideje: 2024. 02. 14.)

PAKSA Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2014.

RITECZ György – SALLAI János: *A Migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége*. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2015.

Sz.n.: A lengyel himnusszal próbálják összezavarni a lengyel határőröket a fehéroroszk. MTI, 2024. 2021. 11. 25. Elérhető:

https://hvg.hu/vilag/20211125_lengyelfeherorosz_hataratkelo_bezaras (Letöltés ideje: 2024. 04. 22.)

Sz.n.: Jobboldali szélsőségesség. *Hyperkulturell*, é.n. Elérhető:

<https://www.hyperkulturell.de/jobboldali-szelsosegesseg/> (Letöltés ideje: 2024. 02. 14.)

Sz.n.: Történelem 7. II. Önkényuralom és kiegyezés. A dualizmus kora Magyarországon. Nemzeti Köznevelési Portál, é.n. Elérhető: https://nat2012.nkp.hu/tankonyv/tortenelem_7/lecke_02_010 (Letöltés ideje: 2024. 02. 14.)

Sz.n.: Opération anti-migrants au col de l'Échelle: prison ferme requise contre des membres de Génération identitaire. (Migránsellenes művelet a col de l'Échellen: őrizetbe vették az Identitás Genereáció tagjait) France24, 2019. 07. 12. Elérhető: <https://www.france24.com/fr/20190712-france-operation-anti-migrants-prison-ferme-requise-contre-membres-generation-identitaire> (Letöltés ideje: 2024. 02. 14.)

Sz.n.: Kormányzati válaszok az egyéni, írásbeli képviselői kérdésekre 2018 augusztus 13-ának hetén. Deutscher Bundestag, 2018. 08. 17. 9-10. o. Elérhető: <https://dserver.bundestag.de/btd/19/038/1903847.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 09. 16.)

TABAJDÍ Gábor: *Bomlasztás*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019.

WERBŐCZY István: *Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve*. 1517, Elérhető: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (Letöltés ideje: 2024. 02. 14.)

DR. VÖRÖS FANNI¹

**SZÍNEK ÉS FORMÁK JELENTŐSÉGE A KATONAI TÉRKÉPI VIZUALIZÁCIÓBAN –
KATONAI TÉRKÉPEK SZEREPE A DÖNTÉSHOZATALBAN²**

Térképkészítés során fontos feladat megvizsgálni a célközönség igényeit és felhasználói képességeit a késztermékkel kapcsolatban. Nincs ez máshogy a katonai térképek esetében sem, főleg manapság, az egyre modernebb és gyorsabb eszközök elterjedésével. Ezek nemcsak a felmérési módokban jelenhetnek meg, hanem a mindennapokban is, így akár a térképek megjelenése megjelenítési módjaiban is szükségesek lehetnek a változások. Ezeknek a felmérésére egyrészt megvizsgáltam, milyen térképeket használnak a légi, vízi és földi egységek, és térképészeti szempontból listáztam az egyes térképi tulajdonságokat. Másrészt, ebből kiindulva, elkészítettem el egy online kérdőívet, amely a katonai vezetők (döntéshozói réteg) térképolvasási szokásait és igényeit méri fel, teljes mértékig kartográfiai szempontból. Ezek alapján ajánlást lehet adni egy célratörőbb, személyre szabott vizualizációs megoldáshoz, amely a katonai döntéshozást gyorsítaná meg, illetve alapot nyújthat későbbi kutatásoknak is.

Kulcsszavak: térkép, térképolvasás, felhasználói igények, kérdőív

**IMPORTANCE OF COLORS AND SHAPES IN MILITARY MAP VISUALIZATION
- THE ROLE OF MILITARY MAPS IN DECISION-MAKING**

When creating a map, it is important to consider the needs and user capabilities of the target audience in relation to the finished product. This is no different for military maps, especially nowadays with the proliferation of more modern and faster devices. These may not only be reflected in survey methods, but also in everyday life, so changes may even be necessary in the way maps are presented and displayed. To assess these, I have firstly examined what maps are used in aerial, water and terrestrial units, and listed the cartographic features of each. On the other hand, I used this as a starting point to create an online questionnaire to measure the map-reading habits and needs of military leaders (decision-makers), from a full cartographic perspective. These can be used to recommend a more targeted, personalised visualisation solution to speed up military decision making and provide a basis for future research.

Keywords: map, map reading, user experience, questionnaire

¹ ORCID-azonosító: 0000-0002-0795-2739

² Jelen Mű a TKP2021-NVA-24 azonosítószámú projekt keretén belül a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Témaerületi Kiválósági Program 2021 – Nemzetvédelem, nemzetbiztonság pályázati alprogram finanszírozásában valósult meg. 2024. január

1. Bevezetés és célkitűzés

A felhasználói élmény (user experience vagy UX) vizsgálata fontos és szükséges, ám sokszor elmaradó lépése egy termék előállításának. Bár maga a kifejezés kiterjedt jelentéssel bír,³ ha egyszerűen szeretnénk megfogalmazni, azt lehet mondani, hogy az „élmény” az (interaktív) termékek használatának módját jelenti: a használat vagy birtoklás érzését, hogy az eszköz azt a célt szolgálja-e, amire létrehozták, illeszkedik-e a környezetébe.⁴ Térképkészítés során (pontosabban a folyamat megkezdése előtt) is meg kell vizsgálni, hogy kinek és milyen célból készül a termék. Manapság ugyanilyen fontos szempont, hogy online felületre vagy papírra készül a térkép. Előbbi esetében a nagyíthatóság és az interaktivitás adhat plusz mozgásteret mind a készítőnek, mind a felhasználónak. Sokszor az a tapasztalat, hogy a felhasználói igények nincsenek felmérve és pusztán a tradíciókat, megszokásokat követjük a termék előállítása során. Ez nem azt jelenti feltétlenül, hogy a termék nem elégíti ki az igényeket és „rossz” lenne, mindössze fontosnak tartom megvizsgálni időnként ezeket a tényezőket. Sajnos, gyakran előfordul, hogy a felhasználó maga sem tudja, hogy igénye van-e más funkciókra, hiszen nem volt tapasztalata más típusú termékkel – ez a kérdőívezés és igényfelmérés jelentős nehézsége.

Kutatásomban arra voltam kíváncsi, hogy a katonai döntéshozásban milyen szempontok játszanak szerepet, mik azok a jellemzők – ábrázolt adatok mennyisége/minősége, használt színek, kiegészítő jelek – amelyek elősegítik, gyorsítják a döntéshozást. Fontos hangsúlyozni, hogy jelen vizsgálat csak a döntéshozói réteg igényeire fókuszál. Ezt két lépésben tettem meg: először is megvizsgáltam, milyen katonai térképeket használnak a földi, vízi és légi alegységek, egységek és magasabb parancsnokságok, szervezetek és azok milyen jellemzőkkel bírnak. Ezek alapján kialakítottam egy online kérdőívet, amely tisztán kartográfiai szempontból közelíti meg a felhasználói szokásokat és igényeket. A kapott válaszokat egyrészt a későbbi kutatások kiindulási alapként használhatják, másrészt ajánlást tudok adni egy célratörőbb, személyre szabott vizualizációs megoldáshoz, amely a katonai döntéshozást gyorsítaná meg.

Ahhoz, hogy érthetőek és indokoltak legyenek a kérdőívben feltett kérdések, jelen beszámolót kartográfiai áttekintővel kezdem. Az alapvető fogalmak bemutatása után részletesebben írok a térképen ábrázolt objektumokról, és azok ábrázolási módjairól, külön kiemelve azokat a módszereket, amelyekkel ma találkozhat a felhasználó. A térképek értelmezése legtöbbször automatikusan történik, ám fontosnak gondolom bemutatni az ábrázolások mögött meghúzódó okokat és hagyományokat. Ezek után röviden bemutatom a katonai térképezés történetét, kiemelten az ábrázolási és grafikai elemekre, illetve azok fejlődésére fókuszálva.

³ FORLIZZI, Jodi – BATTARBEE, Katja.: Understanding experience in interactive systems. Előadás: *Proceedings of the 2004 conference on Designing Interactive Systems (DIS 04): processes, practices, methods, and techniques*, 2004. 261. o.

⁴ ALBEN, Laurelee: Quality of experience: defining the criteria for effective interaction design. *Interactions*, 1996/3. 11-15. o.

Megvizsgálom három, az interneten is elérhető földi, vízi és légi katonai térképet a korábban bemutatott kartográfiai szempontok szerint, és összehasonlítom az ezeken található objektumokat és ábrázolási típusokat. Végül ezek alapján bemutatom a kérdőívet, amelyet a döntéshozói réteg számára hoztam létre, és elemzem a kérdésekre kapott válaszokat.

2. Kartográfiai áttekintő

Teljesen természetes módon használjuk életünk minden területén a térképeket. Nincs ez máshogy a honvédségnél, katonai műveletek során sem. Sokszor automatikusan nyúlunk akár valós, vagy mentális térképünkhöz, ha térbeli információról van szó. Az aktuális pozíció és a környező terület adottságai különösen fontosak katonai helyzetben: emberek élete múlhat azon, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű háttértudással rendelkeznek-e egy adott terület logisztikájáról, domborzati viszonyairól.

2.1. Mi is a térkép?

Először vegyünk sorra néhány alapvető fogalmat, amelyek az összehasonlításhoz, elemzéshez szükségesek lesznek.

A *térkép* szó szépen leírja a lényegét – egyszerűsítve, a térnek a képe, vagyis a valóság tükörképe.⁵ Definíciója a hagyományos megközelítésben: a Föld felszínének (vagy egy részének) méretarányosan kisebbitett, síkba vetített (amely lépés meghatározott matematikai szabályok vagy mértani törvények szerint történik) felülnézeti rajza, amely az ábrázolandó elemeket alaprajzuk szerint, egyezményes jelekkel és színekkel ábrázolja. A tágabb megközelítés már 1) nemcsak a Föld, hanem bármely más égitest vagy 2) valamilyen térbeli kiterjedéssel rendelkező jelenség, folyamat síkbeli ábrázolását írja le. Négy fontos jellemzőnek kell teljesülnie, hogy a rajzból térkép legyen: legyen vetület, méretarány, általánosítás (generalizálás) és saját jelrendszer.

Egy papíralapú térkép sok részből tevődik össze, ezek sok esetben az online térképeknél is előfordulnak. A *térképlap* a térkép teljes területét jelenti, az összes alább felsorolt információval együtt. A *térképtükör* a térkép térképrajzzal, illetve nem térképes részeivel (jelmagyarázattal, egyéb szöveges információkkal) fedett része. A *kivágat* ennek a ténylegesen térképrajzzal kitöltött része. *Térképkeretnek* nevezzük a térképtükör határvonalát, amely egy, kettő vagy több vonalból is állhat. Több vonal esetén a külső és belső keretvonal között található a keretmező, amely tartalmazhatja például a keresőhálózat és a fokhálózat megírásait, illetve egyéb információkat. Különösebb magyarázatot nem igényel a *cím*, illetve a *szelvényszám*. A *méretarány* vagy aránymérték a térkép és a valóság kapcsolatát mutatja meg. Előbbi matematikai (pld. 1:25 000), utóbbi grafikai formában jeleníti meg a kisebbités vagy nagyítás mértékét.

⁵ KLINGHAMMER István – PAPP-VÁRY Árpád: *Földünk tükre, a térkép*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983. 105. o.

A *jelmagyarázat* a térképi jelkulcs legfontosabb jeleit és azok rövid magyarázatát tartalmazza a térképolvasás megkönnyítésére. A térképen a jelek csoportosítva, meghatározott sorrend szerint kerülnek bemutatásra. A jelmagyarázat tartalma függ a térkép típusától, céljától, a rendelkezésre álló helytől és a célközönség térképismereti fokától. A *fokhálózat* a gömbi koordináta-rendszer rajzi hálózata, a *kereshálózat* pedig a térképen történő objektumkeresést könnyíti meg: négyzethálós rendszer, számokkal (vízszintes beosztás) és betűkkel (függőleges) jelölve a mezőket. Az *északjel* az északi irányt jelző nyíl a térkép szélén. A keretvonalak általában egybeesnek a fő világtájak irányával (így a térkép felső széle az északi irány), amennyiben nem, az északjel semmilyen körülmények között nem hagyható el a térképről. Az *áttekintőtérkép* a főtérkép méretarányánál kisebb, a célterületet ábrázoló térkép. A *kolofon* segítségével a térkép szerkesztésére, kiadására vonatkozó információkat olvashatjuk le a térkép széléről. Ezen kívül a térkép *szerzője*, *kiadója* és a térkép *kiadásának dátuma* is feltüntetendő.

2.2. Térképi csoportosítás

A térképeket több szempont szerint is lehet csoportosítani pld. az ábrázolni kívánt tartalom (mit ábrázolok?), célterület (kinek?), méretarány (ld. lent) vagy ábrázolási módszerek szerint (ld. 2.3. fejezet). A térképek megjelenítése, színhasználata, megjelölt objektumok részletessége (generalizálás) ezektől függően változik.

Egyik jelentős különbséget a méretarány szolgáltatja. Kataszteri vagy földmérési alaptérképnek a nagyméretarányú, tehát 1:500-1:5000-ig, terepi felméréssel készült részletes térképeket értjük. Topográfiai térképek az 1:10,000-1:200,000 közti, nagyobb területet ábrázoló térképek, amelyek szintén topográfiai felméréssel készültek. Bizonyos esetekben már más, nagyobb méretarányú térképek át/újraszerkesztésével is. Az ennél kisebb méretarányú térképeket nevezzük földrajzi térképeknek. Ezek már nagyobb területek (országok, kontinensek) áttekintésére szolgálnak. A fenti felsorolással összefüggően beszélünk nagy, közepes vagy kis méretarányú térképekről. Ezek nagyjából megegyeznek az előbbi felsorolással: nagy méretarányúak az 1:10,000 alatti, közepes a 20,000-250,000-ig, míg kis méretarányúak az 1:250,000-nél kisebb méretarányú térképek⁶.

Másik jelentős különbséget az ábrázolni kívánt tartalom adja. Ezek alapján megkülönböztetünk általános földrajzi, tematikus és világúrtérképet. A legelsőt az általános tájékozódás érdekében készítik két méretaránytartományban: az 1:500-tól 1:200,000-ig topográfiai (topos=hely) térképeknek, míg az ennél kisebb méretarányúakat korográfiai (choros=tér) térképeknek hívjuk. Utolsón természetesen a Földön kívüli égitestek felszínét ábrázoljuk. A térképek jelentős része a középső típusú, tematikus térkép. Az ezen ábrázolt elemek a felszínre vonatkoztatható (térbeli elterjedésű) természeti és társadalmi jelenségek tulajdonságait és funkcióit mutatják be.

⁶ IRMÉDI-MOLNÁR László: *Térképtan*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 14. o.

A tematikus térképek gyakorlatilag egy alaptérképből, amelyek (mivel az általános tájékozódás a célja) vagy topo- vagy korográfiai térképek lesznek, illetve az azon található tematikus tartalomtól állnak. Fontos megjegyezni, hogy a topográfiai térképek tartalma sok-sok év fejlődés után alakult ki, mégpedig a katonai szempontok elsődleges érvényre juttatásával.

Ezen kívül különbséget adhat az adatszerzés módja is. Látható, hogy bizonyos térképtípusok a terep közvetlen felméréséből jönnek létre, míg másokat a már meglévő térképek alapján szerkesztik a térképészek. Ezek alapján beszélhetünk felmérési és szerkesztett térképekről is.

Katonai szempontból is jelentős különbségek vehetők észre pld. a konkrét terepi felhasználásra készült térképek, vagy a döntéshozóknak készült térképek között. Előbbieknek a terep minél részletesebb leírása és megjelenítése fontos: egy misszióra készülő katona élete múlhat azon, hogy kellő részletességgel ismeri-e a terepet, mentális térképe mennyire egyezik meg a valósággal. Utóbbiak viszont a nagyobb összefüggésekkel foglalkoznak, nekik általában ország, vagy akár kontinens méretű léptékben kell gondolkodniuk, így esetükben egészen más méretarányban készült termékek szükségesek.

2.3. Térképi tartalom és az ábrázolás típusai

Ahogy azt korábban is írtam, egy térképlapon nagyon sokféle információ megjelenik. Ezeknek egyrészt a létjogosultságát, másrészt a megjelenítési módjukat vizsgáltam meg a kutatásomban. Ebben a szakaszban a később bemutatott kérdőívben feltett kérdések sorrendje szerint mutatom be az ábrázolt térképi objektumokat és ábrázolási módszereket⁷.

A térkép, mint minden grafikai termék, kizárólag rajzi szempontból nézve, pontokból, vonalakból és felületekből áll, ezeknek az összessége a grafikus tartalom. A pontokból, vonalakból és felületekből álló együttes grafikai megoldást a térkép jelrendszerének nevezzük, amellyel a valóságot helyesen, teljességre törekedve, szemléletesen és olvashatóan kell bemutatni.

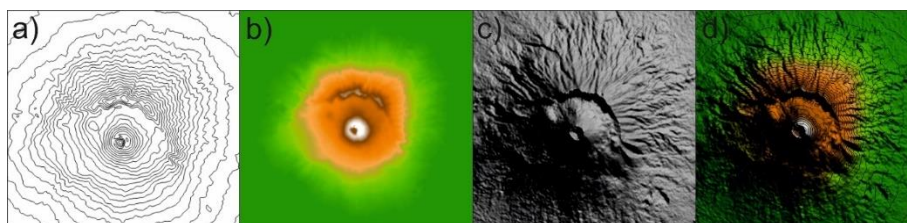
Domborzati elemek

A térképszerkesztés munkafolyamatainak egyik első lépése a földfelszín harmadik dimenziójának, a domborzatnak az ábrázolása. A topográfiai térképek mindegyikénél követelmény a domborzat ábrázolása, de a többi térképtípus is plasztikusabb lesz, illetve több információt fog hordozni, ha a tér harmadik kiterjedését is ábrázoljuk. A domborzat bemutatásának felvétele vagy elhagyása az egyes térképtípusok esetében mindig a térkép típusától és céljától függ. Megkülönböztetünk a Föld belső erői által létrehozott ún. szerkezeti vagy nagy formákat, illetve az ezeken a külső erők hatására kialakult kis formákat.

⁷ GAZDAG László: *Útitársunk a térkép.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1969. 66-120. o.

A térképen a nagyobb méretarányokban (1:50 000<) a domborzat minden részletét igyekszünk ábrázolni, így ezekben a méretarányokban az alapidomok, a domborzati formák és részletidomok nagy részének bemutatása is lehetséges. A nagyobb közepes méretarányokban (50-100 000) a formák bemutatása még jórészt megoldható. A kisebb közepes és kis méretarányokban (1:100 000-nél kisebb) már csak az összefüggések, a szerkezeti formák kerülnek bemutatásra. Kartográfiai szempontból a domborzat olyan folyamatos jelenség, amely adott kivágaton belül a tükör teljes egészét kitöltő tényező, így azt megszakítani, szigetszerűen ábrázolni nem lehet. A térképészet hétféle ábrázolási módszerrel dolgozik és dolgozott, hiszen ezek a módszerek is fejlődésen mentek át. Ma már gyakorlatban nem, vagy csak ritkán találkozhatunk a *kupacos-oldalnézetes* ábrázolással, *madártávlatos* térképekkel (Kavalier-perspektíva), annak egy továbbfejlesztett változatával, a *fiziografikus* ábrázolással vagy az eredetileg katonai felhasználásra kialakított *csíkozásos* domborzatábrázolással.⁸

A mai (katonai) térképeken a domborzatot *szintvonalas* ábrázolással, *hipszometriai* (réteg) színezéssel és *domborzatárnyékolással* jelenítik meg. Ezeket leggyakrabban vegyesen, egyszerre többet használva alkalmazzák. Az 1. ábrán a Vezúv vulkán látható a fenti ábrázolási módokkal.

1. ábra: a) szintvonalak b) rétegszínezés c) domborzatárnyékolás és d) ezek együttes használata a Vezúv példáján
(saját szerkesztés)

A szintvonalas domborzatábrázolás alapja, hogy a domborzat ábrázolására az izovonalmódszert alkalmazva a földfelszín azonos tengerszint feletti magasságú pontjait kötjük össze. Ekkor az izovonal neve szintvonal, idegen szóval izohipsza. A leggyakrabban használt kifejezések, definíciók ennél az ábrázolásnál: a szintvonal, amely az azonos tengerszint feletti magasságú pontokat összekötő vonal. A szintköz, a térképre felvett, szintvonalakkal ábrázolt szintfelületek közötti függőleges távolság, míg az alapszintköz: az állandó szintközű szintvonalak közötti függőleges távolság. A szintvonalaknak három típusa van: az alapszintvonal, a főszintvonal és a kiegészítő szintvonalak. Ezt a fajta domborzatábrázolást ki kell egészíteni egyéb jelekkel is: a jól tájékoztató felszíni kis formákat külön ki kell emelni. Ilyenek pld. homokbucka, homokfodor, víznyelő, töbor; felszín hirtelen leszakadásai, törései: sziklafal, bevágás, horhos; eséstüske, szintvonalszám. Az első magyar szintvonalas ábrázolás Tóth Ágoston nevéhez köthető (Pétervárad erődítéstérképe). Ez a módszer pontos, mérhető (a terep minden pontjára leolvashatunk magassági értéket) és szemléletes.

⁸ IRMÉDI-MOLNÁR 1965, 57. o.

A rétegszínezéses (hipszometriai) domborzatábrázolás alapelve, hogy a (az egymástól szintvonalakkal elválasztott) különböző magassági rétegeket színfokozattal különböztetjük meg. Ezekhez a rétegekhez, hagyomány alapján, egy-egy azonos szín megfelelő árnyalatú felülete tartozik. A színek alkalmazása az egész világon azonos: a szárazföldre esetén nagyjából a „minél magasabb annál sötétebb”, a tengerek esetében a „minél mélyebb annál sötétebb” elvet követi. Magyarországon az I. világháború után, a III. katonai felmérés 750 ezres térképlapjainak későbbi kiadásában jelent meg először a hipszometria.

A domborzatárnyékolás a 20. század elejétől, a nyomdatechnika felzárkózásától vált használható irányzattá. Monokróm módszer: egy fényforrásból érkezik a megvilágítás. Felső megvilágítás esetén a lejtőmeredekségtől, oldalsó esetén a fényforrás helyzetétől és a lejtőmeredekségtől függ az árnyék. Szubjektív módszer, amelynek célja az objektívvá tévés.

Általában a domborzatrajzi rétegek felett helyezkednek el a síkrajzot tartalmazó térképrétegek. A síkrajzba a domborzatrajzot kivéve, a térkép minden vonalas és felületi eleme beletartozik. Ezek a vízrajz (folyóvizek, állóvizek, jégtakarók, jégárok, pontszerű vízrajzi elemek), a határok, az épített lehatárolások (kerítések, falak), a közlekedési elemek (hajózás, vasutak, utak), a vezetékek (csővezetékek, légvezetékek), a földfelszín növényzeti és épített fedettsége.⁹

Határok

A határ szónak nyelvünkben többféle jelentése is van. Egyrészt jelenti egy terület szélét, ezzel jellemezzük valaminek térbeli, vagy időbeli végpontját, de így nevezzük az egy településhez tartozó beépítetlen földterületet is. Kis- és közepes méretarányú térképek esetében előbbinek van létjogosultsága. Határtípus lehet: közigazgatási, természetvédelmi/védett területek (nemzeti park, tájvédelmi körzet, Natura 2000 stb.) és zárt területek. Ezeket egyértelműen vonalas jelekkel ábrázolják, amelynél fontos a hierarchia egyértelmű megjelenítése. Bizonyos esetekben (vitás vagy ostrom alatt álló területek) nem lehet éles határvonalat húzni, ilyenkor egyéb ábrázolási módszerekre van szükség (ld. felületi módszer).

Közlekedés

A közlekedési hálózatot, mint vonalas elemet a térképeken is vonallal ábrázolják. A hálózat részei az utak, vasutak, a légi- és víziközlekedés, illetve a csővezetékes áruszállítás. Az utak megjelenítésénél az ábrázolás lehet egy-, két-, három- vagy többvonalas, a leggyakoribb a kétvonalas megoldás. Fontos kifejezni ezekkel a hierarchikus felépítést. Ide tartozó kiegészítő elemek az alagutak és hidak.

⁹ IRMÉDI-MOLNÁR László: *Térképalkotás*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 443-444. o.

Vízrajz

Vízrajzi elemek ábrázolása minden térképtípus esetében kötelező jellegű, hiszen a legkisebb méretarányban is segíti a tájékozódást. A topográfiai térképeken a legszélesebb a vízrajzi elemek és a vízrajzhoz kapcsolódó elemek ábrázolásának köre. Ezek az elemek lehetnek pontszerűen ábrázolhatók (forrás, kút), legtöbb ilyen típusú jellel a hajózási térképek rendelkeznek. A vonalas és felületi ábrázolásnál lehetnek átfedések: egy nagyméretarányban előfordulhat, hogy a folyónak még van „felülete”, ám kisebb méretarányban vonalas objektumként jelenik csak meg. Ezen esetekben a vonal vastagsága mutatja a hierarchiát. Fontos vonalas objektumok még a csatornák, partok. Felületi ábrázolással jelennek meg a tavak, tengerek, óceánok, de a mocsarak, lápok és jégtakarók is. Tradicionálisan a kék különböző árnyalataival vannak ábrázolva.

Névrajz

A térképi névírás során egy adott térkép tartalmi és megjelenítési igényeihez mérten ábrázolunk a térképen látható objektumok jelölésére írásokat. Többségében földrajzi neveket jelent, ezen kívül földrajzi és egyéb megjelölést, továbbá magyarázó írást választunk ki a térképen ábrázolt valamilyen alakulat (részlet, objektum) jelölésére, azonosítására. Földrajzi név minden olyan nyelvi alakulat, amelyet a földfelszín természetes vagy mesterséges objektumainak azonosítására használnak. Ezen kívül minden térképi megírás (pld. szintvonalak) is a névrajzi objektumok alá sorolható. Térképkészítési szempontból fontos és nehéz kérdés, hogy egyes földrajzi neveket milyen nyelven írják meg. Ez kifejezetten területvitáknál okozhat problémát (ld. Határok).

Térképszerkesztéskor (a névírás tekintetében) két szempontra kell figyelni: egyrészt a magyar felhasználónak készített térképen magyarul legyenek a nevek, ám ezek a nevek segítsenek a tájékozódásban is – ez külföldön lehet probléma, így leggyakrabban a helyi hivatalos elnevezést is fel szokták tüntetni. Ezeket exonimának (magyar átírás) és endonimának (idegen nyelvű név) nevezik.

Egyéb jelek

Ide tartoznak a Kartográfiai áttekintőben bemutatott objektumok, pld. cím és méretarány (grafikusan és/vagy számszerűen megjelenítve). Fontos információ a térképlapon az alapfelület és a hozzá kapcsolódó vetület. A vetítéshez használt matematikai szabályok és mértani törvényszerűségek a vetületi egyenletek, a vetítés eredménye a vetület. A Földet így egy matematikai formulával leírható helyettesítő felülettel közelítik (forgási ellipszoid vagy gömb), ezt nevezik alapfelületnek. Erről kerülnek a pontok a térképlap síkjára (képfelület) vetítéssel. A képfelület lehet sík, kúppalást vagy hengerpalást.¹⁰ Mivel Magyarországon a NATO-szabványok használata a kívánt így csak ezeket mutatom be: eszerint a használt alapfelület a WGS84¹¹ (World Geodetic Systems) ellipszoid.

¹⁰ ROCKENBAUER Pál: *Amiről a térkép mesél*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1974. 15. o.

¹¹ PAPP-VÁRY Árpád: *Térképtudomány. A pálcikatérképtől az űrtérképig*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2007. 122. o.

Egy ellipszoidot három paraméterrel lehet jellemezni a legkönnyebben: kis- és nagytengelyével, illetve lapultságával, amely ezekből levezethető. A WGS84 esetében ezek a következők: a fél-nagytengely (a) 6 378 137,000 méter, a fél-kistengely (b) 6 356 752,314 méter, a lapultság $((a-b)/a)$ pedig 1/298, 257.¹² A használt vetület az UTM (Universal Transverse Mercator) szögtartó egyenlítői helyzetű metsző hengervetület. A tájékozódáshoz nem elég az ezekből levezetett szelvényeket megadni, a nagy pontosság megköveteli a koordináták használatát. A szabványos NATO-térképek jellemzője, hogy megtalálhatók rajtuk mind az UTM-koordináták, a földrajzi koordináták (fokokban megadva), illetve a katonai jelentőrendszerek koordinátái is. Ez utóbbinak két típusa van: az MGRS (Military Grid Reference System – Katonai Koordinátahálózati Vonatkozási Rendszer) és a GEOREF (Geographic Reference System – Világ Földrajzi Kereső Rendszer hálózat). Előbbi segítségével az UTM vetületű koordinátarendszerben lehet keresni. Hátránya, hogy nem közvetlenül határozza meg a pont helyzetét, hanem azt a négyzet alakú területet adják meg, amelyen belül a pont található. Utóbbit (a földrajzi vonatkozási rendszert) a kis- és közepes méretarányú térképeken használják. Az MGRS-hez hasonlóan itt is bizonyos méretű ($n^\circ \times n^\circ$) szegmensekkel írják le a földfelszínt. Ezeket a térképlapokon is feltüntetik, és adott esetben a környező szelvények számát is (szintén a könnyebb kereshetőség kedvéért).

Időbeli változások

Idővel minden objektum (többé vagy kevésbé) megváltozik. A térképi megjelenítés szempontjából nem az a fontos, hogy egy tárgy gyorsabban vagy lassabban változik-e, hanem az, hogy ábrázolás során a pillanatnyi állapotot vagy a változás ütemét, mértékét kívánjuk bemutatni. A pillanatnyi helyzetet (adott időpontra vonatkozó állapotot) jelenítik meg a topo- és kartográfiai térképek (statikus térképek). Az időpillanat általában egy névleges időállapot (megadott időadat az év). A statikus térképeket az idő előrehaladtával, a változások miatt felújítani, javítani szükséges. Az objektumok változását (áramlások, szállítások, bármilyen haladás) tematikus térképek szemléltetik (dinamikus térképek). Ha egy térképen a statikus elemek vannak túlsúlyban, és vannak, de minimális a dinamikus adatok ábrázolása, akkor az a térkép még statikusnak tekintendő. Tehát egy általános földrajzi térkép, amely a tengeráramlásokat is ábrázolja, mindenképpen statikus térkép. Ha az ábrázolt adatok közül a dinamikusak kerülnek túlsúlyba, és a térkép célja a dinamika kifejezése, akkor már térképünk dinamikus jellegű.

Tematikus megjelenítés

Egy objektum vagy jelenség térbeli sajátosságainak térképi szemléltetésére mindig olyan ábrázolási módot kell választanunk, amely jól tükrözi a valóságot.

¹² VARGA József: *Geodéziai vetületek*. Internetes jegyzet 1. táblázat. 2003., valamint FÜR Gáspár: *Katonai térképészeti ismeretek*. Elektronikus távoktatási tananyag, Budapest, 2005. 2. táblázat alapján

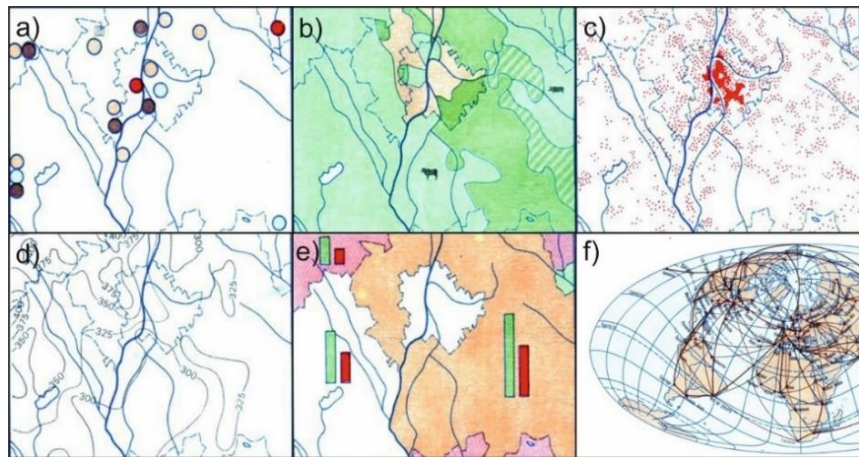
Ennek érdekében meg kell állapítanunk az ábrázolandó tárgyak és jelenségek tipikus ismérveit (tárgyi, ténybeli, időbeli), azaz a tárgyi törvényszerűségeket, és meg kell határoznunk, hogy milyen ábrázolási móddal lehet ezeket az ismérveket szemléltetni, azaz rögzítjük a rajzi törvényszerűségeket. A kétféle törvényszerűség között nincs közvetlen kapcsolat, vagyis nem minden tárgyi törvényszerűségnek felel meg, kizárólag egy meghatározott rajzi ismerv, és viszont. Például színfelülettel az egyik esetben tárgyat, vagy annak minőségét (erdő, víz, talaj), másik esetben számértéket, mennyiséget (hőmérséklet, népsűrűség) fejezhetünk ki. A minőségi ismérvek egy tárgy jellegére, tulajdonságára vagy ismertető jeleire (lakó- vagy ipari épület, fa- vagy kőépület, műemlék stb.), míg a mennyiségi ismérvek egy tárgy mennyiségére, értékére, sűrűségére utalnak. Megkülönböztetünk abszolút (csapadékmennyiség, pontmagasság, lélekszám) és relatív (népsűrűség, egy főre jutó fogyasztás) adatokat. Az abszolút és relatív adatok lehetnek a térképen helyileg egyértelműen rögzíthető egyedi értékek (mérőállomások adatai) vagy felületre vonatkoztatott átlag-, illetve összegérték (népsűrűség, egy főre jutó fogyasztás).

A pontokból, vonalakból, felületekből és megírásokból felépülő egység (térkép) minőségi és mennyiségi adatokat, értékeket, elterjedést és mozgást mutat be. Ezen információk együttesen jelentkeznek a térképen, megrajzolásuk és megjelenítésük többféle módon történhet. Ezeket a megoldásokat később tematikus térképi ábrázolási módszereknek nevezték el, és a különböző térképek és térképtípusok vegyesen alkalmazzák. A topográfiai és a tömegtérképeken az ábrázolási módszereknek csak egy része, míg a tematikus térképek körében összesítve mind a hét módszer alkalmazása előfordul. Összefoglalva, a hat (plusz egy) térképi ábrázolási módszer a következő:¹³

- a) Jelmódszer: A tematikus térképezés egyik legkorábban kialakult ábrázolási módszere. Elvi alapja a jelábrázolás, amely a terepi elemeket a térképlapon jelekkel helyettesíti. A jelek helyzethűen szemléltetik a pontszerű és vonalas tárgyak minőségét és/vagy mennyiségét.
- b) Felületi módszer: az eltérő minőségű felületek bemutatására használják. E módszerrel a tárgyak és jelenségek elterjedési területeinek elkülönítését oldják meg. Pontos területábrázolás esetén az ábrázolni kívánt tárgy vagy jelenség a természetben egy egyértelműen meghatározott vonal mentén elkülöníthető, ilyen például a vízfelület. Adott méretarányban könnyen lehatárolhatók egy éles vonallal. A vázlatos területábrázolást abban az esetben kell használni, ha a jelenségek nem végződnek egyértelmű határok mentén (pld. kérdéses határviták), vagy nem láthatók.
- c) Pontmódszer: elvi alapja a terepen található mennyiségi értékek meghatározott alapegységenkénti felvétele. A meghatározott mennyiségi értéket kifejező pontokkal a területen szétszórtan előforduló, sokszor pontosan helyhez sem köthető tárgyak földrajzi eloszlását, elterjedését, szétszóródását szemléltetik.

¹³ FARAGÓ Imre – GERCSÁK Gábor – HORVÁTH Ildikó – KLINGHAMMER István – KOVÁCS Béla – PÁPAY Gyula – SZEKERKA József: *Térképészet és Geoinformatika I.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 151-170. o.; PAPP-VÁRY 2007

- d) Izovonalmódszer: elvi alapja az egyforma mennyiségi értékekkel jellemezhető pontok vonallal való összekötése. Így ugyanazon jelenség azonos mennyiségi értékeinek elterjedését ábrázoló módszer. Az izovonal a folyamatos jelenség azonos értékű pontjait összekötő, a térkép felszínére vetített vonal.
- e) Diagrammódszer: elvi alapja az együttes adatbemutatás egy ábrában (egy jellel). A több, egymással kapcsolatban álló adat egy ábrában (diagramban) való ábrázolására szolgál. A diagram vonatkozási helye lehet pont és felület. A 3. ábra e) részén kartogrammódszer látható, amely a pontos vonatkozási hely nélküli, felületre vonatkozó mennyiségi adatok ábrázolására szolgál térbelileg hű formában.
- f) Mozgásvonalak módszere: elvi alapja a nyílábrázolás. Az irányultsággal rendelkező jelenségek és tárgyak helyváltoztatását tudjuk bemutatni segítségével. Az irány jelölésére a leggyakoribb ábrázolási forma a nyíl. Két esetet különböztethetünk meg: a pontos (elmozdulás útját ábrázolja) és a vázlatos (elmozdulás tényét ábrázolja) irányt.

2. ábra: Példa az a) jelmódszerre b) felületi módszerre, c) pontmódszerre, d) izovonalmódszerre, e) diagrammódszerre és f) a mozgásvonalak módszerére¹⁴

Színek a térképeken

A hagyományos, papíron megjelenő térkép befogadóképessége még a méretarány növelése esetén is véges. Az információközlés hatékonyságának záloga azonban nem az adatok mennyiségében, hanem minőségükben és megjelenésük módjában rejlik. Ezen belül a színhasználat az egyik, talán a legfontosabb eszköz, amellyel a térkép információközlésének hatékonysága elérhető és növelhető. A térképkészítés során a színek megválasztását elsődlegesen az elmúlt évszázadok alatt kialakult színhasználati hagyományok határozzák meg.

¹⁴ KULCSÁR Balázs: *Térinformatika II.* Egyetemi jegyzet, Debrecen, 2014.;
LÓKI József: *Digitális tematikus térképészet.* Kossuth Lajos Tudományegyetem, Budapest, 1999.

Ehhez jönnek még a technikai korlátok, valamint az, hogy a térkép majd összes vonala és felülete adott. Mégis mindezen keretek között a kartográfusnak a térkép készítésekor törekednie kell a színhasználat optimalizálására, hogy az információt a térkép céljának megfelelően a lehető legteljesebben közvetítse, és ezt a használó a lehető leggyorsabban fogja fel. A hagyományok szerepe sokkal nagyobb az általános, mint a tematikus térképeken, ebből adódóan a tematikus térképeknél a színválasztás jóval szabadabb. A színek részben asszociációs tartalmat is hordoznak, erre épülnek pld. a domborzati térképek, ahol a hegyek barnák, a szántók sárgák, az erdők zöldek, a vizek kékek. A szín mindig a körülötte levő színekkel együtt fejti ki hatását, illetve fontos a színek térérzet-módosító szerepe is. Például egy bizonyos területet sárga színnel festve nagyobbak látunk, mint ugyanazt a területet kékre színezve. Köztudott, hogy a meleg színek közelítenek, a hideg színek távolítanak, de amikor egymás mellett nézzük az alapszíneket, a sárga előre lép, a lila besüllyed az alapba, a többi szín e kettő között helyezkedik el.

3. A katonai térképezés

A magyar katonai térképezésről több könyv is íródott,¹⁵ akár általánosan áttekintve a fejlődést, akár egy-egy időszakra fókuszálva. Ennek az összegzése külön publikációt érdemelne, így most ettől eltekintek. Jelenlegi cél az országban a NATO szabványos térképek használata és elkészítése. Ezeknek (mivel nemzetközi együttműködésről van szó) vannak kötelezően betartandó paraméterei, pld. a használt alapfelület, a WGS84 és a vetülete, az UTM.

Annak érdekében, hogy a kérdőívet létre tudjam hozni, megvizsgáltam három, jelenleg is használt, ám online, mindenki számára elérhető térképet. Ezeknek a kiválasztásához (hogy biztosan hasonlítsanak a gyakorlatban is használt térképekhez) kaptam segítséget.

3.1. A katonai térképek vizsgálata

Háromféle térképet vizsgáltam meg: földi, légi és vízi kötelékek által használtakat.

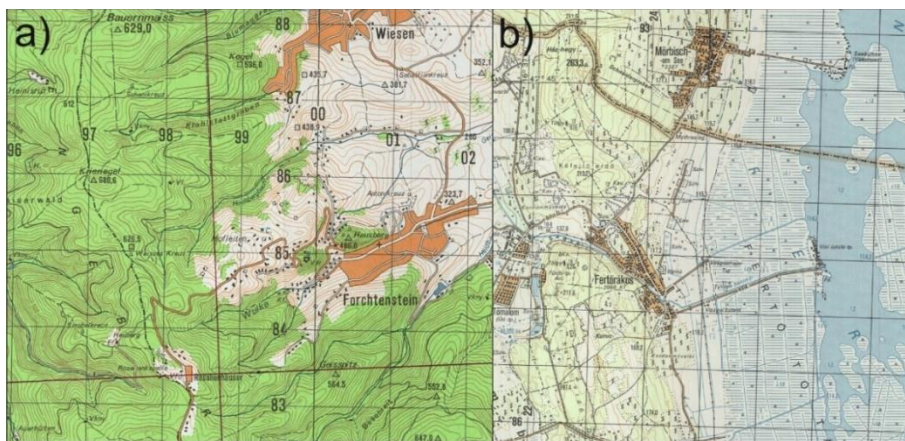
¹⁵ Lásd: STEGENA Lajos: *Térképtörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 199. o.; KLINGHAMMER István – PÁPAY Gyula – TÖRÖK Zsolt: *Kartográfia története*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1993. 189. o.; GÁBOR Imre – HORVÁTH Árpád: *A haditérképek története*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979. 264. o.; BUGA László – HEGEDŰS Ábel – JANKÓ Annamária – MIHALIK József – ROJKÓ Annamária – SUBA János – SZABÓ Béla – SZABÓ Gyula – SZABÓNÉ SZALÁNCZI Erika – TREMMEL Ágoston – VÁRSZEGI Lajos: *A magyar katonai térképészet 100 éve 1919-2019*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. 484. o.

Földi (topográfiai) térkép

Az 1:50 000 topográfiai térképeket szokás katonai alaptérképnek nevezni, mivel ebben a méretarányban lehetséges mind a terepi tájékozódás, mind a térképi objektumok helyezthető ábrázolása (ezáltal mérhető), így ez a legalkalmasabb a katonai műveletek előkészítésére. A térképszelvények alapfelülete a WGS 84 ellipszoid, vetülete UTM. A kereten kívüli információk a szelvények tetején, a térképtükör alatti részen, illetve a szelvény jobb oldalán vannak feltüntetve. Ezek pl. az ország megnevezése, a térkép méretaránya, vetületi/ alapfelületi információi, a térképszelvény száma, kiadási információk (sorozat), nómenklatúra. A jelmagyarázat tartalmazza pl. a vasutakat, utakat, vezetékeket, szójegyzéket, mértékegység-átszámítást, magassági vázlatot, MGRS hálózatot, a csatlakozó szelvények számát (3. ábra).

A térképi ábrázolásról a következőket lehet elmondani a fentieket kiegészítve (a kérdőívben található sorrend szerint):

- Domborzati elemek: szintvonalak, magassági értékek, topográfiai (egyéb) jelek, meredekség (lejtőalapmérték)
- Határok: országhatár és kisebb adminisztratív határok is, nagyobb települések felületi, kisebbek ponttal jelölve, növényzeti fedettség
- Gazdaság: vezetékek
- Közlekedés: út, vasút, hidak, gyalogutak
- Vízrajz: folyók, patakok, tavak, mocsaras területek stb.
- Névrajz I.: települések hierarchiája betűmérettel/típussal jelölve (ország, település, tájnevek)
- Névrajz II.: magyarul (államnyelven)
- Egyéb jelek: geodéziai pontok, templomok stb.
- Egyéb kiegészítő jelek: cím, méretarány számszerűen és grafikusán, fokhálózat MGRS és UTM, vetület, térképlap száma, északok iránya.

3. ábra: 1:50 000 topográfiai szelvények kivágata: a) Mattersburg és b) Sopron környéke¹⁶

¹⁶ Forrás: ELTE IK TEGEI Térképtár

A navigációs célú térképek a terepen vagy bizonyos közlekedési eszköz fedélzetén használható, pontos mérésekre és navigációs célú szerkesztésekre alkalmas térképkiadványok. A navigációs térkép alapkövetelménye a szögtartósság (alaplínia az iránytű), ám emiatt a térkép nagyon torzítani fogja a területeket és a hosszak torzulása sem kedvező. Fontos szempont és cél, hogy a terepi objektumokat az adott közlekedési eszköz sebességének figyelembevételével és a használt navigációs eszközöknek megfelelően bemutassa.

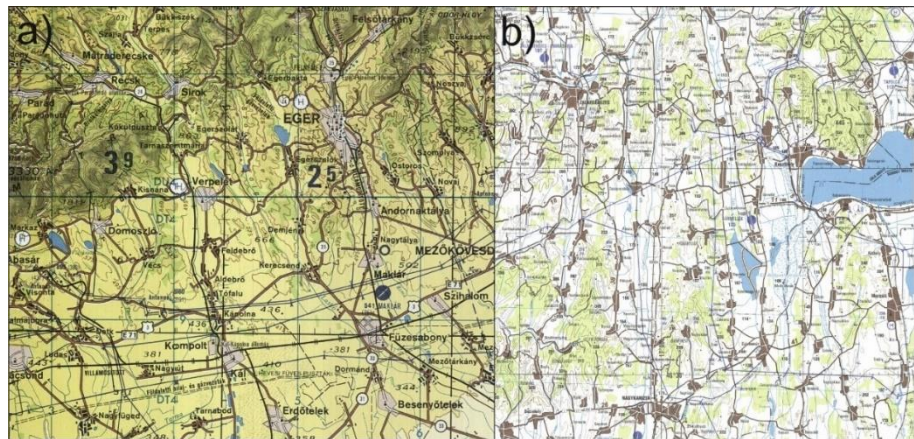
Légi térképek

A JOG-nak (Joint Operations Graphic) két fajtája van, a Hadműveleti Együttműködési Térkép Légi változata (JOG AIR) és a Hadműveleti Együttműködési Térkép Földi változata (JOG GROUND). Minimális különbség van a kettő között: a légin a magassági értékek lábban vannak feltüntetve, nem méterben, illetve minden olyan magassági pont fel van tüntetve, amelynek értéke 61 m feletti. Méretarányuk 1:250 000, ami a terepi tájékozódásra nem megfelelő, ám a hadműveleti tervezéshez alkalmas. A térképszelvények alapfelülete a WGS 84 ellipszoid, vetülete UTM. A kereten kívüli információk a szelvények bal oldalán, illetve a térképtükör alatti részen jelennek meg. Ezek pld. a sorozat száma, nómenklatúra, a kiadás éve, a készítésért felelős intézmény, szerzői jogi korlátozások, illetve a szójegyzéken túl egyéb megjegyzések is esetenként találhatók. A jelmagyarázat tartalmazza a települések, utak, vasutak, határok jeleit, a növényzeti fedettséget, vízrajzi elemeket, a tengerszint feletti magasságokat. A méretarány számszerűen és grafikusan is meg van jelenítve, illetve a település- és országnevek is leolvashatók. Egy kisebb áttekintő ábra is fellelhető a térképen. A kifejezetten repülési adatok a következők a térképi jelmagyarázatban és megjelenítésben: repülőterek, látjelek és akadályok (JOG-A esetén telepített rádióadó is fel van tüntetve), mágneses adatok, illetve egy figyelmeztetés is, amely felhívja figyelmet arra, hogy előfordulhat, hogy bizonyos akadályok nincsenek, vagy rosszul vannak feltüntetve. Látható egy MGRS- (UTM) azonosító ábra, amely a keresést könnyíti. A JOG-A esetén van méter-láb átszámítási ábra is¹⁷ (4. ábra).

- Domborzati elemek: szintvonalak, magassági értékek, domborzatárnyékolás, rétegszínezés
- Határok: országhatár és kisebb (akár harmadlagos) adminisztratív határok, nagyobb települések felületi, kisebbek ponttal jelölve, növényzeti fedettség
- Gazdaság: villamosvezetékek
- Közlekedés: utak járhatósága (időjárási tényezők figyelembevételével), azon belül utak szélessége (sáv) szerint csoportosítva, autópályától a szekérútig/gyalogútig minden jelölve (útszám is), távolság az utak mentén számszerű adattal
- Vízrajz: óceán, tenger csak a parti régiókban ábrázolva, tavak, folyók, mocsár, száraz meder, gázló)
- Névrajz I.: települések hierarchiája betűmérettel/típussal jelölve (ország, település, tájnevek)

¹⁷ ZUBÁN Diána Erzsébet: *A mai magyar analóg katonai térképek megfelelése a NATO elvárásainak*. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2010. 21-24. o.

- Névrajz II.: szójegyzék segíti a helyi kifejezések angolra fordítását (angol és helyi nyelven is a térképi tartalom)
- Egyéb jelek: repüléshez kapcsolódó jelek (jelmagyarázatban külön színnel jelölve): repterek (határokkal), konkrét leszállóhelyek, rádióberendezések, ellenőrzött légterek, vizuális segítségek és akadályok (magassági adattal), fényforrások (vízi, légi)
- Egyéb kiegészítő jelek: cím, méretarány számszerűen és grafikusán (láb–méret átváltás), fókálózat GEOREF és egyéb (UTM), vetület, térképlap száma (grafikus áttekintő is).

4. ábra: 1:250 000 JOG AIR térképek kivágata: a) Debrecen és b) Nagykanizsa környékéről¹⁸

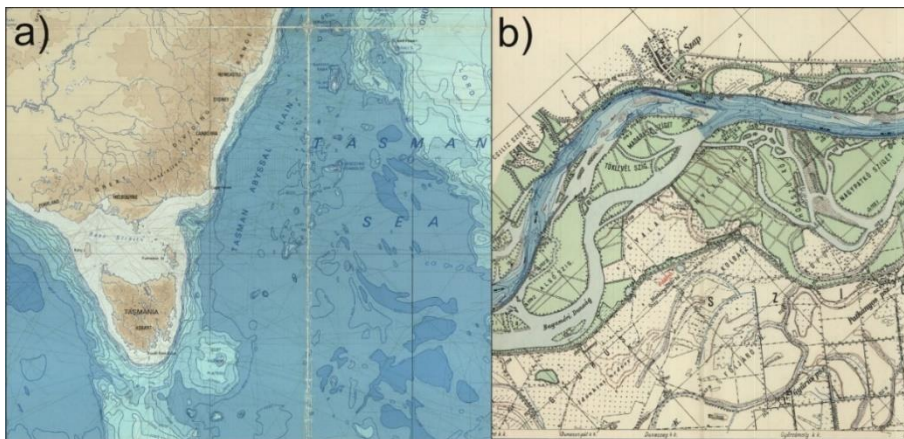
Hajózási térképek

Nagyon különleges típusa a térképeknek a tengeri (hajózási) térképek. Ezeken értelemszerűen a szárazföldi tartalom a parti területeket jelenti, azoknak elhelyezkedése és a hozzájuk kapcsolódó építmények (kikötő, világítótorony) a fontosak. Leggyakrabban használt vetület a normális elhelyezésű Mercator-féle hengervetületet, mivel itt a loxodróma (az az útvonal, amelynek minden pontján az északtól való irány ugyanaz) vonalként képződik le, ami a hajós navigáció szempontjából kedvező. Alapfelülete ennek is a WGS84. Kettős keretet használnak ezeknél a térképekknél: a külsőn található adat pld. a kiadásról, a belsőn a méretarányról (csak a megadott szélességen tekinthető pontosnak), vetületről stb. Ezeken belül a sarokpontok koordinátái és a mértékléc(ek), láb és öl mértékegységben. Láthatunk sok esetben címereket a térképen, ez (is) jelzi, hogy nemzeti vagy nemzetközi szervezetek hozták-e létre (és használják).

¹⁸ Forrás: ELTE IK TEGEI Térképtár

Nagyon fontos grafikus információ a tájoló rózsza: ezeken feltüntetik az ábrázolt területre a kiadás évében érvényes mágneses elhajlás értékét, előjelét, valamint a változásának mértékét és irányát.¹⁹ Esetenként GEOREF fókálózat is megfigyelhető²⁰ (5. ábra).

- Domborzati elemek: batimetria (vízmélység), rétegszínezéssel, tengerfenék domborzata (pld. óceánközépi hátságok) domborzatárnyékolással, mélységpontok, sziklák
- Határok: államhatár, szuverenitás határa, kikötésre/horgonyzásra alkalmatlan helyek, jéghatár (vonalas jelekkel), bizonyos esetekben növényzet (vonalas vagy pontszerű jelek)
- Gazdaság: vezetékek, kábelek
- Közlekedés: hajózási útvonalak, komp, kikötők
- Vízrajz: gát, bója, zátony, árapály adatok, áramlatok
- Névrajz I.: földrajzi nevek (csatornák, folyók, kikötők stb.), mélységi információ minden esetben megjelölésre kerül
- Névrajz II.: szójegyzék segíti a helyi kifejezések angolra fordítását (angol és helyi nyelven is a térképi tartalom)
- Egyéb jelek: hajózáshoz kapcsolódó jelek: hajóroncs (víz alatt vagy felett), fényjelző, irányfények (hajózható csatorna középvonalát és/vagy széleit jelöli),²¹ ködjelzés, rádióberendezések
- Egyéb kiegészítő jelek: cím, méretarány számszerűen és grafikusan, fókálózat-sarkok koordinátái, vetület, térképlap száma (nemzetközi és nemzeti viszonylatban).

5. ábra: Hajózási térképvágatok: a) Ausztrália és b) Duna egy részéről²²

¹⁹ SZABÓ Renáta: A tengerhajózás térképei régen és ma. In: MOLNÁR Vanda Éva (szerk.): *Az elmélet és a gyakorlat találkozási pontja a térinformatikában VIII.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017. 331-336. o.

²⁰ BOWDITCH, Nathaniel, LL.D.: *The American Navigator – an Epitome of Navigation, National Imagery and Mapping Agency, Bethesda, Maryland, 2002.*

²¹ HORVÁTH Csaba: *JACHTNAVIGÁTOR I. – Tengeri navigáció.* Budapest, Jachtnavigátor Nautikai Kiadó, 2010, 448. o.

²² Forrás: ELTE IK TEGEI Térképtár

4. A kérdőív

A kérdőívben megfogalmazott szempontokat a korábban bemutatott háromféle térkép megvizsgálása után emeltem ki: megkerestem, mik a közös pontok a három esetben, illetve ezeken túl beleraktam egy-két plusz információt/szempontot is a kérdések közé. Az egyszerűség kedvéért online kérdőívet alakítottam ki a Google Form segítségével. Két szakaszra bontottam a kérdéseket: az első (rövidebb) részben általános felhasználási szokásokra voltam kíváncsi, míg a második felében konkrét kartográfiai vonatkozású kérdéseim voltak.

A következő kérdésekre kerestem a választ:

1. szakasz

- Milyen gyakorisággal használ munkája során térképet (papír, online, bármilyen formában)?
- Inkább papíralapú (1) vagy elektronikus térképet (5) használ?
- Ha Ön választhatna, melyiket használná szívesebben, melyiket tartja praktikusabbnak?
- Miért? Kérem, fejtse ki néhány mondatban.

2. szakasz

- Az Ön vezetői döntéséhez milyen információkra van szükség a térképen?
 - a. Domborzati elemek (szintvonalak, magassági értékek, árnyékolás, egyéb jelek (szikla), barlang, hágó, szoros, meredekség (vizuálisan vagy számszerűen), átjárhatósági információ, erdő/mező)
 - b. Határok (ország, egyéb közigazgatási, megye/járás, természetvédelmi terület, határátkelő, szövetséges államok, ideiglenes határ, városhatár)
 - c. Gazdaság (bányászat, kőolaj, ipar, vezetékek, mezőgazdasági területek)
 - d. Közlekedés (vasút, autópálya, főút, tengeri utak, híd, reptér, benzinkút, gyalog/turistaút, egyes objektumok terhelhetősége)
 - e. Vízrajz (óceán, tenger, tavak, folyók, mocsár, száraz meder, gázló)
 - f. Névrajz I. (ország, település, tájnevek)
 - g. Névrajz II. (magyarul vagy idegen nyelven)
 - h. Egyéb jelek (torony, kórház, templom, történelmi hely)
 - i. Egyéb kiegészítő jelek (cím, méretarány számszerűen és grafikusan, fokhálózati MGRS vagy egyéb (UTM), vetület, térképlap száma)
 - j. Időbeli változások I. (mozgásvonal, csúszka)
 - k. Időbeli változások II. (óránként, néhány óránként, félnapos, napos, többnapos, hetente, ritkábban)
 - l. Tematikus megjelenítés I. (mennyiségi – minőségi adatok)
 - m. Tematikus megjelenítés II. (jelölés, felületi módszer, pontmódszer, izovonalmódszer, diagrammódszer, adattábla)
- Mit gondol, mennyire fontos a színválasztás?

4.1. Eredmények

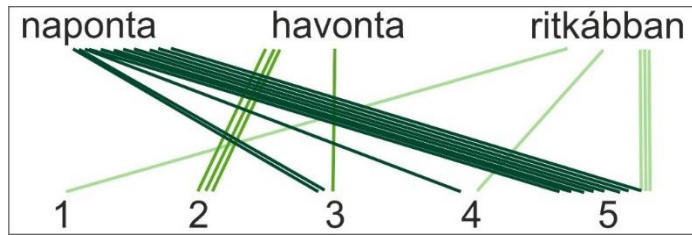
Katonai vezetők szokásaira voltam kíváncsi, így egyetlen kikötés volt a kitöltővel kapcsolatban: főtiszti rendfokozattal kellett rendelkezzen. Összesen 20 kitöltés érkezett, és mint később látható lesz, sikerült mind gyakori és ritkább térképhasználókat is elérni, ezáltal általánosabbnak mondható a kép, amit a válaszok adnak. A legtöbb kérdőívvel ellentétben semmiféle demográfiai kérdést nem tettem fel, ezzel biztosítva a névtelenséget.

Az első kérdés rögtön az volt, hogy milyen gyakorisággal használ a kitöltő térképet. A 6. ábrán láthatjuk, hogy élesen elválnak a kapott válaszok: kicsivel több, mint a fele a kitöltőknek naponta, ám a másik fele havonta, vagy még annál is ritkábban.

6. ábra: A térképhasználat gyakorisága
(saját szerkesztés)

1-5-ig terjedő skálán kellett meghatározni, hogy inkább papíralapú (1) vagy elektronikus térképet (5) használnak (egyenlő arány esetén (3)). Több, mint 50% egyértelműen elektronikus, ám a többi lehetőségre is érkeztek szavazatok, ám ~20%, aki inkább a papírtérkép felé húz. Hasonló arányt láthatunk a következő kérdésnél: itt az érdekelt, ha a kitöltő maga választhatná meg a térkép elérhetőségét, melyiket választaná: 75% az elektronikus térképeket tartja praktikusabbnak. A 7. ábrán az első két kérdésre kapott válaszok összefüggéseit mutatom be: láthatjuk, hogy akik naponta használnak térképeket, inkább online formában teszik, míg a havi rendszeresség inkább a papíralapú használókra jellemző.

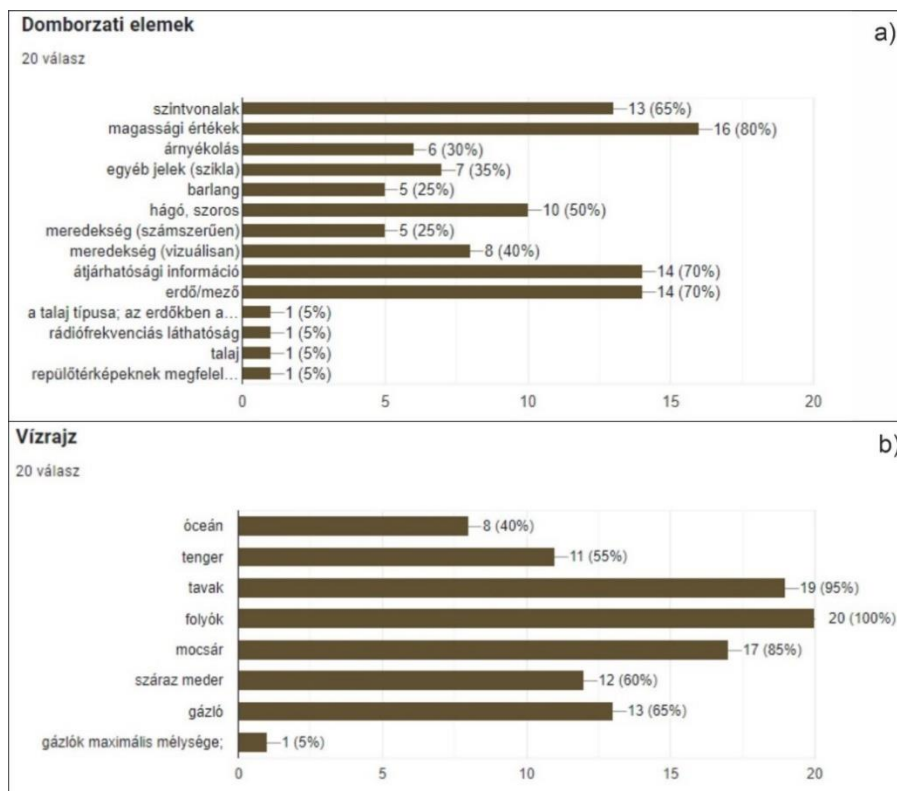

**7. ábra: A használat rendszeressége és a használt forma
(papíralapú (1) – elektronikus (5)) közti összefüggés
(saját szerkesztés)**

Az első szakasz utolsó kérdése kifejtős volt: a használt térképtípus előnyeire kérdeztem rá néhány mondatban. A papírtérképek előnye egyértelműen a terepi használhatóságuk (extrém környezet). Ezzel szemben az elektronikus térképeket mindenki gyorsabbnak, egyszerűbbnek ítéli: nagyítható, fejleszthető (aktualizálható) és az ábrázolt rétegek változtathatók rajta.

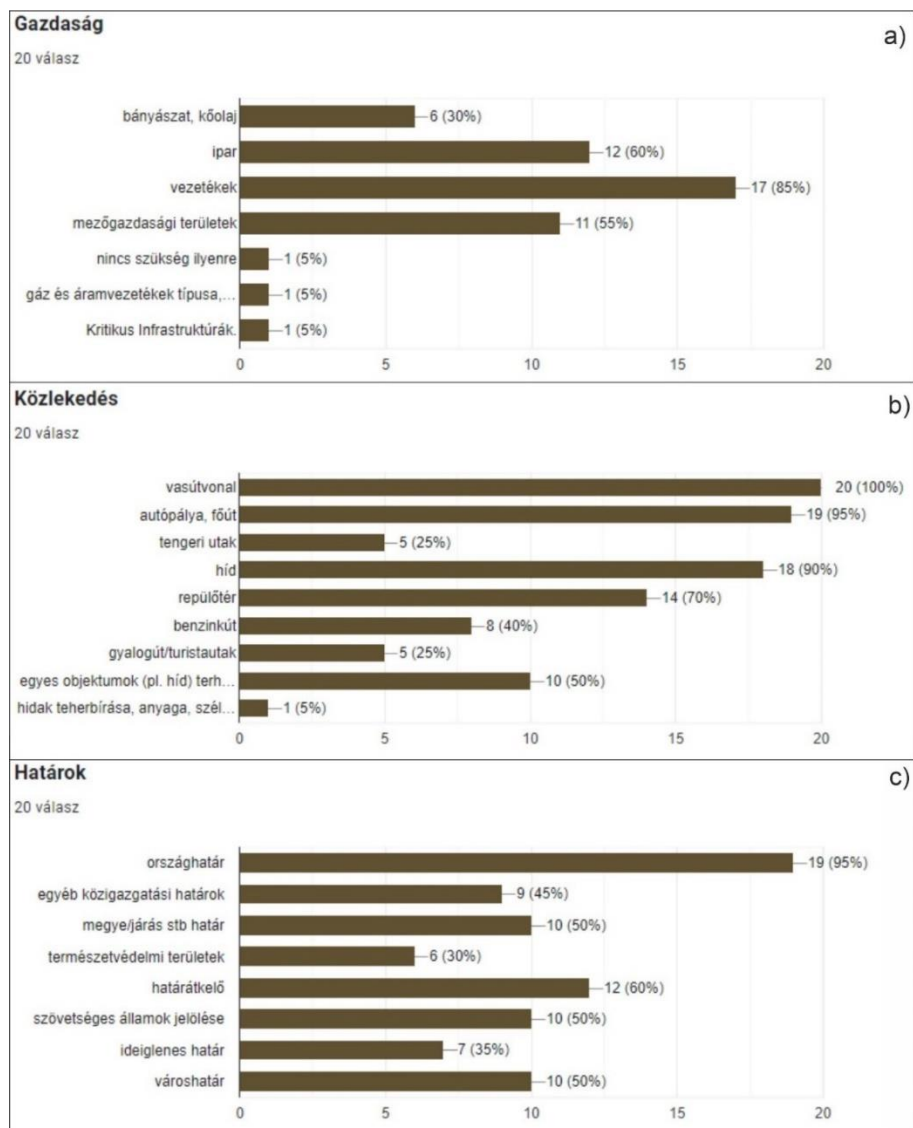
A kérdőív második fele a térképi tartalomra vonatkozott: a döntésekhez milyen térképi információra van szüksége a kitöltőnek. Ezekről részletesen a 2.3. pont szól. Majdnem minden esetben több válasz megadása is engedélyezett volt, hiszen egy-egy nagyobb csoporthoz (pld. domborzati elemek) nem csak egy térképi elem tartozik, illetve sokszor lehetőség volt saját válasz megadására. Ezzel mindössze néhány esetben éltek a kitöltők, így egy-egy plusz szempont és szavazat érkezett csak ezekre.

A 8. ábrán a domborzati és vízrajzi elemekre vonatkozó szavazatszámok láthatók. Az előre definiált lehetőségeket több atlasz alapján határoztam meg, kiegészítve esetleges katonai szempontból jelentős objektumokkal. Ugyanez igaz a vízrajzhoz kapcsolódó jelekre, felületi objektumokra.

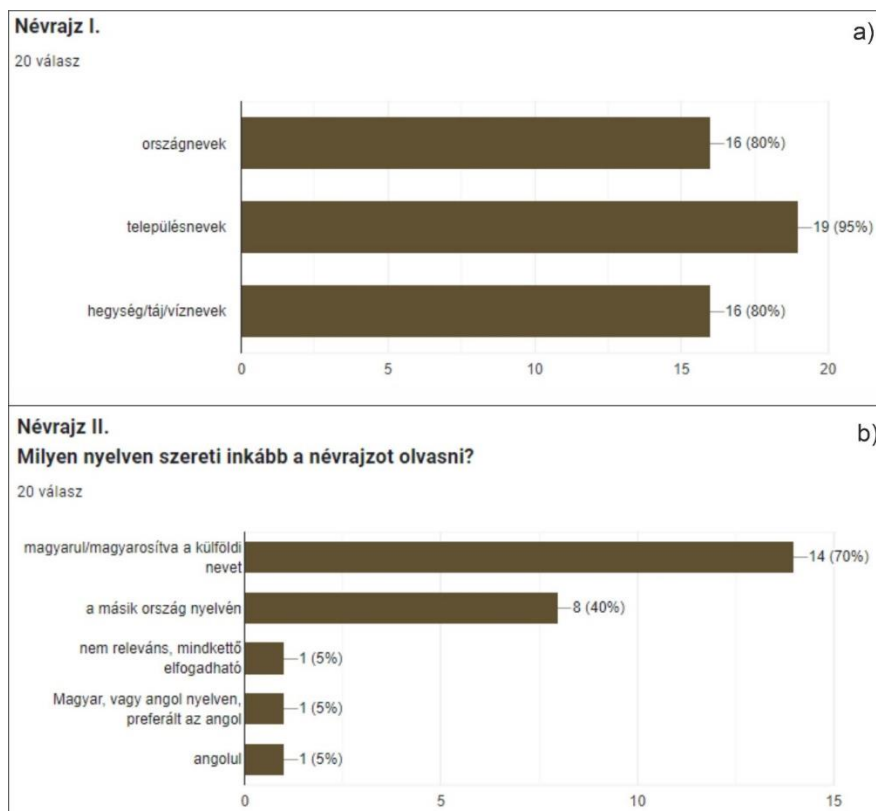
8. ábra: Szavazatszámok az a) domborzati és b) vízrajzi elemekre vonatkozóan
(saját szerkesztés)

Néhány, a gazdasághoz kapcsolódó objektumra is rákérdeztem, hogy szükségesek-e a térképi megjelenítésben. Egy szöveges kitöltés érkezett arra vonatkozóan, hogy nincs szükség ilyenre: ám a többi esetben magas százalék kifejezte igényét ezekre vonatkozóan. A közlekedésben a főbb útvonalakon túl az objektumok terhelhetősége is opcionálisan választható volt. Határok témakörben nem csak közigazgatási, hanem természetvédelmi területhatárra is rákérdeztem (9. ábra).

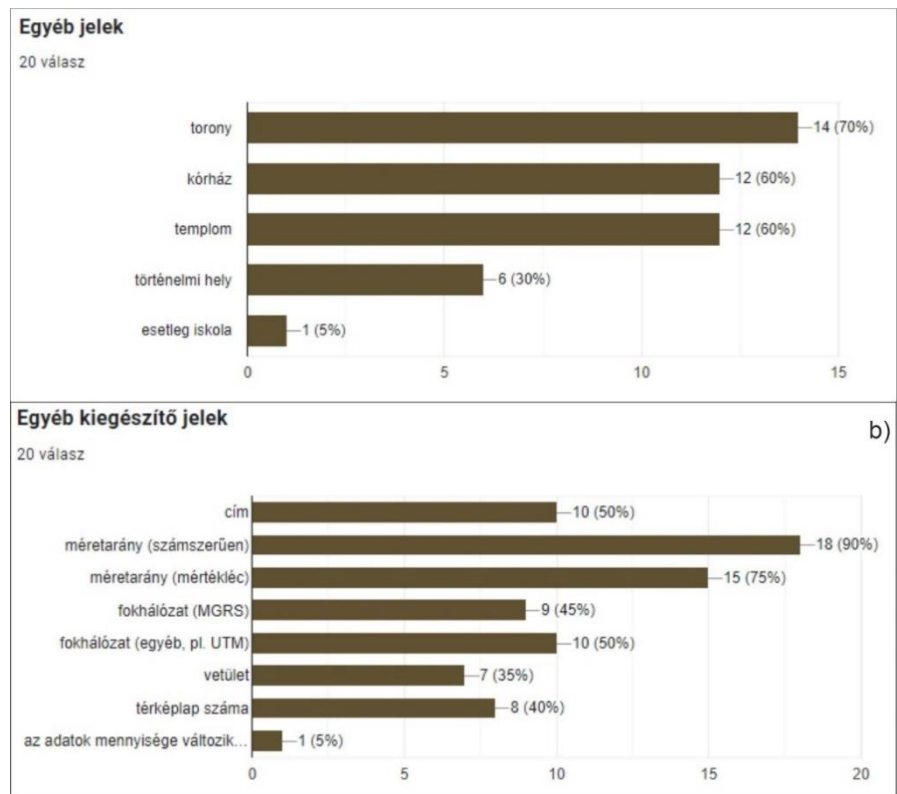
9. ábra: Szavazatszámok az a) gazdasági és b) közlekedési és c) határ elemekre vonatkozóan
(saját szerkesztés)

Névrajzhoz kapcsolódóan két kérdésem volt, az egyikben az érdekelt, milyen objektumok elnevezéseit szeretnék a kitöltők (10. ábra a), illetve, hogy azokat milyen nyelven szeretnék olvasni (magyarosítva, vagy fontos-e az ábrázolt terület helyi nyelvén való megjelenítés is).

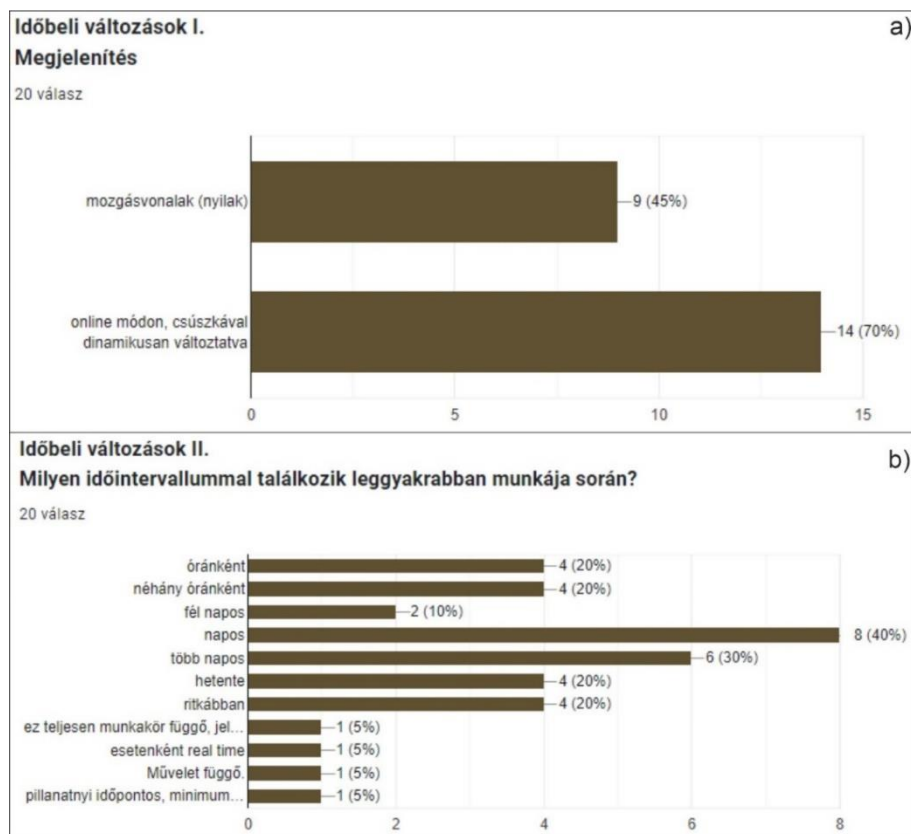
10. ábra: Szavazatszámok a névrajzhoz kapcsolódóan
(saját szerkesztés)

A 11. ábrán az egyéb jelek, illetve „kiegészítő” jelekre érkező szavazatszámokat ábrázoltam. Az egyéb jelek a pontszerű jelekre vonatkoznak, míg a kiegészítő jelek a térképlepon található információt jelenti (ld. 2.1.).

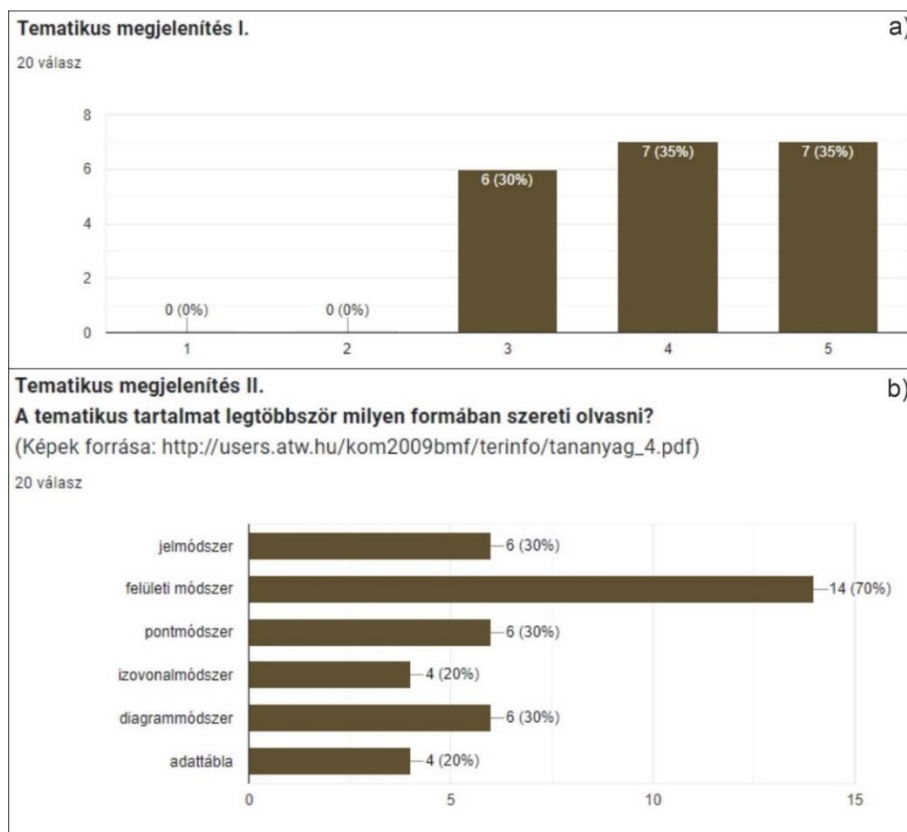
11. ábra: Szavazatszámok az a) egyéb jelekhez és b) egyéb kiegészítő jelekhez kapcsolódóan
(saját szerkesztés)

Az időbeli változások esetén egyrészt a megjelenítés módja (12. ábra a)) lehet érdekes – klasszikus megjelenítéssel, mozgásvonalakkal vagy pedig online módon érdekesebb (dinamikusán változtatva az információ mennyiségét) ábrázolni. Ezenkívül kíváncsi voltam, ha időbeli változással foglalkozik valaki, az milyen intervallumon mozog legtöbbször. Itt több esetben kaptam plusz szöveges választ is.

12. ábra: Szavazatszámok az időbeli változások megjelenítéséhez kapcsolódóan
(saját szerkesztés)

A 13. ábra a) részéhez tartozó kérdés arra vonatkozott, hogy a használt térképeken inkább mennyiségi adatot (1) vagy minőségi adatot (5) szeretnek olvasni. A tematikus megjelenítési módokhoz a kérdőívben csatoltam ábrákat is, hogy lásson a kitöltő konkrét példát.

13. ábra: Szavazatszámok a tematikus megjelenítéséhez kapcsolódóan
 (saját szerkesztés)

5. Összegzés

Természetesen húzni kellett egy határt, hogy hány százaléktól érdemes foglalkozni az kért/igényelt objektummal. Azok, amelyekre a kitöltők több, mint fele szavazott, automatikusan bekerültek az összesítésbe. Mivel elég vegyes kitöltések érkeztek (vannak, akik mindennap használnak térképeket, és vannak, akik nem), végül az 50%-ot kapott egységeket is beleraktam. Ezek alapján a következő információkat igénylik a kitöltők (témakörönként, kapott szavazatok sorrendjében):

csoport	igen	nem
Domborzati elemek	magassági értékek	árnyékolás
	átjárhatósági információ	egyéb jelek (szikla)
	erdő/mező	barlang
	szintvonalak	meredekség (se számszerűen se grafikusán)
	hágó/szoros	
Határok	országhatár	egyéb közigazgatási határok
	határátkelő	természetvédelmi területek
	megye/járás határ	ideiglenes határ
	szövetséges államok jelölése	
	városhatár	
Gazdaság	vezetékek	bányászat, kőolaj
	ipar	
	mezőgazdasági területek	
Közlekedés	vasútvonal	tengeri utak
	autópálya/főút	benzinkút
	híd	gyalogút/turistautak
	repülőtér	
	objektumok terhelhetősége	
Vízrajz	folyók	óceán
	tavak	
	mocsár	
	gázló	
	száraz meder	
	tenger	
Névrajz	településnevek	
	országnevek	
	hegység/táj/víznevek	
Egyéb jelek	torony	történelmi hely
	kórház	
	templom	
Egyéb kiegészítő jelek	méretarány (számszerűen és grafikusán)	térképlap száma
	cím	vetület
	fokhálózat (egyéb, pl. UTM)	fokhálózat (MGRS)

1. táblázat: Az igényelt és nem igényelt (dőlt betűvel) objektumok
(saját szerkesztés)

Az igényelt információkból elmondható, hogy főleg közepes méretarányban dolgoznak (pld. a tengereket még igénylik, ám óceánokat már nem), ám van egy-két olyan objektum, amelyet klasszikusan a nagyméretarányú térképeken jelenítenek meg, vagy inkább tematikus térképre kíváncsiak (átjárhatósági információ). A névrajzot magyarul szeretik olvasni, míg jelentős százalék érkezett az ábrázolt országban használatos nyelvre is, így mindkettőt fontosnak tartom feltüntetni. Az ábrázolt időintervallumokkal kapcsolatban nagyon vegyes a válaszok eloszlása: szövegesen is többen jelezték, ez műveletfüggő, így az ábrázolt módszer (online, dinamikusan változtatva) igénye teljesen logikus. Nagyrészt minőségi információ segítségét igénylik, és egyértelműen felületi módszerrel ábrázolva. A többi ábrázolási módszerrel is találkozunk nagyjából egyenlő arányban, így azokat kiegészítésként ajánlatos lehet továbbra is alkalmazni.

6. Konklúzió

Mivel többféle műveleti csoporthoz tartozó kitöltő volt, az itt bemutatott eredmények valamelyest általános képet adnak. Természetesen a katonai vezetőknek másra lesz szüksége, mint a terepen napi szinten mozgó katonáknak, így ez utóbbiak igényeit is érdemes lenne megvizsgálni. Összességében elmondható, hogy a jelenleg használt térképek sok szempontból megfelelnek az igényeknek, ám finomításra szükség lenne. A klasszikus kartográfiai megközelítés alapján valamelyest egyíteni kellene a közepes és nagyméretarányú térképek ábrázolási szokásait, illetve az „általános” térképen is szükség lenne néhány, kifejezetten katonai megközelítésű objektum ábrázolására. Ezen kívül látható, hogy szükség van modern, dinamikusan változó online térképekre. Természetesen a terepi (extra) körülmények között továbbra is a papíralapú térképek praktikusabbak. Érdekes kihívás megoldani az időbeli változásra vonatkozó feladatot: olyan ábrázolási módot találni, amellyel megjeleníthető gyakorlatilag bármelyik időbeli felbontás. Erre is egy online változó (folyamatosan frissülő) térképi adatbázis lenne a megoldás. A kapott válaszok alapján a későbbiekben lehetséges ennek az adatbázisnak és megjelenítési módnak a kidolgozása.

Felhasznált irodalom:

ALBEN, Lauralee: Quality of experience: defining the criteria for effective interaction design. *Interactions*, 1996/3.

BUGA László – HEGEDŰS Ábel – JANKÓ Annamária – MIHALIK József – ROJKÓ Annamária – SUBA János – SZABÓ Béla – SZABÓ Gyula – SZABÓNÉ SZALÁNCZI Erika – TREMMEL Ágoston – VÁRSZEGI Lajos: *A magyar katonai térképészet 100 éve 1919-2019*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.

FARAGÓ Imre – GERCSÁK Gábor – HORVÁTH Ildikó – KLINGHAMMER István – KOVÁCS Béla – PÁPAY Gyula – SZEKERKA József: *Térképészet és Geoinformatika I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010.

FORLIZZI, Jodi – BATTARBEE, Katja.: Understanding experience in interactive systems. Előadás: *Proceedings of the 2004 conference on Designing Interactive Systems (DIS 04): processes, practices, methods, and techniques*, 2004.

FÜR Gáspár: *Katonai térképészeti ismeretek*. Elektronikus távoktatási tananyag, Budapest, 2005.

GÁBOR Imre – HORVÁTH Árpád: *A haditérképek históriája*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979.

GAZDAG László: *Útitársunk a térkép*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969.

HORVÁTH Csaba: *JACHTNAVIGÁTOR I. – Tengeri navigáció*. Budapest, Jachtnavigátor Nautikai Kiadó, 2010.

IRMÉDI-MOLNÁR László: *Térképalkotás*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974.

IRMÉDI-MOLNÁR László: *Térképtan*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.

KLINGHAMMER István – PÁPAY Gyula – TÖRÖK Zsolt: *Kartográfia történet*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1993.

KLINGHAMMER István – PAPP-VÁRY Árpád: *Földünk tükre, a térkép*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.

KULCSÁR Balázs: *Térinformatika II*. Egyetemi jegyzet, Debrecen, 2014.

LÓKI József: *Digitális tematikus térképészet*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Budapest, 1999.

BOWDITCH, Nathaniel, LL.D.: *The American Navigator – an Epitome of Navigation, National Imagery and Mapping Agency*, Bethesda, Maryland, 2002.

PAPP-VÁRY Árpád: *Térképtudomány. A pálcikatérképtől az űrtérképig*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2007.

ROCKENBAUER Pál: *Amiről a térkép mesél*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1974.

STEGEN Lajos: *Térképtörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.

SZABÓ Renáta: A tengerhajózás térképei régen és ma. In: MOLNÁR Vanda Éva (szerk.): *Az elmélet és a gyakorlat találkozása a térinformatikában VIII*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017.

VARGA József: *Geodéziai vetületek*. Internetes jegyzet 1. táblázat. 2003. Elérhető: http://www.agt.bme.hu/staff_h/varga/vetulettan/katvet.html (Letöltés ideje: 2024. 07. 25.)

ZUBÁN Diána Erzsébet: *A mai magyar analóg katonai térképek megfelelése a NATO elvárásainak*. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2010.

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁRA VONATKOZÓ, BIZTONSÁGOT ÉRINTŐ EU STRATÉGIAI SZINTŰ MEGFOGALMAZÁSOK

Az MI-rendszer szolgáltatások vitathatatlanul egyre nagyobb szerepet töltenek be életünkben.

Fejlődő technológia lévén rengeteg tényező, szempont azonosítható az MI-rendszerekkel kapcsolatban, mint etika, adatvédelem, megbízhatóság, átláthatóság és természetesen információbiztonság vagy kiberbiztonság.

A tanulmány feladata annak körvonalazása, hogy milyen biztonsági irányelvek szerint kell megközelíteni a honvédelmi ágazatnál és a katonai nemzetbiztonsági területen az MI-rendszer használatát.

A témához kapcsolódó jogszabályok, illetve követelmények még nem azonosíthatók, így felkészülésként hasznos számba venni az EU és más stratégiai forrásokat.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, autonóm rendszer, információbiztonság, kiberbiztonság, kockázat

EU STRATEGIC-LEVEL VIEWPOINTS CONCERNING THE SECURITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Artificial intelligence (AI) system services are undoubtedly playing an increasingly important role in our lives.

As a developing technology, many factors and aspects can be identified about AI systems, such as ethics, privacy and data protection, reliability, transparency and, of course, information security or cyber security.

The purpose of this article is to outline the security guidelines for the use of the AI system in the national defence sector and military national security in strategic level.

The legislation and requirements related to the topic cannot yet be identified, so it is useful to take into account the EU and other strategic sources as preparation.

Keywords: Artificial intelligence, autonomous system, information security, cyber security, risk

¹ ORCID-azonosító: 00009-0009-9398-6158, MTMT-azonosító: 100113693.

Bevezetés

Az új technológiák, elgondolások és elméletek között a mesterséges intelligencia (MI) vitathatatlanul az élvonalban észlelhető szélesedő alkalmazási reményekkel és lehetőségekkel. Szabó – Dobák megfogalmazása² szerint a kulcstechnológiák (bennük az MI) *már a stratégiai gondolkodás szintjére került.*

A lassan formálódó megfogalmazások az MI kapcsán számos, egymástól eltérő és egymással átfedő megközelítéseket, szempontokat szültek, igazolva a terület érettségi szintjével kapcsolatos bizonytalanságokat.

Szakirodalmi áttekintés alapján megállapítható, hogy az EU-s szabályozási, szakpolitikai dokumentumok, állásfoglalások biztonsági szempontú vizsgálata hiánycikk, csak egy-egy területen azonosítható az MI-rendszerbiztonsághoz is kapcsolható munka. Ennek megoldása érdekében a tanulmány – egy kutatás részeként³ – arra a kérdésre keresi a választ, hogy a különböző célú, kialakítású MI-megoldások biztonságossá tétele érdekében milyen fontosabb szempontok, kérdések merülnek fel. Mi segíti a honvédelmi és katonai nemzetbiztonsági gondolkodás fejlődését az MI-rendszerek, -szolgáltatások biztonsága érdekében?

Az eddig alkalmazott információbiztonsági (vagy elektronikus információbiztonsági, kiberbiztonsági) szempontok⁴ alkalmasak-e az MI-alkalmazások megjelenését jelentő új feladatok ellátására – pld. módosításokkal –, vagy szükség van egy új keretrendszer kifejlesztésére (pld. „MI-rendszerbiztonság” címke alatt)?

A publikáció az EU különböző szempontú stratégiai dokumentumok biztonsággal kapcsolatos fontosabb ajánlásait és követelményeit⁵ vizsgálja horizontálisan, követve a kialakult „MI-rendszer” fogalmi megközelítést, közben mutatva a zömében magyar források kapcsolódó gondolatait. Az „MI-rendszerbiztonság” kérdéskör lehatárolásánál az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökség (ENISA) megközelítése az irányadó,⁶ így a vizsgálatnak nem témája az MI biztonsági rendszerekben történő alkalmazása.

² SZABÓ Hedvig – DOBÁK Imre: Az információs társadalom nemzetbiztonsága. *Nemzet és Biztonság*, 2021/2. 100. o.

³ A tanulmány a KNBSZ Tudományos Tanács által meghirdetett, „A mesterséges intelligencia (MI) hatásainak specifikus vizsgálata (2024-2025)” kutatási terv, „Az elektronikus információs rendszerek, szolgáltatások szervezeti szintű, kiberbiztonsági szempontú felkészítési feladatainak körvonalazása az MI hatások hatékony kezelése érdekében” című kutatási programhoz kapcsolódik.

⁴ A tanulmány nem vállalja a fogalmi kör tisztázását, az elektronikus információbiztonság és a kiberbiztonság legszélesebb értelmezését követi.

⁵ A vizsgálat terjedelmi okok miatt nem törekszik a teljes körű forrásfeldolgozásra vagy részletes elemzésre, cél a hasznosítható EU-megfogalmazások kiemelése a további, más területű vizsgálatok támogatása érdekében.

⁶ EU (2020d): Artificial Intelligence Cybersecurity Challenges. 2020. 7. o.

Általános szakterületi megfogalmazások

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, Mesterséges intelligenciára vonatkozó vélemény (2017)⁷ megállapítja, hogy az MI-hatások átnyúlnak az országhatárokon, így szupranacionális szakpolitikai keretekre van szükség. Biztonsági szempontból kiemelhető kérdések:

- *etikai szempontok*: a tréningadatok objektivitása; etikai kódex kialakítása;
- *biztonsági szempontok*: belső biztonság (megbízható programozás, külső támadásokkal szembeni ellenállás, megbízhatóság); külső biztonság (biztonságosan használható a társadalomban, ismeretlen, kiszámíthatatlan környezetben is működik, az öntanulási képesség biztonsági hatásai);
- *adatvédelmi szempontok*: a gyártók felé továbbított adatok és azok viszonteladása; a személyes adatok elemzésén alapuló befolyásolás (pld. vásárlások);
- *szabályozási szempontok*: hitelesítésre és validálásra vonatkozó normák; EU tanúsítási és címkézési rendszer lehetősége;
- *hadviselési szempontok*: személyek és rezsimok MI hozzáféréseinek megelőzése, akik terrorcselekményekhez használhatják azt.

A Bizottság a mesterséges intelligencia *human-in-command* (emberi vezérlésű) megközelítése mellett foglal állást, valamint ellenzi az autonóm vagy MI-rendszerek számára a jogi személyiség kategóriájának bevezetését.

Balogh ehhez kapcsolódva leszögezi,⁸ hogy az MI üzemeltetéséért a felelősség egyértelműen a fejlesztő és a felhasználó kettősénél van (így „Robi” marad a „dolog” kategóriában, jogalanyiség nélkül).

Nagy Teodóra bemutatja,⁹ hogy Szaúd-Arábiában „Sophia” állampolgárságot kapott. Japánban egy chatbot Shibuya Mirai néven lakcímet is tartalmazó letelepedési engedélyt kapott és munkát végez. A vizsgálat mutatja, hogy *egyik megoldás sem felel meg a nemzeti követelményeknek*.

Stefán vizsgálatában a jogalanyiség kapcsán két irányzat megjelenését emeli ki:¹⁰ az *elektronikus személyiség kidolgozását*, illetve az *MI és robotok önálló személyiségként történő elismerését*. A magyar szabályozási környezetet vizsgálva megállapítja, hogy a természetes, illetve jogi személyek jogalanyisága nem terjeszthető ki az MI-re.

⁷ EU (2017b): VÉLEMÉNY Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, Mesterséges intelligencia – A mesterséges intelligencia hatásai a (digitális) egységes piacra, a termelésre, a fogyasztásra, a foglalkoztatásra és a társadalomra. INT/806. Mesterséges intelligencia, 2017. 3. 6-8, 13. o.

⁸ BALOGH Zsolt György: Az MI-rendszerek ellenőrzése, felügyelete és monitorozása. In: DR. KOVÁCS Zoltán (szerk.): *A mesterséges intelligencia és egyéb felforgató technológiák hatásainak átfogó vizsgálata*. KNBSZ, Budapest, 2023. 351. o.

⁹ NAGY Teodóra: A jövő kihívásai: robotok és mesterséges intelligencia az alapjogi jogalanyiség tükrében. *MTA Law Working Papers*, 2020/6. 10-14. o.

¹⁰ STEFÁN Ibolya: A mesterséges intelligencia jogi szabályozásának egyes kérdései. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/3. különszám, 189-190. o.

Az EU Tanács Következtetések (2017)¹¹ dokumentum szerint a digitális Európa sikeres kialakításához többek között szükség van kommunikációs infrastruktúrára, a kiberbiztonság közös megközelítésére, és az új trendek követése érdekében gyors cselekvésre, amihez hozzátartozik az MI, beleértve az *adatvédelmet, digitális jogokat és az etikai normákat*.¹²

Az Európai Bizottság közleménye a közös európai adattér kialakítása felé (2018)¹³ dokumentum kiemeli az MI etikus és felelős használatának fontosságát, benne a *biztonság, védelem és átláthatóság* kérdéseit.¹⁴ Az MI-t használó eszközökhöz kapcsolódóan jogszabályok keletkeztek, amelyeket a technológiai fejlődés során pontosítani kell.

Netz az általános adatkezelésre vonatkozó elvek mentén határolja¹⁵ az MI-adatkezelés szabályozását *eljárásokra* (pld. jogszerűség, célhoz kötöttség, korlátozott tárolhatóság) és *technikai rendszabályokra* (pontosság, integritás és bizalmasság, elszámoltathatóság) bontva.

Az EU Bizottság közleménye az emberközpontú mesterséges intelligencia iránti bizalom növeléséről (2019)¹⁶ szövege dokumentum¹⁷ szerint a megbízható MI-hez három összetevőre van szükség: *jogszabályi megfelelés, etikai alapelveknek* (ethical principles) való megfelelés és *stabilitás* (robust). A biztonság szempontjából fontos kérdések:

- *Emberi felügyelet* (human agency and oversight).¹⁸ Felügyelet és ellenőrzési lehetőség biztosítása, mint *emberi beavatkozás* („human-in-the-loop”), *emberi felügyelet* („human-on-the-loop”) vagy *emberi vezérlés*.
- *Technikai stabilitás és biztonság* (technical robustness and safety). Ellenállóképesség az adatokon vagy algoritmusokon keresztül történő támadásokkal szemben.

¹¹ EU (2017a): Az Európai Tanács ülése (2017. október 19.) – Következtetések, Brüsszel, 2017. október 19. (OR. en) EUCO 14/17. 5-7. o.

¹² A Tanács a dokumentumban felkéri a Bizottságot egy javaslat kidolgozására az MI európai megközelítésére – így ez tekinthető az első hivatalos dokumentumnak az EU-ban az MI kérdés megközelítésének és szabályozásának érdekében.

¹³ EU (2018a): A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK A közös európai adattér kialakítása felé. Brussels, 2018. 04. 25. 237 final, 10, 18-20. o.

¹⁴ Tágabb értelemben beleértve az alapvető jogokra vonatkozó hatásokat, mint személyiségi jogok, méltóság, fogyasztóvédelem és a megkülönböztetés-mentesség.

¹⁵ NECZ Dániel: A mesterséges intelligencia felhasználásával történő adatkezelések egyes sajátos szempontjai. *ACTA HUMANA*, 2022/3. 101-103. o.

¹⁶ EU (2019b): A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Az emberközpontú mesterséges intelligencia iránti bizalom növelése. Brüsszel, 2019. 04. 08. 168 final, 3-6. o.

¹⁷ A dokumentum a mesterséges intelligenciával foglalkozó, a Bizottság által létrehozott magas szintű szakértői csoport (high-level expert group on AI) 2018 decemberében közzétett etikai iránymutatások első tervezete alapján készült. Lásd: The European AI Alliance. European Commission.

¹⁸ Minél kisebb a felügyelet, annál erősebb tesztelésre és irányításra van szükség.

Pontosság és az eredmények megismételhetőségének biztosítása. Készenléti terv a problémák megoldása érdekében (fall-back plan). Beépített biztonsági és védelmi mechanizmusok kialakítása (safety and security-by-design mechanisms). Bereczki és társai szerint¹⁹ *biztonsági kockázat*, ha egy nem biztonságos kialakítású, kiterjedt adatvagyonnal gazdálkodó MI-alkalmazás illetéktelen személyek keze közé kerülhet, ami az emberi kontroll, akár emberéletek elvesztéséhez is vezethet.

- *Adatvédelem és felügyelet* (privacy and data governance). A magánélet (privacy) és a személyes adatok védelmét (data protection) az MI-rendszerek teljes életútján keresztül biztosítani kell. Ugyanígy biztosítani kell az MI magasszintű *működési feltételeit*, az adatok *sértetlenségét*. Folyamatosan tesztelni kell²⁰ a folyamatokat és adatokat, illetve irányítani, ellenőrizni kell adathozzáféréseket. Netz megállapítása szerint²¹ az MI-alkalmazásokhoz kapcsolódó adatkezelőknek a megoldás kidolgozása és bevezetése előtt meg kell tervezni az adatkezelést és *ki kell alakítani a szükséges védelmi elemeket* (beleértve a tájékoztatások, szabályozások rendjét is). Albert és társa az EU szabályozásra támaszkodva²² a beépített emberi jogok biztosítása érdekében rögzíti a *beépített adatvédelem fontosságát* („data protection by design”), ami az életciklus legkorábbi szakaszában történő alkalmazást jelenti. Kiegészítő eljárás az *alapértelmezett adatvédelem* („data protection by default”), mint a személyes adatok védelmének automatikusan értelmezett, legmagasabb szintje.
- *Átláthatóság* (transparency). Az MI-rendszerek nyomonkövethetőségét (traceability) naplózással és dokumentálással kell biztosítani. A döntési folyamatot megmagyarázhatóvá kell tenni (explainability), illetve tájékoztatást kell adni az MI-rendszerek korlátairól, hiányosságairól. Az MI-rendszereket azonosítani kell, hogy az érintettek értsék, hogy kivel kommunikálnak, illetve tudják, ki a felelős a rendszer működéséért. Karsai²³ ezzel összhangban fogalmazza meg a természetes személyekre vonatkozó tájékoztatási kötelezettség feladatait.
- *Elszámoltathatóság* (accountability). Az MI-rendszerek ellenőrizhetősége (belső és külső auditorok által történő értékelése) (auditability) kulcsfontosságú. Feladat az MI-rendszerek lehetséges negatív hatásainak (potential negative impacts) azonosítása, értékelése, dokumentálása és minimalizálása.

¹⁹ BERECKZI Dávid – CSENDES László – EGRI Gyula: A mesterséges intelligencia helye és szerepe az államok és társadalmak 21. századi biztonságában. *Military and Intelligence Cybersecurity Research Paper*, 2023/4. 21. o.

²⁰ Tervezés, tanítás, tesztelés és bevezetés abban az esetben is, ha nem saját fejlesztésű MI-rendszerről van szó.

²¹ NECZ 2023, 120. o.

²² ALBERT Ágota – ÜVEGES András József: *Adatvédelemről alapfokon*. KNBSZ, Budapest, 2023. 188-189. o.

²³ KARSAI Krisztina: A mesterséges intelligencia szabályozásának európai tervezete, avagy algoritmusok térnyerésének előjelei a (büntető) igazságszolgáltatásban. *FORUM – Acta Juridica et Politica*, 2021/3. 193. o.

Adeline-Raluca Toader szerint²⁴ az auditálhatóságnak üzleti szempontból a piac tisztaságát, míg technológiai szempontból az MI „black box” hatás és egyéb fenyegetések felszámolását kell megoldani. Ez az álláspont rávilágít az üzleti titokra történő hivatkozás hatékonyságának várható változására a szoftverek, algoritmusok tekintetében.

Az EU MI-ről szóló Fehér Könyv (2020)²⁵ szerint közös európai MI-megközelítésre van szükség a fregmentált nemzeti kezdeményezések megelőzése érdekében. Ezt húzza alá Szabó is,²⁶ rámutatva, hogy az MI területén hetente áttörést hozó új technológiák jelennek meg, így a szabályozás központi kérdése válik.

A szabályozási keretnek a *kockázatok csökkentésére* kell koncentrálnia. A meglévő EU-s szabályozókat²⁷ már most is alkalmaznia kell az MI-fejlesztőknek és -felhasználóknak. A fogyasztók ugyanolyan biztonságot és jogokat várnak el egy terméktől, függetlenül attól, hogy MI-t tartalmaz vagy nem.

Rító vizsgálatában²⁸ rámutat, hogy a Fehér Könyv az emberi tényező döntési folyamat középpontjába emelését, az emberi beavatkozás feltételezését súlyozza. Stefán²⁹ a szabályozás kapcsán megoldásnak látja a *szektorális szabályozást*, ami lehetővé teszi az adott jogterületre koncentráló szabályozást.

Hamon és társai³⁰ szerint a *harmonizált szabványok* kulcsszerepet fognak játszani a műszaki követelmények meghatározásában az MI-rendszerek biztonságának garantálásához. Ez segíti a szolgáltatókat a szabályozási követelmények teljesítésében, valamint a megfelelőség vizsgálatát végző szervezeteket a módszerek biztosításával a rendszerek validálása, auditálása és tanúsítványok kiadása érdekében. *Ez azt jelenti, hogy nem szabad globális, minden kérdésre kiterjedő szabályozási keretrendszerre törekedni („szabályozási kényszer”), ami a jövőbeli fejlesztéseket is blokkolhatja, esetleg aránytalanul nagy terhet ró a szereplőkre, illetve nehezen alkalmazható, mert vagy túl általános, vagy túlzottan tiltó jellegű.*

Balogh szerint³¹ jogi megfontolást igénylő károk, kockázatok jelenhetnek meg a következő területeken: *személyiségi jogok* (pld. személyes adatok sérelme révén), a *szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok* (pld. szerzői jog) és *vagyoni jogok* (pld. MI működése során okozott anyagi kár).

²⁴ TOADER, Adeline-Raluca: Auditability of AI systems – brake or acceleration to innovation? *LL.M EU Competition and IP Law – University of Liège*, 2019. december, 9. o.

²⁵ EU (2020b): Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése. Brüsszel, 2020. 02. 19. 65 final, 3, 12, 14, 21, 23-26, 29. o.

²⁶ SZABÓ 2023, 3. o.

²⁷ A dokumentum kiemeli az alapvető jogokra, a fogyasztóvédelemre, a termékbiztonságra és termékfelelősségre vonatkozó szabályozókat.

²⁸ RÍTÓ Evelin: Mesterséges intelligencia az Európai Unió stratégiai és szabályozási dokumentumainak tükrében. *Közigazgatási és Infokommunikációs Jogi PhD Tanulmányok*, 2021/1. 44-45. o.

²⁹ STEFÁN 2020, 190. o.

³⁰ HAMON et. al. 2023, 2. o.

³¹ BALOGH 2023, 338. o.

A Fehér Könyv szerint a jogi keretrendszer változtatását igényelheti a *funkcionalitásváltozás* (MI integrálásával a gyártás során nem létező, új funkciók keletkezhetnek), a *felelősségváltozás* (a gyártó termékbiztonsági felelősségét a később beépített MI-képességek megváltoztathatják), illetve a *biztonsági koncepció változása* (a termékekbe beágyazott új MI-megoldások korábban nem ismert kockázatokhoz vezetnek, mint szoftverfrissítés, hálózatról történő leszakadás).

Kapcsolódik Csáki életciklust követő gondolata,³² amely szerint az MI kialakítással kapcsolatos munkafolyamatok a *fejlesztés*, a *bevezetés* (rendszerbeállítás) és az *alkalmazás* szakaszokra bonthatók. Ez a *gyakorlatias megközelítés lehetővé teszi a fenyegetések és sérülékenységek rendszerbe foglalását, figyelembe véve az adott MI-megoldás specifikációt és segíti a biztonsági követelmények és védelmi rendszabályok megfogalmazását*.

Szabó a szabályozás arányosságának kérdése kapcsán megállapítja,³³ hogy a készülő MI-rendelet a meglévő jogi keretekre épül, a rendelkezések az arányos és szükséges korlátozást célozzák kockázatalapú megközelítés alkalmazásával. Emiatt csak a nagy kockázatú MI-megoldások alkalmazása esetében jelennek meg a felhasználással kapcsolatos kötelezettségek.

Az Európai Bizottság fő szabályként a magas kockázatú MI-termékek elkülönítésének elvét követi.³⁴ A követelményeket a meglévő szabályozás pontosításával kell biztosítani, az érintett szereplők feladatait el kell határolni. Fontosabb szempontoknak tekinthetők a *rendszerek tanításához használt adatok minősége* (széleskörűség, objektivitás, adatvédelem), a *nyilvántartás* (tanuló és teszt adatkiválasztási szabályok, biztonsági dokumentálás), a *stabilitás és pontosság* (ismert legyen a pontosság, reprodukálható eredmények, ellenálló képesség és kárenyhítő eljárások), az *emberi felügyelet* (MI-rendszerkimenet emberi engedélyezése; kimenet hatályba lépése, de későbbi felülvizsgálhatóság; folyamatos felügyelt és valós idejű beavatkozási lehetőség; korlátozási lehetőség) és a *tájékoztatás* (az MI-rendszer képességeire és korlátaira, használatra és pontosságra vonatkozó informálás és tájékoztatás, hogy a személy MI-rendszerrel kommunikál).

Balogh megvilágítja,³⁵ hogy a gyakran hallható „magyarázathoz való jog” kifejezés az EU GDPR preambulumban fordul elő az érintett (...) „magyarázatot kapjon” formában, ami kötelező érvényt nem jelent. A pontos megfogalmazása szerint az érintett joga, hogy „emberi beavatkozást kérjen”, „álláspontját kifejezze”, és a döntéssel szemben „kifogást nyújtson be”, ami tartalmi szempontból lényegesen enyhébb megfogalmazás.

³² CSÁKI Csaba: A mesterséges intelligencia elterjedéséből adódó kockázatok szisztematikus vizsgálata. In: DR. KOVÁCS Zoltán (szerk.): *A mesterséges intelligencia és egyéb felforgató technológiák hatásainak átfogó vizsgálata*. KNBSZ, Budapest, 2023. 27-50. o.

³³ SZABÓ 2023, 7. o.

³⁴ A magas kockázat azt jelenti, hogy az MI alkalmazása olyan ágazatban történik, ahol jelentős kockázatokkal kell számítani, emellett a használat során kár, sérülés keletkezhet.

³⁵ BALOGH 2023, 345-346. o.

EU GDPR: EU Általános Adatvédelmi Rendelet.

A nem nagy kockázatú MI-rendszerek esetében megfontolandó a gyártók önkéntes alapú címkézési eljárásának bevezetése (szabvány, ajánlás szerinti megfelelés igazolása).

Az **Európai Adatstratégia (2020)**³⁶ célja az adatgazdaság fejlesztésével kapcsolatos irányok megfogalmazása, mint pld. adatkezelés irányítása, adatvédelem, a minőségi adatok rendelkezésre állása. Problémát jelent az adatok *rendelkezésre állása* (a közzsféra és a magánszféra közötti kétirányú adatmegosztás), a *kiegyensúlyozatlanság* (a nagy online platformok nagy mennyiségű adatot halmoznak, a kisvállalatok erőforrásai korlátozottak), az *adatinfrastruktúráktól való függés* (pld. kevés az EU felhőszolgáltató), a *hiányos adاتمűveltség*, a *kiberbiztonság* (az adatközpontokban történő tárolás helyett megnőtt a felhasználóközeli pereminformatikában történő tárolás, így megváltozik az adatcsere).

Hódos speciális adatbiztonsági szempontú, alapvető állami érdekként azonosítja,³⁷ hogy az állam ne digitalizálja minden adatát a szuverenitás, területi integritás, törvényes rend, belső stabilitás (...) védelme érdekében; indokolt, hogy a védelem érdekében egyes adatok ne legyenek „betáplálva” egy döntéselőkészítő rendszerbe.

Ennek a kérdéskörnek speciális esete a minősített adatkezelés (nemzeti, EU, NATO két- vagy többoldalú nemzetközi szerződésen alapuló formákban) és a nyílt adatkezelés elkülönítési szükséglete.

A Microsoft nagyvállalat 2024 májusban specifikus generatív MI-moddelt bocsátott ki³⁸ az amerikai nemzetbiztonsági igények kiszolgálására. A modell a korábbi változatoktól eltérő módon az internettől függetlenített, minősített adatok feldolgozására alkalmas megoldás.

Az Európai Parlament MI-n alapuló technológiák fejlesztéséhez kapcsolódó szellemi tulajdonhoz fűződő jogokról szóló állásfoglalás (2020)³⁹ szerint középpontba kell állítania az emberi dimenziót, valamint tiszteletben kell tartania az etikai alapelveket és az emberi jogokat.

³⁶ EU (2020a): A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Európai adatstratégia. Brüsszel, 2020. 02. 19. 66 final, 1, 7-9, 11-12. o.

³⁷ Hódos László: A kibertér és a mesterséges intelligencia jelentősége és kihívásai a jogállamok nemzetbiztonsági feladatellátásában. *Military and Intelligence Cybersecurity Research Paper*, 2022/11. 14. o.

³⁸ CHANEY, Sarah: Microsoft's top-secret generative AI for US spies: What you need to know. Laptop, 2024. május 8.

³⁹ EU (2019a): A mesterséges intelligenciára és a robotikára vonatkozó átfogó európai iparpolitika; Az Európai Parlament 2019. február 12-i állásfoglalása a mesterséges intelligenciára és a robotikára vonatkozó átfogó európai iparpolitikáról. (2018/2088(INI)) P9_TA(2020)0277, 3-4, 8. o.

A szellemi tulajdonjogok védelme érdekében különbséget kell tenni az MI-vel támogatott emberi alkotás és az MI által önállóan létrehozott alkotás között.

Az adatkezelés és a MI-technológiák kifejlesztéséhez és bevezetéséhez felhasznált adatok átláthatóságának az MI-n alapuló rendszer teljes életciklusa alatt érvényesülnie kell.

Az MI-rendszerek és robotok által önállóan alkotott művek valószínűleg nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben (a „szellemi alkotás” fogalma a szerző személyiségére vonatkozik).

Az MI-re vonatkozó EU parlamenti jelentés (2022)⁴⁰ szerint a megfelelő kontrollok nélkül fejlesztett, vagy a katonai vezetési pontokon (military command centres), rakétakilövő létesítményekben helytelenül, felügyelet nélkül használt MI-rendszerek különösen jelentős kockázatokat hordoznak és fokozhatják az automatizált, kölcsönös konfliktus veszélyét.

Az MI-rendszerek megváltoztatják a katonai műveletek szabályait (adatelemzés, összetett helyzetábrázolás, célpontok pontosságának javítása, logisztikai optimalizálás, cselekvési változatok kialakítása). Az embereknek ellenőrzésük alatt kell tartaniuk a fegyverek bevetésére és használatára vonatkozó döntéseket, akiknek továbbra is elszámoltathatónak kell lenniük a halálos erő alkalmazásáért, az élet és halál feletti döntésekért. Az MI-n alapuló fegyverrendszerekre vonatkoznia kell a globális normáknak, mint a nemzetközi humanitárius jog és az emberi jogok.

Az MI által támogatott rosszindulatú kódok, a személyazonosság-lopás, az adatmérgezés vagy az ellenséges gépi tanulás egyes formái más MI-rendszerek hibás bevitelét okozhatják, illetve a mélyhamisítások hozzájárulhatnak az MI iránti bizalmatlanság légköréhez. Ehhez kapcsolódik Szabó – Dobák megállapítása,⁴¹ amely szerint negatív jelenség a nagymennyiségű adat esetleges etikátlan felhasználása, a társadalom manipulálhatósága, az MI támogatása a kibertérben történő illegális tevékenységek során, illetve az állami szereplők által már alkalmazott érzékeny megoldások (arcfelismerés, személyek azonosítása, viselkedés figyelése).

A parlamenti jelentés szerint az MI-rendszerek elterjedése a kritikus infrastruktúrában (pld. energia, közlekedés, űrszektor, élelmiszerellátási láncok, banki és pénzügyi infrastruktúrák, kórházi létesítmények) új sebezhetőségeket teremtett, ami robosztus, ellenálló képességet támogató *kiberbiztonsági és fizikai védelmi rendszabályokat* követel. Az MI-képességek biztonsági kockázatokat is jelenthetnek, mivel az emberek túlzott mértékben bízhatnak benne, és elszalasztják a tapasztalatszerzés, valamint az MI-rendszerekkel kapcsolatos készségeik, ismereteik finomításának lehetőségét.

⁴⁰ EU (2020c): REPORT on artificial intelligence in a digital age (2020/2266 [INI]), A9-0088/2022, 2022. 04. 05. 14. o.

⁴¹ SZABÓ – DOBÁK 2021, 101. o.

A magas kockázatú MI-rendszerekben beépített biztonságra és megfelelő képzésen alapuló emberi felügyeletre, valamint megfelelő biztonsági és adatvédelmi biztosítékokra van szükség az automatizálási torzítás leküzdése érdekében.

Ezzel összhangban áll Karsai megállapítása,⁴² amely szerint az igazságügyi hatóságok munkáját segítő alkalmazásokat nagy kockázatúként kell besorolni (pld. adaptációs csapda, a bemeneti adatok szubjektivitásának kizárása).

*A 2021-es jelentéstervezetben az itt említett szempontok már megjelentek, ami jelzi, hogy az EU-ban az eltelt időszak alatt nem jelentek meg új biztonsági aspektusok.*⁴³

A fenyegetések kezelésében segítséget jelenthet a rendszerszemléletű megközelítés, a folyamatok, feladatok, felelősök elkülönítése. Hamon és társai véleménye szerint⁴⁴ az MI-rendszerekre irányuló fenyegetések különböző területek azonosíthatók, mint *a rendszer életciklus szerint elfoglalt helye* (pld. tréning, teszt, alkalmazásba vétel), az *alkalmazott technológia* (architektúra, folyamatok) illetve *a rendszerrel kapcsolatos információk elérhetősége* (hozzáférés az architektúrához, a tréningadatok be- és kimeneti pontjaihoz, vagy a szolgáltató által használt folyamatokhoz, módszerekhez).

Csáki az MI-t *elektronikus információs rendszerként* közelíti meg,⁴⁵ amelynek elemei a *technológia* (pld. a szoftver), az *adat*, a *folyamatok* (MI-fejlesztés és -alkalmazás, valamint szervezeti folyamatok) és az *emberek* (minden szerepkörben értelmezve).

Az EU NIS 2 irányelv (2022)⁴⁶ szerint az MI használatának teljes mértékben meg kell felelnie az uniós adatvédelmi jognak, ideértve az adatok pontosságára, az adatminimalizálásra, a méltányosságra és az átláthatóságra, valamint az adatbiztonságra vonatkozó elveket. Teljes mértékben ki kell használni az (EU) 2016/679 rendeletben⁴⁷ meghatározott *beépített és alapértelmezett adatvédelemre* meghatározott követelményeket⁴⁸. *Ez a nemzeti alkalmazást igénylő EU-irányelv annak megerősítését jelenti, hogy a kiberbiztonsági és az adatvédelmi követelményeket az MI-rendszerek esetében is be kell tartani.*

⁴² KARSAI 2021, 195. o.

⁴³ EU 2020d, 38-39, 41-44. o.

⁴⁴ HAMON et. al. 2023, 5. o.

⁴⁵ CSÁKI 2023, 37. o.

⁴⁶ EU (2022e): AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2022/2555 IRÁNYELVE (2022. december 14.) az Unió egész területén egységesen magas szintű kiberbiztonságot biztosító intézkedésekről, valamint a 910/2014/EU rendelet és az (EU) 2018/1972 irányelv módosításáról és az (EU) 2016/ 1148 irányelv hatályon kívül helyezéséről (NIS 2 irányelv), 51. o.

⁴⁷ EU Általános Adatvédelmi Rendelet (EU GDPR).

⁴⁸ Szabályozási érdekesség, hogy egy szakmai irányelv hivatkozik egy másik szakterület alapjait meghatározó rendeletre – amelynek alkalmazása a jelen megfogalmazás NÉLKÜL is közvetlenül alkalmazandó a tagállamok számára.

Nagy Viktor megfigyelése szerint⁴⁹ napjainkban az MI-alapmodellek versenye tapasztalható, amelynek során nem új architektúrájú modellek megjelenése, hanem a meglévők fejlesztése, teljesítménynövelése a jellemző. Erre a *különböző modellek összekapcsolása is megoldást jelenthet. A megfigyelésből következik, hogy a szolgáltatások kapcsolódása ellátási láncsal összefüggő kérdéseket hordoz, infrastruktúra-szinten felmerülhetnek a hálózatok összekapcsolásának problémái, beleértve az így áttérjedő veszélyeket, ami a kritikus infrastruktúrák láncszerű meghibásodásához és határokon átívelő hatásokhoz vezethet...*

Az Európai Tanács tájékoztatást adott ki,⁵⁰ hogy 2024. május 21-én megtörtént az **EU MI-rendelet** tanácsi aláírása. A rendelet célja a biztonságos és megbízható MI-rendszerekhez szükséges alapvető követelmények meghatározása, és *más szabályozók szükség szerinti harmonizálása*.⁵¹

Kiemelendő, hogy a *védelmi, katonai és kutatási célú MI-rendszerek* nem tartoznak a rendelet hatálya alá. A kérdés kritikus fontosságú, mert Gray – Ertan vizsgálata⁵² már 2021-ben – csak NATO-tagállamokat vizsgálva – négy alkalmazási területen⁵³ nyolcvanegy MI-alkalmazást célzó kutatási programot mutatott be. A *katonai műveletek széles skáláját átfogó MI-rendszerek és -alkalmazások nyilvánvalóan nem maradhatnak sem szabályozatlanul, sem felügyelet nélkül. A nagyszámú példa rámutat még a korai életciklus-állomások speciális feladataira is (pld. tesztek és kísérletek pontos szabályozása és dokumentálása, biztonsági felügyelet kialakítása, vészhelyzeti eljárások testre szabása). A rendelettel kapcsolatban kiemelt kérdés a nemzeti feladatok számbavétele.*

Az EU MI-rendelet⁵⁴ *kockázatalapú megközelítést alkalmaz*. Az elfogadhatatlan kockázatú megoldások alkalmazását *tiltani kell* (pld. viselkedésmanipuláció, társadalmi pontozás – mellékletben azonosítva) –, magas kockázat esetén az *MI-rendszerekre és kötelezettségekre rendszabályokat kell alkalmazni*, míg a korlátozott kockázatú megoldásoknál az *átláthatóságra vonatkozó szabályokat kell betartani*.

⁴⁹ NAGY Viktor: A generatív mesterséges intelligencia térnyerésének nemzetbiztonsági aspektusai. *Felderítő Szemle*, 2023/3. 125. o.

⁵⁰ EU (2024a): Artificial intelligence (AI) act: Council gives final green light to the first worldwide rules on AI

⁵¹ Ez is példaként mutatja, hogy az MI esetében sem igazolható az egyszerűsített problémamegoldást célzó gondolatmenet, hogy „írni kell egy szabályozót”, ami minden szereplő számára pontosan meghatározza a teendőket.

⁵² GRAY, Maggie – ERTAN, Amy: Artificial Intelligence and Autonomy in the Military: An Overview of NATO Member States’ Strategies and Deployment. *NATO CCD COE*, 2021. 26-29. o.

⁵³ Autonóm járművek, légi és rakétavédelmi rendszerek, autonóm rakéták és MI-t integráló repülő, adatelemzés és logisztika.

⁵⁴ EU (2024b): REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives. 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act), 66., 76., 138. o, 9§, 10-11. §, 26. §, 59-60. § és 73. §.

Magas kockázatú MI-rendszerek esetében a teljes életciklusra vonatkozóan kockázatmenedzselési rendszert kell fenntartani. A rendelet a magas kockázatú MI-rendszerek esetében rögzíti a hatósági feladatokat, illetve a különböző szereplők kötelezettségeit (pld. fejlesztő, szolgáltató, viszonteladó).

Az MI-rendszerek *kiberbiztonsága* (ellenállóképesség a támadásokkal szemben, pld. tanulóadatok, gyakorló modellek esetében), illetve a magas kockázatú MI-alkalmazás működését biztosító infrastruktúra *biztonsági rendszabályainak megfeleltetése* kiemelt fontosságú. A rendelet külön foglalkozik a magas kockázatú MI-rendszer adatainak (tanuló-, teszt- és hitelesítő adatok) felügyeletével, a technikai dokumentálással (teljes életcikluson keresztül) és a naplózással.

A kompetens nemzeti hatóságoknak szabályozási tesztkörnyezetet (regulatory sandbox) kell fenntartani⁵⁵ a jogszabályoknak való megfeleltetés piacra bocsátás előtti vizsgálata érdekében. Az ellenőrzött környezet célja a fejlesztésképzés, tesztelés és validálás támogatása korlátozott ideig. A kompetens nemzeti hatóságok tapasztalataikat (pld. bevált gyakorlatok, incidensek) éves jelentésben továbbítják az EU MI Hivatal felé. A tesztkörnyezetben végzett műveletek megfeleltetéséről kérésre a hatóság írásos igazolást ad (written proof), és a műveletek végén kilépési jelentést (exit report) biztosít.

A rendelet lefekteti szabályozási tesztkörnyezeten kívüli, valós körülmények közötti tesztek irányelveit, illetve területekre bontva tartalmazza az incidens bejelentési kötelezettséget (pld. fejlesztés, teszt, szolgáltatás, biztonsági komponens).

Az autonóm, fél-autonóm rendszerek és robotok működésére vonatkozó elvek

Az Európai Parlament állásfoglalása az autonóm fegyverrendszerekről (2018)⁵⁶ szóló dokumentum megállapítja, hogy a „halált okozó autonóm fegyverrendszerek” („lethal autonomous weapon systems”) kifejezés a célpontok kiválasztásának és megtámadásának kritikus funkciója feletti érdemi emberi ellenőrzés nélküli fegyverrendszerekre utal.⁵⁷ Ez etikai és jogi kérdéseket vet fel, főleg a kritikus funkciók tekintetében (különbségtétel, arányosság, elővigyázatosság). Az emberi szerepvállalásnak központi szerepe van halált okozó döntések meghozatalában, amelyekért emberek tartoznak elszámolással.

⁵⁵ Fizikai, digitális vagy hibridformában egyaránt megvalósítható, regionális, nemzetközi környezetet is beleértve, az illetékes hatóságok együttműködésében.

⁵⁶ EU (2018b): Az Európai Parlament 2018. szeptember 12-i állásfoglalása az autonóm fegyverrendszerekről. 2018/2752(RSP), 2-4. o.

⁵⁷ Az automatizált, távvezérelt és távműködtetett rendszerek nem tekinthetők halált okozó autonóm fegyverrendszereknek.

Morgan és társai szerint előfordulhat,⁵⁸ hogy az autonóm fegyverek nem elég érzékenyek a politikai megfontolások vagy eszkalációs küszöbök területén. Olyan helyen vagy intenzitással támadhatnak, ami eszkalációt okozhat. A lehetőség, hogy a mesterséges intelligencia csökkentheti a háború költségeit az emberáldozatok tekintetében, bátoríthatja a parancsnokok nagyobb kockázatvállalását és az agresszivitást, tovább fokozva az eszkaláció dinamikáját.

Gray – Ertan rámutatnak,⁵⁹ hogy a katonai ágazatban egy MI-rendszer váratlan és megmagyarázhatatlan döntése katasztrófához vezethet. Speciális jelenség, hogy az emberek hajlamosak az automatizálási torzításra (automation bias), vagyis túlzottan megbíznak a számítógépekben, akkor is, ha tudják, hogy azok hibásan működnek. A veszélyek ellensúlyozása érdekében az USA Védelmi Minisztérium direktívája⁶⁰ szerint az autonóm és félig autonóm fegyverrendszerek esetében a parancsnokok, kezelők számára biztosítani kell a megfelelő szintű döntési lehetőségeket az alkalmazáskor (use of force).

Gyakorlati példa, hogy az Amerikai Egyesült Államok légierőt felügyelő államtitkára 2024 május elején a pilótafülkében ülve élhetett át egy teljesen MI-rendszer által vezérelt, módosított F-16-os vizuális távolságon belüli légi harc gyakorlatát⁶¹ egy ember által vezetett gép ellen. A repülés utáni nyilatkozatában az államtitkár hangsúlyozta, hogy fegyverhasználat során „mindig lesz emberi felügyelet a rendszerben”.

A veszélyek mellett Dombrovski megjegyzi,⁶² hogy más területeken is azonosíthatók hasonló hatású problémák (pld. orvosi diagnosztikai eszközök, internetre csatlakoztatott okoseszközök, okosházak, városok), ugyanakkor azok kapcsán sokkal kevesebb az ellenvélemény. A katonai eszközök korlátozottabb előfordulása (ezáltal károkozási lehetősége), a tömegpusztító eszközökön ilyen megoldások mellőzése, illetve az autonóm megoldások előnyei tovább árnyalják az autonóm eszközök megítélését.

Az Európai Parlament mesterséges intelligenciára és a robotikára vonatkozó iparpolitikai állásfoglalása szerint (2019)⁶³ az MI-re vonatkozó európai keretet a már megfogalmazott EU-s jogok tiszteletben tartásával kell kialakítani. A kiberbiztonság létfontosságú annak érdekében, hogy az adatokat ne lehessen megváltoztatni, manipulálni.

⁵⁸ FORREST E. Morgan – BOUDREAUX, Benjamin – LOHN, Andrew J. – ASHBY, Mark – CURRIDEN, Christian – KLIMA, Kelly – Grossman, Derek: *Military Applications of Artificial Intelligence, Ethical Concerns in an Uncertain World*. RAND Corporation, 2020. 04. 20. 22. o.

⁵⁹ GRAY 2021, 11-12. o.

⁶⁰ US Department of Defense: Directive 3000.09 Autonomy in weapon system. 1. 2. a) o.

⁶¹ COPP, Tara: An AI-powered fighter jet took the Air Force's leader for a historic ride. What that means for war. Los Angeles Times, 2024. 05. 03.

⁶² DOMBROVSKI Áron: Az autonóm fegyverrendszerekkel kapcsolatos ellenvetésekről. *Többlet*, 2020/1. 90. o.

⁶³ EU 2019a, 3, 7, 9, 18-19, 20, 22, 26. o.

Az MI rosszindulatú vagy gondatlan alkalmazása veszélyeztetheti a digitális, a fizikai környezetet és a közbiztonságot (célzott támadás, dezinformációs kampány), illetve társadalmi szinten is kockázatokat jelenthet (alapvető jogok veszélyeztetése). Megbízható kockázatértékelési és kockázatkezelési protokollokat kell kifejleszteni és fenntartani, hogy a károkozás veszélye ne legyen nagyobb, mint a szokásos életvitel során.

A tanúsítási rendszereknek támogatnia kell az MI és robotika biztonságos fejlesztését, illetve az állásfoglalás elismeri, hogy az MI-megoldások támogatják a veszélyek korai előrejelzését, megelőzését, de azok értelmezését embereknek kell elvégezni.

Bor a tanúsításhoz kapcsolódóan rámutat,⁶⁴ hogy a Kibertantv.⁶⁵ a NIS 2-irányelv magyar implementációját két fő területen látja el, mint kiber terméktanúsítás és az elektronikus szolgáltatásokat biztosító gazdasági szereplőkre vonatkozó egységes követelmények meghatározása.

Tanúsítási területen is szükség lesz MI-specifikus nemzeti szakfeladatok, szervezetek kijelölésére, illetve az elektronikus szolgáltatásokat támogató MI-megoldások is tartalmazhatnak olyan eseteket, amelyek a meglévő szabályok pontosítását igénylik, így elképzelhető, hogy a Bor által említett két szabályozási terület módosítása az MI-rendszerek kezelhetősége érdekében.

Az emberek robotokkal és MI-vel történő kommunikációja során biztosítani kell az adatok biztonságát és védelmét, amelynek érdekében a szakpolitikákba integrálni kell a biztonság és a beépített adatvédelem elveit. Az Európai Parlament kéri a Bizottságot, hogy *a technológiai fejlesztés és alkalmazás görbéje mögött ne maradjanak le a jogszabályok.*

Szabó ehhez hasonlóan megállapítja,⁶⁶ hogy nagy jelentősége van a technológia és a szabályozás viszonya helyes kezelésének. A szabályozási szükséglet felmerülése annak függvénye, hogy létrejön-e olyan új élethelyzet, amikor az együttélési keretrendszert változtatni kell. MI esetében ennek a helyzetben bekövetkezése igazolható. A parlamenti állásfoglalás szerint az MI és a robotika autonómiájának korlátozása érdekében a döntéshozatali rendszerekben használt algoritmusokat nem szabad előzetes algoritmikus hatásvizsgálat nélkül alkalmazni.

⁶⁴ Kiberbiztonsági felügyeletről szóló törvény a kiberbiztonsági trendek függvényében. *Szakmai Szemle*, 2024/1. 203. o.

⁶⁵ A kiberbiztonsági tanúsításról és kiberbiztonsági felügyeletről szóló 2023. évi XIII. törvény

⁶⁶ SZABÓ Hedvig: A mesterséges intelligenciára vonatkozó szabályozás, jogalkotás a rendvédelem tükrében. *MTA Law Working Papers*, 2023/16. 1. o.

Összefoglalás

A tizenkét EU-s forrás horizontális, átfogó vizsgálata alapján kijelenthető, hogy az MI-rendszerek esetében *nem várható általános érvényű, új követelmény megjelenése*. Az eltérő célú források, az idézett szerzők állásfoglalásai alapján kijelenthető, hogy az *MI-rendszerek, -szolgáltatások nem mentesülnek az általános szabályozók kötelezettségei alól*.⁶⁷

A különböző fókuszú megfogalmazások (pld. etika, szellemiségi jogok, adatvédelem, autonóm fegyverrendszerek) *minden esetben tükröznek biztonsági szempontokat*. Jól érzékelhető a hivatalos dokumentumok egymásra épülése, illetve a fontosnak tekintett értékek folyamatos hangsúlyozása (pld. alapjogok, adatvédelem, emberi felügyelet, megbízhatóság, biztonság). Egyes források specifikációkra is kitérnek (pld. generatív MI, katonai alkalmazások), de összességében stratégiai szinten nem jellemző a különböző MI-rendszermegoldásokra kihegyezett fogalmazás. Önálló, az MI-rendszerekre vonatkozó biztonsági kontrollkészlet, katalógus felbukkanása a források alapján nem azonosítható.

Az MI-megoldásokat alkalmazó rendszerek, szolgáltatások vagy közvetlenül az MI-rendszerek esetében jól kirajzolódik a *fenyegetések és sérülékenységek széles skálájú érzékelése*. Alapvetően nem biztonsági rendszabály, de kritikus fontosságú lépés az *elfogadhatatlan kockázatok azonosítása és kizárása* a használati körből, mint kívánt társadalmi hatások legmagasabb, stratégiai szintű kezelése.

A kockázatalapú megközelítés alapját nem az MI-rendszer bonyolultsága adja, hanem az a komplex szemlélet, hogy az MI-rendszer (vagy szolgáltatásának) használata *az eddigiekhez képest milyen mértékben növeli meg a kockázatokat*, és azokat milyen kiegészítő rendszabályokkal szükséges ellensúlyozni. Ez a logikai vonal nem tér el az elektronikus információs rendszerek biztonságának kialakításától és fenntartásától. Következésképpen, *a kockázatelemzést és értékelést hozzá kell igazítani az MI-rendszerek által okozott változásokhoz*.

A katonai vagy katonai nemzetbiztonsági kérdések a stratégiai szintű gondolkodási szinten többszörösen kimutathatók. Ez kiemelten jelentkezik az *autonóm, félautonóm vagy robotrendszerek védelmi rendszabályainak kialakítása során*. A védelmi szektor nem tartozik az MI-rendelet hatálya alá, de a szabályozás kérdését a honvédelmi ágazatnál is meg kell oldani.

A források tükrözik az *életciklus-elméletet, a különböző életciklus-állomások eltérő fenyegetéseit*, illetve az áthúzódó hatásokat. Az MI-rendszerek kapcsán is gondolni kell az összekapcsolásra (rendszer-, szolgáltatásszinten egyaránt), ami új típusú függőséget is jelent.

⁶⁷ A NIS2-irányelv megfogalmazza az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) alkalmazási kötelezettségét, ami mellett alkalmazandók a szakterületi szabályok, mint a pénzügyi területű DORA vagy a kritikus infrastruktúra CER-irányelv. Az EU MI-rendelet a specifikus szabályok mellett kiemelt figyelmet fordít az egyéb meglévő szabályok harmonizálására.

A fenyegetések nem csak a saját üzemeltetésű rendszerek esetében, hanem az igénybe vett szolgáltatásokon (vagy szolgáltatási láncon) keresztül is kifejthetik hatásukat, így *nem elégséges csak a saját rendszerek szabályozásában és felügyeletében gondolkodni.*

Több szempontból kiemelt a *megfelelőség kérdése* (használatbavétel, tanúsítás, átláthatóság), amelynek számtalan dimenzióját végig kell gondolni a tervezés, fejlesztés, kialakítás és a használatbavétel, üzemeltetés során. A tesztelés, validálás és egyéb bizonyítékszolgáltatás *az adott MI-rendszer bonyolultságával arányos folyamatokat és feladatokat igényel.*

A stratégiai vizsgálati szint nem tartalmazhat biztonsági részkérdéseket, de *a bizalmasság, sértetlenség és rendelkezésre állás követelménye a legtöbb forrás esetében azonosítható.* Az *alapvető biztonsági követelményekre vonatkozó logikát tehát nem kell felrúgni*, csak adott kérdéseknél keresni kell azokat a kiegészítő módszereket és eljárásokat, amelyek lehetővé teszik az MI-rendszerspecifikus kérdések megválaszolását is.

Ágazati szintű következtetések

Az MI-rendszerekre vonatkozó nemzeti szabályozás során ki kell alakítani honvédelmi és katonai nemzetbiztonsági területek *szükséges mértékű függetlenségének alapjait*, illetve *össze kell hangolni a polgári és katonai felügyeleti feladatokat*, ki kell alakítani a szükséges kapcsolódási pontokat.

A honvédelmi és katonai nemzetbiztonsági *esetben a meglévő szabályozókat felül kell vizsgálni, és a szükséges mértékben integrálni kell az MI-szempontokat.* Célszerű a politikai, stratégiai és harcászati, technikai szintek figyelembevétele annak függvényében, hogy az adott MI-rendszer, -szolgáltatás *milyen vezetési szinten alkalmazott, és az általa okozott esetleges kár hol fejt ki hatását.*

Figyelembe kell venni azt a sajátosságot, hogy katonai MI-rendszerek, -szolgáltatások más területen történő alkalmazásakor az *összes EU és nemzeti követelményt be kell tartani* (az EU MI-rendelet alkalmazása alóli felmentés *csak ágazaton belüli használat esetén érvényes*).

A *kockázatelemzésre vonatkozó szervezeti folyamatokat* ki kell egészíteni az MI-rendszer és -szolgáltatásalkalmazással kapcsolatos kérdésekkel.

Az elektronikus információbiztonsági szabályokba be kell dolgozni az *MI-rendszerek, -szolgáltatások miatt szükséges módosításokat* (pld. nyilvántartás, kockázatmenedzsment, rendszerszintű szabályozás, fejlesztés, tesztelés, beüzemelés «használatba vétel», biztonsági felügyelet, vészhelyzeti eljárások). A funkcionális, biztonsági tesztek és szabályozási tesztkörnyezetek kialakítására és fenntartására külön erőforrások kialakításával és biztosításával kell számolni.

A sokfajta megoldás alapján kijelenthető, hogy nem az „MI-rendszer”, hanem az „MI-rendszerek, -szolgáltatások” tucatjainak használatával (üzemeltetésével, fejlesztésével, tesztelésével stb.) kell számolni a honvédelmi ágazat esetében.

Végezetül köszönet a civil és katonai szakértőknek, kollégáknak és barátoknak, akik tanácsaikkal, gondolataikkal segítették a vizsgálat lefolytatását.

Felhasznált irodalom:

ALBERT Ágota – ÜVEGES András József: *Adatvédelemről alapfokon*. KNBSZ, Budapest, 2023. ISBN 978-615-6128-14-0

BALOGH Zsolt György: Az MI-rendszerek ellenőrzése, felügyelete és monitorozása. In: DR. KOVÁCS Zoltán (szerk.): *A mesterséges intelligencia és egyéb felforgató technológiák hatásainak átfogó vizsgálata*. KNBSZ, Budapest, 2023. 328-354. o. ISBN 978-615-6128-16-4

BERECZKI Dávid – CSENDES László – EGRI Gyula: A mesterséges intelligencia helye és szerepe az államok és társadalmak 21. századi biztonságában. *Military and Intelligence Cybersecurity Research Paper*, 2023/4.

BOR Olivér: Egységesen magas kiberbiztonság az Európai Unióban, avagy a NIS2 és a kiberbiztonsági tanúsításról és kiberbiztonsági felügyeletről szóló törvény a kiberbiztonsági trendek függvényében. *Szakmai Szemle*, 2024/1. 192-210. o. ISSN 1785-1181

CHANEY, Sarah: Microsoft's top-secret generative AI for US spies: What you need to know. Laptop, 2024. május 8. Elérhető:

<https://www.laptopmag.com/software/microsofts-top-secret-generative-ai-for-us-spies-what-you-need-to-know> (Letöltés ideje: 2024. 05. 15.)

COPP, Tara: An AI-powered fighter jet took the Air Force's leader for a historic ride. What that means for war. Los Angeles Times, 2024. 05. 03. Elérhető: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2024-05-03/an-ai-powered-fighter-jet-took-the-air-forces-leader-for-a-historic-ride-what-that-means-for-war> (Letöltés ideje: 2024. 05. 15.)

CSÁKI Csaba: A mesterséges intelligencia elterjedéséből adódó kockázatok szisztematikus vizsgálata. In: DR. KOVÁCS Zoltán (szerk.): *A mesterséges intelligencia és egyéb felforgató technológiák hatásainak átfogó vizsgálata*. KNBSZ, Budapest, 2023. 27-50. o. ISBN 978-615-6128-16-4

DOMBROVSZKI Áron: Az autonóm fegyverrendszerekkel kapcsolatos ellenvetésekről. *Többllet*, 2020/1. 83-108. o. ISSN 2067–2268

EU (2017a): Az Európai Tanács ülése (2017. október 19.) – Következtetések, Brüsszel, 2017. október 19. (OR. en) EUCO 14/17.

EU (2017b): VÉLEMÉNY Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, Mesterséges intelligencia – A mesterséges intelligencia hatásai a (digitális) egységes piacra, a termelésre, a fogyasztásra, a foglalkoztatásra és a társadalomra. INT/806. Mesterséges intelligencia, 2017.

EU (2018a): A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK A közös európai adattér kialakítása felé. Brussels, 2018. 04. 25. 237 final

EU (2018b): Az Európai Parlament 2018. szeptember 12-i állásfoglalása az autonóm fegyverrendszerekről. (2018/2752(RSP))

EU (2019a): A mesterséges intelligenciára és a robotikára vonatkozó átfogó európai iparpolitika; Az Európai Parlament 2019. február 12-i állásfoglalása a mesterséges intelligenciára és a robotikára vonatkozó átfogó európai iparpolitikáról. (2018/2088(INI)) P9_TA(2020)0277

EU (2019b): A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Az emberközpontú mesterséges intelligencia iránti bizalom növelése. Brüsszel, 2019. 04. 08. 168 final

EU (2020a): A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Európai adatstratégia. Brüsszel, 2020. 02. 19. 66 final

EU (2020b): Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése. Brüsszel, 2020. 02. 19. 65 final

EU (2020c): REPORT on artificial intelligence in a digital age (2020/2266 [INI]), A9-0088/2022, 2022. 04. 05.

EU (2020d): Artificial Intelligence Cybersecurity Challenges. 2020. Elérhető: <https://www.enisa.europa.eu/publications/artificial-intelligence-cybersecurity-challenges>. ISBN 978-92-9204-462-6, DOI 10.2824/238222.

EU (2022e): AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2022/2555 IRÁNYELVE (2022. december 14.) az Unió egész területén egységesen magas szintű kiberbiztonságot biztosító intézkedésekről, valamint a 910/2014/EU rendelet és az (EU) 2018/1972 irányelv módosításáról és az (EU) 2016/1148 irányelv hatályon kívül helyezéséről (NIS 2 irányelv)

EU (2024a): Artificial intelligence (AI) act: Council gives final green light to the first worldwide rules on AI. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/21/artificial-intelligence-ai-act-council-gives-final-green-light-to-the-first-worldwide-rules-on-ai/> (Letöltés ideje: 2024. 05 22.)

EU (2024b): REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives. Elérhető: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-24-2024-INIT/en/pdf> (Letöltés ideje: 2024. 06. 22.)

FORREST E. Morgan – BOUDREAUX, Benjamin – LOHN, Andrew J. – ASHBY, Mark – CURRIDEN, Christian – KLIMA, Kelly – Grossman, Derek: *Military Applications of Artificial Intelligence, Ethical Concerns in an Uncertain World*. RAND Corporation, 2020. 04. 20, ISBN 978-1-9774-04. DOI: 10.7249/RR3139-1.

- GRAY, Maggie – ERTAN, Amy: Artificial Intelligence and Autonomy in the Military: An Overview of NATO Member States' Strategies and Deployment. *NATO CCD COE*, 2021. Elérhető: <https://ccdcoe.org/library/publications/artificial-intelligence-and-autonomy-in-the-military-an-overview-of-nato-member-states-strategies-and-deployment/> (Letöltés ideje: 2024. 05. 27.)
- HAMON, Ronan – JUNKLEWITZ, Henrik – GARRIDO, Josep Soler – SANCHEZ, Ignacio: Three challenges to secure AI systems in the context of AI regulations. *IEEE Access*, 2023/11. DOI: 10.1109/ACCESS.2024.3391021.
- HÓDOS László: A kibertér és a mesterséges intelligencia jelentősége és kihívásai a jogállamok nemzetbiztonsági feladatellátásában. *Military and Intelligence Cybersecurity Research Paper*, 2022/11.
- KARSAI Krisztina: A mesterséges intelligencia szabályozásának európai tervezete, avagy algoritmusok térnyerésének előjelei a (büntető) igazságszolgáltatásban. *FORUM – Acta Juridica et Politica*, 2021/3. 189-198. o. ISSN 2063-2525
- NAGY Teodóra: A jövő kihívásai: robotok és mesterséges intelligencia az alapjogi jogalanyiség tükrében. *MTA Law Working Papers*, 2020/6. ISSN 2064-4515
- NAGY Viktor: A generatív mesterséges intelligencia térnyerésének nemzetbiztonsági aspektusai. *Felderítő Szemle*, 2023/3. 112-130. o. ISSN 1588-242X
- NECZ Dániel: A mesterséges intelligencia felhasználásával történő adatkezelések egyes sajátos szempontjai. *ACTA HUMANA*, 2022/3. 95-123. o. DOI: 10.32566/ah.2022.3.4.
- RITÓ Evelin: Mesterséges intelligencia az Európai Unió stratégiai és szabályozási dokumentumainak tükrében. *Közigazgatási és Infokommunikációs Jogi PhD Tanulmányok*, 2021/1. 33-47. o. ISSN 2732-0731,
- STEFÁN Ibolya: A mesterséges intelligencia jogi szabályozásának egyes kérdései. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/3. különszám, 184-191. o. ISSN 1788-0386
- SZABÓ Hedvig – DOBÁK Imre: Az információs társadalom nemzetbiztonsága. *Nemzet és Biztonság*, 2021/2. 93-110. o. DOI: 10.32576/nb.2021.2.7.
- SZABÓ Hedvig: A mesterséges intelligenciára vonatkozó szabályozás, jogalkotás a rendvédelem tükrében. *MTA Law Working Papers*, 2023/16. ISSN 2064-4515
- Sz.n.: The European AI Alliance; European Commission, é.n. Elérhető: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-ai-alliance> (Letöltés ideje: 2024. 05. 27.)
- TOADER, Adeline-Raluca: Auditability of AI systems – brake or acceleration to innovation? *LL.M EU Competition and IP Law – University of Liège*, 2019. december, DOI: 10.2139/ssrn.3526222.
- US Department of Defense: Directive 3000.09 Autonomy in weapon system. Elérhető: <https://media.defense.gov/2023/Jan/25/2003149928/-1/-1/0/DOD-DIRECTIVE-3000.09-AUTONOMY-IN-WEAPON-SYSTEMS.PDF> (Letöltés ideje: 2024. 05. 28.)

BÉRCZI PÉTER

ÚJ TECHNOLÓGIÁK ÉS MODERN ELJÁRÁSOK AZ INFORMÁCIÓK FELDOLGOZÁSA ÉS ELEMZÉSE SORÁN

A XXI. század technológiai robbanása megjelent az élet minden területén, így a kommunikációban is. Az internet általánossá válása és az infokommunikáció fejlődése olyan adatmennyiséget eredményezett, amely feldolgozása értékelése és elemzése nem megvalósítható tisztán humán erőforrások alkalmazásával. A megnövekedett információmennyiséggel párhuzamosan jelentősen megnőtt az az időprés is, amit a döntéshozók helyeznek a döntés-előkészítő szervekre, így a nemzetbiztonsági szolgálatokra is. A tanulmányban megjelenő módszerek mindegyike azt a célt hivatott szolgálni, hogy tovább erősítse az elemző–értékelő feladatok témakörében a szakmai–tudományos gondolkodás fejlődését. Az általam bemutatásra kerülő eljárások mindegyike az informatika fejlődésének, az egyre komplexebb algoritmusok megjelenésének köszönheti létét, és mindegyik továbbfejleszthető a hatékonyabb elemzések elvégzésének érdekében. A mesterséges intelligencia fejlesztésének és az azon alapuló elemző algoritmusok optimalizálásának még csak a kezdetén járunk, de már most látható, hogy emberi léptékkel elképzelhetetlen mennyiségű adat megszerzésére és feldolgozására képesek, akár a nemzetbiztonság szolgálatában is.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, információfeldolgozás, mesterséges neurális háló, elemző–értékelő tevékenység

NEW TECHNOLOGIES AND MODERN PROCEDURES FOR PROCESSING AND ANALYSIS OF INFORMATION

The technical evolution of the 21.st century appeared in all segments of life, including communication. The generalization of the internet and the development of telecommunications made it possible to reach such a volume of data, that we are unable to analyse and evaluate with only human resources. In parallel with the increased amount of information, the time pressure that decision makers put on the decision-making organizations, including the national security services, has also increased significantly. All of the methods appearing in the article are intended to serve the purpose of ensuring the national security services to fulfil their analytical and assessment tasks. All of the procedures that I will present owe their existence to the development of information technology, the appearance of even more complex algorithms, and all of them can be further developed in order to perform more effective analyses. We are only at the beginning of the development of artificial neural networks (ANN) and the optimization of analytical algorithms, but we can clearly even now see that they are capable of acquiring and processing an unimaginable amount of data, even in the service of national security.

Keywords: national security, information assessment, artificial neural networks (ANN), analytical-assessment activity

Bevezető

Az információk megszerzése, elemzése és értékelése egyidős az emberiséggel. Az ember fejlődése során úgy az új ismeretek felhasználása, mint az eszközök használata mind egy-egy megfigyeléssel vagy tapasztalással indultak. A XXI. század harmadik évtizedében járunk, ahol a biztonság megőrzése során már nem egyszerűen csak az adatok, az információk megszerzése a meghatározó, hanem sokkal inkább az abból kinyerhető tudás áll a középpontban. Napjainkra a globalizáció politikai, pénzügyi, rendvédelmi és gazdasági aspektusai már a mindennapok szerves részévé váltak, elengedhetetlenné téve a folyamatos elemző–értékelő munkát. Az adat elemzése és értékelése következtében keletkező többlettudás megszerzésében ugyanakkor az emberi gondolkodás mellett egyre meghatározóbb szerepet játszanak az innovatív technológiák is.

A tanulmány olyan módszereket és eljárásokat vizsgál, melyek algoritmusok segítségével végeznek adatelemzést. Arra a kérdésre is keressük a választ, hogy ezen módszerek önállóan alkalmasak-e elemző–értékelő munka végzésére, vagy alkalmazásukkal az ilyen irányú humán tevékenység támogatása lehet az elsődleges cél. Arra a kérdésre is választ kaphatunk, hogy a modern, algoritmus alapú analitikai módszerek integrálhatóak-e a már meglévő módszerekbe, valamint arra, hogy ezek az új eljárások alkalmasak lehetnek-e védelmi, vagy nemzetbiztonsági célú alkalmazásra. A téma relevanciáját és aktualitását az adja, hogy beszerezhető és a beszerzendő információk mennyiségének exponenciális növekedése szükségszerűvé tette a technikai eszközök bevonását az elemző–értékelő munkába, hiszen a humán erőforrás-lehetőségek korlátozottak az adatok feldolgozása terén, míg a döntéshozatal és annak előkészítése egyre nagyobb időprésbe került. Az elemző eljárások és módszerek egyik legfőbb célja, a biztonság megteremtése, egyre nagyobb kihívást jelent.

Az általános elméleteket követően, mint biztonság, vagy a nemzetbiztonsági szervek adatelemző képessége, olyan módszerek kerülnek megjelenítésre, melyeket már alkalmaznak akár nyelvészeti célokra, akár az igazságügyi szakértésben, vagy a védelmi szféra egyes területein. Az eljárások bemutatása mellett a tanulmány azt is megpróbálja megválaszolni, hogy hatékonyan és biztonságosan alkalmazhatóak-e a módszerek a nemzetbiztonsági szervek mindennapi munkájában.

A biztonság megteremtése

A biztonság a mai korban leginkább csak egy pillanatnyi, viszonylagos, dinamikusan változó állapot a folyamatosan változó világ forgatagában. Az ezredforduló óta a globális biztonság helyzete alapvetően megváltozott, és a régi fenyegetések helyébe újabb, komplexebb kihívások álltak, akár új platformokon is, amelyek újfajta gondolkodásmódot igényelnek. Egy, a napjaink biztonságának kérdéseivel foglalkozó szakirodalom megfogalmazza, hogy a biztonság – ami egykor a társadalmi élet kiegyensúlyozott állapotát jelentette – mára már nem tekinthető egy statikus állapotnak. Az élet minden területén, egyfajta „információs háború” zajlik.

A gazdasági, a társadalmi és a politikai élet mindennapjainak így szerves részévé váltak azok az analitikai módszerek, amelyek a kibertérben fellelhető adatforrások elemzéséből segíthetnek előnyhöz jutni. Ez a körülmény megkívánja, hogy a nemzetbiztonsági szektor is olyan módszereket alkosson meg, amelyekkel kezelhetővé válik a rendelkezésre álló „információtömeg”.

Az új „színtér” rengeteg régi lehetőséget sodort el, de legalább ugyanannyi újat is teremtett. Az információáramlás felgyorsulásával, az adatbázisok központosításával néhány másodperc alatt a világ bármely pontjára eljuthat egy-egy releváns adat, kérdés vagy felhívás akár az ellenérdekű, akár az együttműködő szervek között. De az internet általánossá válása nem csak a „jó ügyért harcolóknak” kedvez. Új, eddig nem látott kockázatok és fenyegetések jelentek meg, mint a kiberbűnözés és kiberterrorizmus, amelyek az új korszak termékei. Az internet fejlődése azt is lehetővé tette, hogy egyre több olyan információ is megjelenjen, amelyek korábban csak titkos adatszerzéssel voltak megszerezhetők, de mára már bárki elérheti. A világhálón keresztül akár valós időben is elérhetőek olyan információk – nyilatkozatok, sajtótájékoztatók – amelyek állami vezetők által megfogalmazott politikai, katonai vagy gazdasági stratégiákat határoznak meg. Ennek az új „transzparensabb” információs világnak számtalan új aspektusa van, amelyek kihívást jelentenek, és új feladatokat rónak az egyén és az államok mindennapjaira is.

Hazánkban a biztonság megteremtésének iránytűje a 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat, Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája. A stratégia meghatározza a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok számára is a folyamatos technológiai fejlesztések és az új módszerekkel kapcsolatos kutatások fontosságát az automatizáció és a mesterséges intelligencia dimenzióiban.

A napjainkban zajló orosz–ukrán háború is igazolja az elemző–értékelő képességek fejlesztésének szükségességét. Olyan mennyiségű adat feldolgozására van szükség, ami emberi léptékkel megoldhatatlan kihívást jelent. A világ minden táján és az élet minden szegmensében elemző–értékelő szakemberek dolgoznak azon, hogy előrejelethessék a konfliktus eszkalálódásának lehetőségét vagy az esetleges eszkaláció regionális és globális hatásait, a gazdasági, vagy épp humanitárius következményeit. A konfliktus globális biztonságra gyakorolt hatásának monitorozására is a helyzet folyamatos elemzése és értékelése szükséges¹, továbbá a régió országainak is kiemelt érdeke az információk minél gyorsabb és hatékonyabb, biztonsági célú elemzése.

Az információk nemzetbiztonsági célú elemzése

Az elemzés–értékelés nem öncélú tevékenység, minden esetben valamilyen aktuálisan felmerülő kihívás, kockázat, vagy fenyegetés kezelését célozza.

¹ Sz.n.: Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Ottawa Conference on Security and Defence (Jens Stoltenberg NATO-főtitkár beszéde az ottawai biztonsági és védelmi konferencián) NATO, 2022. 03. 09.

Egy komplex tevékenység, amely során az elemző–értékelő területek az adatszerzők által összegyűjtött információkat, meghatározott struktúra mentén, megfelelő tudományos és szakmai ismereteken alapuló eljárások felhasználásával „átdolgozzák”. A kapott eredményekből következtetéseket vonnak le, értékeléseket és előrejelzéseket készítenek a nem azonnal látható összefüggések és párhuzamosságok kimutatásával. Ez a tevékenység egy pozitív, értéknövelő folyamat, amelynek feladata vagy a megfogalmazott hírigények kielégítése, ezzel elősegítve a döntéshozatali folyamatokat, vagy a védelmi és elhárító tevékenység támogatása. Mivel az elemző–értékelő munka hozzáadott értékét a korábbi ismeretek, illetve az aktuális zajló – és valamilyen formában kapcsolódó – események ismerete adja, kiemelten fontos a megfelelően strukturált szakirányú ismeretek megléte adattárakban és szervezeti tudásban. Az is az értéknövelő tudás körébe sorolható, ha az adatszerzők csak részinformációkat tudnak összegyűjteni, amelyek ki tudnak egészíteni korábban megszerzett információkat, függetlenül attól, hogy az előzmények is részinformációk, vagy önállóan is hasznosíthatóak voltak. Az elemző munka komplexitását jelzi továbbá, hogy napjainkban már nagyon ritkán lehet beszélni elszigetelt, önálló információkról.

Az elemző–értékelő tevékenység ugyanakkor nem mutat egységes képet, mivel egy dinamikusan változó mátrix. A hírigények irányultsága és prioritása gyakran napok alatt változik, így előfordulhat, hogy a régóta alkalmazott elemzési és értékelési módszerek, vagy kapacitások teljes átalakítása szükséges. Emiatt szükségszerű az adatszerzési és elemzési képességek folyamatos fejlesztése.

Az elemző képesség növelése

Az nyilvánvaló, hogy a megnövekedett információtömeg feldolgozására rendelkezésre álló kapacitás növelését két dimenzióban lehet megvalósítani. Az egyik a feldolgozásban résztvevő humánerőforrás számának és képzettségének növelése. A másik lehetőség olyan új módszerek és technológiák alkalmazása, amelyek azonos idő alatt nagyobb mennyiségű adat feldolgozására képesek. Az elemző–értékelő terület hatékonyságához mindkét szegmens folyamatos fejlesztése elengedhetetlen. „Békeidőben” nagyon nehéz meghatározni, hogy mekkora elemző–értékelő kapacításra van szükség egy rendkívüli esemény kezelésére. Már önmagában az optimális kapacitás pontos meghatározása is kihívást jelent, mivel a rendvédelmi és nemzetbiztonsági szektorban jellemzően nem konstans a leterheltség mértéke. Az „átlagos mindennapokban” kezelhető ingadozó igénybevétel mellett előfordulhat, hogy hirtelen jelentős erőforrástöbbletre lehet szükség. Ha bekövetkezik egy – katonai, társadalmi, gazdasági vagy rendészeti szempontból – nem várt esemény, hirtelen csak korlátozott mértékben van lehetőség a humánerőforrás fejlesztésére, és az is rendkívül erőforrás-, időigényes és komplex feladat.

Világviszonylatban az Egyesült Államoknak vannak a legnagyobb védelmi forrásai. Az USA önmagában közel kétszer annyit költ védelmi kiadásokra, mint a teljes Európai Unió és Kína összesen.

Ez az összeg 2022-ben 794 milliárd EUR volt az Egyesült Államokban, míg 273 milliárd EUR Kínában és 240 milliárd EUR az EU-ban.² Az USA védelmi minisztériuma folyamatosan növeli ezt az összeget, 2024-re 842 milliárd USD költségkeretet tervez, ami 26 milliárd USD-val meghaladja a 2023 évi keretet.³ Az USA több nemzetbiztonsági szerve is támogat automatizálást célzó kutatásokat, elsősorban mesterséges intelligencia alkalmazásával. Emellett olyan kutatható adatbázist is működtet, amely nyílt és kormányzati forrásokat is tartalmaz.⁴ A jelentős forrásoknak köszönhetően nem csak a fejlesztésekben, de azok alkalmazásában is élen jár.

Példaként említhető, hogy hazánkban 2021 óta a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, karöltve az MTA-SZTE Mesterséges Intelligencia Kutatócsoportjával és a Szegedi Tudományegyetem, Szoftverfejlesztés Tanszékével folytat az elemzések automatizálásával kapcsolatos kutatásokat. Az általuk végzett kutatómunkával kapcsolatban több tanulmány⁵ és cikk elérhető az interneten.⁶ Ezek az új technológiák és módszerek esetenként még kutatási-fejlesztési szakaszban vannak. Az NBSZ aktuális szakterületfejlesztési irányai az automatizáció terén az alábbiakat tartalmazza:⁷

- Gépi szövegelemzés: gépi szövegfeldolgozás és automatizáció bevezetése azon szövegek esetében, amelyek manuálisan, illetve a már meglévő szoftveres elemzőkkel feldolgozhatóak.
- Gépi szöveg-összehasonlítás: humán, szakértői kontrollal végzett szövegelemzés, amelynek célja, hogy a tesztelést követően ez a folyamat is teljesen automatikussá váljon.
- Gépi szöveg-összehasonlítás meglévő adatbázison: újonnan keletkező szövegek összehasonlító elemzése korábban elvégzett és adatbázisokban eltárolt gépi elemzésekkel.
- LR (likelihood ratio: valószínűségi hányados) analízis, amellyel a szavankénti átlagos karakterszám, az írásjelek aránya és a szókincs nagysága alapján valószínűsíthető a szerző azonossága vagy eltérősége. Ez már egy, az emberi erőforrástól nagy mértékben független módszer.

² Sz.n.: Defence Data 2022. Key findings and analysis. European Defence Agency, Belgium, 2023.

³ Sz.n.: U.S. Department of Defense Releases the President's Fiscal Year 2024 Defense Budget. Department of Defense, 2023. 03. 13.

⁴ USA Kormányhivatal Hírszerzési és Kutatási Iroda – RAND adattár

⁵ GRÓSZ Tamás – TÓTH László: Mély neuronhálós beszédfelismerők működésének értelmező elemzése. Előadás: XV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged, 2019. 01. 24-25. 287-298. o.

⁶ VINCZE Veronika – KICSÍ András – FŐZŐ Eszter – VIDÁCS László: A gépi elemzők kriminalisztikai szempontú felhasználásának lehetőségei. Előadás: XVII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged, 2021. 01. 28-29. 275-288. o.

⁷ Uo. 278. o.

A nemzetközi szakirodalomban megjelenő néhány szöveg-elemzési módszer:

- Szentimentelemzés:⁸ A rasszizmus, az antiszemitizmus és egyéb diszkrimináció, illetve a szélsőséges vagy terrorcsoportok közösségi hálókön zajló kommunikációját képes – akár valós időben is – kiszűrni.
- Big Data elemzés,⁹ amely nagy mennyiségű, strukturálatlan, félig strukturált vagy strukturált adatok elemzésére alkalmas.
- Megszerzett adatok és a kész elemzések olyan strukturált módon történő tárolása, amely megkönnyíti későbbi vagy több szempont szerinti további elemzések elkészítését.¹⁰
- Az internet védelmi célú megfigyelése mély csomagvizsgálattal (Deep Packet Inspection - DPI).

A módszerekben közös vonás, hogy mindegyik az informatika fejlődésének köszönheti létét, valamint hatékonyságuk és komplex rendszerekbe történő integrálásuk is elképzelhető, mesterséges neurális hálózatokon keresztül. Az is kardinális kérdés, hogy ezeknek, a leginkább matematikai algoritmusokon alapuló, modern eljárásoknak milyen előnyei vannak, és mennyire használhatóak a mindennapi munka során. A növekvő adatmennyiség, a felgyorsuló világban hamar elavuló információk és a valós időben zajló információfeldolgozás iránt növekvő igény is olyan kihívások, amelyekre fel kell készülnie a rendészeti és nemzetbiztonsági szervezeteknek a hatékony munkavégzés érdekében. Ezekhez a kihívásokhoz dinamikus fejlesztési stratégiák szükségesek, hogy elkerülhető legyen akár a legkisebb fokú képességvesztés is.

A gépi módszerek modernizálása

Az írott és hangalapú szövegek gépi feldolgozásának modernizálása egy összetett, interdiszciplináris terület. A gépi feldolgozást végző algoritmusok megalkotásához elsősorban matematikusokra és informatikusokra van szükség, míg a gépi elemzés hatékony elvégzéséhez szükséges korpuszkészlet megalkotásához nyelvészekre. A rendelkezésre álló adatok elemzése, különböző kódolásuk és struktúrájuk miatt kihívást jelentenek a gépi elemzők számára, aminek leghatékonyabb eszközei a mesterséges neurális hálózatban tevékenykedő algoritmusok. De az algoritmusokat is folyamatosan fejleszteni és monitorozni kell, akár más, tanító algoritmusokon keresztül. Az analitikai módszerek között egyaránt fellelhető kvantitatív és kvalitatív jellegű is, és az alkalmazandó módszer minden esetben az adatelemzés fő céljától függ.

⁸ VOGEL, I. – REGEV, R. – STEINEBACH, M.: Automatisierte Analyse Radikaler Inhalte im Internet. In: DAVID, K. – GEIHS, K. – LANGE, M. – STUMME, G. (szerk.): *INFORMATIK 2019. – 50 Jahre Gesellschaft für Informatik – Informatik für Gesellschaft – Konferenzbeiträge der 49. Jahrestagung der Gesellschaft für Informatik*. Kassel, 2019. 09. 23-26. 233-245. o.

⁹ TAKÁCS Gergely: Big Data (adatvezérelt) elemzési módszerek alkalmazása a nemzetbiztonsági szférában; Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők – Tanulmánykötet, Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest 2019.

¹⁰ COULTHART, Stephen: Why do analysts use structured analytic techniques? An in-depth study of an American intelligence agency. *Intelligence and National Security*, 2016/7. 933-948. o.

Napjainkban az új és modern eljárások mindegyike már valamilyen informatikai fejlesztésen alapul, amelynek oka, hogy az elemzések alapjául szolgáló adatok mennyisége és komplexitása olyan módszereket kíván, amelyek túlmutatnak az emberi képességeken.

Az utóbbi években az informatika egyik leggyorsabban fejlődő részterülete az adatbányászat, ami nagy mennyiségű adat megszerzésére és ezzel egy időben történő elemzésére is alkalmas. A kibertérben alkalmazott algoritmusoknál már nem lehet minden esetben éles határvonalat húzni adatszerzés és elemzés között. Az adatbányászat általában nem kizárólag a megszerzett adatok letöltéséből áll, hanem a megszerzéssel egyidőben zajló elemzésből is. Már maga a releváns, megszerezni kívánt adat „felkutatása” is egy adattartalmi elemzés útján történik meg. A módszerrel kifejezetten nagy mennyiségű, de kevésbé strukturált, esetleg több nyelven rendelkezésre álló adattömeg és az azokhoz tartozó még nagyobb mennyiségű metaadat szerezhető meg. Az adatbányászat egy olyan algoritmusalapú eljárás, amellyel az eltérő struktúrába szervezett, elektronikus szöveges állományokban található információkat lehet begyűjteni és párhuzamosan feldolgozni. Részterületei a szövegbányászat, amely a strukturálatlan, elektronikus szöveges állományokból nyer ki információt, és a webbányászat, amely során az internethez kapcsolható honlapokról, blogokról, fórumokról történik az adatszerzés. Az adatbányász módszerek jelentős mennyiségű adatot tudnak beszerezni rövid idő alatt különböző struktúrába szervezett forrásokból. A módszer nem kizárólag adatszerzést jelent, mivel az adatbányász algoritmusok nem feltétlenül nyers adatokat jelenítenek meg, hanem akár azonnali, értékelő elemzések végrehajtására is alkalmasak lehetnek. Ez történhet a dokumentumokban előforduló szavak és kifejezések gyakoriságának megjelenítésével, a szószák-módszerrel, amely esetben a szavak sorrendje és kontextusa nem bír relevanciával, csupán az előfordulás gyakorisága.¹¹ A módszer azt feltételezi, hogy olyan szövegeket elemzünk, amelyeknek tartalma, így szókészlete is hasonló egymáshoz. A „szószák” elemzési módszer célirányos, ismert tematikájú szövegek elemzésére alkalmas.

A komplexebb szövegbányászati feladatok közül az osztályozás és csoportosítás módszere ismert, amelyek a kvantitatív szövegelemzés leggyakoribb alkalmazási területei. Az „osztályozás” egy deduktív eljárás, amely előre meghatározott kategóriákba sorolja a korpusz elemeit. A módszer leginkább ismert tartalmú szöveghalmaz kivonatolására használható. A „csoportosítás” egy induktív logikán alapuló módszer, amely a dokumentumok szóstatistikai jellemzőit tárja fel egy előzetes koncepció nélkül.¹² Ez a módszer leginkább a témakinyerésre, a tematikai jellegű analízisre alkalmazható, amely automatikusan azonosítja a legtöbbször előforduló szótári elemeket a dokumentum témájának meghatározásához. Az így meghatározott leggyakoribb kifejezések grafikus megjelenítéséhez használhatunk szófelhőt, ami egy könnyen áttekinthető ábra, de korlátozott információtartalommal bír (1. ábra).

¹¹ RACSKÓ Péter: *Korszerű adatelemző algoritmusok alkalmazása a közigazgatásban*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2020.

¹² MÉSZÁROS Evelin – SEBŐK Miklós: A szövegbányászati módszerek alkalmazásának lehetőségei a joggyakorlat-elemzésben. *Forum Sententiarum Curiae*, 2018/2. 6-12. o.

A leggyakrabban előforduló szavak megjelenítésének használhatósága abban rejlik, hogy a képre nézve megállapítható a szöveg tematikája, így rövid időn belül eldönthető, érdemes-e az adaton további elemzéseket végrehajtani.

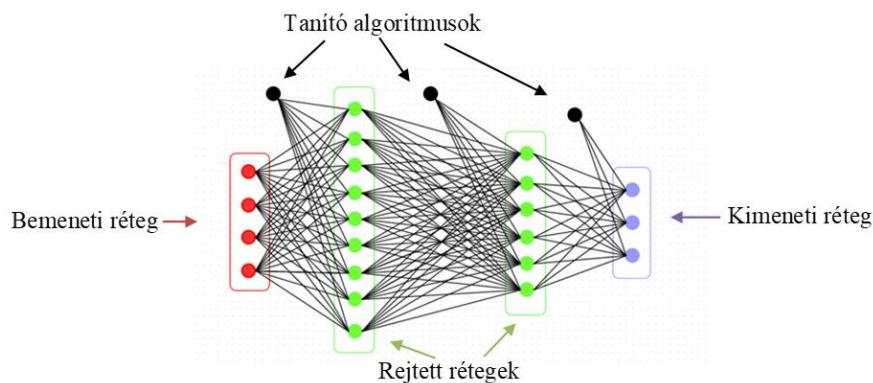
1. ábra: Szófelhő¹³

Az adatok előkészítése

A rendelkezésre álló adatok előkészítése a tudásfeltárás folyamatának, az algoritmusok betanításának elengedhetetlen lépése.¹⁴ Az új, automatizált elemzési képességek mindegyike feldolgozó algoritmusokra épül, amelyek meghatározott bemeneti adatokat és folyamatos kontrollt kívánnak meg. A nem megfelelően előkészített adat téves kimeneti információt okozhat, amelynek egy több mélységű mesterséges neurális hálózatban (2. ábra), egy komplex elemzéssorozat folyamán beláthatatlan kimeneteli eredményei lehetnek. A mesterséges neurális hálózat az emberi agyat modellező struktúra, amelyben az idegsejteket egy-egy algoritmus helyettesíti. A működési elve is hasonló, mint az emberi agyé. Az agyban található idegsejtek akkor aktiválódnak, ha valamilyen inger éri őket. A neurális háló algoritmusai is csak akkor kezdenek „dolgozni”, ha egy őket megelőző rétegből megérkezik az adat.

¹³ Forrás: Uo. 8. o. 1. ábra

¹⁴ FOGARASSYÉ VATHY Ágnes – Starkné Werner Ágnes: Intelligens Adatelemzés: egyetemi tananyag. Typotex Kiadó, Budapest, 2011. 11-13. o.

2. ábra: mesterséges neurális háló¹⁵

Tapasztalati tény, hogy az adatelőkészítési fázis a tudásfeltárás teljes folyamatának időben akár 60-70%-át¹⁶ is kiteheti, emellett nagymértékben befolyásolja az elemzés végeredményét, ezért szükséges a folyamat vizsgálata. Az adatelőkészítési folyamatnak két fő tényezője van:¹⁷

- az adatok megtisztítása azon célból, hogy ne tartalmazzanak hibás, téves értékeket (például hangfájlok esetén, beszűrődő háttérzajokat);
- az adatok átalakítása az elemzési szempontok és algoritmusok figyelembevételével.

Az előkészített adatok különféle kvalitatív (Korpuszalapú) és kvantitatív módszerrel (Adatbányászat,¹⁸ Big Data elemzés) is feldolgozhatóak.

A nagy mennyiségű struktúrátlan adat elemzésére jelenthet megoldást a Big Data Analízis.¹⁹ Szinte naponta jelennek meg új adattípusok, új kiterjesztésű fájlok. Az új, nagy mennyiségben rendelkezésre álló, eltérő adattípusok részletessége és időhorizontja a megnövekedett feldolgozó kapacitással kombinálva akár valós idejű elemzést és pontos előrejelzések elkészítését eredményezheti.²⁰ A mesterséges neurális háló és egyéb gépi tanulási módszerek alkalmazásával ez a fajta elemzési metodika, újabb fejlesztésekkel, tovább pontosítható és automatizálható.

¹⁵ Forrás: saját szerkesztés.

¹⁶ Uo.: 11. oldal

¹⁷ Uo.: 12. oldal

¹⁸ SUBECZ Zoltán – NAGYNÉ DR. CSÁK Éva: Adatbányászati szoftver használata szövegosztályozáshoz. *Gradus*, 2017/2. 444-452. o.

¹⁹ CUI, Yesheng – KARA, Sami– CHAN, Ka C.: Manufacturing big data ecosystem: A systematic literature review. *Robotics and computer-integrated Manufacturing*, 2020/62.

²⁰ KALMÁR Péter: Adattudomány és „Big Data” technológia a controlling szolgálatában. *Controller Info*, 2017/2. 2-5. o.

A Big Data elemzés pontos meghatározása nem egységes a szakirodalomban, ezért leginkább a tulajdonságai leírásával határozható meg:²¹

- Volume (mennyiség)
- Variety (változatosság)
- Velocity (sebesség)
- Veracity (valódiság)
- Variability (változékonyság)
- Value (érték)

Ez az elemzési módszer általában nem megadott hipotézisek mentén készít elemzéseket, hanem előre nem látott összefüggéseket keres, amelyekből előrejelzéseket készít. Az elemzés során alkalmazott algoritmusok gépi tanulás útján változtathatóak, fejleszthetőek a pontosabb elemzések és következtetések elvégzése érdekében. A fentebb felsorolt 6 tulajdonság mentén tetszőlegesen paraméterezhető az elemző szoftver. Ebbe az adatkategóriába jellemzően a felhasználók által, a közösségi médiában megosztott, az infokommunikációs eszközök által generált adatok, online elérhető dokumentumok sorolhatók. Az eltérő forrásból származó, akár „bányászott” adatok, általában külön, külső adattárakon, eltérő struktúrában és formátumban kerülnek eltárolásra, ami jelentős kihívást jelent egy elemző algoritmus számára. A Big Data eljárásban alkalmazott analitikai szoftverek kevésbé érzékenyek az adatok egységes struktúrájára, így kifejezetten nagy mennyiségű adat gyors, akár valós idejű elemzésére is alkalmasak. Az elemzések nem csak reagáló műveletek elvégzésére alkalmasak, de prediktív analitikai tevékenységre, azaz előrejelző elemzésre is, ami nagymértékben segítheti a bűnmegelőzési tevékenységet, az aktuális trendek feltárásával. A Big Data elemzési módszer fejlesztését a világ nagyhatalmai folyamatosan szem előtt tartják. Az USA,²² az EU²³ és Kína²⁴ is saját, hosszú távú fejlesztési stratégiát dolgozott ki a módszer fejlesztésére.

Írott szövegek automatizált elemzése

Az automatizált szövegelemzés hasznosításának lehetőségei közül az egyik legjelentősebb a szentimentelemzés, ami egy olyan módszer, amely az internet névtelenségét kihasználó személyek vagy csoportok kommunikációját elemzi. A módszer alkalmas arra, hogy különbséget tegyen egy jogsértést meg nem valósító, „csupán” erkölcsileg és morálisan megkérdőjelezhető, vallási vagy etnikai alapú vicc és a valódi gyűlöleten alapuló, antiszemita vagy nacionalista tartalmak között. A jelenség növekvő tendenciáját jelzi, hogy az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa közösen, EU 2021/784 számon egy rendeletet adott ki, amelynek célja az interneten fellelhető terrorista tartalmak kiszűrése.

²¹ RACSKÓ 2020.

²² Sz.n.: The federal Big Data research and development strategic plan. The Networking and Information Technology Research and Development, 2016. május.

²³ Sz.n.: Big Data. European Commission

²⁴ Sz.n.: “14th Five-Year” Plan for the Development of the Big Data Industry (Kínai ipari és információ-technológiai minisztérium 14. „5 éves terve” a Big Data elemzés fejlesztésére) CSET, 2022 02. 10.

A rendelet fellép a terrorista és egyéb radikalizáló nézeteket megjelenítő weboldalak, de a tárhelyszolgáltatók ellen is, akik ilyen weblapok számára tárterületet biztosítanak.²⁵ A szentimentelemzés során olyan nyelvi elemzést végző algoritmusok kerülnek felhasználásra, amelyek a szöveget a struktúrája és korpusza alapján elemzi, értékeli és csoportosítja a negatív tartalom alapján. Az algoritmus megbízható működéséhez megfelelő számú és minőségű, reprezentatív minta gyűjtése szükséges, amelyekből – a gépi tanulás módszerével – egyre pontosabb elemzés készíthető. Abban a kutatást végző szakemberek is egyetértenek, hogy a módszer még nem kifejezetten hatékony, mivel a gyűlöletbeszédet megfogalmazók gyakran használnak szinonimákat, egyéni kifejezéseket, illetve a fiatalok mindennapi beszéde is tele van vulgáris kifejezésekkel. Ezen tényezők összessége kifejezetten nehézvé teszi hatékony szentimentelemzés elkészítését algoritmusok használatával.²⁶

A gépi szövegelemzés másik releváns területe a profilalkotás. Ez történhet akár valós idejű, akár longitudinális szövegelemzéssel, amelynek célja a szerző beazonosítása. A tartalomelemzés,²⁷ a metakognitív²⁸ nyelvi jellemzők, az idiolektus, amelyet nevezhetünk nyelvi ujjlenyomatként,²⁹ vagy az etnometodológia, ami tekinthető a nyelv és a kultúra összefüggésének, mind olyan eszközök, amelyekkel hatékonyan elvégezhető a szerzőazonosítás.³⁰ Emellett ezek a jellemzők alkalmasak a szerző profilalkotására nem, életkor műveltség, régió és vallás alapján is. Az etnometodológia módszertanának dilemmája, hogy csak empirikus minták alkalmazásával lesz igazán hatékony.³¹ A hatékonyságának alapja, hogy az azonos társadalmi csoportokban (regionális, vallási, etnikai stb. alapon szerveződő) kialakul egy sajátos nyelvi készlet. Ez a sajátosság jól mérhető és skálázható alapvető nyelvi markerek mentén. Valós körülmények között készített, írott minták gyűjtésével feltérképezhető a készlet, amiből meghatározhatóak az elkülönítést lehetővé tevő nyelvi markerek.

²⁵ EU 2021/784. rendelete

²⁶ VOGEL – REGEV – STEINEBACH 2019, 3. bekezdés

²⁷ KÉRDŐ Andrea: *A tartalomelemzés elmélete és gyakorlati alkalmazása*. Budapesti Gazdasági Főiskola, 2008.

²⁸ HÁMORI Ágnes: Mi lehet az oka ennek, mit gondoltok? A metakognitív nyelvhasználat elemzése az osztálytermi diskurzusban. Előadás: *A nyelv perspektívája az oktatásban: Válogatás a PeLiKon2018 oktatáshelyettesítő konferencia előadásaiból*. EKE Líceum Kiadó, Eger, 273-295. o.

²⁹ ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella: Miben segítik a nyelvi ujjnyomok a nyomozást? *Magyar Rendészet*, 2019/1. 65-75. o.

³⁰ SZILI Katalin: Adalékok a nyelvhasználat és a kultúra viszonyának a vizsgálatához. In: MATICSÁK Sándor (szerk.): *Nyelv, nemzet, identitás II.* Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, Debrecen, 2007. 131. o.

³¹ EBERLE, Thomas Samuel: Ethnomethodologische Konversationsanalyse. In.: HITZLER, Ronald – HONER, Anne (szerk.): *Sozialwissenschaftliche Hermeneutik: Eine Einführung*. Springer-Verlag, 2013. 245-279. o.

Az elemző eljárások védelmi célú alkalmazásának egyes lehetőségei

2021-ben megjelentek a gépi tanulás módszerét alkalmazó kibertámadásra specializált algoritmusok is.³² Az orosz–ukrán konfliktus során elszaporodtak a kibertérben végrehajtott támadások, amelyek gyakran érintették a lakosságot és a környező országokat is.³³ Az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökség (European Union Agency for Cybersecurity - ENISA) jelentése szerint 2023-ban a kibertámadások 52,7%-át³⁴ az emailben küldött ransomware (zsaroló vírus) és malware (rosszindulatú vírus) vírusok tették ki. A jelentés kitér arra is, hogy még mindig a felhasználók óvatlansága és tudatlansága a kibertér legnagyobb kockázata. A lakosság ellátása szempontjából kiemelt fontosságú és a kritikus infrastruktúra egységeit, de az államigazgatást vagy a tömegközlekedést – beleértve a légi közlekedést is – általában ipari vezérlőrendszerek (OT/ICS – Operational Technology/Industrial Control Systems) irányítják.

Ezek a rendszerek, adattárak az internet elterjedése előtt teljesen zártan működtek, önálló „szigetekként”, így nem lettek külső támadások ellen kialakított védelmi képességekkel felruházva. Napjainkra ezek a „szigetek” eltűntek, és szinte minden ipari hálózat – valamilyen formában – kapcsolódik az internethez.³⁵ A világhálóra történő csatlakozás olyan kihívások elé állították a védelmi szakembereket, amelyeket minél gyorsabban, lehetőleg valós időben el kell tudni hárítani. Az egyik ilyen kockázatot csökkentő fejlesztés a mély csomagvizsgálat. A módszer védelmi célú alkalmazását lényegében egy tűzfalszolgáltatásként vagy annak kiegészítő funkciójaként lehet megvalósítani. Az ellenőrző algoritmus egy adott ponton áthaladó adatcsomagok tartalmát ellenőrzi valós időben, majd egy elemzést és értékelést követően dönt arról, hogy az adott csomag jelent-e kockázatot, vagy nem. Az ellenőrző protokoll gyakorlatilag tetszőlegesen paraméterezhető, attól függően, hogy milyen hálózat védelmét látja el. A módszer „mély” neve abból adódik, hogy a korábbi módszerek csupán a csomagfejléc-információkat vették figyelembe, míg a mély csomagvizsgálatot végző algoritmus „mélyebbre” néz és a csomagok adattartalmát is ellenőrizni tudja. A papíralapú levél analógiáját tekintve a DPI már nem csak a „borítékot olvassa el”, hanem belenéz a levél tartalmába is.

³² MIAO, Yuantian – CHEN, Chao – PAN, Lei – HAN, Qing-Long – ZHANG, Jun – XIANG, Yang: Machine Learning-based Cyber Attacks Targeting on Controlled Information: A Survey. ACM Computing Surveys (CSUR), 2021/7. 1-36. o.

³³ Sz.n.: ENISA Threat Landscape Report 2022.

³⁴ Sz.n.: ENISA Threat Landscape Report 2023. 9. oldal

³⁵ MENZE, Thomas: The State Of Industrial Cybersecurity 2019. Elérhető: https://ics.kaspersky.com/media/2019_Kaspersky_ARC_ICS_report.pdf, (Letöltés ideje: 2022. 03. 12.)

A mélycsomag-vizsgálat alkalmas a kifelé irányuló szenzitív adatok felismerésére is, hatékony megoldás lehet akár a vétlen, akár a szándékos adatszivárgás elkerülésére. A mély csomagvizsgálat nyilvánvalóan erőforrás-igényes, de a hatékonysága is jobb, mint egy tűzfalnak.³⁶

Zárszó

A hagyományos kommunikációs csatornák háttérbe szorulása egy paradigmaváltást hozott, amelynek kezelése innovatív szemléletet kíván. Az 5G, a B5G és a későbbi 6G hálózatok megjelenésével és elterjedésével már maga az információszerzés nagy része is lehetetlenné válik a kibertér „ellenőrzése” és „uralása” nélkül. Az egyértelműen kirajzolódik a hazai és a nemzetközi szakirodalomban is, hogy a XXI. században a nemzetbiztonsági szervezetek tevékenysége nem képzelhető el új elemzési képességek és modern technológiák alkalmazása nélkül. Az információk megszerzése és elemzése egy folyamatosan zajló, kiélezett verseny, amelyben azok a szereplők, amelyek elsősorban az emberi erőforrás alkalmazását preferálják, hatékonytalanná válhatnak a feladataik ellátására. Szem előtt kell tartani, hogy az elemzésre szánt adatok keletkezésének indítéka nem mindig egyértelmű. Számolni kell az adatok manipulálásával és a tudatos dezinformációval, amik befolyásolják az elemzett adatok felhasználhatóságát, különösen a nemzetbiztonsági szférában.

A tanulmányban megjelenő eljárások célja az információszerzés hatékonyságának növelése, ezzel lecsökkentve a döntéshozatali folyamat időigényét. A Big Data elemzési módszer leginkább automatizált folyamat, mely nagy mennyiségű adat előre paraméterezett elemzését végzi el. A szentimentelemzés, a „szófelhő”, vagy egyéb kivonatoló módszerek nagy mértékben elősegítheti a humán erőforrással végzett munkát, mivel az elemző már az algoritmus által készített tartalmi kivonat alapján kategorizálni tudja az információt relevancia alapján.

A „háló” biztosította anonimitás és „titkosított” kommunikáció elrejtheti a rossz szándékú törekvéseket, amelyek gyakran csak olyan modern analitikai módszerekkel érhetőek tetten, amelyek jelentősen meghaladják a humánerőforrás elemző képességeit. A kibertérben napjainkban is „háború” zajlik, aminek még a felismerése is elképzelhetetlen a legmodernebb elemző eljárások megléte nélkül. Az internet védelmi célú megfigyelése, a bemutatott mély csomagvizsgálattal, csökkentheti az állami szervek biztonsági kitettségét, ahol még mindig a az internetet használók biztonságátudatosságának hiánya a legnagyobb kockázat.

A megjelenített módszerek és eljárások jól példázzák, hogy az adatelemzés minden mozzanata, az adattisztítástól kezdve az elemzéseken keresztül a tájékoztatók elkészítéséig, felgyorsítható és átfogóbbá tehető a megfelelő technológiák – leginkább algoritmusok – használatával.

³⁶ AWATI, Rahul – SCARPATI, Jessica: Definition: Deep packet inspection (DPI). TechTarget, n.é. Online: <https://techtarget.com/searchnetworking/definition/deep-packet-inspection-DPI> (Letöltés ideje: 2022. 03. 08.)

A védelem és elhárítás preventív jellegű tevékenységei is hatékonyabbá válnak a gépi elemzők használatával. A modern információs társadalom kibertérben zajló tevékenysége elérkezett arra a gazdasági és politikai befolyásolási képességi fokra, ahol már a korábbi részszabályok helyett átfogó és összetett szabályozást igényel. Ennek a szabályozásnak a sikeressége attól is függ, hogy milyen eljárások és módszerek kerülnek az elfogadható és alkalmazható módszerek közé. Szükségszerű az adatszerzés, az analitika és az adattárolás automatizálása és a már meglévő technológiák folyamatos fejlesztése is. A szakirodalom arra is megadja a választ, hogy a jól képzett humán erőforrás sem nélkülözhető sem a feladatok elvégzése, sem az analitikai algoritmusok fejlesztése és működésük monitorozása során. A módszerek vizsgálatával megállapítható, hogy a gépi és mélytanuló alkalmazások még nincsenek olyan fejlettségi szinten, hogy önállóan, humán kontroll nélkül végezzék a tevékenységüket. Embernek és gépnek – jelen esetben az algoritmusoknak – egymást segítve, együtt kell dolgoznia ahhoz, hogy a nemzetbiztonsági szervek elemző-értékelő területei el tudják végezni a meghatározott feladatukat.

Felhasznált irodalom:

AWATI, Rahul – SCARPATI, Jessica: Definition: Deep packet inspection (DPI). TechTarget, n.é. Online: <https://techtarget.com/searchnetworking/definition/deep-packet-inspection-DPI> (Letöltés ideje: 2022. 03. 08.)

COULTHART, Stephen: Why do analysts use structured analytic techniques? An in-depth study of an American intelligence agency. *Intelligence and National Security*, 2016/7. 933-948. o. DOI: 10.1080/02684527.2016.1140327.

CUI, Yesheng – KARA, Sami– CHAN, Ka C.: Manufacturing big data ecosystem: A systematic literature review. *Robotics and computer-integrated Manufacturing*, 2020/62.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/784 rendelete (2021. április 29.) az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0784> (Letöltés ideje: 2022. 03. 19.)

FOGARASSYNÉ VATHY Ágnes – Starkné Werner Ágnes: *Intelligens Adatelemzés: egyetemi tananyag*. Typotex Kiadó, Budapest, 2011. Elérhető: https://perepo-tananyag.uni-pannon.hu/id/eprint/60/1/2011_Forgarassyn%C3%A9%20Vathy%20%C3%81gnes_Starkn%C3%A9%20Werner%20%C3%81gnes_Intelligens%20adatelemz%C3%A9s.pdf (Letöltés ideje: 2022. 01. 14.)

GRÓSZ Tamás – TÓTH László: Mély neuronhálós beszédfelismerők működésének értelmező elemzése. Előadás: XV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged, 2019. 01. 24-25. 287-298. o. Elérhető: https://acta.bibl.u-szeged.hu/59093/1/msznykonf_015_287-397.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 13.)

HÁMORI Ágnes: Mi lehet az oka ennek, mit gondoltok? A metakognitív nyelvhasználat elemzése az osztálytermi diskurzusban. Előadás: *A nyelv perspektívája az oktatásban: Válogatás a PeLiKon2018 oktatásnyelvészeti konferencia előadásaiból*. 134

EKE Líceum Kiadó, Eger, 273-295. o. ISBN 978-963-496-168-0. Elérhető:
https://real.mtak.hu/119475/1/273_295_H%C3%A1mori.pdf pdf. (Letöltés ideje: 2022. 03. 15.)

HITZLER, Ronald – HONER, Anne (szerk.): Sozialwissenschaftliche Hermeneutik: Eine Einführung. Springer Fachmedien Wiesbaden, 1997. ISBN 978-3-663-11432-1.

KALMÁR Péter: Adattudomány és „Big Data” technológia a controlling szolgálatában. *Controller Info*, 2017/2.

KÉRDŐ Andrea: *A tartalomelemzés elmélete és gyakorlati alkalmazása*. Budapesti Gazdasági Főiskola, 2008.

MENZE, Thomas: The State Of Industrial Cybersecurity 2019. Elérhető:
https://ics.kaspersky.com/media/2019_Kaspersky_ARC_ICS_report.pdf, (Letöltés ideje: 2022. 03. 12.)

MÉSZÁROS Evelin – SEBŐK Miklós: A szövegbányászati módszerek alkalmazásának lehetőségei a joggyakorlat-elemzésben. *Forum Sententiarum Curiae*, 2018/2. 6-12. o. Elérhető: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/fsc_tanulmany/2018_2_szam_meszaros.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 14.)

MIAO, Yuantian – CHEN, Chao – PAN, Lei – HAN, Quing-Long – ZHANG, Jun – XIANG, Yang: Machine Learning-based Cyber Attacks Targeting on Controlled Information: A Survey. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 2021/7. 1-36. o. DOI: 10.1145/3465171.

RACSKÓ Péter: Korszerű adatelemző algoritmusok alkalmazása a közigazgatásban. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet 2020. Elérhető: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15958/Korszeru%20adatelemzo%20algoritmusok%20alkalmazasa%20a%20kozigazgasban.pdf?sequence=1> (Letöltés ideje: 2022. 03. 17.)

SUBECZ Zoltán – NAGYNÉ DR. CSÁK Éva: Adatbányászati szoftver használata szövegosztályozáshoz. *Gradus*, 2017/2. 444-452. o. ISSN 2064-8014. Elérhető: https://gradus.kefo.hu/archive/2017-2/2017_CSC_001_Subecz.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 16.)

Sz.n.: Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Ottawa Conference on Security and Defence (Jens Stoltenberg NATO-főtitkár beszéde az ottawai biztonsági és védelmi konferencián) NATO, 2022. 03. 09. Elérhető: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193055.htm?selectedLocale=en (Letöltés ideje: 2022. 03. 11.)

Sz.n.: Defence Data 2022. Key findings and analysis. European Defence Agency, Belgium, 2023. Elérhető: https://eda.europa.eu/docs/default-source/brochures/2022-eda_defencedata_web.pdf (Letöltés ideje: 2023. 05. 11.)

Sz.n.: U.S. Department of Defense Releases the President’s Fiscal Year 2024 Defense Budget. Department of Defense, 2023. 03. 13. Elérhető: <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3326875/department-of-defense-releases-the-presidents-fiscal-year-2024-defense-budget/> (Letöltés ideje: 2023. 05. 11.)

Sz.n.: The federal Big Data research and development strategic plan. The Networking and Information Technology Research and Development, 2016. május. Elérhető: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/NSTC/bigdatardstrategicplan-nitrd_final-051916.pdf (Letöltés ideje: 2022. 02. 10.)

Sz.n.: Big Data. European Commission, é.n. Elérhető: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/big-data> (Letöltés ideje: 2022. 02. 18.)

Sz.n.: "14th Five-Year" Plan for the Development of the Big Data Industry (Kínai ipari és információ-technológiai minisztérium 14. „5 éves terve” a Big Data elemzés fejlesztésére) CSET, 2022 02. 10. Elérhető: <https://cset.georgetown.edu/publication/14th-five-year-plan-for-the-development-of-the-big-data-industry/> Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

Sz.n.: ENISA Threat Landscape Report 2022. Elérhető: <https://www.enisa.europa.eu> (Letöltés ideje: 2024. 02. 17.)

Sz.n.: ENISA Threat Landscape Report 2023. Elérhető: <https://www.enisa.europa.eu> (Letöltés ideje: 2024. 02. 17.)

SZILI Katalin: Adalékok a nyelvhasználat és a kultúra viszonyának a vizsgálatához. In: MATICSÁK Sándor (szerk.): *Nyelv, nemzet, identitás II.* Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, Debrecen, 2007. 131. o.

TAKÁCS Gergely: Big Data (adatvezérelt) elemzési módszerek alkalmazása a nemzetbiztonsági szférában. Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők – Tanulmánykötet, Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest 2019. ISBN 978-615-5585-12-8. Elérhető: <https://real.mtak.hu/105357/1/Fegyver%20n%C3%A9lk%C3%BCl%20m%C5%B1veletek%20%20%C3%A9s%20h%C3%A1tt%C3%A9rt%C3%A9nyez%C5%91ik.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 11.)

ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella: Miben segítik a nyelvi ujjnyomok a nyomozást? *Magyar Rendészet*, 2019/1. 65-75. o. DOI: 10.32577/mr.2019.1.4.

VINCZE Veronika – KICSÍ András – FÖZŐ Eszter – VIDÁCS László: A gépi elemzők kriminalisztikai szempontú felhasználásának lehetőségei. Előadás: *XVII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*, Szeged, 2021. 01. 28-29. Elérhető: <https://real.mtak.hu/150338/1/MSZNY-2021-Vincze.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 11. 05.)

VOGEL, I. – REGEV, R. – STEINEBACH, M.: Automatisierte Analyse Radikaler Inhalte im Internet. In: DAVID, K. – GEIHS, K. – LANGE, M. – STUMME, G. (szerk.): *INFORMATIK 2019. – 50 Jahre Gesellschaft für Informatik – Informatik für Gesellschaft – Konferenzbeiträge der 49. Jahrestagung der Gesselschaft für Informatik*. Kassel, 2019. 09. 23-26., 233-245. o. DOI: 10.18420/inf 2019_27

ZHANG, Tianshi – Hu, Xiaoyun – Zu, Baiyi – Dou, Xincun: A March to Shape Optical Artificial Olfactory System toward Ultrasensitive Detection of Improvised Explosives. *Advanced Photonics Research*, 2022/3. DOI: 10.1002/adpr.202200006

KÓRÉ ANDRÁS

MAGYARORSZÁG, NÉMETORSZÁG ÉS OLASZORSZÁG NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSAINAK VÁLTOZÁSAI, VALAMINT EZEK EGYES BIZTONSÁGI KAPCSOLÓDÁSAI

Tanulmányomban bemutatom Magyarországot, Németországot és Olaszországot nemzetközi fejlesztési politikáját, annak alapelveit, a támogatások földrajzi és tematikus irányait, valamint ezek egyes biztonsági és geopolitikai vonatkozásait. Az adatok és stratégiai elemek ismertetését követően azokból következtetést vonok le a három ország érdekszféráira, valamint a biztonságát befolyásoló régiókra nézve, ezzel egyben rámutatva, hogy az Európai Uniónak ugyanezek a térségek alkotják az érdekszféráit. Írásomban felhívom a figyelmet arra is, hogy a 2015-ös migrációs hullámot követően a kiinduló államoknak tekintett országok fejlesztési támogatásai megnöttek, ezzel bizonyítva, hogy a migráció kezelésének szempontja kirajzolhatja azokat a régiókat, amelyek befolyásolják az Unió biztonságát.

Kulcsszavak: nemzetközi fejlesztés, nemzetközi segélyezés, érdekszféra, donorország, recipiens országok, OECD, DAC, ODA, támogatás, helyben maradás, illegális migráció, migráció, érdekszféra

CHANGES IN THE INTERNATIONAL DEVELOPMENT GRANTS OF HUNGARY, GERMANY AND ITALY, AS WELL AS SOME OF THEIR SECURITY CONNECTIONS

In my study, I present the international development policy of Hungary, Germany and Italy, its basic principles, and the geographical and thematic directions of the grants. After presenting the data and strategic elements, I draw a conclusion from them regarding the spheres of interest of the three countries, as well as the regions that influence their security, thereby also pointing out that the same regions can form the spheres of interest of the European Union. In my article, I also draw attention to the fact that, following the migration wave of 2015, the development aid of the countries considered as starting states increased, thereby proving that the aspect of managing migration can identify the regions that affect the security of the Union.

Keywords: international development, international aid, sphere of interest, donor country, recipient countries, OECD, DAC, ODA, support, stay in place, illegal migration, migration, sphere of interest

Alábbi tanulmányom a Szakmai Szemlében 2022. XX. évfolyam 3. számában megjelent „A tagállami nemzetközi fejlesztési és humanitárius segítségnyújtási stratégiákban bekövetkező változások összehasonlítása a Hungary Helps Programmal, mint az illegális migrációra adott válaszok”¹ című tanulmány folytatása. A 2022-es írás arra kereste a választ, hogy a 2015-ös menekülthullám után az Európai Unió kiválasztott három tagállama nemzetközi fejlesztési és humanitárius tevékenységének változásai mely régiókat és országokat jelölték ki, mint az Unió lehetséges érdekszféráit vagy a biztonságuk szempontjából releváns országokat. Bemutatta Németország, Olaszország és Magyarország ilyen irányú támogatási és segélyezési tevékenységeit a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development, a továbbiakban: OECD) által nyilvántartott hivatalos fejlesztési hozzájárulás (Official Development Assistance, a továbbiakban: ODA) 2019-es és 2020-as adatai alapján. A részletes elemzést követően a három ország „migrációs” érdekszférájának meghatározására törekedtem. Akkor kimutattam, hogy az illegális migráció összefüggésében az Európai Unió közvetlen érdekszférája és biztonságát befolyásoló régiói a Közel-Kelet és Észak-Afrika, amelyek fejlődésében, békéjében és stabilitásában elsőrendűen érdekelt.

Jelen tanulmányban az OECD ODA 2021-es és 2022-es adatait elemzem, és azok eredményeként ismét meghatározom azokat a földrajzi területeket, amelyek relevánsak a fenti szempontok szerint a három országnak, valamint azok közös halmazát is megadom. A fejlesztési támogatások természetesen humanitárius célokat szolgálnak, de a megélhetési, oktatási, alapvető ellátási viszonyok javítása szükségképpen kapcsolódik az adott állam vagy terület társadalmi stabilitásához, ebből következően pedig a biztonságához is. Innen nézve a fejlesztési támogatások a támogató állam azon geopolitikai és biztonsági törekvéseit is tükrözik, hogy mely térségek stabilitását akarják erősíteni, akár azért, hogy ott nemzeti érdekű befektetések biztonságban legyenek vagy kialakulhassanak, akár azért, hogy az adott térségből rájuk közvetetten ható biztonsági kockázatokat (pld. illegális migráció, terrorizmus, fegyverkereskedelem) mérsékeljék.

A fejlesztési támogatások politikája geopolitikai szempontból a soft power/smart power szisztémában helyezhető el. Emellett a tanulmány szemléltetni fogja a támogató államok közvetlen biztonsági érintettségét is, különösen a migráció vonatkozásában. Ezzel kapcsolatban megjelenítendő, hogy a komplex biztonság korábban már magától értetődő, hogy a világ különféle pontjain lévő események biztonsági szempontból összekapcsolódnak, ahogy az is, hogy a hagyományos fegyveres védelmi és biztonsági feladatkörbe nem tartozó biztonsági szektorok is kiemelt hatással lehetnek a nemzetbiztonság egészére, sőt akár származtatott hatásként hagyományos biztonsági fenyegetést is eredményezhetnek.

¹ KÓRÉ András: A tagállami nemzetközi fejlesztési és humanitárius segítségnyújtási stratégiákban bekövetkező változások összehasonlítása a Hungary Helps Programmal, mint az illegális migrációra adott válaszok. *Szakmai Szemle*, 2022/3. 136-163. o.

Németország nemzetközi fejlesztési politikája 2021-2022

Mint azt a 2022-es hivatkozott tanulmányban kifejtettem, Németország nemzetközi fejlesztési együttműködését, támogatásait és humanitárius segítségnyújtását alapvetően az alaptörvényének a szellemisége és megfogalmazott céljai alapján végzi.

A német alkotmány kimondja, hogy „(1) Az emberi méltóság sérthetetlen. Ezek tiszteletben tartása és védelme minden állami hatalom kötelessége. (2) A német nép ezért a sérthetetlen és elidegeníthetetlen emberi jogokat vallja minden emberi közösség, a béke és az igazságosság alapjaként a világon.”² A következő 18 cikken keresztül felsorolt emberi jogok nemzeti és nemzetközi védelmét minden állampolgár és állami szerv kötelezettségévé teszi, így a külpolitika alapjait és irányait is meghatározza ezen jogok biztosítása.

A német Szövetségi Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Minisztérium (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, a továbbiakban: BMZ) 2018-ban elfogadott Entwicklungspolitik 2030 című, a fejlesztési politika stratégiai céljait megfogalmazó dokumentuma értelmében öt nagy kihívást kell kezelnie Németországnak: 1. demográfiai változások, 2. az erőforrások szűkössége, 3. klímaváltozás, 4. digitális technológia és technológiai függőség, 5. migráció.³ A felsorolt elveken túl a törvényhozás és a kormány változása is befolyásolta a támogatáspolitikát és annak gyakorlatát, mivel a 2019-es választásokon a Szociáldemokrata Párt szerezte meg a szavazatok többségét, akik a Zöldekkel koalícióra lépve alakíthattak kormányt. Mindezek együttesen határozták meg a német szövetségi állam fejlesztési és humanitárius támogatási politikáját 2020-at követően, amely érzékelhető elmozdulásokat eredményezett mind 2021-ben, mind 2022-ben. Hangsúlyozandó, hogy a német gazdasági vendégmunkás igénye mellett is kiemelt kérdés az illegális migráció, hiszen annak elharapódzásakor Németország kiemelt célterülete volt a migránsoknak, ami mellett figyelembe veendő az is, hogy mind a szélsőjobb oldali mind pedig az iszlám radikalizáció potenciális kapcsolódó fenyegetései is erősítik a biztonsági kapcsolódást és jelentőséget.

Németország a második legnagyobb donorország maradt az országok közötti összehasonlításból következtethetően: 2021-ben 32,4 milliárd amerikai dollárt, míg 2022-ben 37,5 milliárd amerikai dollárt költöttek az ODA-jellegű támogatásokra.⁴ A nemzeti össztermékhez viszonyítva ez 0,76%-ot és 0,83%-ot jelent, amely meghaladja az ENSZ 0,7%-os elvárását, ajánlását. 2016-ot követően kismértékben csökkent ugyan a fejlesztési támogatásokra szánt összeg, amely a koronavírus okozta világjárványt követő gazdasági visszaesésnek és a választási évnak volt köszönhető, ugyanakkor 2019-ben ismét elérte a kívánatos 0,76%-os szintet, amelyet követően nő az erre a célra fordított összeg abszolút összege és a GNI-hoz viszonyított százalékos értéke is.

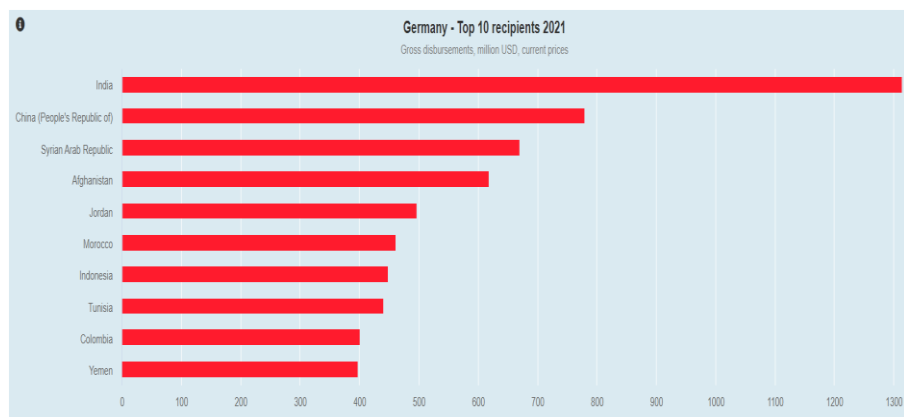
² Sz.n.: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 1. Bundesministerium der Justiz

³ Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Germany. OECDLibrary, 2024. 06. 17.

⁴ Uo.

A támogatások nagyobb része bilaterális támogatások formájában került folyósításra 2021-ben mintegy 57,2%-os arányban, míg a multilaterális szervezeteken keresztül országokhoz rendelt összegek aránya 19,3%-os volt, amely jelentős növekedést jelent a 2019-es és 2020-as évekhez képest (4,8%).⁵ Az okok között megtalálható a koronavírus elleni küzdelem, az Ukrajna és Oroszország közötti háború, valamint a klímaváltozás leküzdésére tett erőfeszítések. Elsősorban az egyenlőtlenségek csökkentését (a nők egyenlőségének kiemelt céljával), a szegénység leküzdését és az éghajlat-politika célkitűzéseinek elérését tartalmazó programok finanszírozását végezte el Németország.

A 2022. évi tanulmányomban arra kerestem a választ, hogy mely régiókat jelöli ki érdekszféraként az ország nemzetközi fejlesztési tevékenysége. Megállapítottam, hogy Németország szempontjából kiemelt régióként tekinthetünk a Közel-Keletre, azon belül is Szíriára és Törökországra. Hasonlóan emelkedő fontosságra tesz szert a Szubszaharai Afrika, mint az Európa felé irányuló migrációt kibocsátó országokat magában foglaló régió.⁶ 2021-ben a legtöbb fejlesztési támogatást fogadó államok népességük és kiterjedt földrajzi adottságuk miatt az Indiai Köztársaság és a Kínai Népköztársaság voltak, de szorosan követi őket a Közel-Kelet négy országa, amelyek együttesen több támogatást kaptak (a nemzetközi fejlesztések mintegy 10,2%-a), mint a két nagyhatalom együttesen. Az afrikai államok 24,4%-ban részesültek ebben a tekintetben, amely kontinens államai közül kiemelkedően nagyobb összeget kaptak azon országok, amelyek közvetlenül az Európába vezető migrációs útvonalon fekszenek. A Tunéziai Köztársaság és a Marokkó Királyság külön-külön duplaannyi támogatást kapott, mint a legtöbb összeget kapó állam kétszerese. (1. ábra)

1. ábra: Németország nemzetközi fejlesztési támogatásai országos bontásban (első 10 ország)⁷

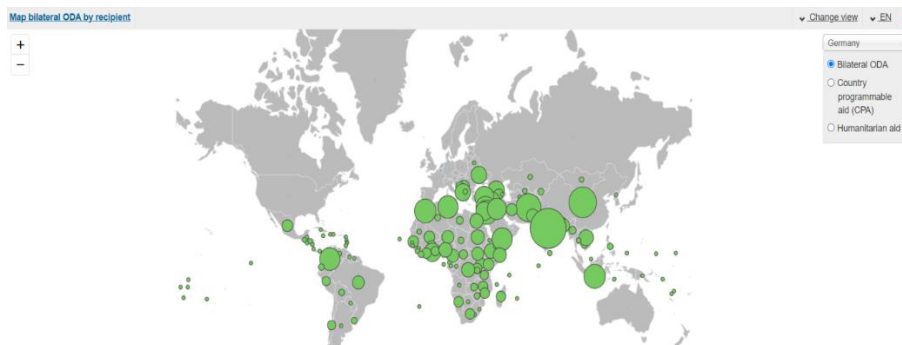
⁵ Uo.

⁶ KÓRÉ 2022.

⁷ Development Co-operation Profiles, Germany

A földrajzi és politikai szempontokat további elemzésnek alávetve megállapíthatjuk, hogy Németország számára fontos szempont volt mind 2021-ben, mind 2022-ben a törékeny államok segítése, a béketeremtés elősegítése és a konfliktusokból éppen kilábaló országok felkarolása. Ezekből következően a támogatások jelentős részét a közepes jövedelmű országok kapták, míg a 9,6%-át a legalacsonyabb jövedelmű és konfliktuszónában fekvő államok.

A Közel-Keleten kiemelt fogadóország maradt a Török Köztársaság, az Iraki Köztársaság, a Jordán Hasemita Királyság, a Libanoni Köztársaság. (2. ábra)

2. ábra: Németország fejlesztési támogatásainak földrajzi megoszlása 2021-ben⁸

Következtetések

Összességében megállapíthatjuk, hogy Németország alaptörvénye és kormánykoalíciós pártösszetétele alapjait képező elvek mentén határozta meg nemzetközi fejlesztési politikáját és támogatásainak célországait. Tematikus szempontból előnyben részesítette a klímavédelmi, a béketeremtésre és a törékeny vagy nem működő államok megsegítésére vonatkozó programokat. Németország geopolitikai szempontból kiemelten az atlanti együttműködés sikerében érdekelt, amely mellett az Oroszországhoz fűződő gazdasági együttműködés érdemel nagy figyelmet. A keleti országgal fennálló energiahordozók terén való együttműködés az orosz–ukrán háború kitöréséig a német gazdaság motorját jelentette.

Komoly kihívásokkal néz szembe jelenleg a német ipar, érdekeinek érvényesítését több feltétel mentén szükséges megosztania. Ennek megvalósítása során egyik fő szempontként kell figyelembe vennie azt a fontos biztonsági tényezőt, hogy Németország az első számú célpontja az illegális migrációnak, amely körülmény rögtön két fő irányra osztja e törekvéseket.

Földrajzi tekintetben a két legnagyobb fejlesztési támogatást felvevő ország a Föld legnépesebb két állama volt, amelyben, mondhatni klasszikus elv szerint, a gazdasági és politikai kapcsolatok megőrzésének, valamint megszerzésének lehetősége motiválta Németországot.

⁸ Uo.

A támogatások mértékét összesítve azonban megállapítható, hogy a Közel-Kelet és Észak-Afrika, mint az Európai Unió közvetlen szomszédságának országai nagyobb összeget kaptak. Ebben jelentős szerepet játszik az, hogy ezek az államok egyben migrációs útvonalon is fekszenek, amelyeken keresztülhaladva a migrációba kényszerült emberek eléri Európát. Éppen ezért a népesség és a menekülteket megtartó képességük elengedhetetlen feltétele Németország biztonságának, így nagyobb támogatásra számíthattak.

Fontos jelezni, hogy a béketeremtés a kibocsátó országokban éppen ilyen fontossággal bírt a német állam számára, hiszen annak megőrzésére, illetve helyreállítására is komoly összegeket szánt elsősorban a legnagyobb kiindulási régióknak számító szubszaharai országokban.

Németország nemzetközi fejlesztési és humanitárius politikáját, valamint gyakorlatát összességében vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az ország biztonságát leginkább befolyásoló államok a Közel-Keleten és Észak-Afrikában találhatók, ezen országok e szempontból az Európai Unió és egyben Németország kiemelt érdekszféráját jelentik.

Olaszország nemzetközi fejlesztési politikája 2021-2022

Olaszország biztonsága szempontjából az Afrika felől érkező közvetlen illegális migrációs nyomás komoly biztonsági kihívást jelent. 2024. január 30-án az Olasz-Afrika Konferencián Giorgia Meloni olasz miniszterelnök bejelentette, hogy Albániában létrehozna három nagyobb befogadóállomást a kérelmük elbírálására váró menekültek ideiglenes tartózkodásának megoldására, így közvetlenül tehermentesítve Olaszországot, és elsősorban Lampedúzia szigetét a rájuk nehezedő migrációs nyomás alól, emellett érdemes nagyobb figyelmet szentelnünk az ország nemzetközi fejlesztési politikájára, amellyel az Afrika felől érkező menekülteket akarják szülőkontinensükön tartani. Az államigazgatás és a biztonsági szervek állandó leterheltséggel küzdenek, a társadalomban feszültségeket kelt a sokszor az utcán élő migráns csoportok jelenléte, illetve a szélsőjobb oldali pártok is megerősödtek. Ugyanezen a fórumon azt is bejelentette a miniszterelnök, hogy a fő tematikus támogatási területek az oktatás és az agrárszféra lesznek. A bejelentések összehasonlítása az elmúlt évek gyakorlatával érdekes képet tár elénk az olasz nemzetközi fejlesztési tevékenység átgondoltságáról.⁹

A 2022-es tanulmányomban leírtak szerint, az olasz állam a 2019-2021 közötti időszakra meghirdetett hároméves programjában 22 országot helyezett a középpontba, amelyekből 10 a legkevésbé fejlettek közé tartozott. Ugyanez a terv tartalmazta az új, illetve megújított stratégiai elemeket is, amelyek mentén többek között a migrációs kihívások is kezelhetőbbé váltak Olaszország számára. A 2030-ig tartó időszakra vonatkozó menetrend pedig hangsúlyozza, hogy új globális kihívások és jelenségek azonosíthatók, amelyekre választ kell tudni adnia az olasz külpolitikának

⁹ Sz.n.: A \$6 billion investment in Africa's future and other key outcomes from the Italy-Africa summit, World Economic Forum, 2024. 02. 08.

is. Egyre nagyobb problémaként jelenik meg az országokon belüli és az országok közötti egyenlőtlenségek növekedése, a globális sebezhetőség fogalmának egyre összetettebbé válása és a fejlesztés, a béke és a társadalom hármasszféra összefüggései elmélyítésének, illetve a humanitárius beavatkozás politikájának szükségessége. A terv megfogalmazói észreveszik és megfogalmazzák a demográfiai nyomás és a növekvő migrációs hullámokból eredő problémákat, a környezet állapotának romlását és különösen az éghajlatváltozás eredményeként fellépő fenyegetettséget. Klasszikus biztonsági hatásokat eredményez a fejlesztések elmaradása, hiszen az adott területen a növekvő népességszám az erőforrások szűkösségével és az ellátórendszer korlátaival párosulva növeli a társadalmi feszültséget, ami erőszakhoz és radikalizációhoz vezet, ez pedig egyszerre erősíti a migrációs törekvéseket, a nemzetközi terrorizmus kockázatait, illetve a nemzetközi befektetések bizonytalanságát, amelyek együttesen geopolitikai hatáshalmazt jelentenek, amire az európai államoknak is reagálnia kell. A fentieknek megfelelően a 2019 bilaterális Country Programmable Aid (a továbbiakban: CPA) programjában Olaszország az ODA 33,6%-át a menekültek ellátására költötte országán belül, 30,3%-át pedig közvetlen humanitárius és élelmiszersegélyre fordította. Kétoldalú hivatalos fejlesztéstámogatása elsősorban Afrikára és a Közel-Keletre összpontosult. Afrikának 426,2 millió amerikai dollárt, a Közel-Keletnek pedig 137,7 millió amerikai dollárt utaltak ki, ami a bruttó kétoldalú ODA 29,8, illetve 7,3 százaléka. Ázsiának 104,3 millió amerikai dollárt fizettek ki. Afrika volt a fő regionális kedvezményezettje Olaszország multilaterális szervezeteknek szánt hozzájárulásainak is. A top 10 fogadó ország kapta a teljes összeg 23,2%-át, közöttük a Gázai övezet és Nyugati Part, Tunézia, Törökország, Afganisztán, Etiópia, Libanon, Mozambik, Egyiptom, Szomália és Szudán. Mindezen adatokból kiolvasható volt, hogy Olaszország első számú érdekszférája Afrika északi része, beleértve a Szubszaharai régiót is.¹⁰

Olaszország teljes hivatalos nemzetközi fejlesztési támogatása 6,5 milliárd amerikai dollár volt a 2022-es évben, amely 15,8%-os növekedést jelent a GNI-hoz viszonyított százalékos arányokat vizsgálva, tekintve, hogy 2021-ben 0,29%-ot, 2022-ben pedig 0,32%-ot szánt ugyanezen területre.¹¹ Az összegek növekedését részben magyarázza a 2021-2023 közötti időszakra elfogadott hároméves programterv is.¹² A dokumentum alapján 20 kiemelt országra összpontosít Olaszország, amelyek közül 10 a legkevésbé fejlett országok közé tartozik. A 2018-2021-es időszakhoz hasonlóan a támogatott országok többsége és a támogatások legnagyobb volumene az afrikai kontinensre korlátozódik. A második helyre a Karib-térség sorakozott fel, azon belül is Kuba, valamint El Salvador kapták a legjelentősebb támogatásokat, a harmadik és szintén kiemelt régió továbbra is a Közel-Kelet. 2021-ben Afrikának 1,2 milliárd amerikai dollárt, Latin-Amerikának és a Karib-térségnek pedig 178,6 millió amerikai dollárt juttattak, ami a bruttó kétoldalú ODA 44,3, illetve 6,6 százaléka.¹³ A Közel-Keletre 168,1 millió amerikai dollár (6,3%) érkezett.

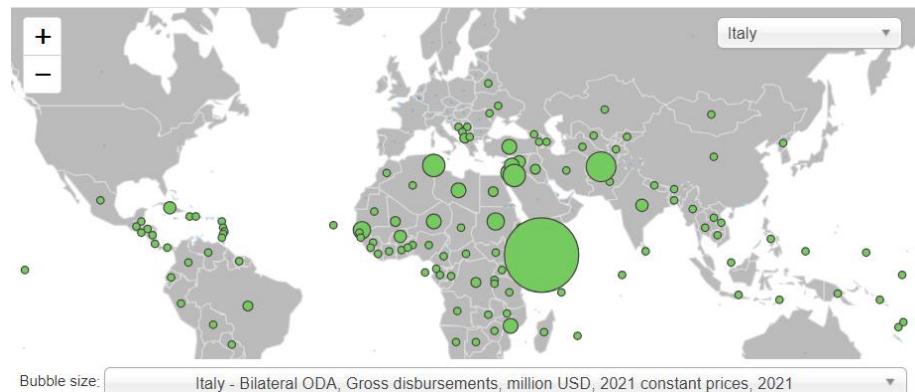
¹⁰ Sz.n.: OECD Development Co-operation Peer Reviews: Italy 2019. OECD, 2019. 11. 18.

¹¹ Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Italy. OECDLibrary, 2024. 06. 17.

¹² Sz.n.: International Development Cooperation Three-Year Programming and Policy Planning Document 2021-2023.

¹³ Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Italy.

Afrika volt a fő regionális kedvezményezettje Olaszország multilaterális szervezeteknek szánt hozzájárulásainak is. (3. ábra) Ugyancsak a terv részeként Olaszország tovább növelte az egyenlőtlenségek csökkentésére, a szegénység megszüntetésére szánt támogatásait a multilaterális szervezeteken keresztül.

3. ábra: az olasz nemzetközi fejlesztések földrajzi megoszlása¹⁴

További fontos változást jelent Olaszország külpolitikájában és nemzetközi fejlesztési támogatási gyakorlatában, hogy 2022-ben megalkották a fenntartható fejlődést szolgáló politikák koherenciájáról szóló nemzeti cselekvési tervet.¹⁵ A terv értelmében a biológiai sokféleség megóvása, a környezetvédelem és az elsivatagosodás elleni küzdelem kiemelt támogatási irányt jelent az ország külkapcsolataiban. A 3. ábrán megfigyelhetjük, hogy azon afrikai országok, amelyek érintettek a Szahara terjeszkedésében, jelentősebb fejlesztési támogatást kaptak a megelőző, 2019-2021-es időszakhoz képest. Ennek megfelelően az erre szánt tematikus támogatások nagy arányt képviselnek a kétoldalú támogatási együttműködések között, 2021-ben 18,6%, 2022-ben 43,7% voltak ezek az arányok.

A regionális bontást tovább elemezve megfigyelhetjük, hogy Olaszország a nemzetközi fejlesztési támogatásainak 38,6%-át a legkevésbé fejlett országoknak, illetve részben ezeket átfedve a törekény vagy komoly működési problémákkal küzdő országoknak szánta, ezzel is hozzájárulva ezen országok stabilitásmegőrzési törekvéseihez. Utóbbi támogatás elérte az 1,1 milliárd amerikai dollárt.¹⁶ Fontos adat, hogy ezen támogatások 13%-át humanitárius segély formájában adta át a rászoruló államoknak, amelynek részét képezik a konfliktusmegelőzésre és békemegőrzésre szánt összegek is. A 4. ábrát összehasonlítva a 2018-2021-es adatokkal láthatjuk, hogy Olaszország nem tartja következetesen a támogatási politikájának kontinuitását, hiszen a leginkább támogatott országok listája jelentősen átalakult.

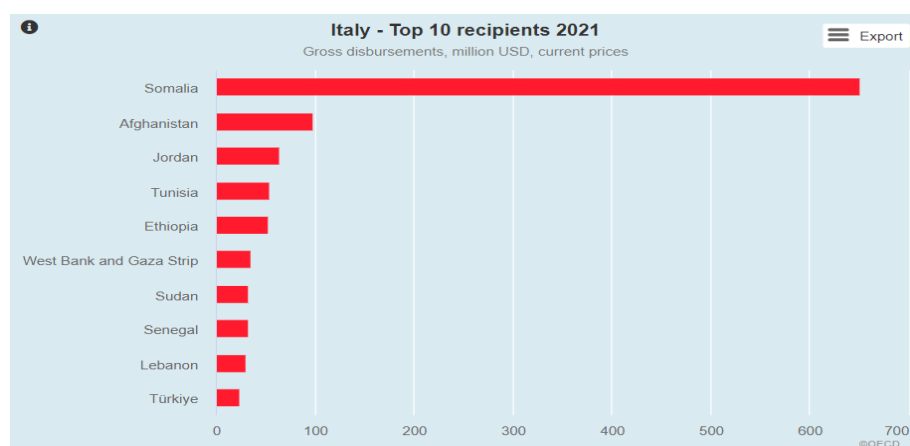
¹⁴ Uo.

¹⁵ Sz.n.: Italy's National Action Plan for Policy Coherence for Sustainable Development. OECD, 2022.

¹⁶ Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Italy

Kevesebb összeget juttatott Tunéziának, Etiópiának, Törökországnak, a Gázai övezetnek, míg Szomália nemcsak megjelent a térképen, hanem messze a legtöbb támogatást kapta az összes támogatott ország közül. Az okok között fellelhetjük azt az olasz tapasztalatot, hogy az országot elérő illegális migráció legnagyobb kibocsátó országa Szomália, tehát a legtöbb illegális bevándorló, aki a Fekete-tengeren keresztül érkezik, szomáli. Ugyanakkor érdemes hangsúlyozni, hogy a listán szereplő 10 ország (Törökországot kivéve) komoly működési és biztonsági kihívásokkal küzd magas terrorfenyegetettséggel, illetve Etiópia esetében polgárháborúval is kiegészülve. Olaszország a biztonsága és geopolitikai látásmódja szempontjából a földközi-tengeri térség és Észak-Afrika, ezáltal pedig a földközi-tengeri migrációs útvonal is egyértelműen kulcsterület. Ez pedig a fejlesztési támogatási politika mélyebb biztonsági vonatkozásaira is rávilágít a számok alapján.

Azon kevés nyugati országok közé tartozik az olasz állam, akik nagykövetséget tartanak fenn Afganisztánban, így a NATO kivonulását követően is érthető a magas fejlesztési támogatás mértéke.

4. ábra: Olaszország nemzetközi fejlesztési támogatásainak országos megoszlása¹⁷

Következtetések

Olaszország nemzetközi fejlesztési politikájában kevesebb kontinuitás tapasztalható, mint Németország esetében, az állandó és a 2015-2022 közötti időszak biztos irányait a környezetvédelem és az afrikai kontinens kiemelt támogatása jelentik. Mind 2018-2021 között, mind 2021-2023 között afrikai országok kapták a legnagyobb támogatási összegeket, azon belül is az elsivatagosodással küzdő és migrációt kibocsátó országok állnak a listák élén.

¹⁷ Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Italy

A klíma- és környezetváltozás jelentős hatással van az érintett országok gazdaságára és stabilitására vonatkozóan is, így ezen országok stabilitása, törekénységük csökkentése a lakosság helyben maradását elősegítő programoknak is tekinthetőek.

A fejlesztési támogatások olyan országokra irányulnak jelentős mértékben, amelyek stabilitási problémái az olasz biztonsági érdekeket jelentősen érintik, így a fejlesztési támogatási politika alakítása feltehetően közvetlen kapcsolódással bír a geopolitikai reagáláshoz.

Összességében megfigyelhetjük, hogy Olaszország észrevette, hogy a Földközi-tengeren Afrikából érkező menekültek legnagyobb része a rosszá váló gazdasági környezet, a mezőgazdaság rossz teljesítőképessége és az országok működésképtelensége elől menekül el, így ezek csökkentésére, orvoslására tesz erőfeszítéseket. A támogatott országok listája, illetve a támogatási térkép egyértelműen kijelöli, hogy az ország számára első számú érdekszféra az állam biztonságát befolyásoló régió Nyugat-Afrika és részben Észak-Afrika.

Magyarország nemzetközi fejlesztési politikája 2021-2022

Magyarország vonatkozásában a 2020-as tanulmányomban egy rövid történeti áttekintést követően ismerttettem „A magyar Kormány Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési Stratégiája a 2020-2025 közötti időszakra”¹⁸ (a továbbiakban: NEFE 2025) című dokumentum fontosabb célkitűzéseit, a Hungary Helps Program (a továbbiakban: Program) alapelveit és statisztikáját, illetve az ország nemzetközi fejlesztési és humanitárius segítségnyújtási támogatásainak összegeit. Tekintettel arra, hogy az alábbiakban a 2021-es és a 2022-es évekre vonatkozóan közreadom ezen kategóriákba tartozó adatokat, szükségesnek érzem megismételni röviden a fenti programok alapelveit.

Fontos jogszabályi környezetváltozást jelent, hogy a Nemzetközi fejlesztési együttműködésről és nemzetközi humanitárius segítségnyújtásról szóló 2014. évi XC. törvényt és a mellette párhuzamosan létező, a Hungary Helps Programról szóló 2018. évi CXX. törvényt felváltotta a két jogszabályt egyesítő 2023. évi LXXXIX. törvény a Hungary Helps Programról. Az új jogszabály világossá teszi a magyar kormány azon szándékát, amelynek értelmében minden, a DAC-jogosult országok részére nyújtott támogatás a Program keretében legyen kommunikálva, illetve, hogy a területért felelős miniszter kötelessége a nemzetközi fejlesztési, humanitárius és a helyben maradáshoz elősegítő támogatások koordinálása, nyilvántartása. „(2) A Program magában foglalja – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – Magyarország minden olyan intézkedését, amely a hivatalos fejlesztési támogatás részét képezi, és amelyről a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet Fejlesztési Támogatási Bizottsága részére jelentés készül.”¹⁹

¹⁸ Sz.n.: A magyar Kormány Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési Stratégiája a 2020 és 2025 közötti időszakra.

¹⁹ 2023. évi LXXXIX. törvény a Hungary Helps Programról.

A jogszabály alapelveit összehasonlítva a Program 2017-től tartó időszakával, jelentős eltéréseket nem mutathatunk ki. A négy alapvető segélyezési elv mellett (pártatlanság, semlegesség, emberiség, függetlenség) hangsúlyozza a szolidaritását azon közösségek iránt, amelyek humanitárius válsággal néznek szembe, elkötelezett a globális kihívások kezelése, a béke és biztonság megteremtése és fenntartása, valamint a fenntartható gazdasági fejlődés biztosítása iránt. Fontos eleme a törvénynek, a Programnak és a támogatások irányának, hogy a magyar emberek biztonságának védelmében hozzá kell járulni az Európára nehezedő migrációs nyomás csökkentéséhez és megelőzéséhez.

A törvény rávilágít, hogy a világ több pontján a vallásszabadság, mint alapvető emberi jog biztosítása a béke és a biztonság alapja. Megfogalmazza a fenntartható fejlődés fontosságát, rámutat a béketeremtés, a konfliktusmegelőzés és a humanitárius segítségnyújtás közötti kapcsolatokra, nagy hangsúlyt fektet a veszélyeztetett közösségek közvetlen és helyben történő támogatására, a helyi igényekre való reagálásra, amellyel elérhetőnek tartja ezen közösségek helyben maradását, illetve szülőföldjükre való visszatérésüket.

A törvény ugyanakkor hatályban hagyja a NEFE 2025 stratégiát, amelynek legfontosabb célkitűzései a migráció és a klímaváltozás egyre súlyosabb kihívásaira való reagálás, valamint a legkevésbé fejlett országok (LDC) igényeinek a kielégítése. A stratégia továbbá rögzíti, hogy nélkülözhetetlen a globális felelősségvállalás, illetve, hogy az illegális migrációs kihívások felerősödésével a nemzetközi fejlesztési együttműködés kiemelt kapcsolati eszközzé vált az elvándorlást kiváltó okok helyben történő kezeléséhez.²⁰ A legfontosabb célkitűzések mutatják, hogy a stratégia megfogalmazza a migráció és a kibocsátó államok működésképtelensége közötti kapcsolatot, a fejlesztések prioritásait a harmadik országok instabillá válásának megelőzése, a nemzetközi stabilitás, béke, biztonság és demokratikus berendezkedést erősítő intézményi és humán kapacitások fejlesztései jelentik.

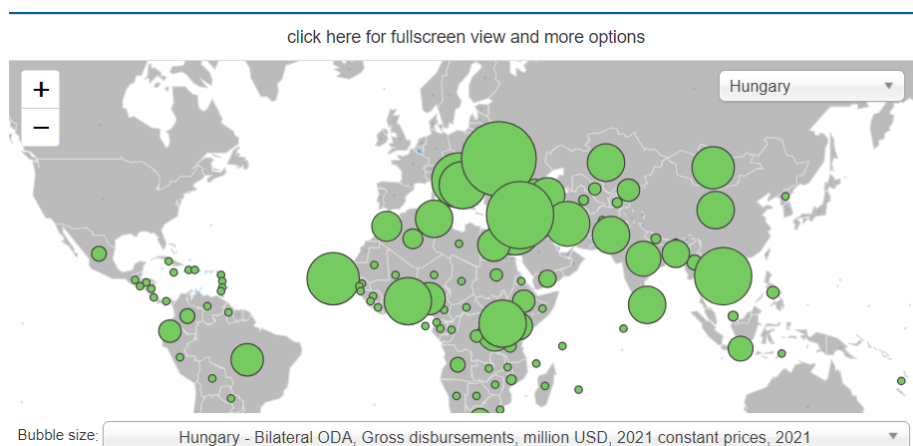
Magyarország nemzetközi fejlesztési és humanitárius támogatásainak statisztikája, a Hungary Helps Program eredményei

A többször hivatkozott tanulmányomban kimutattam, hogy 2019-ben az ország támogatásainak mértéke meghaladta a 316,7 millió amerikai dollárt. Magyarország ugyanakkor 2020-ban összesen 110 fejlődő országnak nyújtott fejlesztési támogatást 571 projekt keretében 168,76 millió dollár értékben, 47,2 millió dollár értékben pedig humanitárius segítséget nyújtott. A Program keretében – 2016. évi létrehozása óta – Magyarország kormánya, 85 humanitárius és rehabilitációs projektet támogatott 29 országban 40,5 millió dollár értékben. A helyben való boldoguláshoz szükséges alapvető feltételek megteremtésének köszönhetően eddig az időpontig közvetlenül 250 000, közvetve megközelítőleg 1 500 000 ember számára vált lehetővé, hogy szülőföldjére visszatérjen, illetve hazájában maradjon.²¹

²⁰ Sz.n.: A magyar Kormány Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési Stratégiája a 2020 és 2025 közötti időszakra.

²¹ KÓRÉ 2022.

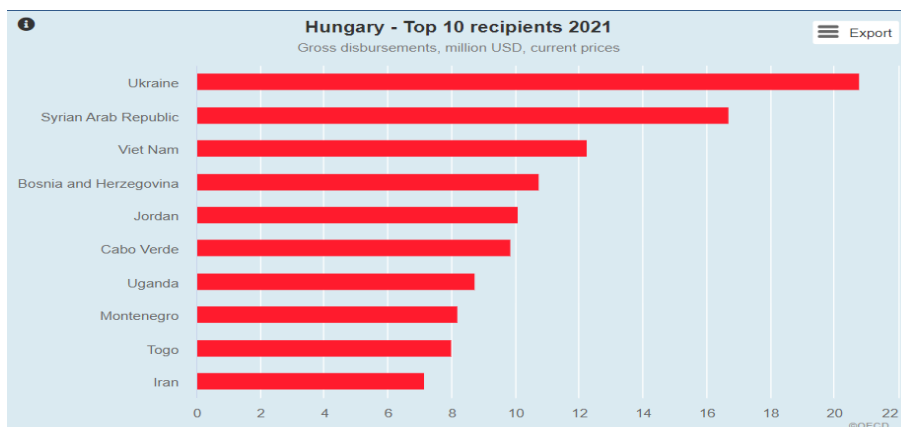
Magyarország 2021-ben 454,85 millió amerikai dollárt fordított a nemzetközi fejlesztési együttműködés keretében az ODA-ra jogosult fejlődő országok megsegítésére, amely 0,29%-os arányt jelent a GNI-hoz viszonyítva. A nemzetközi fejlesztési támogatások regionális eloszlásában 2021-ben Afrika 62,03 millió amerikai dollár, a válságok által leginkább sújtott Közel-Kelet 53,19 millió amerikai dollár, Délkelet-Ázsia 34,87 millió amerikai dollár támogatást kapott. Az ország közvetlen szomszédságában lévő, ebből következően is biztonságát befolyásoló régiókként Kelet-Európa 30,82 millió dollárt, valamint a Nyugat-Balkán 26,89 millió amerikai dollárt kaptak. (5. ábra)

5. ábra: Magyarország nemzetközi fejlesztési támogatásainak a földrajzi megoszlása²²

A fenti térkép alapján és a fejlesztési támogatások országonkénti bontásában is jól megfigyelhető, hogy Magyarország elsősorban a szomszédságpolitikájában és a migrációt kibocsátó országok támogatásában aktív, utóbbit a lakosság helyben tartását célzó politikája okán tartja magas értéken. A leginkább támogatott országok a többfajta kihívással küzdő Balkán-félsziget és az Oroszországgal háborúban álló Ukrajna. További kiemelt támogatott ország Szíria, amely ország a Közel-Kelet legnagyobb menekülteket kibocsátó állama. A szubszaharai országok támogatása is illik a helyben segítség politikájába, mivel az afrikai kontinens országai közül ezekből indul ki a legtöbb migráns. (6. ábra)

²² Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Hungary. OECDiLibrary, 2024. 06. 17. 148

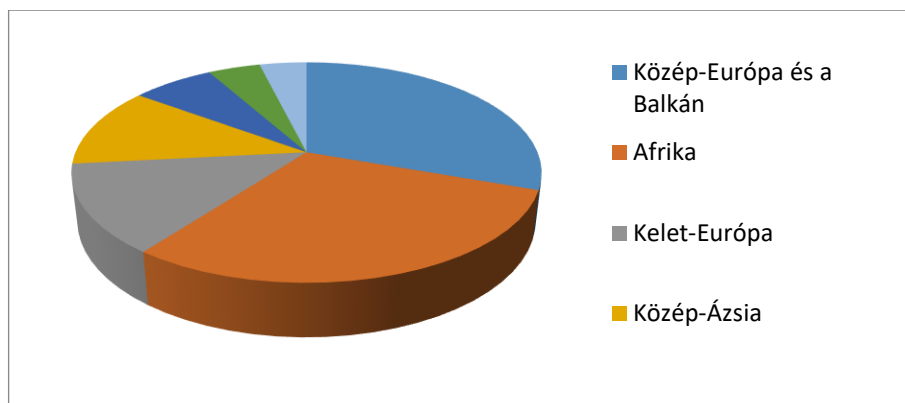
6. ábra: Magyarország nemzetiközi fejlesztési támogatásai országos bontásban²³

Magyarország 2022-ben összesen 85 fejlődő országnak nyújtott fejlesztési támogatást 584 projekt keretében. A nemzetközi fejlesztési támogatások regionális eloszlásában 2022-ben Kelet-Európa 69,58 millió amerikai dollár, Nyugat-Balkán 45,33 millió amerikai dollár, Afrika 31,25 millió amerikai dollár, a Közel-Kelet 28,66 millió amerikai dollár, valamint Délkelet-Ázsia 23 millió amerikai dollár összegű támogatást kaptak.²⁴

Magyarország kormánya 2021. évi humanitárius segítségnyújtási tevékenységének keretében az egyes minisztériumokon, valamint partnerszervezeteken keresztül 18 096 991 263 forint értékű támogatást nyújtott természeti és ember okozta katasztrófák áldozatainak megsegítésére, valamint a koronavírus-járvány elleni védekezésre. A segélyezés fő fókuszterülete Afrikában a legelmaradottabb, valamint az üldöztetést szenvedő közösségek felzárkóztatása, Közel-Keleten a háborúk által sújtott társadalmi csoportok helyben maradásának elősegítése, míg globálisan a természeti katasztrófák áldozatainak megsegítése volt. (7. ábra)

²³ Uo.

²⁴ Jelentés a Kormány részére Magyarország 2022. évi nemzetközi fejlesztési tevékenységéről című dokumentum alapján saját szerkesztés.

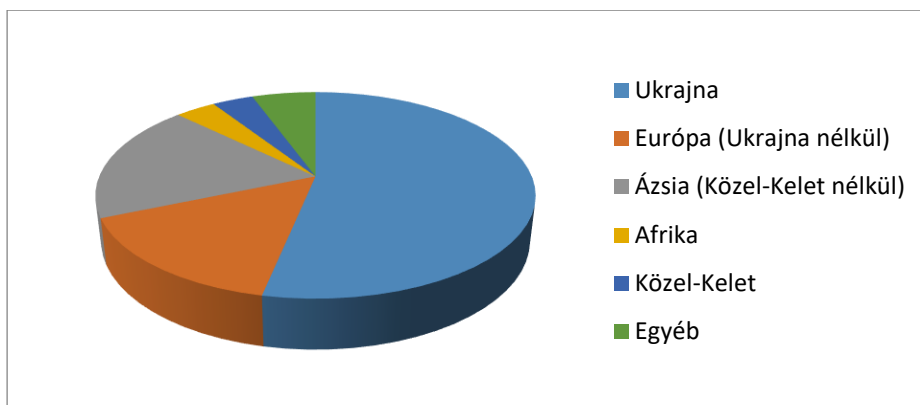

7. ábra: Magyarország humanitárius segítségnyújtása²⁵

<i>Közép-Európa és a Balkán:</i>	<i>18 157 000 USD</i>
<i>Afrika:</i>	<i>17 832 000 USD</i>
<i>Közép-Ázsia:</i>	<i>7 030 000 USD</i>
<i>Kelet-Európa:</i>	<i>7 793 000 USD</i>
<i>Közel-Kelet:</i>	<i>4 035 000 USD</i>
<i>Távol-Kelet és Dél-Ázsia:</i>	<i>2 561 000 USD</i>
<i>Egyéb:</i>	<i>699 000 000 USD</i>

Magyarország Kormánya 2022. évi humanitárius segítségnyújtási tevékenységének keretében 16 135 022 000 forint értékű támogatást nyújtott természeti és ember okozta katasztrófák áldozatainak megsegítésére, valamint az egyéb humanitárius tevékenységekre. (8. ábra)

²⁵ Jelentés a Kormány részére Magyarország 2021. évi nemzetközi humanitárius tevékenységéről című dokumentum alapján saját szerkesztés.

8. ábra: 2022. évben megvalósult humanitárius segítségnyújtás régiós bontásban²⁶

Ukrajna:	28 355 000 USD
Európa (Ukrajna nélkül):	8 202 960 USD
Ázsia:	9 900 000 USD
Afrika:	1 900 000 USD
Közel-Kelet:	1 920 000 USD
Egyéb:	2 970 000 USD

Részkövetkeztetések

Magyarország jelentős jogszabályi és szervezeti átalakítást hajtott végre annak érdekében, hogy hatékonyan tudja végezni a nemzetközi fejlesztési és humanitárius segítségnyújtási tevékenységét. A koronavírus-járvány okozta gazdasági nehézségek leküzdését követően az ország növelni tudta a hivatalos fejlesztési támogatási volumenét a GNI-hoz viszonyított arány 0,29%-ára. Támogatásainak legnagyobb részét olyan projektekre szánta, amelyek a migrációt megelőző, a lakosságot helyben tartó programoknak minősülnek, elsősorban az oktatásra és az egészségügyre koncentrált. A földrajzi fókuszterületeket vizsgálva határozottan megfigyelhető ugyanezen célkitűzés következetes középpontban tartása, hiszen a legnagyobb recipiens országok egyrészt a közvetlen szomszédságában lévő migrációs útvonalon fekvő nyugat-balkáni államok és a háború sújtotta Ukrajna, amely országokon áthaladva jelentős migrációs nyomás nehezedik mind Magyarországra, mind az Európai Unióra. Ugyancsak kiemelten támogatott országok a közel-keleti országok, azon belül első helyen Szíria, amelyek migrációt kibocsátó országok. A szubszaharai országok szorosan követik a fenti államokat a támogatás befogadása tekintetében. Megállapíthatjuk, hogy Magyarország számára első számú érdekszféra és a biztonságát befolyásoló régió Kelet-Európa (beleértve a Balkánt) és a Közel-Kelet, míg másodsorban a Szubszaharát tekinti kiemelt térségnek biztonsága szempontjából.

²⁶ Jelentés a Kormány részére Magyarország 2022. évi nemzetközi humanitárius tevékenységéről című dokumentum alapján saját szerkesztés.

Összegzett következtetések

Németország, mint a Föld második legnagyobb donorországa szerteágazó támogatási politikát valósított meg mind a támogatások tematikáját, mind a földrajzi területeket tekintve. Legfőbb célkitűzései közé a klímavédelem és a szegénység elleni küzdelem tartozik. A recipiens országok körét vizsgálva az is megfigyelhető, hogy minél közelebb esik az Európai Unióhoz egy állam, annál inkább számíthat Németország segítségére. Kelet-Európa (azon belül is Ukrajna), az észak-afrikai országok és a Közel-Kelet országai jelentős összegeket használhattak fel a 2021-es és 2022-es években. Olaszország kevesebb összegből fókuszáltabb támogatási politikát valósított meg, elsősorban a környezet védelmére, azon belül az elsivatagosodás elleni küzdelemre és a szegénység elleni küzdelemre, valamint a törékeny államok stabilizálására összpontosított. Régiós bontásban vizsgálva a támogatásokat, ki kell emelnünk a szubszaharai és a közel-keleti térséget, amelyek migrációt kibocsátó térségek, és amelyeknek a legnagyobb összegeket szánta az ország az elmúlt időszakban. Magyarország, mint a migrációs útvonalon fekvő Európai Unió ország ugyancsak a migráció megelőzését, kezelését helyezte előtérbe, tekintettel arra, hogy a közvetlen szomszédságából érkeznek nagy számban menekültek. Ezen túl az ország politikájában fontos elemként szerepel a lakosság helyben tartásának célkitűzése, így támogatásainak fókusza is arra irányult, hogy azon országok, amelyekből kiindulnak a migrációs hullámok, a fejlesztések eredményeképpen lakható hely maradjon vagy legyen újra. Összességében megállapíthatjuk, hogy mind a három ország számára első számú érdekszféraként és az Európai Unió biztonságát befolyásoló régióként jelenik meg Kelet-Európa, a Közel-Kelet és Szubszahara térsége.

Felhasznált irodalom:

Jelentés a Kormány részére Magyarország 2021. évi nemzetközi humanitárius tevékenységéről című dokumentum alapján saját szerkesztés

Jelentés a Kormány részére Magyarország 2022. évi nemzetközi fejlesztési tevékenységéről című dokumentum alapján saját szerkesztés

Jelentés a Kormány részére Magyarország 2022. évi nemzetközi humanitárius tevékenységéről című dokumentum alapján saját szerkesztés

KORÉ András: A tagállami nemzetközi fejlesztési és humanitárius segítségnyújtási stratégiákban bekövetkező változások összehasonlítása a Hungary Helps Programmal, mint az illegális migrációra adott válaszok. *Szakmai Szemle*, 2022/3. 136-163. o.

Sz.n.: A \$6 billion investment in Africa's future and other key outcomes from the Italy-Africa summit, World Economic Forum, 2024. 02. 08. Elérhető: <https://www.weforum.org/agenda/2024/02/italy-africa-summit-outcomes/> (Letöltés ideje: 2024. 02. 09.)

Sz.n.: A magyar Kormány Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési Stratégiája a 2020 és 2025 közötti időszakra. Elérhető:

<https://nefe.kormany.hu/download/f/61/b2000/NEFE2025%20-%20Strat%C3%A9gia.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 06. 06.)

Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Germany. OECDiLibrary, 2024. 06. 17.

Elérhető: https://www.oecd-ilibrary.org/development/development-co-operation-profiles_0079f636-en (Letöltés ideje: 2022. 04. 26.)

Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Hungary. OECDiLibrary, 2024. 06. 17.

Elérhető: https://www.oecd-ilibrary.org/development/development-co-operation-profiles_a80b014d-en (letöltés ideje: 2024. 02. 09.)

Sz.n.: OECD Development Co-operation Peer Reviews: Italy 2019. OECD, 2019. 11. 18.

Elérhető: <http://www.oecd.org/dac/oecd-development-co-operation-peer-reviews-italy-2019-b1874a7a-en.htm> (Letöltés ideje: 2024.02.09.)

Sz.n.: Development Co-operation Profiles, Italy. OECDiLibrary, 2024. 06. 17. Elérhető:

https://www.oecd-ilibrary.org/development/development-co-operation-profiles_37f92091-en (Letöltés ideje: 2024.02.09.)

Sz.n.: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 1. Bundesministerium der Justiz, é.n. Elérhető: http://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_1.html (Letöltés ideje: 2022. 04. 26.)

Sz.n.: International Development Cooperation Three-Year Programming and Policy Planning Document 2021-2023. Elérhető: <https://www.esteri.it/wp-content/uploads/2022/07/Programming-and-policy-planning-document-2021-2023.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 02. 09.)

Sz.n.: Italy's National Action Plan for Policy Coherence for Sustainable Development.

OECD, 2022. Elérhető https://www.oecd.org/en/publications/italy-s-national-action-plan-for-policy-coherence-for-sustainable-development_54226722-en.html (Letöltés ideje: 2024. 02. 09.)

2023. évi LXXXIX. törvény a Hungary Helps Programról. Elérhető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2300089.tv> (Letöltés ideje: 2024. 01. 30.)

A HIBRID FENYEGETÉSI ESZKÖZTÁR EGYES BÉKEMŰVELETI ÉS JOGI KOCKÁZATAI

A tanulmány a hibrid fenyegetési eszköztár természetére, különösen infokommunikációs vonatkozásaira fókuszál. E körben arra törekszik, hogy rámutasson a hibrid scénáriókban rejlő komplex fenyegetések kezelésének intézményi és szabályozási vonatkozásaira is, illetve, hogy a köztudatban terjedő átfogó dezinformációs kampányok képzete mellett megvilágítsa azt is, hogy ez az eszközrendszer hogyan válik a hagyományos védelmi és biztonsági kihívások részévé. A szerzők célja, hogy az elméleti és rendszerező megközelítés mellett egy konkrét magyar békeműveleti vonatkozással is rávilágítsanak az információs műveleti tevékenységek jelentőségére és sajátosságaira. További cél, hogy az elméleti és a gyakorlati megközelítésmód együtteséből a tanulmány a jövőre nézve további kutatási, tapasztalatfeldolgozási célokat tudjon azonosítani.

Kulcsszavak: hibrid fenyegetés, komplex biztonság, információs műveletek, védelmi és biztonsági rendszer, békeműveletek

SOME PEACEKEEPING OPERATIONAL AND LEGAL RISKS OF THE HYBRID THREAT TOOLKIT

The paper focuses on the nature of the hybrid threat toolkit, in particular its info-communication aspects. It also seeks to highlight the institutional and regulatory implications of addressing the complex threats inherent in hybrid scenarios. It is important to shed light on how this toolbox is becoming part of traditional defence and security challenges, in addition to the public perception of comprehensive disinformation campaigns. In addition to a theoretical and systematic approach, the authors aim to highlight the significance and specificities of information operations activities with a concrete Hungarian peacekeeping operations context. A further aim is that the combination of theoretical and practical approaches will enable the study to identify further research and experience-processing goals for the future.

Keywords: hybrid threat, complex security, information operations, defence and security system, peace operations

¹ ORCID-azonosító: 0000-0003-2918-5267

Bevezetés

A modern infokommunikáció és annak a tömeges és a világ jelentős részén érezhető kiterjedése jelentős mértékben átalakította az emberek információfogyasztási szokásait. Ez a változás egyértelműen befolyásolja a társadalmi és állami rendszerek működését, a hálózatok alakulását.² Ennek a folyamatnak rendkívüli biztonsági hatásai is vannak, hiszen a hibrid fenyegetések valódi újdonságát és átütő jellegét pontosan a modern technológiai környezet adja,³ hiszen ez alapjaiban formálja át az információ terjedését és vele a társadalmi működést is. Az információs tér decentralizáltsága és kontrollálási korlátai nem csak szabadságot jelentenek, hanem rugalmas, nagy hatóképességű és a hagyományos konfliktusos szembenállás eszközeinél lényegesen költséghatékonyabb megoldási lehetőségeket arra, hogy az adott állam és társadalom érdekeivel ellentétben álló szereplők destabilizáló behatást gyakoroljanak az adott közösségre.

Ezt a témakört a hibrid fenyegetések komplexitásában hajlamosak vagyunk egy többszintű és rendszerek felől történő megközelítéssel kezelni, ami egyik oldalról helyénvaló. A hibriditás újszerűsége, karakterisztikája, biztonsági szektorokon átívelő jellege, illetve komplex reagálása is szükségessé teszi ezt a fajta perspektívát. A jelenség mélyebb megértéséhez azonban legalább ennyire fontos a konkrét tapasztalatok feldolgozása, illetve katonai terminológiával élve a harcászati megközelítés alkalmazása, építve persze a stratégiai aspektus alapvetéseire akár azok megerősítése, akár azok cáfolása érdekében.

A hibrid fenyegetések témaköre, tipológiája és reagálási megoldásai is egyre jobb feldolgozottságnak örvendenek az absztrakció, illetve a szakpolitikai–stratégiai rendezés szintjén.⁴

² Vö.: BARABÁSI Albert-László: *A hálózatok tudománya*. Libri Kiadó, Budapest, 2016.; BARABÁSI Albert-László: *Behálózza*. Libri Kiadó, Budapest, 2020.; KELEMEN Roland – NÉMETH Richárd: *Társadalmi hálózatok és reziliencia*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022/13.

³ Vö.: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: A közösségimédia-platformok és a hibrid konfliktusok kapcsolata. *In Medias Res*, 2022/1. 96-108. o.

⁴ Ennek fontos motorja a Helsinkiben működő The Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, amely a NATO és az EU szakosított és döntéshozó szerveivel is szorosan együttműködik. Ez a szervezet számos publikációval és elemzéssel adja példáját a komplex és stratégiai megközelítés mellett a tematikus vizsgálódás fontosságának is. Példaként lásd: GIANNOPOULOS, Georgios – SMITH, Hanna – THEOCHARIDOU, Maranthi: *The Landscape of Hybrid Threats. A Conceptual Model*. Public Version. European Union – Hibrid CoE, Luxembourg, 2021. 02. 05.; AHO, A. – ALONSO VILLOTA, M. – GIANNOPOULOS, G. – JUNGWIRTH, R. – LEBRUN, M. – SAVOLAINEN, J. – SMITH, H. – WILLKOMM, E.: *Hybrid Threats. A Comprehensive Resilience Ecosystem*. Hybrid CoE, Luxembourg, 2023. 04. 20.; SAVOLAINEN, Jukka: *Hybrid Threats and Vulnerabilities of Modern Critical Infrastructure – Weapons of Mass Disturbance (WMDi)?* Hybrid CoE, Helsinki, 2019. 11. 22.; BAY, Sebastian: *Countering hybrid threats to elections: From updating legislation to establishing collaboration networks*. Hybrid CoE, Helsinki, 2024. 03. 19.; KALENSKÝ, Jakub – OSADCHUK, Roman: *How Ukraine fights Russian disinformation: Beehive vs mammoth*. Hybrid CoE, Helsinki, 2024. 01. 24.

Ezt a feldolgozottságot nagyban segíti az újdonság szempontjából kiemelkedő területek iránti fokozott elemzői-kutatói érdeklődés, különösen a létfontosságú rendszerekkel szembeni fellépés,⁵ a kiberbiztonság,⁶ illetve a reziliencia⁷ terén. A konkrét gyakorlati tapasztalatok – az adott érdeksérelem szenzitivitásával összekapcsolódva – már korlátozottabb nyilvánosságot kapnak, illetve sokkal jellemzőbben jelennek meg úgy a kommunikációs reagálás, mint a nyilvános elemzés tekintetében. Fontos azonban, hogy a szakmai–tudományos diskurzust kiegészítsük ilyen konkrétumokra is irányuló elemzésekkel, hiszen azok hasznosíthatósága a szorosabb kötődések miatt is jelentősebb, mint az elvont, példálózó, absztrakt esetek működésbe való beépítése.

Jelen tanulmány célja ezek tükrében a hibrid fenyegetési keretekre való kitekintés, és a rendszerszintű, illetve feladatspecifikus jogi kockázatok áttekintése után konkrét harcászati szintű – békemissziós – tapasztalatokkal összekapcsolva segíteni a problémakör megértését.

⁵ Lásd: MÓGOR Judit – ANGYAL István: A létfontosságú rendszerek védelmére vonatkozó szabályozás fejlesztése. *Scientia et Securitas*, 2022/3. 118-125. o.; SZÁDECZKY Tamás: Az ellátórendszerek kiberbiztonsági kitettsége napjainkban, különös tekintettel a vízközmű-infrastruktúrára. Military and Intelligence CyberSecurity Research Paper, 2023/5.; VIKMAN László: A közműszolgáltatások és a reziliencia egyes kérdései, különös tekintettel a kiberbiztonságra. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2021/14.; AMBRUSZ József – DOBOR József – VÁSÁRHELYI Örs: Létfontosságú rendszerek, - rendszerelemek rezilienciájának fejlesztési lehetőségei az Európai Unió direktíváinak tükrében. *Polgári Védelmi Szemle*, 2024/különszám, 57-69. o.

⁶ A téma kapcsán példaként lásd: KOVÁCS László: KOVÁCS László: *Kiberbiztonság és -stratégia*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.; KRASZNAY Csaba: *Kiberbiztonság a XXI. században*. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022.; MAGYAR Sándor: A stratégiai gondolkodás szerepe a kiberbiztonságban. In: DOBÁK Imre – RESPERGER István (szerk.): *Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023. 61-69. o.; VIKMAN László: Gondolatok a kiberbiztonsági stratégiák fejlesztésére vonatkozó nemzetközi útmutató kapcsán. In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland (szerk.): *A fejlődés fogságában? Tanulmányok a kibertér és a mesterséges intelligencia 21. századi állam- és jogfejlesztési, társadalmi, biztonsági kapcsolódásai köréből*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2023. 97-105. o.; KELEMEN Roland: Az orosz-ukrán hibrid konfliktus, majd háború hatása az Európai Unió és a NATO kiberbiztonsági felfogására, szabályaira. In: HORVÁTHY Balázs – KNAPP László (szerk.): *Az orosz-ukrán háború nemzetközi és európai jogi kihívásai*. HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet - Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Európa-tanulmányok Központ, Budapest-Győr, 2024. 211-249. o.

⁷ Vö.: MOLNÁR Ferenc: *A reziliencia kérdése és a NATO*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/15.; KÁDÁR Pál – KESZELY László: *A nemzeti ellenállóképesség megerősítésének keretszabályai, elvi irányok és várható trendek beazonosítása*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022/20.; FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: *Nemzeti biztonság és kibertér*. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2023.; FARKAS Ádám – SPITZER Jenő: *Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2021/18.; FARKAS Ádám: *A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2023.

Ez a magyar vonatkozásokra építő megközelítés természetesen össze kell, hogy kapcsolódjon a témakörben elérhető más nemzeti tapasztalatokkal, illetve a kialakulóban lévő jó gyakorlatokkal, hogy a megfelelő elméleti konstruktumokat a működés valósága felől is megfelelő elemekkel tudják támogatni.

A hibrid fenyegetési mátrix fő ismérvei és jogi sajátosságai

Napjainkban az internet és a médiaplatformok az információterjesztés elsődleges csatornáivá váltak. Ez kiemelkedő érvényesülési terepet biztosít a hibrid fenyegetésekhez és a terrorizmushoz köthető káros tartalmak hatékonyabb terjesztéséhez is. Ez számos szinten és céltól vezérelve fejthet ki negatív hatást az államtársadalmi biztonságérzet általános erodálásától a konkrét és térben korlátozott eseményekkel kapcsolatos tudattartalmak befolyásolásáig. Ezekre a jelenségekre pedig a modern társadalmaknak, illetve a különféle intézményeknek és különösen a védelmi és biztonsági szervezeteknek megfelelő válaszokat kell adnia. A válaszok maguk is sokrétűek lehetnek, azonban az nagy bizonyossággal mondható, hogy a széles spektrumon érkező kihívásokra hasonló horizonton kell tudni válaszokat adni. Ez pedig a jogszabályi keretektől a konkrét szervezeti fellépések eljárásrendjéig terjedő vertikumban teszik szükségessé azt, hogy megfelelően értelmezzük a hibrid fenyegetések témakörét, szisztémáját és konkrétumait is.

A hibrid fenyegetések többdimenziós – a biztonság különféle szektoraira szimultán vagy egymásra épülő módon kiterjedő – megvalósítással járó, összehangolt stratégiákat jelentenek. Ezek végrehajtói közvetlenül állami vagy adott esetben – esetleges állami háttértámogatást élvező – nem állami szereplők. A megvalósításban pedig ötvöződnek, keverednek, egymásra épülnek a hagyományos és nem hagyományos eszközök és eljárások, illetőleg a katonai és nem katonai tényezők, méghozzá a nyílt tevékenységek mellett rejtett műveletek sokaságával támogatott módon.⁸ A hibrid fenyegetések és a reziliencia kérdése a sérülékenységek oldaláról kapcsolódnak össze, mivel konkrét fenyegetések gyakran politikai, gazdasági, társadalmi vagy technológiai gyengeségeket használnak ki, vagy erősítenek fel.⁹

A hibriditás kapcsán szükségszerűnek tűnik azon – hazánkban még bevettnek nem nevezhető – megközelítés elfogadása, amely fontosnak tartja elkülöníteni egymástól a hibrid fenyegetések, a hibrid konfliktusok és a hibrid hadviselés kategóriáit.¹⁰

⁸ Sz.n.: Council calls for strengthening resilience and countering hybrid threats, including disinformation in the context of the COVID-19 pandemic. Council of the EU, 2020. 12. 15.

⁹ FARKAS – KELEMEN 2023, 29-44. o.; SZENES Zoltán: A hibrid fenyegetések elleni szakpolitika Magyarországon. *Hadtudomány*, 2021/4., 39-56. o.; Sz.n.: Biztonság: az EU megerősíti a hibrid fenyegetésekkel szembeni válaszhatalát. *Európai Bizottság – Sajtóközlemény*, Brüsszel, 2016. 04. 06.

¹⁰ Vö.: FARKAS – KELEMEN 2022.

Ezek ugyanis eltérő szintjeit jelölik a hibriditásban megoszló tényezők arányának és alkalmazásának, ami egyik oldalról a megfelelő helyzetértékelés, másik oldalról a megfelelő reagálás szempontjából is jelentőséggel bír, hiszen a nem megfelelő kategorizálás és az esetlegesen túlzó válaszok a krízis eszkalációjára is felhajtó erővel bírhatnak, vagy a reagáló államot támadható szerepbe helyezhetik a nem adekvát válaszok alkalmazása miatt. Ha ezt a kategorizálást elfogadjuk, akkor az alábbi ábrának megfelelően azt mondjuk, hogy a hibrid fenyegetésektől a hibrid hadviselés felé haladó lépcsőkben növekszik a katonai szemléletmód és stratégia fajsúlya az alkalmazott eszközök és módszerek körében.

1. ábra: Katonai hangsúlyváltozás a hibriditás biztonsági tipológiájában
(Dr. Farkas Ádám szerkesztése)

Ez az internet és média felhasználása körében is érvényesül, hiszen ezen a skálán haladva a jellemzően nem katonai tartalmak dominanciájától a katonai műveleteket közvetlenül érintő, vagy azokat közvetve – de mégis szorosan – támogató tartalmak irányába mozog a beavatkozás. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy más társadalmi hangulat kialakítása a cél a hibrid fenyegetés nem közvetlenül katonai determináltságú fázisában, mint a félutat képező, és már katonai szembenállással is fenyegető hibrid fenyegetés, majd a dominánsan katonai jellemzőkkel áthatott hibrid hadviselés szakaszában. Ugyanez igaz a kategorizáláson belül abban a megközelítésben, hogy az adott információs aktivitás konkrét és behatárolható eseményre hat – de szükségképpen stratégiai implikációkkal jár –, vagy ha már alapjaiban is átfogó hatást kíván generálni állami-társadalmi rendszerszinten. A jelen tanulmányban alább felmerülő példák az előbbi variációt képviselik, álláspontunk szerint a helyzet azonnali reagálásán túl azonban mégis rendszerszintű következményekkel is kell, hogy járjanak.

A média és az internet kulcsszerepet játszottak a hibrid biztonsági környezet kialakulásában. Ezek ma már a széles társadalmi elérés révén egyértelműen komoly hatóerőt képviselnek, sőt a konfliktusos helyzetekből szükségszerűen következő információéhség és társadalmi feszültségek miatt egy krízisben hatványozódó hatóerővel bírnak.

A nem katonai tényezők konfliktusos, illetve nagystratégiai alkalmazása messze nem újszerű. Erről Farkas és Kelemen a következőket írja: „A hibrid konfliktusok képében bizonyos szempontból egy régi ismerős tekint vissza ránk, egy valóban újszerű formában. Ha csak a fogalommal szinte összemosott orosz állam 20. századi történelmét nézzük, akkor azt látjuk, hogy a Szovjetunióban óriási hagyományai voltak a sokrétű, nem tisztán katonai lépésekre építkező stratégiai érdekérvényesítésnek és eszközrendszernek. A maszkirovka katonai alkalmazása, majd ennek a szemléletmódnak a kiszélesítése több mint százéves múltra tekint vissza. Ehhez persze hozzá kell tenni, hogy önmagában véve a nem katonai tényezők hadászati-stratégiai célokat megalapozó vagy előkészítő, illetve konkrét katonai műveleteket kísérő alkalmazása messze nem újdonság a világtörténelemben, mivel Sun Ce, Taj Kung vagy Vej Liao-Ce óta ismertek. Az állami, társadalmi sajátosságok katonai műveletekkel összefüggő kiaknázása, a kémek alkalmazása, az ellenséges területek lakosságához való viszonyulás, az ellátási láncokra való hatásgyakorlás mind-mind olyan témakör, amely már az antikvitás óta jelen van a hadviselésre, stratégiai gondolkodásra vonatkozó irodalomban. Ez a komplex, a katonai és a nem katonai elemeket vegyítő – és ilyenként hibrid – megközelítés aztán egyre markánsabban átszivárgott a katonai gondolkodástól különvált politikai filozófiai és államtudományi gondolkodásba is Niccolò Machiavellitől Napóleonon át Carl Schmittig, hogy aztán visszahasson a hadviselés elméletére, és abban szélesebb horizontot tárjon fel, mint maga a háború megvívásának katonai dimenziója, ahogy ez Carl von Clausewitz abszolút háború felfogásában, majd Erich Ludendorff totális háborújában megjelent.”¹¹ Innen nézve tehát a virtualitásba ágyazott információs tér azokra az egymást fedő technikai–társadalmi–tudati halmazokra épül, amelyek napi szintű, sőt pillanatról-pillanatra terjedően képesek tömegek világlátását, valóságképét, biztonságpercepcióját és ezek által állami szervezetek működését befolyásolni, megfelelően számolva az információáramlással járó torzulás további biztonsági hatásaival, illetve a preparált, módosított, vagy teljesen torz információk terjesztésének destruktív hatásaival és önálló terjedésével. A 21. századi infokommunikációra épülő gazdasági, társadalmi, politikai működés tehát lényegében az a felhatjó erő, ami drasztikus mértékben növelte meg a nem katonai tényezők jelentőségét a biztonság és védelem horizontján, immár elkülönülten kezelendő, lassan önálló szakterületként tételezve a hibrid fenyegetések, illetve a hibriditás biztonsági megjelenését.

Ez a változás magával hozta azoknak a katonai közegben már korábban is alkalmazott, de a hadtudomány hagyományos megközelítésében a modernitással kibontakozó elemeknek a jelentős felértékelődését, mint amilyen például az információs műveleti paletta.¹² De ennek tudható be az is, hogy egyre szélesebb körben jelenik meg a hadviselés megközelítés kiterjesztése az elmúlt évtizedekben. Mondhatnánk ezt úgy is, hogy nem csak a nem katonai tényezők alkalmazásának erősödése tapasztalható a hagyományosan katonai–titkosszolgálati tervezéssel párosuló geopolitikai érdekérvényesítésben, hanem a műveleti megközelítés nem katonai területekre történő exportálása is fokozódó jelenség.

¹¹ FARKAS – KELEMEN 2022, 96. o.

¹² Vö.: NATO Standard AJP-10.1. Allied Joint Doctrine For Informational Operations. NATO Standardization Office, 2023.

Erre példa lehet a gazdasági hadviselés,¹³ a politikai hadviselés,¹⁴ de a lawfare,¹⁵ vagyis a joggal való hadviselés jelensége is. A konkrét műveleti megvalósításban persze ezek ötvöződnek, összekapcsolódnak különféle variációkban, ami a különféle szakterületi üzenetek és a hasonlóan különféle érintett érdekek vegyülése révén tovább tudják növelni az információs kampányok hatékonyságát. A konkrét példák is arra fognak rámutatni, hogy önmagában egy műveleti fellépés információs „támadása” is kihívást jelent, de ha ez olyan sajátos politikai, jogi vagy más attribútumokkal párosul, amelyek felerősítik a feszültséget, az egyik oldalról nagyobb hatékonyságot, másik oldalról komolyabb kihívást jelent.

A konkrét tapasztalat: hibrid fenyegetési eszközök és a balkáni hadszíntér

A Koszovó önálló tartományi státuszának 1990-es kikiáltásával induló délszláv válság, amelynek nyitányaként a szerbek gyakorlatilag közigazgatási és katonai értelemben megszállták a területet,¹⁶ 1998-ra fegyveres konfliktussá, illetve humanitárius katasztrófává eszkalálódott. Az etnikai szembenállás és tisztogatások borzalmaival tarkított konfliktus egyértelműen felidézte azt a régről ismert tanulságot, hogy a Balkán destabilizációja rendkívüli hatással van térségünkre éppúgy, mint Európa és Ázsia találkozási pontjára. Emellett azonban egyértelművé vált az is, hogy a hidegháború lezárultát követő vízió, miszerint jelentős háborús feszültség nem fenyegeti Európa békéjét, korántsem ígérkezik hosszú életű megállapításnak. Az eseményekre válaszul a NATO jelentős részben az Amerikai Egyesült Államok erőivel beavatkozott 1999 március 24-én a délszláv háborúba a lezárás érdekében.

¹³ Lásd például: KATZ, David J.: Waging Financial Warfare: Why and How. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 2017/2., 41-49. o.; BRACKEN, Paul: Financial Warfare. *Orbis*, 2007/4. 685-696. o.; HELLENDORF, Elmar: *Financial geopolitics and hybrid conflict: Strategic competition in a financialized world*. Hybrid CoE, Helsinki, 2022. 04. 28.

¹⁴ Lásd: ROBINSON, Linda – HELMUS, Todd C. – COHEN, Raphael S. – NADER, Alireza – RADIN, Andrew – MAGNUSON, Madeline – MIGACHEVA, Katya: *Modern Political Warfare. Current Practices and Possible Responses*. RADN Corporation, Santa Monica, 2018.

¹⁵ A téma kapcsán lásd: DUNLAP, Charles J. Jr.: Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21 st Conflicts. 2021. 06. 10.; KITTRIE, Rode F.: *Lawfare. Law as a Weapon of War*. Oxford University Press, New York, 2016.; BACHMANN, Dov Sascha – MUNOZ MOSQUERA Andres B.: *Lawfare and hybrid warfare – how Russia is using the law as a weapon*. Amicus Curiae, Journal of the Society for Advanced Legal Studies, Summer 2015, 25–28. o.; Michael KEARNEY: Lawfare, Legitimacy and Resistance: The Weak and the Law. In: Ardi Imseis (ed.): *The Palestine Yearbook of International Law*. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, 79–129. p. KEARNEY, Michael: Lawfare, Legitimacy and Resistance: The Weak and the Law. In: IMSEIS, Ardi (szerk.): *The Palestine Yearbook of International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2010. 79–129. o.

¹⁶ Sz.n.: A koszovói válság 1990-1998. Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont, é.n. Elérhető: http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=84:16-a-koszovoi-valsag-1990-1998&root=12&catid=9:v-a-masodik-jugoszlav-polgarhaboru-1991-1999 (Letöltés ideje: 2024. 08. 15.)

Az elsősorban légi hadműveletekre támaszkodó intervenció egyik oldalról az egyetemes normák, illetve a nemzetközi béke és biztonság megóvását volt hivatott érvényesíteni, másik oldalról azonban – a Balkán történelmében nem ismeretlen módon – kívülről és erővel kényszerítette ki az etnikai szembenállás beszüntetését. Ezzel az embertelen és véres harcok felszámolása sikerrel megtörtént, a kiváltó feszültségek azonban nem oldódtak meg, csupán mesterségesen visszaszorításra kerültek. A légi hadműveletek sikere folytán a szerb erők fokozatosan kivonultak a megszállt területekről, majd a NATO szárazföldi ereje benyomult ezekre, és ott fokozatosan átvette az ellenőrzést, ami után a légi műveletek június 12-én felfüggesztésre kerültek.¹⁷ Így a konfliktus gyakorlatilag befagyott, és ezt az állapotot Koszovó függetlenségének kikiáltása 2008-ban véglegesítette. Koszovó függetlenségét mintegy száz állam ismerte el, azonban Oroszország és Kína Szerbia-politikájával az elismerés nem fért össze, ami egy esetleges újbóli konfliktus vonatkozásában az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntési lehetőségei miatt fontos körülmény. Úgy is mondhatjuk, hogy Koszovó kérdése is egy potenciális kihívás abban a körben, ami a nemzetközi béke és biztonság rendszerét érinti a 21. század elején.¹⁸ A függetlenségre törekvő Koszovó számos nemzetközi szervezethez is csatlakozott, de államisága gyakorlatilag a Nyugat támogatásától függ, aminek példáját adja az is, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata alapján Koszovó a mai napig az ENSZ védnöksége alatt működik.¹⁹ A Balkán stabilitását és ennek részeként Koszovó biztonságát a NATO KFOR missziója mellett ENSZ misszió (UNMIK), az IFOR, valamint az EUFOR működése is fenntartani törekszik.

A befagyott, de meg nem oldott feszültség következményeit tükrözi, hogy az elmúlt 20 év alatt számos kisebb-nagyobb incidens történt az országban változó intenzitással, majd az idő előrehaladtával és a technológia (pld. social media) fejlődésével és online térbeli kiterjedésével a konfliktus és a feszültség az elmúlt pár évben még inkább a felszínre került, amire az orosz–ukrán háború, továbbá a közelmúltban újra kipattant izraeli válság ugyancsak ráerősített.²⁰ A Krim Oroszország általi 2014-es megszállása, majd a szintén – részben – etnikai alapú orosz–ukrán konfliktus nyílt háborúvá eszkalálódása új megvilágításba helyezte a Balkán kérdését is. A folyamatosan hullámzó feszültség a hibrid fenyegetések infokommunikációs eszköztárának egyre kiterjedtebb alkalmazásával párosul, illetve Szerbia Oroszország- és Kína-politikájával olyan geopolitikai tendenciákkal is, amelyek fokozott figyelmet érdekelnek a NATO és az EU nézőpontjából nézve.

¹⁷ CLARK, Wesley K.: Amikor erőre van szükség: a NATO katonai válasza a koszovói válságra. *NATO tükrö: A washingtoni csúcs és a koszovói válság*, 1999/2., 17-20. o.

¹⁸ FARKAS Ádám – SULYOK Gábor: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának lehetőségei és szerepe a terrorizmus elleni küzdelem és a hibrid konfliktusok kezelése terén. In: FARKAS Ádám – VÉGH Károly (szerk.): *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl – intézményi és jogi kihívások*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020. 26-45. o.

¹⁹ UNMIK – United Nations Mission in Kosovo – United Nations Resolution 1244.

²⁰ Sz.n.: Az izraeli válság a Balkánra is kihathat – elfogyott a nyugati türelem? Magyar Nemzet, 2023. 10. 20.

A térségben tehát észak-koszovói, albán, Bosznia és iszlamista extrémizmus, szerb, KFOR, Oroszország sokszögben mutatkoznak meg a hibrid eszköztár különféle elemei,²¹ amelyek jelentősége és hatása is fokozott növekedést mutathat a jövőben a technológia fejlődése és a geopolitikai viszonyok alakulása miatt.

A hibrid fenyegetések eszközrendszere tehát széles spektrumban jelent meg az elmúlt években a térségben, ez pedig komoly kihívást jelent az érintett államok működésére, nemzetközi kapcsolataira, de a Balkánon lévő nemzetközi békefenntartó kontingensek működésére is. Az elmúlt időszak magyar szempontból is legjelentősebb feszültségcsúcsát hozta magával a koszovói kormány 2022 novemberében meghozott azon döntése, miszerint jogszabályi kötelezettséget állapított meg Koszovó egész területére, hogy minden gépjárműre koszovói rendszámot kell felhelyezni, ami az észak-koszovói szerbek heves ellenállását váltotta ki. A döntés eredményeként a Koszovóban hullámmzó etnikai feszültség újra fellángolt, Észak-Koszovó szerte tüntetések kezdődtek, amelyek újra pattanásig feszítették a helyzetet Európa puszkaporos hordójában. A szerbek barikádokat emeltek a főbb utakon, az albánok szerbekre lőttek, amire a szerb kormány elrendelte a szerb hadsereg magasabb készenlétbe helyezését, valamint erőinek átcsoportosítását a koszovói határ közelébe. A helyzet a háborús küszöb elérésével fenyegetett, ami Magyarországot a Balkán stabilitásának fenyegetettsége miatt, a Magyar Honvédséget pedig a térségben állomásozó békefenntartói erői miatt érintette közvetlenül. Az utóbbi érintettség részeként 2022 december végén a KFOR Hadművelési Tartalék Zászlóaljának egy manőverszázadát légi úton átcsoportosították Koszovó művelési területre.²² Ezt követően a helyzet átmenetileg normalizálódott, azonban a feszültség megmaradt.

2023. február 27-én a brüsszeli csúcstalálkozón az albán, illetve a szerb delegáció tárgyalása eredményeképpen elfogadtak egy tervet, amire egyfajta normalizálási szerződésként tekintettek a felek.²³ Ezzel összefüggésben a nemzetközi közösség nyomására az eredetileg 2022. december 18-ára tervezett koszovói helyhatósági választásokat 2023. április 23-ra halasztották, ami a problémát nem oldotta meg: az albán félnek gyakorlatilag irreleváns volt, hogy a szerbek együttműködnek-e velük, a szerbek pedig semmiképpen nem akarták legitimálni a választásokat a részvétellel. Ennek eredményeképpen gyakorlatilag a szerbek bojkottálták a választásokat, miközben Aleksandar Vučić szerb elnök már a választások előtt kinyilatkoztatta, hogy az nem lesz demokratikus.²⁴

²¹ Vö.: KELI, Megan: Hybrid Threats in the Western Balkans: Implications for NATO and Transnational Security. NATO Association of Canada. 2023. 07. 25.; BIHARI Rita: Orosz hibrid módszerek a Nyugat-Balkánon. *Hadtudományi Szemle*, 2019/3. 5-20. o.; BUCAJ, E – HAZIRI, F.: Hybrid Threats, Challenges, and Dangers in Kosovo. *Journal of Criminology and Forensic Studies*, 2023/1.

²² Sz.n.: Visszatért Koszovóból az MH KFOR Hadművelési Tartalék Zászlóalj manőver százada. Híradó, 2023. 03. 27.

²³ ANDRÉKÓ Gábor: A koszovói válság kiújulása napjainkban. *Eurázsia Központ Elemzések* 2023/37., 8. p. (<https://eurasiacenter.hu/2023/07/28/euraszia-kozpont-elemzesek-2023-37-a-koszovoi-valsag-kiujulasa-napjainkban/>)

²⁴ Sz.n.: Csak egyetlen szerb jelölt indul a vasárnapi észak-koszovói polgármester-választáson. MTI, 2023. 04. 21.

A szerb bojkott eredményeként azonban lényegében minden észak-kosзовói településen albán polgármesterek nyertek 3,5 százalékos részvétel mellett, amit azonban a helyi szerb etnikai többség nem ismert el.²⁵ A választási eredmények el nem fogadásával a feszültség újra fellángolt, miután a helyi szerbek elbarikádozták a helyi önkormányzatok polgármesteri hivatalainak kapuit, gyakran több kisebb-nagyobb tüntetést is szerveztek Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok és Leposavic településeken. A folyamatokat a szerb kormány kommunikációja és magatartása sem mérsékelte, de a kosзовói albán fél hozzáállása sem. A kosзовói szerb rendőrség (KP²⁶), a kosзовói biztonsági erők (KSF²⁷), illetve a rendőrség különleges egységei (SOU²⁸) erőszak alkalmazásával akarták megoldani a helyzetet május 27-én az eredetileg békés tüntetőkkel szemben. Ezzel párhuzamosan a szerb elnök a legmagasabb készségbe helyezte a szerb hadsereget,²⁹ és a szerb politika retorikájából a katonai erők esetleges alkalmazásának szándéka sem volt kizárható.

Az eseményekkel párhuzamosan 2023 május elején Szerbiában két nap alatt két terrorcselekmény történt, amelyek közül az elsőben egy belgrádi iskolai lövöldözés során egy hetedikes diák lelőtt nyolc másik diákot és egy iskolaőrt, valamint megsebesített másik hat személyt, a második esetben pedig egy férfi automata fegyverből rálőtt az emberekre Mladenovácon – Belgrád közelében –, kioltva nyolc ember életét, tizenhármat pedig megsebesítve. Egyes becslések szerint a szerb lakosság kezében mintegy 2,7 millió fegyver lehet, száz lakosra átlagosan 40 lőfegyver jut. A terrortámadás után a szerb kormány felszólította a lakosságot, hogy adják le fegyvereiket, pár nap alatt mintegy 8500 fegyvert, 400 ezer lőszert, valamint 784 robbanószerkezetet adtak le a hatóságoknak.³⁰ Egyes feltételezések szerint a szerbek a fegyverek nagy részét nem adták le Szerbiában a hatóságoknak, hanem átcsempészték a határon, átjuttatták azokat Észak-Kosзовóba.³¹

A feszültségspirálban 2023. május 29-én a délutáni órákban a magyar KFOR-kontingens és más NATO-nemzetek egységeit támadás érte Zvečan településen, ahol a hivatalos KFOR-közlemény szerint tizenegy olasz, illetve tizenkilenc magyar katona szenvedett sérülést, a magyarok közül többen életveszélyes, illetve súlyos sérüléseket.³² Hárman lőfegyver által sérültek meg, mások pedig improvizált robbanóeszközök által, illetve egy kézigránát robbanása következtében.

²⁵ Sz.n.: Kosovo, Serbia fail to agree on lowering tensions in north Kosovo, says EU policy chief. Reuters, 2023. 05. 02.

²⁶ KP: Kosovo Police. Lásd: <https://www.kosovopolice.com/en/about-us/history/>

²⁷ KSF: Kosovo Security Forces. Lásd:

<https://www.britannica.com/place/Kosovo/Government-and-society#ref1090295>

²⁸ SOU: Kosovo Police Special Operations Unit. Lásd:

<https://www.kosovopolice.com/en/departments/departments-of-operations/>

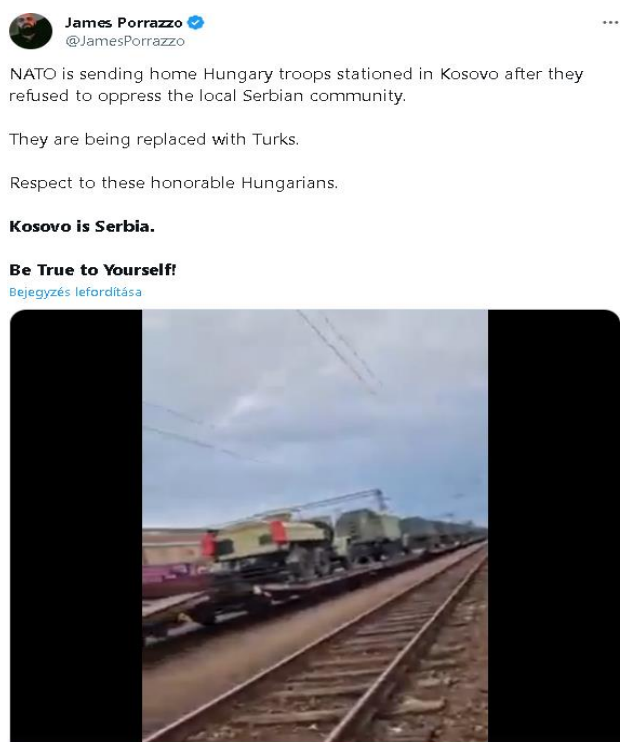
²⁹ Sz.n.: Serbian border troops on high alert after ethnic clashes inside Kosovo. AP News, 2023. 05. 26.

³⁰ Sz.n.: Megkezdődött Szerbia lefegyverzése, elképesztő számokat közölt az elnök. Index, 2023. 05. 11.

³¹ BAMi, Xhorxhina: KFOR Denies Weapons are Smuggled in Ambulances Into North Kosovo. BalkanInsight, 2023. 07. 05.

³² Sz.n.: KFOR update on unprovoked attacks in Zvečan. NATO JFC Naples, 2023. 05. 30.

1999 óta gyakorlatilag ilyen intenzitású összecsapás nem volt Koszovó területén, illetve a Balkánon. Az esemény azonban nem csak az alkalmazott eszközök és az erőszak intenzitása miatt kirívó, hanem azért is, mert rendkívül intenzív információs cselekményekkel, egymásnak ellentmondó kommunikációs kampányokkal párosult. Lényegében kimondható, hogy az esetet erőteljes dezinformáció kísérte.³³ Az információs térben zajló műveletek pedig nem csak a történetek félreértelmezését voltak hivatottak biztosítani, hanem a feszültség további alakulására is hatást akartak gyakorolni, azt kommunikálva a közösségi média használatával, hogy a magyar erők kivonásra kerültek Koszovóból,³⁴ holott „csak” a Hadművelleti Tartalék Zászlóalj maradék technikai eszközeit csoportosították vissza vasúton Magyarországra. Az események mind a Magyar Honvédségre, mind a békemissziók törzseire kommunikációs nyomást helyeztek, és egy fokozó erőszakhullámmal párosulva mutattak rá arra, hogy az információs térben zajló tevékenységek egyre nagyobb figyelmet igényelnek, illetve a reagálásra való felkészülést a műveletek tervezése, irányítása és vezetése tekintetében is.

³³ HARRIS, Kent: *US commander describes attack on troops in Kosovo by Serb ‘agitators’ after elections*. Stars and Stripes, 2023. 06. 05.

³⁴ „NATO is sending home Hungary troops stationed in Kosovo after they refused to oppress the local Serbian community. They are being replaced with Turks. Respect to these honorable Hungarians. Kosovo is Serbia. Be True to Yourself!” <https://twitter.com/JamesPorrazzo/status/1669813629464502272?fbclid=IwAR3G82qgD8xnO-HUC-3RuFO3qkEmcJGb5uURq1aUVLCB1B89QghR3B1OuPw> (Letöltés ideje: 2024. 04. 05.)

Az összecsapások következtében Szerbia a szerb nemzetiség védelme érdekében újra harckészültségbe helyezte egységeit, az incidenst követően pattanásig feszült a biztonsági helyzet, aminek következtében a KFOR-erők megerősítése is szükségessé vált egy török kommandós zászlóalj³⁵ felvonultatásával, aminek a megfelelő kommunikálása is stratégiai érdekké vált a további eskaláció fékezését segítve.

nato.kfor

KFOR UPDATE ON UNPROVOKED ATTACKS IN ZVECAN

30 May 2023 - The number of peace-keepers wounded during yesterday's unprovoked violence in the municipality of Zvečan is 30. 11 soldiers from the Italian contingent and 19 from the Hungarian contingent sustained multiple injuries, including fractures and burns from improvised explosive incendiary devices. Three Hungarian soldiers were wounded by the use of firearms. Their injuries are not life-threatening.

The NATO-led KFOR mission increased its presence in the four municipalities of Northern Kosovo to reduce the risk of escalation, after newly elected mayors tried to take office. KFOR troops were subsequently attacked by increasingly aggressive crowds. KFOR always operates with firmness and restraint, within strict Rules of Engagement. In this case, it responded to the unprovoked attacks of a violent and dangerous crowd, whilst carrying out its UN mandate in an impartial manner.

KFOR Mission Commander, Major General Angelo Michele Ristuccia, is personally following the development of the situation and expresses his solidarity with the NATO soldiers who were injured during the clashes and their families: "To avoid the clashes between the parties and to minimize the risk of the escalation, KFOR peace-keepers prevented threats to the lives of Kosovo Serbs and Kosovo Albanians. Both parties need to take full responsibility for what happened and prevent any further escalation, rather than hide behind false narratives."

KFOR will continue to take all necessary measures to ensure a safe and secure environment and freedom of movement for all communities in Kosovo, in accordance with its mandate based on UN Security Council Resolution 1244 of 1999.

³⁵ Sz.n.: Török katonák csatlakoznak a magyarokhoz Koszovóban. HVG, 2023. 06. 03.

A nemzetközi közösség – különösen az USA és az Európai Unió – nyomására júniusban a helyzet normalizálódott, Albin Kurti koszovói miniszterelnök kilátásba helyezte új választások kiírását,³⁶ illetve elkezdte csökkenteni a koszovói rendőrség jelenlétét északon. Azonban némiképp ezek látszatintézkedések voltak az albán kormány részéről, mivel júliusban Törökországból szereztek be Bayraktar TB-2-es típusú többcélú drónokat,³⁷ amely az ukrajnai harci tapasztalatokat tekintve potenciális fenyegetés lehet Szerbia számára. Ezzel párhuzamosan Törökország és Koszovó együttműködési lehetőségekről is tárgyalt, Albin Kurti koszovói miniszterelnök tárgyalta magával a Baykar vezérigazgatójával. A feszültség így továbbra is megmaradt, az albán–szerb ellentét feltehetően csak átmenetileg enyhült, így a tapasztalatok levonása mellett kiemelt fontosságú lehet a jövőre nézve a térséget érintő információs műveletek monitorozása és mind a nemzeti, mind a békemissziós stratégiai kommunikációs és más reagálási keretek felülvizsgálata, erősítése.

Zárszó helyett: a balkáni tapasztalatok absztrakciós lehetősége

A koszovói helyzet kapcsán az etnikai tényezők szerepe kiemelt szempontként jelenik meg a nemzetközi értékelésekben és a sajtóban is. Védelmi és biztonsági szempontból azonban célszerűbb a konkrét példát olyan szempontból is értékelni, hogy a határokon átnyúló feszültségek vonatkozásában milyen sok területen – a közrendszertől a választási ügyeken át a határrendszerten keresztül a kormányzati kommunikációig – érintett az állami intézményrendszer, illetve, hogy a különféle közjogi döntéseknek – a rendszámoktól a helyhatósági választások körüli feszültségek kezeléséig – egy bizonytalan stabilitású térségben milyen jelentős biztonsági hatásai lehetnek. Ezt pedig az információ rendkívül dinamikus és széleskörű terjedése a kibertérben tovább tudja fokozni, ha az adott események kapcsán mesterségesen felerősített módon jelennek meg élesen eltérő vagy a különféle történések destabilizációs hatásait felerősítő kommunikációk.

A belső – akár etnikai, akár más politikai vonatkozású – feszültségekben tehát egyértelműen és erőteljesen tudnak megjelenni azok a tendenciák, amelyek a hibrid fenyegetési eszköztárnak szerves részét képezik, és ehhez már nem szükséges direkt nagyhatalmi beavatkozás sem, mivel az infokommunikációs eszközrendszer konfliktusos alkalmazása lényegesen kisebb költségigényű, mint az erőszakos fellépések, és a szervezési igényei is mérsékeltebbek. Erre pedig az állami intézmény- és szabályrendszereknek megfelelő megoldásokat kell találnia.

A konkrét koszovói tapasztalatok alapján arra is fontos ráirányítani a figyelmet, hogy ez a fajta biztonsági környezeti változás fokozott kihívást jelent olyan esetekben, ahol a törékeny stabilitást nemzetközi jelenlét biztosítja, mivel a feszültség erősödése esetén a krízis egyből nemzetközi szintre lép, illetve a reagálás is több szinten és eltérő narratívák szerint valósulhat meg.

³⁶ Sz.n.: Koszovó csökkenti a rendőri jelenlétet az ország szerb többségű, északi részén, újabb választások jönnek. Szabad Európa, 2023. 07. 13.

³⁷ Joe SABALLA: *Kosovo Buys Turkish Bayraktar Kamikaze Drones*. The Defense Post, 2023. 07. 18.

Ezt pedig célszerű kiegészíteni azokkal a stratégiai kommunikációs másodlagos hatásokkal, amelyek például az érintett békefenntartókat delegáló nemzetekre terjednek ki a katonákat ért atrocitások miatt, hiszen ezek reagálását is célszerű összehangolni a missziós stratégiai kommunikációval, hogy a virtuális térben esetlegesen megjelenő nemzeti kommunikáció ne váltson ki esetleges felhajtó erőt a konfliktus eszkalációjára. Ez a dimenzió ugyanis már a nemzeti kormányzati kommunikáció kérdését kapcsolja a békeműveleti szerepvállaláshoz, ami pedig a szövetségi szintű együttműködés mellett a nemzeti szintű védelmi és biztonsági koordináció erősítését is szükségessé teszi. Mindezen tapasztalatok mélyebb feldolgozása azonban a jövőben mindenképp szükséges lesz, hiszen a jelenlegi biztonsági környezet a szaporodó regionális fegyveres konfliktusokkal és a Kelet–Nyugat közti geopolitikai versengés mellett az Észak–Dél dimenzió felértékelődésével szükségszerűvé teszi a hibrid eszközrendszerekre való megfelelő reagálási keretek és eljárások kialakítását, fejlesztését.

Felhasznált irodalom:

AHO, A. – ALONSO VILLOTA, M. – GIANNOPOULOS, G. – JUNGWIRTH, R. – LEBRUN, M. – SAVOLAINEN, J. – SMITH, H. – WILLKOMM, E.: *Hybrid Threats. A Comprehensive Resilience Ecosystem*. Hybrid Coe, Luxembourg, 2023. 04. 20. Elérhető: <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-threats-a-comprehensive-resilience-ecosystem/> (Letöltés ideje: 2024. 08. 15.)

AMBRUSZ József – DOBOR József – VÁSÁRHELYI Örs: Létfontosságú rendszerek, - rendszerelemek rezilienciájának fejlesztési lehetőségei az Európai Unió direktíváinak tükrében. *Polgári Védelmi Szemle*, 2024/különszám, 57-69. o.

ANDRÉKÓ Gábor: A koszovói válság kiújulása napjainkban. *Eurázsia Központ Elemzések*, 2023/37. Elérhető: <https://eurasiacenter.hu/2023/07/28/euraszia-kozpont-elemzesek-2023-37-a-koszovoi-valsag-kiujulasa-napjainkban/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

BAMI, Xhorxhina: KFOR Denies Weapons are Smuggled in Ambulances Into North Kosovo. *BalkanInsight*, 2023. 07. 05. Elérhető: <https://balkaninsight.com/2023/07/05/kfor-denies-weapons-are-smuggled-in-ambulances-into-north-kosovo/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 05)

BARABÁSI Albert-László: *A hálózatok tudománya*. Libri Kiadó, Budapest, 2016.

BARABÁSI Albert-László: *Behálózva*. Libri Kiadó, Budapest, 2020.

BAY, Sebastian: *Countering hybrid threats to elections: From updating legislation to establishing collaboration networks*. Hybrid CoE, Helsinki, 2024. 03. 19. Elérhető: <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-research-report-12-counter-hybrid-threats-to-elections-from-updating-legislation-to-establishing-collaboration-networks/> Letöltés ideje: 2024. 08. 15.)

BIHARI Rita: Orosz hibrid módszerek a Nyugat-Balkánon. *Hadtudományi Szemle*, 2019/3. 5-20. o.

BRACKEN, Paul: Financial Warfare. *Orbis*, 2007/4. 685-696. o.

BUCAJ, E – HAZIRI, F.: Hybrid Threats, Challenges, and Dangers in Kosovo. *Journal of Criminology and Forensic Studies*, 2023/1.

BACHMANN, Dov Sascha – MUNOZ MOSQUERA Andres B.: *Lawfare and hybrid warfare – how Russia is using the law as a weapon*. Amicus Curiae, Journal of the Society for Advanced Legal Studies, Summer 2015, 25–28. o.

CLARK, Wesley K.: Amikor erőre van szükség: a NATO katonai válasza a koszovói válságra. *NATO tükrö: A washingtoni csúcs és a koszovói válság*, 1999/2., 17-20. o. Elérhető: <https://www.nato.int/docu/rev-pdf/hu/9902-hu.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

DUNLAP, Charles J. Jr.: *Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21 st Conflicts*. 2021. 06. 10., Elérhető: <https://people.duke.edu/~pfeaver/dunlap.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: A közösségimédia-platformok és a hibrid konfliktusok kapcsolata. *In Medias Res*, 2022/1. 96-108. o.

FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: *Nemzeti biztonság és kibertér*. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2023.

FARKAS Ádám – SPITZER Jenő: *Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2021/18.

FARKAS Ádám – SÜLYÖK Gábor: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának lehetőségei és szerepe a terrorizmus elleni küzdelem és a hibrid konfliktusok kezelése terén. In: FARKAS Ádám – VÉGH Károly (szerk.): *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl – intézményi és jogi kihívások*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020. 26-45. o.

FARKAS Ádám: *A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2023.

GIANNOPOULOS, Georgios – SMITH, Hanna – THEOCHARIDOU, Marianthi: *The Landscape of Hybrid Threats. A Conceptual Model*. Public Version. European Union – Hibrid CoE, Luxembourg, 2021. 02. 05. Elérhető: <https://www.hybridcoe.fi/publications/the-landscape-of-hybrid-threats-a-conceptual-model/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

HARRIS, Kent: *US commander describes attack on troops in Kosovo by Serb ‘agitators’ after elections*. Stars and Stripes, 2023. 06. 05. Elérhető: <https://www.stripes.com/theaters/europe/2023-06-05/commander-describes-kosovo-attack-10340969.html> (Letöltés ideje: 2024. 04. 05.)

HELLENDORF, Elmar: *Financial geopolitics and hybrid conflict: Strategic competition in a financialized world*. Hybrid CoE, Helsinki, 2022. 04. 28. Elérhető: <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-working-paper-16-financial-geopolitics-and-hybrid-conflict-strategic-competition-in-a-financialized-world/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

KÁDÁR Pál – KESZELY László: *A nemzeti ellenállóképesség megerősítésének keretszabályai, elvi irányok és várható trendek beazonosítása*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022/20.

KALENSKÝ, Jakub – OSADCHUK, Roman: *How Ukraine fights Russian disinformation: Beehive vs mammoth*. Hybrid CoE, Helsinki, 2024. 01. 24. Elérhető: <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-research-report-11-how-ukraine-fights-russian-disinformation-beehive-vs-mammoth/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

KATZ, David J.: *Waging Financial Warfare: Why and How*. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 2017/2., 41-49. o.

KEARNEY, Michael: *Lawfare, Legitimacy and Resistance: The Weak and the Law*. In: IMSEIS, Ardi (szerk.): *The Palestine Yearbook of International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2010. 79–129. o.

KELEMEN Roland – NÉMETH Richárd: *Társadalmi hálózatok és reziliencia*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022/13.

KELEMEN Roland: Az orosz-ukrán hibrid konfliktus, majd háború hatása az Európai Unió és a NATO kiberbiztonsági felfogására, szabályaira. In: HORVÁTHY Balázs – KNAPP László (szerk.): *Az orosz-ukrán háború nemzetközi és európai jogi kihívásai*. HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet - Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Európa-tanulmányok Központ, Budapest-Győr, 2024. 211-249. o.

KELI, Megan: *Hybrid Threats in the Western Balkans: Implications for NATO and Transnational Security*. NATO Association of Canada. 2023. 07. 25. Elérhető: <https://natoassociation.ca/hybrid-threats-in-the-western-balkans-implications-for-nato-and-transnational-security/> (Letöltés ideje: 2024. 08. 15.)

KITTRIE, Rode F.: *Lawfare. Law as a Weapon of War*. Oxford University Press, New York, 2016.

KOVÁCS László: *Kiberbiztonság és -stratégia*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.

KRASZNAY Csaba: *Kiberbiztonság a XXI. században*. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022.

MAGYAR Sándor: A stratégiai gondolkodás szerepe a kiberbiztonságban. In: DOBÁK Imre – RESPERGER István (szerk.): *Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023. 61-69. o.

MÓGOR Judit – ANGYAL István: A létfontosságú rendszerek védelmére vonatkozó szabályozás fejlesztése. *Scientia et Securitas*, 2022/3. 118-125. o.

MOLNÁR Ferenc: *A reziliencia kérdése és a NATO*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/15.

NATO Standard AJP-10.1. *Allied Joint Doctrine For Informational Operations*. NATO Standardization Office, 2023. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/650c03bf52e73c000d9425bb/AJP_10_1_Info_Ops_UK_web.pdf (Letöltés ideje: 2024. 08. 15.)

ROBINSON, Linda – HELMUS, Todd C. – COHEN, Raphael S. – NADER, Alireza – RADIN, Andrew – MAGNUSON, Madeline – MIGACHEVA, Katya: *Modern Political Warfare. Current Practices and Possible Responses*. RADN Corporation, Santa Monica, 2018.

SABALLA, Joe: Kosovo Buys Turkish Bayraktar Kamikaze Drones. The Defense Post, 2023. 07. 18. Elérhető: <https://www.thedefensepost.com/2023/07/18/kosovo-turkish-bayraktar-drones/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

SAVOLAINEN, Jukka: *Hybrid Threats and Vulnerabilities of Modern Critical Infrastructure – Weapons of Mass Disturbance (WMDi)?* Hybrid CoE, Helsinki, 2019. 11. 22. Elérhető: <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-working-paper-4-hybrid-threats-and-vulnerabilities-of-modern-critical-infrastructure-weapons-of-mass-disturbance-wmdi/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

SZÁDECZKY Tamás: *Az ellátórendszerek kiberbiztonsági kitettsége napjainkban, különös tekintettel a vízközmű-infrastruktúrára*. Military and Intelligence CyberSecurity Research Paper, 2023/5.

SZENES Zoltán: A hibrid fenyegetések elleni szakpolitika Magyarországon. *Hadtudomány*, 2021/4., 39-56. o.

Sz.n.: Biztonság: az EU megerősíti a hibrid fenyegetésekkel szembeni válaszingykedéseket. Európai Bizottság – Sajtóközlemény, Brüsszel, 2016. 04. 06. Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/ip_16_1227/IP_16_1227_HU.pdf (Letöltés ideje: 2023. 04. 13.)

Sz.n.: Council calls for strengthening resilience and countering hybrid threats, including disinformation in the context of the COVID-19 pandemic. Council of the EU, 2020. 12. 15. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/12/15/council-calls-for-strengthening-resilience-and-countering-hybrid-threats-including-disinformation-in-the-context-of-the-covid-19-pandemic/> (Letöltés ideje: 2024. 08. 15.)

Sz.n.: Az izraeli válság a Balkánra is kihathat – elfogyott a nyugati türelem? Magyar Nemzet, 2023. 10. 20. Elérhető: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2023/10/az-izraeli-valsag-a-balkanra-is-kihathat-elfogyott-a-nyugati-turelem> (Letöltés ideje: 2024. 04. 05.)

Sz.n.: Visszatért Koszovóból az MH KFOR Hadműveleti Tartalék Zászlóalj manőver százada. Hábóru művészete, 2023. 03. 27. Elérhető: <https://www.haborumuveszete.hu/egyeb-hirek/visszatert-koszovobol-az-mh-kfor-hadmuveleti-tartalek-zaszloalj-manover-szazada> (Letöltés ideje: 2024. 04. 05.)

Sz.n.: Csak egyetlen szerb jelölt indul a vasárnapi észak-koszovói polgármester-választáson. MTI, 2023. 04. 21. Elérhető: <https://hirado.hu/kulfold/kulpolitika/cikk/2023/04/21/csak-egyetlen-szerb-jelolt-indul-a-vasarnapi-eszak-koszovoi-polgarmester-valasztason> (Letöltés ideje: 2024. 04. 05.)

Sz.n.: Kosovo, Serbia fail to agree on lowering tensions in north Kosovo, says EU policy chief. Reuters, 2023. 05. 02. Elérhető:

<https://www.reuters.com/world/europe/kosovo-serbia-agree-share-information-missing-1990s-war-2023-05-02/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 05.)

Sz.n.: Serbian border troops on high alert after ethnic clashes inside Kosovo. AP News, 2023. 05. 26. Elérhető: <https://apnews.com/article/northern-kosovo-serbs-clashes-communes-0bb77d02aa01eba7fd61dcc85137afbf> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

Sz.n.: Megkezdődött Szerbia lefegyverzése, elképesztő számokat közölt az elnök. Index, 2023. 05. 11. Elérhető: <https://index.hu/kulfold/2023/05/11/lovoldozes-iskola-verengzes-amokfutas-illegalis-fegyver-rendorseg-szerbia/> (Letöltés ideje: 2024. 04. 05.)

Sz.n.: KFOR update on unprovoked attacks in Zvecan. NATO JFC Naples, 2023. 05. 30. Elérhető: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/media-center/archive/news/2023/kfor-update-on-unprovoked-attacks-in-zvecan> (Letöltés ideje: 2024. 04. 02.)

Sz.n.: Török katonák csatlakoznak a magyarokhoz Koszovóban. HVG, 2023. 06. 03. Elérhető: https://hvg.hu/vilag/20230603_Torok_katonak_csatlakoznak_a_magyarokhoz_Koszovoban (Letöltés ideje: 2024. 04. 03.)

Sz.n.: Koszovó csökkenti a rendőri jelenlétet az ország szerb többségű, északi részén, újabb választások jönnek. Szabad Európa, 2023. 07. 13. Elérhető: <https://www.szabadeuropa.hu/a/koszovo-csokkenti-a-rendori-jelenletet-az-orszag-szerb-tobbsegu-eszaki-reszen-ujabb-valasztasok-jonnek-/32501747.html> (Letöltés ideje: 2024. 04. 15.)

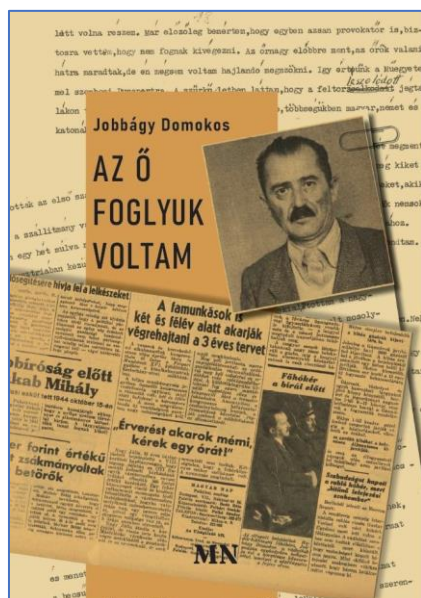
VIKMAN László: *A közműszolgáltatások és a reziliencia egyes kérdései, különös tekintettel a kiberbiztonságra*. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2021/14.

VIKMAN László: Gondolatok a kiberbiztonsági stratégiák fejlesztésére vonatkozó nemzetközi útmutató kapcsán. In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland (szerk.): *A fejlődés fogságában? Tanulmányok a kibertér és a mesterséges intelligencia 21. századi állam- és jogfejlesztési, társadalmi, biztonsági kapcsolódásai köréből*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2023. 97-105. o.

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND

RECENZÍÓ –

JOBBÁGY DOMOKOS: AZ Ő FOGLYUK VOLTAM

A Tisztelt Olvasó nem egy szabványos memoárt tart a kezében, amikor rászánja magát e több szempontból is különleges, figyelmet érdemlő mű elolvasására. Különleges figyelmet érdemel egyszer azért, mert a szerzője, aki – ahogyan ő fogalmaz – „írta és átszenvedte”, Jobbágy Domokos olyan területen dolgozott a magyar katonai kémelhárításnál, ahol általában nem szoktak memoárokkal a nyilvánosság elé kiállni. Eredetileg ő maga sem szándékozott ezt megtenni. Az 1944-1956 közötti tizenkét kemény, különböző fogságban és börtönökben töltött esztendő után, a kivándorlását (disszidálását) követően, immár „szabad földön”, az Egyesült Államokban és Ausztriában eltöltött évei alatt vetette papírra igazi „kézirát” formájában a

viszsaemlékezéseit. A kézirátot tartalmazó mappát – a maga nyers formájában – Péczelt Sándor, Jobbágy Domokos („Domi, Bácsi”) ausztriai szállásadója adta át 2006-ban a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület 1956-os megemlékezésén Dr. Deák Ernőnek, a filozófiai tudományok doktorának, aki az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetségének főtítkáráként vett részt az ünnepségen. Deák professzor elküldte azt véleményezésre Dr. Szakály Sándor történésznek, aki a magyar katonai hírszerzés és elhárítás történetének ismert és elismert kutatója. Szakály professzor a kézirátot kiadásra érdemesnek találta, és keresett hozzá egy precíz munkájáról ismert, történészi végzettséggel rendelkező és a nemzetbiztonsági kérdésekben is eligazodni képes szakembert, aki vállalta a meglehetősen komoly feladatot. Ugyanis egy kézzel írott 250-300 oldalnyi nyers kézirát – amely stílusában a hosszú idegen nyelvi közegben töltött idő nyomait is magán viselte – irodalmi nyelvre történő átszerkesztése és tényanyagának hitelt érdemlő forrásokkal történő alátámasztása bizony nem ígérkezett egyszerű feladatnak.

Másodsorban különleges figyelmet érdemel azért is, mert az előbbiekben jelzett szakértőt Dr. Dávid Ferenc személyében találták meg, aki a szerkesztésen túlmenően rendkívül alapos, levéltári kutatásokon és komoly szakmai értékekkel bíró forrásmunkákon alapuló adatbázissal támogatta meg a Jobbágy Domokos által készített kéziratot, amely ennek eredményeként is a magyar katonai hírszerzés és elhárítás történetét kutatók számára komoly forrásértékkel bír. A szerkesztő Dávid Ferenc által készített kiegészítő anyagok, lábjegyzetek, a rendkívül gazdag és szakszerűen válogatott forrás- és irodalomjegyzék, név- és helyrajzinév-mutató, valamint a képmellékletek teszik igazán teljessé és forrásértékűvé ezt a valóban ritka munkát.

A szerkesztő, Dr. Dávid Ferenc első diplomáját a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerezte történelem-filozófia szakon 2010-ben, majd 2013-ban ugyancsak a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolájában az „Európa és a magyarság” doktori program keretében folytatott tanulmányokat és szerzett PhD-fokozatot. Második diplomáját ugyancsak a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karán szerezte meg, és jogász végzettséget szerzett 2016-ban. A fentiekén kívül résztanulmányokat folytatott a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Biztonság- és védelempolitika szakán, valamint a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Nemzetbiztonság és Rendvédelem doktori programjában is. Fentiekén kívül Törökországban, Ankarában és Isztambulban is folytatott résztanulmányokat nemzetközi kapcsolatok, humán, büntetőjogi és nyelvi területeken. Angol nyelvből C1 (felsőfokú) komplex nyelvvizsgálóval és B1 (alapfokú) komplex jogi szaknyelvi vizsgálóval, német nyelvből B2 (középfokú) komplex nyelvvizsgálóval és török nyelvből B1 (középfokú) komplex nyelvvizsgálóval rendelkezik. Tagja a Magyar Tudományos Akadémia Köztudományi Osztályának, a MTA PAB Bűnügyi Tudományok Munkabizottságának, a MTA PAB Hadtörténelmi Munkabizottságának és a Magyar Hadtudományi Társaságának. Ez utóbbiban tevékenységét 2018-ban a Társaság szakmai díjával, a Korponay János Díjjal ismerték el.

A kötet 287 oldalon az alábbi főbb elemekből áll:

Szubjektív gondolatok egy emlékirat elé. Ezeket a gondolatokat a kézirat „megmentője”, Dr. Deák Ernő jegyezte le, és a kézírathoz jutás körülményeit, illetve a szerzőről, Jobbágy Domokosról szerzett benyomásait taglalja.

A *Köszönetnyilvánítás* címet viselő részben a szerkesztő, Dr. Dávid Ferenc mond köszönetet mindazon személyeknek és szervezeteknek, akik, és amelyek támogatták a kutatómunkát.

A *Szerkesztői előszó*ban a szerkesztő a memoár megértését segítő technikai szerkesztési tanácsokat ad az olvasónak a szerző által leírtak jobb megértése érdekében.

Az *„Aki írta és átszenvedte”* c. részben a szerző életútját mutatja be a szerkesztő számos hiteles levéltári és szakirodalmi adatbázissal „megtámogatva”. Ebben a részben tudhatjuk meg, hogy ki is volt valójában a szerző, Jobbágy Domokos. A teljesség igénye nélkül, az érdeklődés felkeltése érdekében csupán az életútjának általam lényegesnek tartott elemeit mutatom be a Tisztelt Olvasónak.

Jobbágy Domokos 1899. 08. 24-én született Erdélyben a Torda-Aranyos vármegyei Mésző községben. Középiskolai tanulmányait a Kolozsvári Unitárius Kollégium diákjaként végezte. Tényleges katonai szolgálatát Gyulafehérváron 1917 márciusában kezdte meg a császári és királyi 50. gyalogezrednél. 1918-ban karpaszományos őrmesterként szerelt le, de még ebben az évben decemberben csatlakozott a Székely hadosztályhoz és részt vett Erdély védelmében. 1919 augusztusában a Honvédelmi Minisztérium állományába került, ahol a jóléti ügyekért felelős részlegnél szolgált 1922-ig. Ekkor leszerelték és hazaköltözött Erdélybe. 1923-ban a románok, mint politikailag megbízhatatlant kiutasították az országból, Magyarországra költözött és 1923. február 15-ével állást kapott a HM hírszerzésért és elhárításért felelős szervezetének defenzív osztályán. 1923-1930, majd 1939-1945 között a kémelhárítás román vonalán dolgozott. A köztes időben, 1930-1939 között az I. Honvéd vegyesdandár (majd 1933-tól I. Hadtest) kémelhárító osztályán dolgozott. 1939-ben visszakerült a 2. vkf osztály defenzív alosztály „B” román területére. 1939-1944 között a román arcvonalon folytatott „támadólagos elhárítást”, és ahogy ő maga fogalmazott: „aktákat tologatott és kihallgatott”. A német megszállás időszakában részt vett az elhárítás iratanyagának megsemmisítésében, majd november 8-án parancsra elhagyta az országot. December 22-én ugyancsak parancsra visszatért, de december 23-án a szovjet elhárítás őrizetbe vette. Tőlük a 3. Ukrán Front Hadbíróóságának őrizetébe került, és kb. 250 kilométert tett meg a fronttal együtt gyalogmenetben. 1945 júniusában hadifogolyként kiszállították a Szovjetunióba, ahol a krími, mihajlovkai, rentspsli és rezekneki hadifogoly- és munkatáborok foglya volt. 1947. július 20-án térhetett haza, és azonnal a HM Katonapolitikai Csoportfőnökség őrizetébe került. A Budapesti Népbíróóság első fokon halálra, majd másodfokon 15 év fegyházra ítélte. Börtönéveit a Kozma utcai és a Váci börtönökben töltötte, ahonnan 1956-ban kiszabadult és előbb Ausztriába, majd az Egyesült Államokba emigrált. Itt visszavonultan élt és a jelen emlékiratainak megírásával foglalatzkodott. Életének utolsó éveit Ausztriában, a már említett Péczelt család panziójában töltötte. 1977. május 22-én a Grazi kórházban halt meg.

Maga a memoár tulajdonképpen a 23. oldalon kezdődik és „Az ő foglyuk voltam” írta és átszenvedte: Jobbágy Domokos 1964 egy rövid oldalon ajánlja az angol nyelvre lefordított kéziratát elolvasásra a Heffelfinger családnak, akiknek a Minnetonka tó (USA) melletti birtokán gondnokként dolgozott.

A memoár 1. Fejezete a „Jelentsd fel a fasisztákat, jelentsd fel a kémeket” címet viseli és az 1944 novembere és 1945 február közepe közötti időszak eseményeit mutatja be a szerző.

A 2. fejezet „Megkezdődik a kálváriajárás” a szovjet elhárítás tisztjei által lefolytatott első kihallgatásait mutatja be, amelyekre a Zenta utcai Kisrabló étterem épületében került sor. Külön a Tisztelt Olvasó figyelmébe ajánlom a szovjet elhárítók kihallgatási technikáját és Jobbágy Domokos reakcióit és ügyes, átgondolt válaszait.

Az „Orosz hadbírósgon” c. 3. fejezet tulajdonképpen a fronttal együtt mozgásban lévő frontszintű hadbírósg általi Tordason a Sajnovcs kastélyban, a Felsőendrédi kocsmaépületben, valamint a Kismarton környékén végrehajtott többszöri kihallgatását, valamint az egyes fogolytársaknak adott tanácsait mutatja be a szerző. A kihallgatások a normál hangvételtől az imitált kivégzésig terjedő széles skálán mozogtak. A szerző elég sokszor érezte, hogy személyét, mint elhárítót valamiféle tisztelettel kezelték. A végén a hadbírósg a németek javára történő kémkedés vádjá alól felmentette, de szabadon nem engedték Jobbágy Domokost.

A 4. fejezet a „*Debrecenbe megyünk*” címet viseli, és tulajdonképpen a szovjet hadifogságban töltött két esztendejét mutatja be a szerző. Sopronkőhidáról az eredetileg beígért Debreceni Igazoló Bizottsághoz történő utazás helyett megkezdődött Jobbágy Domokos hosszú, több hadifogoly és munkatáboron át történő szállítása. Először a Kárpátokon át a romániai Ramnicu Sarat gyűjtőtáborba, majd innen Konstancába vitték fogolytársaival együtt, és a helyi román lakosság részvétnyilvánítása mellett behajózták, és Szevasztopolba, a Krími táborba helyezték el őket. Tulajdonképpen itt vették először nyilvántartásba a szerzőt és fogolytársait, itt történt meg a külön tiszti és legénységi csoportokra való elosztásuk, de hoztak ide amerikai fogságba esett oroszokat is, akiket az amerikaiak átadtak a szovjeteknek. A nyilvántartásba vételt követően megkezdődtek az NKVD általi kihallgatások, valamint az arra vállalkozó foglyok köréből az antifasiszta tanfolyamok szervezése. A szerző igen élvezetes stílusban jellemzi az egyes táborok közötti különbségeket az élet, a munkaszervezés, a foglyok és őrzők, valamint az egymás közötti érintkezés és a „cserekereskedelem” területén is. Miután a hadiesemények előrehaladtával egyre több hadifogoly érkezett a táborba – így például 95 tábornok, köztük 8 magyar is – Jobbágy Domokost több társával együtt átvitték egy kb. 30 km-re lévő táborba, amit gyalog kellett megtenniük az egyébként is legyengült állapotban lévő foglyoknak. Egy idő után innen a Baltikumba, Lettországba szállították őket vonattal a Ventspils-ben található táborba. Itt már határozottan javultak az életfeltételek, ami mind a bánásmódban, mind pedig az ellátásban is jól érzékelhető volt (például az újév alkalmából műsort szerveztek a fogvatartottak, amelyen a táborparancsnokság képviselői is részt vettek). Végezetül a Rezekne településen található táborba költöztették őket, ahol megkezdődött a hazatérésre történő felkészítésük. Ez egy „*ideológiai megdolgozásból*”, illetve az erre vállalkozók részére ismét antifasiszta tanfolyamból állt. Az ideológiai meggyőző munkában a lelkükre kötötték, hogy a Szovjetunióban eltöltött időről és a szovjet rendszerről semmi rosszat ne meséljenek otthon, csak a tisztességes bánásmódról és a szocialista életforma előnyeiről beszéljenek. Kijárhattak a helyi könyvtárba, ahonnan főként folyóiratokat, újságokat és szótárakat kölcsönöztek ki, amelyek egyes lapjaiból cigarettapapír, illetve a teljesen hiánycikk WC-papír lett. A kétéves Szovjetunióbéli fogság akkor látszott számára véget érni, amikor egy 2000 fős szerelvény utasaként viszonylag nagy kerülővel Lengyelországon, Románián, majd Ukrajnán keresztül megérkeztek Záhonyba a határállomásra.

A „*Ne félj, nem fáj az akasztás*” címet viselő 5. fejezet már a hazaérkezését követő emberfeletti megpróbáltatásait foglalja össze. Záhonyból Debrecenbe szállították őket, ahol a laktanyaparancsnok így fogadta őket: „*Önök egy új hazába érkeztek, ez már a demokratikus Magyarország. Igyekezzenek az új társadalmi rendbe beilleszkedni!*”. Az Igazoló Bizottság az alapvető formaságokat követően kiadta a további mozgásukhoz nélkülözhetetlen iratokat. A nyilvántartó lapok kitöltése során, ha valami gyanúsát észleltek az „adatgyűjtők”, az illetőket azonnal elkülönítették „további vizsgálat” céljából. Jobbágy Domokos végre Budapestre utazhatott és két év után találkozhatott a feleségével. Mivel vissza kívánt térni a korábbi munkahelyére, beadta a kérelmet a HM illetékes szervéhez. Közzétették adatait az újságokban és nem érkezett ellene bejelentés, sőt több volt kollégája is igazolta, hogy nem követett el semmilyen háborús bűncselekményt, így visszavették, sőt egyévnyi fizetést is kiutaltak részére. Pár nap múlva azonban beidézték a hadtestparancsnokságra, majd később a Katonapolitikai Osztályra. Itt Szörényi Endre őrnagy, az elhárító részleg vezetője fogadta: „*vissza akarunk venni, ezért írd le, hogy milyen tevékenységet végeztél korábban!*” Mindehhez kapott papírt, írószert és egy cellát, ahol „*nyugodt körülmények között tudott írni*”. Három hét elteltével ismét találkozott Szörényi őrnaggal, aki közölte, hogy „*szép kis mesével traktáltál bennünket, most tessék teríteni az igazat!*” Jobbágy Domokos innen kezdve részletesen leírja az ellene felhozott súlyos vádak, a felsorakoztatott hamis tanúkat, a hetekig, sőt hónapokig tartó kihallgatásait, az első tárgyalási cirkuszt, a fellebbezési folyamat olykor a lehetetlenség határát is súroló bonyodalmait. Első fokon halálra ítélték, majd hosszadalmas fellebbezési folyamat eredményeként 15 évre enyhítették a büntetését. Leírásában külön érdekesség a Népbíróóságok létrehozásának körülményeit ismertető rész. A 10 milliós Magyarországon „háborús és népellenes bűntett” címen több halálos ítélet született, mint a 70 milliós Németországban!

A bemutatott tárgyalási tortúra jól szemlélteti a személyi kultusz időszakának koncepciósi perei során alkalmazott gyakorlatot. A vádlottakat igyekeztek minden lehetséges módon ellehetetleníteni: újságokban közzétették a fényképét, az általa „elkövetett” kreált vadabbnál vadabb bűncselekményeket, aláírásuk elé hamisítottak beismert vallomások, a tárgyalótermet megtöltötték a rendszer hívei által verbuvált személyek, és megfelelő hangulati háttérrel teremtettek mind a tárgyalóteremben tartózkodók, mind pedig a közvélemény számára. Így történt ez Jobbágy Domokos esetében is. Jellemző, hogy a másodfokú tárgyalásra kicserélték a teljes bírósági személyzetet, mert például a bíró túl engedékenynek bizonyult a védelem kéréseit illetően. Ez a fejezet az ítélethirdetéssel ér véget. A fejezet címét adó mondatot a tárgyaláson a felbérelt hallgatóság egyik tagja kiáltotta Jobbágy Domokos felé.

A 6. fejezet: „*Vigyázat, halálraítélt!*” címével Jobbágy Domokos arra a táblácskára utal, amelyet a két tárgyalása közötti időszakban függesztettek ki a cellájára, kiegészítve a „gyakran ellenőrzendő!” felirattal. Az első tárgyalását követően – mint minden halálraítéltet – őt is Kőbányára a „Gyűjtő” fogházba szállították. A szerző igen érdekesen és figyelemre méltóan írja le a fogvatartás körülményeit, a zárkák berendezéseit és állapotát, a halálraítéltekkel való bánásmódot, a kivégzőhelyet és az esetleges kegyelmezési folyamatot. Jobbágy Domokos rendkívül erős akaratú és kivételes tartású egyéniség volt.

Mindez kitűnik a fogságban tanúsított magatartásából, a feleségével, az ügyvédjével és a fogolytársakkal folytatott beszélgetéseiből. Külön is felhívnam a figyelmet egy jól öltözött civil emberrel és egy nővel (mint később kiderült, Péter Gáborral és a titkárnőjével) folytatott beszélgetésére. Vélhetően a későbbiekben ez a beszélgetés is hatással lehetett a halálos ítélet életfogytiglanra történő megváltoztatására. 1949 tavaszán a többi életfogytiglanra ítélttel együtt átszállították a Váci fegyházba.

Az „*Innen senki sem szabadul, csak ide a szomszédba*” címet viselő 7. fejezetben a szerző tökéletes és hiteles képet vázolt a kor büntetésvégrehajtási rendszeréről, a börtönön (fegyházon) belüli viszonyokról, az elítéltek egymáshoz való viszonyáról, és magáról az intézmény parancsnokáról, dr. Debreceni Jenőről. Jobbágy Domokos egyedül itt tér el eddig következetesen képviselt elveitől, és Szalai Andrásra – az MKP, majd az MDP káderosztályának volt helyettes vezetőjére, akit a Rajk László elleni per mellékszálaként ítélték halálra, és végeztek ki – olyan terhelő vallomást tesz, amit kihallgatói adtak a szájába. Legnagyobb meglepetésére Szalai a bíró kérdésére azt válaszolta: „*minden úgy történt, ahogy a tanú elmondta*”. A fejezet egyik érdekessége, hogy Jobbágy konkrét példákkal bizonyítja: az Államvédelmi Hatóságnak elég volt egy névtelen feljelentés, hogy az ártatlan delikvensből kémet, hazaárulót vagy összeesküvőt „termeljenek ki”. Az addig viszonylag emberségesnek mondható börtönviszonyok akkor kezdtek szigorodni, amikor 1950 tavaszán a fegyház felügyeletét átvette az ÁVO. A fejezet címe egyébként arra a közeli temetőre utal, ahol a fegyházban elhunyt, vagy kivégzett elítélteket temették.

A „*Majd a kellő időben*” című 8. fejezetben a Sztálin halála után a börtönviszonyokban is jól érzékelhető változásokat mutatja be a szerző. A külpolitikában bekövetkezett viszonylagos enyhülés éreztette hatását a belpolitikai viszonyokban is, a fogvatartottak ennek hatásait érzékelték a börtönökben is. Megszüntették az internálótáborokat, onnan viszont többek között a Váci Fegyházba hozták – ahogyan a szerző fogalmaz – a „kommunizmus szálláscsinálói” (név szerint is megemlíti közöttük Zsedényi Bélát, a Debreceni Nemzetgyűlés volt elnökét, vagy Vörös János vezérezredest, az első „demokratikus” kormány honvédelmi miniszterét). A fejezet másik érdekessége az ún. „gettósítás” bemutatása, amelynek során a fogvatartottak három különböző csoportba történő „besorolását” mutatja be a szerző. Az elítéltek egymás közötti beszélgetésének figyelemre méltó momentuma, ahogyan egy, a washingtoni követségen szolgált fogoly jellemezte az amerikai politikusokat és azok befolyását az európai politikai helyzet alakulására. Ebben az időszakban megjelennek az orosz fogságból hazatért, de különböző okok (ürügyek) miatt immár magyar börtönökben tovább őrzött foglyok, akiknek tanulságos sorsát főként a szerkesztő által készített lábjegyzetekben található adatok teszik teljessé.

A „*Csak egy szikra kell, csak egy szikra*” c. 9. fejezetben a szerző az 1956-ban bekövetkezett változásokat mutatja be. A Szovjetunióban bekövetkezett változások hatással voltak a magyarországi belpolitikai helyzetre is. Ennek következményeként tovább enyhültek a politikai okokból fogvatartottak körülményei. Átszállították őket a szegedi Csillagba, ahol Jobbágy Domokosnak sikerült „házi munkási” munkakört szereznie az ún. „Vatikánban”, vagyis ahol az egyházi személyeket tartották fogva.

Engedélyezték ismét a látogatásokat, valamint ide telepítették át az orosz fogságból kiszabadult, ám itthon ismét bebörtönzött katonatiszteket. Újabb kihallgatásokat és egy mások által megkísérelt szökési kísérlet után szeptemberben visszavitték őket Vácra, ahol kétszemélyes magánzárában helyezték el őket. Jobbágnak szerencséje volt: egy józan gondolkodású egykori hordárral került egy cellába, aki igen racionálisan ítélte meg az országban kialakult helyzetet. Az ő szavajárása adta a fejezet címét: „*csak egy szikra kell...*”

A „*Szabad földön*” címet viselő 10. fejezetben az október 23-át követő napok változásait mutatja be a szerző. Jelentősen javultak a fogvatartás körülményei: bőséges étkezést kaptak, az örök cigarettával kínálták a foglyokat (eddig szigorúan tilos volt), valamint az örök sapkájáról eltűnt a sapkarózsa, és a helyére nemzetiszínű szalag került. 27-én megtudták, hogy Budapesten kitört a forradalom. Kiszabadították magukat a börtönből: az őrség tétlenül hagyta őket távozni, a városban a lakosság örömmel fogadta és segítette őket élelemmel, civil ruhával. A városházán könnyedén szerzett igazolványt a szerző, és ennek birtokában már bátran Budapestre ment Jobbágy, ahol találkozott a feleségével. A Nagy Imre híressé vált nyilatkozatát követően felgyorsultak az események, megalakult a karhatalom, megkezdtek az ún. „tishti nyilatkozatok” tételét. Mindezek arra ösztökölték a szerzőt, hogy hosszas mérlegelést követően elhagyja az országot. November 24-én Egyházashalunál helyi segítővel átjutott a határon. Kezdetben Bécs mellett egy kb. ezer fős menekülttáborba került, majd hosszas kihallgatásokat és ellenőrzést követően az Egyesült Államokba emigrált. Itt a New York melletti Camp Cilmer táborban többször kihallgatta a „Szociális Adatok Gyűjtő Kirendeltség”, vagyis a titkosszolgálat. Ez azonban már az utolsó viszontagságot jelentette számára, és innen St. Paulba utazott, ahol hátralévő élete nagyobbik részét töltötte. Számára véget értek a megpróbáltatások. Kár, hogy az élete utolsó, ausztriai időszakáról már nem tőle elsőkézből, hanem az Ausztriában élő magyarokat segítőktől szerezhettünk tudomást.

Összegezve: egy egykori kémelhárító háború végi és közvetlen a háborút követően átélt viszontagságait és a kor koncepciók pereinek időszakáról olvashatunk rendkívül érdekes leírást. A könyv másik értéke az a számos levéltári forrással, történészek hiteles forrásnak számító munkáira épülő rengeteg információ, amit a korról, a könyvben szóba kerülő ismert és kevésbé ismert személyiségekről összegyűjtött a rendkívül alapos munkát végző szerkesztő.

Jó szívvel ajánlom a kötetet a Tisztelt Olvasók és Érdeklődők figyelmébe!

A kötetet Prof. Dr. Szakály Sándor lektorálta és az a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával a Magyar Napló és a Fókusz Egyesület kiadásában jelent meg 2024-ben Budapesten. A kötetet közreadta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Dávid Ferenc.

KONFERENCIABESZÁMOLÓ – NEMZETKÖZI KATONAI KIBERTÉR MŰVELETI KONFERENCIA 2024¹

2024. március 7-én első alkalommal került megrendezésre a Magyar Honvédség Kiberműveleti Parancsnokságának, a Magyar Honvédség Kiber- és Információs Műveleti Központjának és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Kibertér Műveleti Központjának közös szervezésű konferenciája, a 2024. évi Nemzetközi Katonai Kibertér Műveleti Konferencia. A konferenciának az MH Szentendrei Helyőrségtámogató Parancsnokság Művelődési Otthona kamara- és konferenciatermei adtak otthont.

A konferencia célja olyan szakmai fórum biztosítása volt, amelynek keretében a szervezetek tudományos együttműködésben, illetve hiánypótló jelleggel a katonai kibertérrel összefüggő aktuális kérdésekben a szakemberek és kutatók megosztották tapasztalataikat és eredményeiket. A megosztott gondolatok és reakciók elősegítették a további irányvonalak meghatározását, illetve néha vitaindító eszmecseréket is generáltak a résztvevők között a szünetekben.

A konferenciára a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, a Honvéd Vezérkar, a Magyar Honvédség alárendelt katonai szervezeteinek képviselőiben érkeztek vendégek, illetve előadók. A szervezők meghívását és felkérését elfogadták többek között a NATO Kooperatív Kibervédelmi Kiválósági Központjából, az észt Tallinni Egyetemről, a Pécsi Tudományegyetemről, a Nemzeti Közszerződési Egyetemről, a Terrorelhárítási Központból, a Külgazdasági és Külügyminisztériumból, illetve a Nemzetbiztonsági Szakszerződéstől delegált szakértők is.

¹ Jelen beszámoló a rendezvény interneten közzétett ismertetőjének bővített változata. Forrás: <https://honvedelem.hu/hirek/a-kiberter-vedelme-kozos-felelosseg.html> (Letöltés ideje: 2024. 03. 14.)

Talabos Tibor ezredes, az MH Kiberműveleti Parancsnokság mb. parancsnoka²

Talabos Tibor ezredes, az MH Kiberműveleti Parancsnokság megbízott parancsnoka a köszöntőjében hangsúlyozta, hogy a kibertér jelentősége ma már kiemelt a modern társadalomban. Kiemelte, hogy a kiberbűnözés, a sajtóban megjelenő kiber-, információbiztonsági és adatvédelmi eseményekről szóló hírek is mutatják, az információs hadviselés korszakát éljük. A fenyegetettségek gyors reakciókat igényelnek a civil és a katonai szervezetektől egyaránt. A szervező intézmények kiemelt szerepet játszanak a honvédelmi ágazat, a nemzet biztonságának védelmében, amely során tevékenységükkel hozzájárulnak a modern katonai műveletek sikereihez.

Dr. Kucsera Erika ezredes, a KNBSZ Kibertér Műveleti Központ központvezetője megnyitójában felhívta a figyelmet a kiber szakterület folyamatos fejlődése érdekében szükséges folyamatos tudásbővítésre, a tapasztalatmegosztás biztosítására, amelyre a konferencia unikális lehetőséget biztosított. Elmondta, hogy annak érdekében, hogy az ágazat, magas színvonalú, a kihívásoknak megfelelő állománnyal rendelkezzen, a haza irányába elkötelezett tehetségeket kell keresni. A konferenciát megelőző napon, ahhoz kapcsolódóan zárult le a két szervezet által életre hívott, az ágazati célok támogatását célzó Magyar Honvédség Cyber Security Challenge 2024 verseny. 33 online résztvevő közül került kiválogatásra a 10 legjobb versenyző, akik helyszíni részvétellel bizonyították rátermettségüket és tudásukat.

² Forrás: <https://honvedelem.hu/hirek/a-kiberter-vedelme-kozos-felelosseg.html>. (fotó: Tischler Zoltán, HM Zrínyi NKft., MH Kiberműveleti Parancsnokság)

Magyar Honvédség Kiberbiztonsági Kihívás 2024³

Ezredes Asszony elmondta, hogy a kibervédelem akkor lehet hatékony, ha a szakterületi dolgozók ismerik a kibervédelem aktuális fenyegetéseit, taktikákat, technikákat és eljárásrendeket, amelyek közös értelmezéséhez is jó lehetőséget biztosít a konferencia.

A megnyitót követő I. nyílt panelben Ambrus Éva honvédelmi alkalmazott a művelettervezésről osztotta meg gondolatait a kiber domain vonatkozásában. Az előadás kezdeti részében a katonai művelettervezés és a kibernműveletek tervezésének elemzését mutatta be. Kitért a katonai kibernműveletek jellemzőinek bemutatására, illetve a művelettervezés különböző fázisaira. Így elhangzottak a békeidőszak, a krízis kialakulása és egy esetleges támadás időszakában értelmezhető fázisokra jellemző információk. Elemezte a kiber- és hagyományos művelettervezés közötti hasonlóságokat és különbségeket, különös tekintettel az integrációra, a műveletek természetére, a jogi kérdésekre és a katonai és nem-katonai elemek függőségeire. A DOTMLPF⁴ keretrendszeren keresztül bemutatta a katonai kiberképesség-fejlesztés nehézségeit. Az előadás zárásaként kihangsúlyozta a kibernműveletek hatásait és azok felmérésére vonatkozó nehézségeit.

³ Forrás: <https://honvedelem.hu/hirek/a-kiberter-vedelme-kozos-felelosseg.html> (fotó: MH Kibernműveleti Parancsnokság)

⁴ DOTMLPF – doctrine, organization, training, material, leadership and education, personnel, and facilities betűszó.

A panel második előadója Forró Tamás rendőr főhadnagy, az NKE HHK Katonai Műszaki Doktori Iskola doktorandusza „Kiberhadviselés vagy kiberterrorizmus?” címmel tartott előadásában rámutatott a két terület között húzódó rendkívül vékony határra, amely különbségként mégis eltérő megközelítést igényel és megítélést kap. Bemutatta a két terület hasonlóságait, illetve eltéréseit. A terrorizmus fejlődése során szemléltette a kiberterrorizmus térnyerését, a kibertér használatának területi előnyeit. Példákon keresztül ismertette a kibertámadások terrorizmus, illetve hadviselés során megfigyelhető jellegzetességeit. Bemutatta a jövő várható trendjeit a kiberterrorizmus vonatkozásában, avagy, hogy mit is hoz a jövő?

A panel záró előadója, Umhauser Balázs százados munkatársa saját példáján keresztül adott betekintést a kiberbiztonsági szakemberré válás változatos lehetőségeiről, az MH Kiber- és Információs Műveleti Központ létrehozásának eddigi mérföldköveiről. Előadásában bemutatta az MH Kiber- és Információs Műveleti Központ képzési portfóliójába jelenleg tartozó kiberbiztonsági tárgyköröket. A tanfolyamok – kibertudatosság, a kiberbiztonság katonai döntéshozók részére, kiberbiztonsági üzemeltetés, Python programozás alapjai, biztonsági tesztelő (etikus hacker), digitális nyomrögzítés, igazságügyi elemzés és eseménykezelés alapjai, kiberbiztonsági szervezés – bemutatása során a célközönség, az időtartama mellett bepillantást kapott a tematikába, illetve a gyakorlati tapasztalatokba is.

A konferencia ezt követően két párhuzamos szekcióban folytatódott, ahol a II, III-as nyílt panelekben további előadások hangzottak el, a zárt, meghívásos szekcióban pedig a „Chatham ház szabályait”⁵ alkalmazva folyt angol nyelvű szakértői beszélgetés különböző, a nemzetközi kibertér-műveleteket érintő témákban. A NATO Kooperatív Kibervédelmi Kiválósági Központ felkért előadóival együtt meghívott vendégek a kibertér-műveleti erőkről, a TTP-kről,⁶ illetve az aktuálisan megfigyelhető kibertér-műveletek tapasztalatairól folytattak moderált beszélgetést.

⁵ Chatham House Rule, ahol a résztvevők megosztják, a saját céljaikra felhasználják az egymástól kapott információkat, de nem hozzák nyilvánosságra a forrást, így az nem köthető személyhez vagy szervezethez, amivel oldottabb hangulatban lehet az együtt gondolkodást elősegíteni.

⁶ TTP – Tactics, Technics and Procedures (Taktikák, technikák és eljárások), amelyek segítségével a kibertérben a különböző hatások elérhetők.

Nemzetközi Kibertér Műveleti Konferencia 2024⁷

A II. nyílt panel Szulcsányi Viktor százados „*az OT rendszerek⁸ hazai és nemzetközi kitettsége*” címmel tartott felvezető előadásával kezdődött. Korábbi kutatási eredményei⁹ alapján szerzett tapasztalataira alapozva rámutatott, hogy napjainkban az élet szinte minden területén alkalmazott ipari rendszerek jelentős része kapcsolódik az internethez. Ez a felhasználásuk és alkalmazásuk szempontjából egy nagy előrelépést jelenthet, de sajnos legalább ugyanakkora kockázatot is jelent a rendszerek biztonságos üzemeltetésére. Az előadás bemutatta, hogy a kritikus infrastruktúrákat, közműveket, az egészségügyet, az energiaszektor és megannyi más, a társadalom számára elengedhetetlen központi szolgáltatást kiszolgáló ipari rendszerek mindig kiemelt célpontok lesznek a katonai műveletekben és a különböző, államilag szponzorált hackercsoportok tevékenysége során is. Az előadásban egy komplex képet kaphattunk az OT-rendszerek hazai és nemzetközi szintű kitettségére vonatkozóan. Az előadó kiemelte az ilyen eszközök publikus elérésének kockázatait, és összefoglalta az ipari rendszerek biztonságos üzemeltetését támogató, a kutató által azonosított lehetőségeket.

⁷ Forrás: <https://honvedelem.hu/hirek/a-kiberter-vedelme-kozos-felelosseg.html> (fotó: Tischler Zoltán, HM Zrínyi NKft., MH Kiberműveleti Parancsnokság)

⁸ OT rendszer – Operational Technology rendszer, termelési automatizálásra alkalmazott technológiai megoldás.

⁹ SZULCSÁNYI Viktor: Támadó tevékenységek szerepe a kibervédelem fejlesztésében. Előadás: *HÍRVILLÁM Nemzetközi Információbiztosági Konferencia*, 2023. 77-85. o.; SZULCSÁNYI Viktor: Állami hátterű hackercsoportok taktikáinak, technikáinak és eljárásainak elemzése 2023 eseményei alapján. *Szakmai Szemle*, 2023/4. 94-105 o.

Bene Róbert főhadnagy „Web Defacement Monitoring”¹⁰ címmel tartott előadása arra mutatott rá, hogy az ilyen jellegű támadások már régen megjelentek, és kisebb-nagyobb intenzitással alkalmazzák is őket. Bemutatta a „web defacement” fogalmával jellemzett eseteket, azok jellemzőit. Az előadás kitért az ilyen jellegű támadások mögött álló támadók motivációjának ismertetésére, illetve, hogy az ilyen jellegű támadásoknak milyen hatásai is lehetnek a szervezetek életére. A monitorozási feladatokhoz kapcsolódóan több módszert is ismertetett, illetve bemutatta ezek jellemzőit előnyeik-hátrányaik szemléltetésével. Az előadás zárásaként kitért arra is, hogy a bemutatott módszerek hol használhatóak a honvédelmi ágazatban.

Mátyásfalvi Attila ömt. őrnagy a panel záró előadásában a „*Merre tart a világ a NIS2 alapján?*” kérdésre hosszú, szemléletes választ adott. Az előadásban kitért annak indoklására, hogy az egyre kifinomultabb és egyre gyakoribb kibertámadások miatt miért vált elkerülhetetlenné a meglévőknél szigorúbb szabályok bevezetése az EU-ban. Azoknak a céloknak a teljesülésére mutatott rá, hogy a biztonsági követelmények teljesülésével, az ellátási láncok biztonságának kezelésével és a jelentési kötelezettségek szigorításával növelhető az információbiztonság szintje. Bemutatta, hogy az Európai Uniónak, és ehhez kapcsolódóan a nemzeti jogalkotásnak is megfelelő és arányos technikai és szervezési intézkedéseket kell hoznia a felmerülő kockázatok kezelése érdekében. Az előadás zárásaként kiemelte, hogy a leggyengébb láncszem mindig is az ember volt, amely tényezőként hatással van a rendszerek működésére, és kitekintést adott arra, hogy a jogszabályi tervezetek alapján milyen változások várhatók.

*Nemzetközi Kibertér Műveleti Konferencia 2024*¹¹

¹⁰ Web Defacement Monitoring a weboldalak megjelenésének és elérhetőségének vizsgálatára irányuló ellenőrző tevékenység.

¹¹ Forrás: <https://honvedelem.hu/hirek/a-kiberter-vedelme-kozos-felelosseg.html> (fotó: Tischler Zoltán, HM Zrínyi NKft., MH Kiberműveleti Parancsnokság)

A záró, külső előadókkal támogatott III. panel első előadójaként Gyurák Gábor, a Pécsi Tudományegyetem Műszaki és Informatikai Kar mesteroktatója mutatott rá a katonai kibertér-műveletek és a Pécsi Tudományegyetem kibertérrel kapcsolatos kutatások lehetséges kapcsolódási pontjaira. A konferencia során visszatérő gondolatként elmondta, hogy az elektronikus információs rendszerek – különös tekintettel a katonai és állami rendszerekre – állandó célpontjai a működésük akadályozására, károkozásra vagy adatszerzésre irányuló kibertámadásoknak. Az előadásában visszautalva bemutatta, hogy az ember a leggyengébb láncszem minden szervezet biztonsági rendszerében, ezért a biztonság tudatos viselkedés a legfontosabb védelmi vonal, amely terület fejlesztése preventív védelmi intézkedés. Ismertetett egy olyan hálózattudományi alapokon nyugvó módszert, amellyel a különböző szervezetek kiberbiztonsági rezilienciaszintje hatékonyan fejleszthető. A Digitális Mohács első kiadása¹² kapcsán bemutatta a 2024. évi pécsi hallgatói körben végzett felmérés eredményeit.

Dr. Krasznay Csaba, a Nemzeti Közszerződési Egyetem docense civil szemszögből megközelítve két év után értékelte az orosz–ukrán háború kiber műveleteit. A konfliktus legérdekesebb területeként jellemezte az ötödik műveleti tér felhasználását. Rámutatott, hogy ugyan a hibrid műveletek során kialakított, kibertérben is használatos módszerek az orosz oldalról tekintve kiválóan szolgálhatták volna a célkitűzéseket, azonban Ukrajna sikeres katonai védekezése miatt más irányt szabott a háborúnak. Kijelentette, hogy mindkét fél intenzíven uralja a saját információs terét, ám Oroszország hatékonyabban jelenik meg a harmadik országokban, és sok esetben tudja saját érdekei mentén formálni ezen országok információs terének kognitív dimenzióját. Ezek mellett rámutatott az orosz IT-rendszerek támadás elleni sérülékenységre is, amely az offenzív képességek fejlesztése miatt alakulhatott ki. Kiemelte, hogy mindkét félnél megfigyelhető a kritikus infrastruktúrák alacsony intenzitású, de folyamatos támadásokra való reakciókényszerszere, amely veszélyeztetettség kisebb, mint a drónok vagy rakéták által végrehajtott kinetikus csapások eredménye. Rámutatott, hogy háborúban érintett katonai informatikai rendszerek tekintetében rendelkezésre álló információk köre alacsony, de valószínűsíthető, hogy a hadszíntéren mindennapossá vált IT-eszközhasználat miatt ezen terület is érintett. Az előadás zárásaként a kibertér, mint műveleti tér aktív tevékenységére utalva fokozott tapasztalatgyűjtési lehetőségre mutatott rá, amelynek információforrásai egyaránt lehetnek nyíltak vagy akár fedett forrásból származók is.

A panel záró előadásaként a kibertérben folyó műveletek és az ezekkel kapcsolatos ipari és katonai együttműködés fontosságáról és kihívásairól kaphattunk kitekintést Zámbo Marcell, Az Andrews IT Engineering Kft. SOC¹³ vezetőjétől. A prezentációban a civil és katonai infrastruktúrában is kulcsfontosságú szerepet játszó területként jellemezte a globálisan összekapcsolt információs technológiai rendszerek által alkotott virtuális teret.

¹² KOVÁCS László – KRASZNAY Csaba: Digitális Mohács: Egy kibertámadás forgatókönyv Magyarország ellen, *Nemzet és Biztonság*, 2010/1. 44-56. o.

¹³ SOC – Security Operations Center, (Kiber)biztonsági Műveleti Központ.

A NATO és az ipar együttműködésének fontosságára utalva kiemelte a NATO DIANA¹⁴ projektet, amely a védelmi innováció felgyorsítását tűzte ki olyan területeken, mint a mesterséges intelligencia, a robotika, a kvantumtechnológia, az űrkutatás és a kiberbiztonság. Rámutatott, hogy az együttműködés gyakorlati megvalósítása során felmerülnek különböző kihívások és gátló tényezők, úgymint a kölcsönös bizalom hiánya, az együttműködés formalizálásának szükségessége, illetve jogi és egyéb üzleti aggályok. A sikeres együttműködés eléréséhez szükséges lépések között említette a kibervédelmi képzéseket, a tudatosság növelését, a közös gyakorlatok és szakmai fórumok szervezését, illetve a jó gyakorlatok megosztásának szükségességét. Az elmondottakkal rámutatott, hogy az IT-biztonság, mint komplex feladat megköveteli a szereplők szoros együttműködését, közös célkitűzések és feladatok meghatározását, az együttműködés folyamatos fejlesztését. Ehhez fontos eszköz a kompetenciák tisztázása és a szereplők közötti hatékony kommunikáció.

A szekcióelőadásokat és megbeszéléseket követően, a rendezvény zárásaként Dr. Kucsera Erika ezredes zárszavában megköszönte az előadóknak a felkészülést, az előadásokban tapasztalható magas szintű tartalmi hozzájárulást, amellyel a hallgatóság figyelmét fel tudták hívni az aktuális feladatokra és kihívásokra. Utalva az előadások után feltett kérdésekre, kiemelte, hogy a témák aktualitását jelzi az érdeklődés nagysága, amelyet az előadásokat követő további beszélgetések is tükröztek. A résztvevők száma és a képviselt szervezetek sokasága rámutatott a szakterületi végrehajtásban érintettek széles körére, akik között az együttműködés elengedhetetlen kell, hogy legyen.

¹⁴ NATO DIANA – North Atlantic Treaty Organisation Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic, az Észak-Atlanti Szövetség Védelmi Innovációs Akcelerator, képességfejlesztési gyorsító programok innovációs hálózata a NATO DIANA program bemutatójáról készült <https://honvedelem.hu/hirek/a-nato-diana-programja-uj-lehetosegeket-kinal-magyarorszag-szamara-vedelmi-es-biztonsagi-kerdesekben-html> beszámoló alapján.

**International Military
Cyberspace Operation
Conference**

LETTER OF INVITATION

The Hungarian Defence Forces Cyber Command,
the Hungarian Defence Forces Cyber and Information Operations Center
and the Cyberspace Operations Center of the Military National Security Service
kindly invite You to participate on
the **International Military Cyberspace Operation Conference 2024.**

Date: 7th march 2024. (wednesday) 09:00-15:30
Form: on site invitation based event
Place: HDF 'Szentendre' Garrison-support Command, Garrison Community Center,
'Kamara' and 'Konferencia' saal's. (Szentendre, Dózsa György st. 12-14, 2000)

Patron's of the conference:

Col Talabos Tibor, HDF Cyber Command, commander
Col Kucsera Erika (PHD), Cyberspace Operations Center, head

Aim of the conference:

To offer scientific – professional forum, for contribution in cooperation of the two organisations,
enhance the scientific collaboration, and give the opportunity for experts and researchers to
share lessons and learned from actual questions of military cyberspace.

Program:

9:00	-	10:00	Registration
10:00	-	10:10	Opening remarks
10:10	-	11:10	Plenary session
11:10	-	11:40	Coffee break
11:40	-	14:10	Panel and workshop, paralel in 2 session, with coffee break
14:10	-	14:25	Closing remarks
14:25	-	15:30	Buffet lunch

Main topics of the conference:

- Organisation questions of Cyberspace
- Cyberspace as an independent domain
- Actual technical challenges in Cyberspace
- Military Cyberspace Operations

Registration:

To participate on the event require prior
coordination and registration . we kindly ask
presenter applicants to submit their applica-
tion **15th february 2024 at leatest** via the
24nkkmk@mil.hu contact address.

Let's think together!

Plenary session
(Moderated by COL Erika Kucsera Erika PhD)

CIV Éva Ambrus
Operational planning in relation to the cyber domain

(pol) 1stLT Tamás Forró
Cyberwarfare or cyber terrorism?

CPT Balázs Umhauser
Cyber training in the Hungarian Defense Forces

Section I.
(Moderated by LtC Istvan Deli)

CPT Viktor Szulcsányi
National and international exposure of OT systems

2ndLT Noémi Csunó
Geopolitic ruled cyberspace events

MAJ Attila Mátyásfalvi
Where is the world headed based on NIS2?

Section II.
(Moderated by COL Sándor Magyar PhD)

CIV Gábor Gyurák
Possible osculation of military cyberspace operations and cyberspace-related researches at the University of Pécs

CIV Csaba Krasznay PhD
Evaluation of Russian-Ukrainian cyberspace operationsafter 2 years – from civilian perspective

CIV Marcell Zámbó
The relations of industry and military cyberspace operation

Closed workshop discussion only for invitee
(Moderated by: LtC Gábor Visky)

Distinguished panellists:

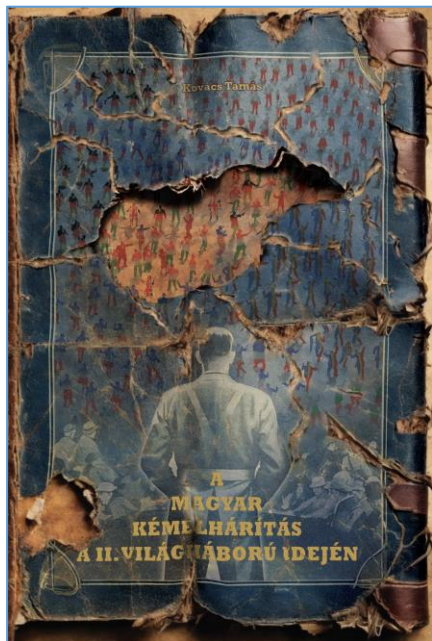
LtC Gábor KNAPP
researcher of University of Public Service Faculty of Military Science and Officer Training Doctoral School of Military Engineering

MAJ Marco A. (res)
researcher of Tallinn University

Andrii D.
National expert to NATO Cooperative Cyber Defence of Excellence

Let's think together!

**RECENZIO –
KOVÁCS TAMÁS: A MAGYAR KÉMELHÁRÍTÁS A II. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN**

2024. április 26-án nagy sikerű könyvbemutatóra került sor a Honvéd Kulturális Központ Stefánia Palotában. A KNBSZ Tudományos Főosztályának szervezésében bemutatták Kovács Tamás: „A magyar kémelhárítás a II. Világháború idején” című, hiánypótló művét. A moderátor Dr. Kenedli Tamás ezredes, a KNBSZ Tudományos Főosztályának vezetője volt, a pódiumbeszélgetés résztvevői pedig Dr. Kovács Tamás, mint szerző, mellette Cseh Gergő Bendegúz, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának (ÁBTL) főigazgatója és Tóth Csaba Mihály alezredes szakmai lektor voltak. A megjelent, nagy számú néző a téma iránti fokozott érdeklődést tükrözte. A vendégek köre nem szűkölt a KNBSZ aktív és nyugállományú tagjaira, hanem bőven érkeztek a polgári

társszolgálatoktól, továbbá az akadémiai körökből is, így a „szakma” oktatásáért elsődlegesen felelős Nemzeti Közszolgálati Egyetem vezetői, oktatói, kutatói és a doktorandusz, valamint más képzési formák hallgatói és más, polgári szervek, munkatársai és kutatók is szép számban megjelenve mutatták a Szerző által tárgyalt téma iránti lelkes érdeklődést. Nagy megtiszteltetést jelentett, és mind a Szerző, mind a művet megjelentető KNBSZ elismertségét mutatta, hogy az ÁBTL főigazgatója, Cseh Gergő Bendegúz úr is személyesen megjelent az eseményen.

A könyvbemutató elején Dr. Kenedli Tamás ismertette, hogy a könyv megjelentetése a KNBSZ Költségvetési Kutatóhely tudományos munkájának részeként jelent meg, majd ismertette a főbb kutatási irányokat és területeket, amelynek csak egy részét jelentik a hasonló művek, mint a szakmatörténeti kutatótevékenység támogatása.

A köszöntőt követően került sor a könyvismertetőre. A 239 oldalas munka 9 nagyobb fejezetre osztható, amelyek logikus sorrendben dolgozzák fel a témát. A korszak bonyolult nemzetközi és hazai összefüggései miatt szükségesnek látta a Szerző – és csak egyet lehet vele ebben érteni –, hogy bemutassa az akkori magyar kül- és belpolitika játszóterét, az azt befolyásolótörténelmi és nagyhatalmi viszonyokat, azon belül is, a nagyhatalmak nemzetbiztonsági szolgálatai

tevékenységének jellemzőit. Ezen körülmények megvilágítása nélkül a ma olvasója kevésbé értené az I. és II. Világháború közötti korszak magyar katonai és polgári nemzetbiztonsági szolgálatainak tevékenységi irányait, szakmai finomságait.

Néhány szóban magáról a kötetről

A bemutatott könyv a harmadik műnek tekinthető a 2018-ban a fennállásának, működésének 100. évfordulóját ünnepelt katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti publikációinak sorában (a „Magyar Katonai Elhárítás Története 1918-2018” és az „Egy elfelejtett hadjárat” című szakmai, de, a civil olvasóközönség számára is olvasmányos első két kötet után).

A mű által tárgyalt téma jóval hosszabb, mint amit a cím sugall, hiszen egy máig ellentmondásos korszak végét lezáró hat év története nem lenne érthető az azt megelőző korszak fejleményeinek szakszerű ismertetése nélkül. Ezt a most megjelentetett mű kiváló szinten teszi meg.

A könyv következő része nagyon részletes képet ad a korszak magyar katonai hírszerző és elhárító szervezeteiről, azok átalakulásairól, valamint a csendőrség hasonló szervezeteiről és azok tevékenységéről.

Ezt követően kerül megtárgyalásra a visszatért területeken folytatott nemzetbiztonsági tevékenységek iránya, köre és módszerei, majd a honi területen folytatott szakmai tevékenységek, amelyek – bár ugyanazon törvények és rendelkezések szabályozták őket, mégis, természetszerűleg, némileg különböztek egymástól.

A történelmileg logikus sorrendet a német megszállás és a nyilas rémuralom alatti szakmai tevékenységek bemutatása zárja.

A könyvismertetőt követően pódiumbeszélgetésre került sor, melyet Dr. Kenedli ezredes moderálásával Cseh Gergő Bendegúz úr, a Szerző és Tóth Csaba Mihály, a könyv szakmai lektora folytatott. Mindhárman, de, a moderátort is beleértve, nyugodtan mondhatjuk, hogy mind a négyen nagy szakmai háttértudással szálltak a beszélgetésbe és élvezetes beszédmódjukkal mindvégig ébren tartották a nézők figyelmét.

Cseh Gergő Bendegúz ÁBTL főigazgató úr nagyon komolyan, akár a mai érintettek számára is megszívlelendő tanulságokat vont le a könyvről való beszélgetés kapcsán, így, hogy az akkori kor minden érintett illetékese, a nemzetbiztonsági szolgálatok munkáját meghatározó állami felsővezetőktől lefelé, a különböző felső- és középszervezőkig, és más állami szereplőkig, így pl. diplomatákig bezárólag, vagy hajlamosak voltak, vagy a kialakult közbeszéd miatt nem tehettek mást, mint túlértékelték Hazánk akkori szerepét, amit a nemzetközi politikában játszott, illetve betöltött. Ezen helytelen helyzetértékelés alapján aztán nem is nagyon lehet azon csodálkozni, hogy a munkáját egyébként az akkori szakmai lehetőségek maximum szintjén végző nemzetbiztonsági szolgálatok és szervek nem tudták a helyes kül- és

belpolitikai döntések meghozatalának irányába terelni a felső politikai és katonai döntéshozókat. A Cseh Gergő Bendegúz úr által elmondottak jól rávilágítottak arra az akkoriban egymással párhuzamosan létező „kettős valóságra”, amelyek közül az egyik az akkori való világ volt, úgy kül-, mint itthon, belföldön, beleértve a különböző revíziós döntések értelmében visszatért területeket, a másik, ezzel párhuzamos élete az akkori, királyi Magyarországnak pedig az az illúzió volt, hogy befolyásolni tudja a II. Világháborút követő újabb békediktátum menetét, még azt követően is, hogy azon az oldalon lépett be a háborúba, amelyiken.

Tóth Csaba Mihály szakmai lektor úr figyelmes, értő elemzését adta a feladatának, melyet a könyv szakmai lektorálása során végzett. Mindenképp a mű magas valós értékére utal, ha a szakmai lektor is érzékelteti az őt hallgató szakmai közönséggel, hogy a mű jól olvasható, érdekes, olvasmányos és sodró nyelvezete, a rengeteg új ismeret, amit ad, igen kihívásossá tette, hogy a szakmai lektorok hagyományos, „kákán is csomót kereső” feladatára tudjon koncentrálni, és feltárja a legapróbb hibát is. Ez, tudjuk, azon művek jellemzője, amelyek az olvasásuk során magukba szippantanak, elvisznek magukkal abba a világba, amiről szólnak és ezt olyan nyelven és stílusban teszik, amely elfeledteti az olvasóval, hogy külvilág is van, vagy, a szakmai lektorral, hogy nem a műben való elmerülés a szakmai feladata, hanem az esetleges hibák feltárása.

Dr. Kenedli ezredes figyelmes és értő vezetése mellett a pódiumbeszélgetés három résztvevője mind a szakmai közönség, mind am laikus érdeklődők számára élvezetes és tanulságos, nagyon tartalmas, végig érdekes, egy pillanatra sem unalmas beszélgetést folytatott – amelynek egyetlen felróható hibája az lett, hogy véget ért.

E sorok szerzője biztos abban, hogy ezen furcsa érzésével nem volt egyedül a könyvbemutató alatt és után.

A bemutatón résztvevők első kézből győződhetek meg, hogy milyen hatalmas levéltári és más forráskutató munkát kellett a hatalmas ismerettel rendelkező szerzőnek elvégeznie ahhoz, hogy ez a kötet megszülethessen. Türelme és történeti elkötelezettsége is maximális tiszteletet érdemel. Külön tisztelet jár a Szerzőnek azért, mert meg tudott maradni a semleges történész szerepében, ami nem mindig szokott sikerülni a kutatóknak, akik Hazánknak ezt a nehéz időszakát vizsgálják és kutatják.

A mű egyértelműen hiánypótló és csak remélni lehet, hogy gyorsan utat talál a szakmai képzést elsődlegesen folytató NKE oktatói és oktatóttjai, valamint kutatói felé. Sok sikert kívánunk a Szerzőnek és kérjük, ne hagyja abba, folytassa szakmai kutatásait és a publikálást a témában, a KNBSZ Költségvetési Kutatóhelyének pedig kívánjuk, hogy még nagyon sok, hasonlóan magas színvonalú művel bővítse a magyar katonai nemzetbiztonsági szolgálatokra vonatkozó irodalmat.

SZERZŐINK

Bérczi Péter	a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Dr. Farkas Ádám	őrnagy, PhD, a KNBSZ munkatársa, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc ÁJK és a Nemzeti Közszerológati Egyetem HHK tudományos főmunkatársa
Gyarmati Ádám	százados, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Hajduk Dániel János	a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Dr. Kassai Károly	ezredes, PhD, a Nemzeti Közszerológati Egyetem, c. egyetemi docense
Knapp Gábor	alezredes, a KNBSZ munkatársa, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Kóré András	a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Dr. Pál István	PhD, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar oktatója
Suhajda Attila	a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar hallgatója
Talián István	ezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Tömösváry Zsigmond	ny. dandártábornok, PhD, a Felderítő Társasága Egyesület elnöke
Dr. Vörös Fanni	PhD, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem TTK Természetföldrajzi Tanszék tudományos segédmunkatársa

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Dr. Dobák Imre	nb. ezredes, PhD, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék vezetője, intézetvezető
Dr. Farkas Ádám	őrnagy, PhD, a KNBSZ munkatársa, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc ÁJK és a Nemzeti Közzolgálati Egyetem HHK tudományos főmunkatársa
Dr. Jung András	PhD, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, IK Térképtudományi és Geoinformatikai Intézet habilitált egyetemi docense
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola oktatója
Dr. Krasznai Csaba	PhD, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem docense, a Tallinni Műszaki Egyetem tudományos munkatársa
Dr. habil. Remek Éva	PhD, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék egyetemi docense
Dr. Ritecz György	ny. r. ezredes, PhD, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola témavezetője
Tóth Csaba Mihály	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Vikman László	őrnagy, a KNBSZ munkatársa

A SZAKMAI SZEMLÉBEN
TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Etikai követelmények:

- Az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, amelyet a szerzői nyilatkozat kitöltésével és aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető – a szerzői útmutatóban meghatározott – hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.
- A kézirat azonban nem tartalmazhat rasszista, xenofób vagy szélsőséges nézeteket valló megállapítást.

Megjelenéssel kapcsolatos információk:

- A kéziratot elektronikus formában, kérjük megküldeni a szakmai.szemle@knbsz.gov.hu email címre.
- A közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembevételével – szerzői honorárium fizethető.
- A kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. (A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják.)
- A Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat indoklás nélkül nem közli.
- A kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja.
- A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét, ORCID és MTMT azonosítójukat – amennyiben utóbbiakkal rendelkeznek.

Tartalmi követelmények:

- A folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt – rendelkezzen bevezetés, tárgyalás és befejezés szövegrészekkel;

- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak.

Formai követelmények:

- A szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 000 karakter), azonban a kézirat tartalmát, témáját figyelembe véve egyedi (felelős kiadói) elbírálást követően nagyobb terjedelmű írások is megjelenhetnek.
- A kéziratot Calibri Light 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban a „szöveggel egy sorba” szerkesztve készüljön.
- A közleményhez rövid tartalmi összefoglalót (Absztrakt/Rezümé) kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven – a rövid tartalmi összefoglaló E/3 személyben íródjon és ne legyen megegyező a főszöveg bevezetőjével;
- a közleményhez három–öt kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.
- A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések lábjegyzetben módszerrel kérjük alkalmazni. (A folyóirat az MSZ ISO 690:2022 *„Információ és dokumentáció. Irányelvek az információforrások bibliográfiai hivatkozásaihoz és idézéseihez”* és az MS ISO 832:1998 *„Információ és dokumentáció. Bibliográfiai leírás és hivatkozás. Bibliográfiai kifejezések rövidítésének szabályai”* szabványok az irányadók az alábbi leírásokban feltüntetett eltérésekkel. Abban az esetben, ha a szerző nem a szabványokat vagy a mellékelt segédletet alkalmazza, a szerző felkérhető a kézirat átdolgozására.)
- A négy számjegynél hosszabb számoknál a CTRL-SHIFT-SPACE (nem törő) szóközt alkalmazzuk, ne pedig a sima szóközt vagy a pontot; pl. 430 000. (A négyszámjegyű számoknál erre nincs szükség.)
- Az idézőjelek esetében a magyar változatot alkalmazzuk („...”), ne pedig az angol (“...”; ‘...’; ‘...’) verziókat.
- Belső idézőjelet (»...«) használjunk az idézett szövegen belüli idézőjeles részhez – „idézet eleje »belső idézet« idézet vége.”.
- Ha zárójeles részen (...) belül is szükségünk van záró-jelre, akkor a szögletes zárójelet [...] alkalmazzuk.
- Az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben (példa: WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- A publikációkhoz tartozó, lényeges információkat tartalmazó ábrák, táblázatok, diagrammok, képek szerkesztése során szükséges azokat számozással – például 1. ábra –, címmel ellátni, továbbá lábjegyzetben megjelölni az illusztráció forrását vagy a saját szerkesztés tényét.

- Az ábrák és táblázatok megszerkesztése a szerző feladata, az illusztrációk a kéziratához minőségkontroll formázás nélkül, beazonosítható módon elnevezve. Az ajánlott felbontás legalább 300 dpi legyen.
- Más kiadványból átvett ábra közlését a szerzőnek kell engedélyeztetnie, és saját szövegében a forrást is pontosan meg kell jelölnie.
- Az idegen nyelvű adatok magyarra fordítandók.
- Az információértékkel nem rendelkező, esetleg publikálásra alkalmatlan minőségű, illetve a bizonytalan forrású illusztrációk közlésétől a kiadó saját döntése alapján eltekinthet.

Idézetek, lábjegyzetelés során kérjük a következőket betartani:

- A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. (Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.)
- A lábjegyzetszám jellemzően a mondatrészt vagy mondatot záró írásjel mögé kerül.
 - A szövegrészhez közvetlen nem kapcsolódó, kiegészítő és magyarázó kiegészítéseket szintén lábjegyzetben kérjük feltüntetni.
 - Ha a szövegrészletben több műre kell hivatkozni, akkor csak egy felsőindex szám szerepeljen, és a lábjegyzetben szerepeljenek a művek pontosvesszővel elválasztva.
 - Az első idézésnek tartalmazni kell legalább (ha rendelkezésre állnak): a szerző vezetéknévét – kiskapitális – keresztnévét: Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszáma. (Több szerző esetében hosszú kötőjel alkalmazásával kell elválasztani a szerzők nevét egymástól.)
 - Három vagy annál több szerző(k) esetén a lábjegyzetben az első szerző nevét követően az et al. rövidítést kell alkalmazni és a bibliográfiai jegyzékben kell kiírni az összes szerző nevét.
 - Az első idézést követően a további idézéseknek a következőket kell tartalmaznia: a szerző(k) vezetéknéve – kiskapitális – kiadás éve, oldalszám. (Amennyiben a kéziratban található ugyanazon vezetéknévű és megjelenési évvel hivatkozott mű, úgy a keresztnév első betűjét is alkalmazni kell – pl. Szabó M. 2014, 9.)
 - Ha a szerző ismeretlen, úgy az Sz.n. rövidítést kell alkalmazni.
 - Ha a kiadás éve ismeretlen, úgy az „é.n” rövidítést kell alkalmazni.
 - Ha a kiadás helye ismeretlen, úgy a „h.n.” rövidítést kell alkalmazni.
 - Ha a kiadó ismeretlen, úgy a „k.n.” rövidítést kell alkalmazni.
 - Ha a hivatkozott mű a latin betűs nyelvtől eltérő nyelven jelent meg (pl. orosz vagy kínai), úgy a szerzőnek a hivatkozott művet latinbetűkre is át kell írni.
 - Az első idézést követő közvetlen ismételt idézés során az uo. rövidítést kell alkalmazni.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

- A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.
- Amennyiben a hivatkozott mű rendelkezik ISBN számmal, azt a bibliográfiai adatok megadása után kérjük feltüntetni.
- Amennyiben a cikk rendelkezik ISSN vagy DOI-azonosítóval, azt kérjük a bibliográfiai adatok megadása után feltüntetni.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Az idézések fő fajtái:

HIVATKOZOTT MŰ TÍPUSA	SZÖVEGBELI ELSŐ HIVATKOZÁS	TOVÁBBI HIVATKOZÁS SZÖVEGBEN	IRODALOMJEGYZÉKI HIVATKOZÁS
Egyszerűs mű	Ács Tibor: <i>A reformkor hadikultúrájáról.</i> Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba, 2005. 34. o.	Ács 2005, 34.	Ács Tibor: <i>A reformkor hadikultúrájáról.</i> Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
Két-, háromszerzős mű	SZENES Zoltán – Siposné Kecskeméthy Klára: <i>NATO 4.0 és Magyarország.</i> Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. 55. o.	SZENES – SIPOSNÉ 2019, 55.	SZENES Zoltán – SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára: <i>NATO 4.0 és Magyarország.</i> Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. ISBN 978 963 327 770 6
Szerkesztett mű	BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: Szilágyi Tivadar (szerk.): <i>Szemelvények.</i> Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. 33. o.	BEREK 1994, 33.	BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): <i>Szemelvények.</i> Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. 31–50. o.

HIVATKOZOTT MŰ TÍPUSA	SZÖVEGBELI ELSŐ HIVATKOZÁS	TOVÁBBI HIVATKOZÁS SZÖVEGBEN	IRODALOMIEGYÉKEI HIVATKOZÁS TÍPUSA
Folyóirat (nyomtatott)	KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. <i>Új Honvédségi Szemle</i> , 1993/6., 6. o.	KOVÁCS 1993, 6.	KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. <i>Új Honvédségi Szemle</i> , 1993/6., 1–7. o. ISSN 1216-7436
Folyóirat (elektronikus)	FORGÁCS Balázs: A hadikultúra fogalmának histográfiája II. Hadtudományi <i>Szemle</i> , 2009/3. 4. o.	FORGÁCS 2009, 4.	FORGÁCS Balázs: A hadikultúra fogalmának histográfiája II. <i>Hadtudományi Szemle</i> , 2009/3., 1-8. o. Elérhető: https://epa.oszk.hu/02400/02463/00006/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_3_001-008.pdf (letöltés ideje: 2024.08.09.)
Elektronikus tartalom	ABRAMS, Lawrence: Ransomware attack at German hospital leads to death of patient. Bleepingcomputer, 2020. szeptember 17.	ABRAMS 2020.	ABRAMS, Lawrence: Ransomware attack at German hospital leads to death of patient. Bleepingcomputer, 2020. szeptember 17. Elérhető: https://www.bleepingcomputer.com/news/security/ransomware-attack-at-german-hospital-leads-to-death-of-patient/ (letöltés ideje: 2024. 03.17.)
	Sz.n.: Operation Ghost Stories. fbi.gov, 2011. 10. 31.	Operation Ghost Stories 2011.	Sz.n.: Operation Ghost Stories. fbi.gov, 2011. 10. 31. Elérhető: https://www.fbi.gov/news/stories/operation-ghost-stories-inside-the-russian-spy-case (letöltés ideje: 2024. 02. 20.)

HIVATKOZOTT MŰ TÍPUSA	SZÖVEGBELI ELSŐ HIVATKOZÁS	TOVÁBBI HIVATKOZÁS SZÖVEGBEN	IRODALOMJEGYZÉKI HIVATKOZÁS
Doktori értekezések, diplomamunkák, szakdolgozatok	SOMKUTI Bálint: <i>A negyedik generációs hadviselés: az érdekvérvényesítés új lehetőségei</i> . PhD-disszertáció. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2012. 95. o.	SOMKUTI 2012, 95.	SOMKUTI Bálint: <i>A negyedik generációs hadviselés: az érdekvérvényesítés új lehetőségei</i> . PhD-disszertáció. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2012. DOI: 10.17625/NKE.2012.019
Konferencia	HOLCZINGER Norbert: Fenntartható fejlődés és finanszírozás. Előadás: <i>A fenntartható fejlődés a fejlesztéspolitikában – 20 éves a magyar EU-tagság</i> . Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Ludovika, Budapest, 2024. 04. 23.	HOLCZINGER 2024.	HOLCZINGER Norbert: Fenntartható fejlődés és finanszírozás. Előadás: <i>A fenntartható fejlődés a fejlesztéspolitikában – 20 éves a magyar EU-tagság</i> . Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Ludovika, Budapest, 2024. 04. 23. Elérhető: https://kfi.uni-nke.hu/hirek/2024/04/29/fenntarthato-fejlodes-a-fejlesztéspolitikaban (Letöltés ideje: 2024. 07. 10.)

HIVATKOZOTT MŰ TÍPUSA	SZÖVEGBELI ELSŐ HIVATKOZÁS	TOVÁBBI HIVATKOZÁS SZÖVEGBEN	IRODALOMJEGYZÉKI HIVATKOZÁS TÍPUSA
Törvény	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről	Ptk. 183. § vagy Ptk. 183. § (1) bekezdés vagy Ptk. 183. § (1)–(3) bekezdés	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
Rendelet	100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról	100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet	100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról
Határozat	1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat szerzői jogi jogszabályainak felülvizsgálatáról	1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat	1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat szerzői jogi jogszabályainak felülvizsgálatáról

